

ΜΕ ΛΟΓΙΣΜΟ ΚΑΙ Μ' ΟΝΕΙΡΟ

ΟΙ ΦΙΛΟΛΟΓΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΟΥΝ

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ ΝΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1982

ΕΔΡΑ: ΜΕΡΑΡΧΙΑΣ 13 (Γραφεία Ε.Λ.Μ.Ε.Σ), 62125-ΣΕΡΡΕΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
(2013-2015)

Πρόεδρος : Ζέττα Βασιλική

Αντιπρόεδρος: Ζουρνατζή Τάνια

Γενικός Γραμματέας: Μπαγανά Θεοδώρα

Οργανωτικός Γραμματέας: Σκέμπερη Ευαγγελία

Ειδικός γραμματέας: Καραθανάση Μαρία

Ταμίας: Πετρομελίδου Ελένη

Έφορος Βιβλιοθήκης: Τυμπανίδου Καλλιόπη

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ Ν. ΣΕΡΡΩΝ

ΜΕ ΛΟΓΙΣΜΟ ΚΑΙ Μ' ΟΝΕΙΡΟ

ΟΙ ΦΙΛΟΛΟΓΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΟΥΝ

Συλλογικός Τόμος

Πρόλογος-Επιμέλεια
Ιωάννης Κιορίδης-Πηνελόπη Τζιώκα

ΣΕΡΡΕΣ 2014

ISBN: 978-618-81104-0-3

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ο Σύνδεσμος Φιλολόγων Ν. Σερρών μετά τη θετική ανταπόκριση της εκπαιδευτικής κοινότητας στην έκδοση του θεματικού τεύχους του περιοδικού «**Σίρις**», συνεχίζει να προβάλλει και να αναδεικνύει το έργο των μαχόμενων φιλολόγων του νομού μας με την έκδοση του παρόντος συλλογικού τόμου που περιλαμβάνει δεκαεφτά εργασίες τους.

Στόχος της παρούσας έκδοσης είναι η υποστήριξη του Συνδέσμου, σύμφωνα και με τις αρχές του καταστατικού του, στο επιστημονικό και εκπαιδευτικό έργο των φιλολόγων και η ανάδειξη καλών πρακτικών για την προώθηση σύγχρονων διδακτικών μεθόδων, μέσα σε ένα πλαίσιο γόνιμου διαλόγου και ανταλλαγής νέων ιδεών προς όφελος της εκπαιδευτικής κοινότητας.

Το Δ.Σ. του Συνδέσμου ευχαριστεί όλους τους συναδέλφους που συνέδραμαν με τις εργασίες τους στην παρουσίαση του πολύπτυχου έργου που παράγεται στα σχολεία μαζί με τους μαθητές, οι οποίοι είναι και οι κύριοι αποδέκτες της δημιουργικότητάς τους.

Πολύτιμοι αρωγοί στην προσπάθεια αυτή στάθηκαν οι Σχολικοί Σύμβουλοι Φιλολόγων Περιφερειακής Ενότητας Σερρών, Δρ. Πηνελόπη Τζιώκα και Δρ. Ιωάννης Κιορίδης, τους οποίους και ευχαριστούμε θερμά για την επιστημονική καθοδήγηση, τη γόνιμη και ισότιμη συνεργασία τους «*Με λογισμό και μ' όνειρο*», καθώς και την επιμέλεια του παρόντος Συλλογικού τόμου.

Για το Δ.Σ. του Συνδέσμου

Σύλια Ζέττα
Πρόεδρος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες	5
Πρόλογος	9-14
Τσάνα Πέρση, <i>Η Κοινωνική Γλωσσική Ποικιλότητα: Η γλώσσα των νέων και το φαινόμενο Greeklish</i>	15-26
Τυμπανίδου Καλλιόπη, <i>Απόπειρες Γλωσσικής Διδασκαλίας στον.....Τιτανικό του Νέου Λυκείου</i>	27-40
Λιούσα Ελένη, <i>Διαθεματικό σενάριο διδασκαλίας στο μάθημα των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Γ' Λυκείου</i>	41-54
Σπυριάδου Σουλτάνα, <i>Ευτυχία προσφέρουμε: Ένα διαθεματικό project Νεοελληνικής Λογοτεχνίας και όχι μόνο</i>	55-68
Αγγελοπούλου Βιβή-Τομαρά Δήμητρα, <i>Θεατρική διασκευή της τραγωδίας « Ελένη » του Ευριπίδη</i>	69-71
Τομαρά Δήμητρα, <i>Μια διαφορετική (ή άλλη) ανάγνωση της Ελένης του Ευριπίδη</i>	73-83
Δελέογλου Αναστάσιος, <i>Η παρουσία τῶν γυναικῶν σὸ ἱστορικὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννου Κιννάμου</i>	85-94
Αναστασιλάκη Παναγιώτα, <i>The Struma Military Cemetery: Αποκαλύπτοντας ένα ξεχασμένο μνημείο</i>	95-106
Λώλος Κωνσταντίνος-Δινάκη Βασιλική, <i>Αναζητώντας τα μονοπάτια του «Ζάμαντα»: Από το χθες στο σήμερα, η κινηματογραφική αναπαράσταση ενός θρύλου</i>	107-114
Τσιάγκα Μαργαρίτα, <i>Γέφυρες και γεφύρια της Ελλάδας: Γέφυρες με την ιστορία, γέφυρες με τον πολιτισμό</i>	115-131
Ζουρνατζή Σουλτάνα-Παπάζογλου Ζηνοβία, <i>1^η χριστουγεννιάτικη ολυμπιάδα: παράλληλες δράσεις</i>	133-141
Τραγιάννη Στυλιανή, <i>Ιστορικές μορφές του τόπου μου</i>	143-155
Χρηστάκου Ζηνοβία, <i>Γυναίκα και Ελληνική Επανάσταση</i>	157-169

- Ζέττα Βασιλική**, *Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μιας ερευνητικής εργασίας με θέμα: «Το σχολικό εγχειρίδιο: από το Αναγνωστικό στο e-book»* 171-180
- Τσακιρίδου Δόμνα**, *Αξιοποιώντας τις νέες τεχνολογίες στη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας στο Λύκειο με στόχο τον κριτικό γραμματισμό των μαθητών* 181-194
- Σαββαΐδης Ιορδάνης**, *Αξιοποίηση του συστήματος διαχείρισης μάθησης Moodle στη διδασκαλία και αξιολόγηση φιλολογικών μαθημάτων* 195-202
- Παλάζη Χρυσάνθη**, *Τα εργαλεία Web 2.0 στην υπηρεσία της διδασκαλίας των Φιλολογικών μαθημάτων: διάδραση και ενσυναίσθηση* 203-211

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

*«Να λοιπόν, το έργο της μελλοντικής διδασκαλίας,
η παιδεία και η ανθρωπιά: όρθρος πνευμάτων και ψυχών»*

Χρίστος Τσολάκης

Στην εποχή μας, εποχή νεοβαρβαρισμού που ληστεύει τους λαούς της γης και τις ψυχές των ανθρώπων, ίσως μόνη αντίσταση φαίνεται να είναι η παιδεία που γυμνάζει την ψυχή και το πνεύμα και καλεί σε «όρθρο πνευμάτων και μέσα φως». Πρωτεργάτης στη διαδικασία αυτή είναι ο Δάσκαλος που με γνώση και όραμα ανοίγει στο μαθητή του την περιπέτεια της μάθησης. Μια περιπέτεια «σαν το σκάλισμα του κήπου, σαν τη ζωγραφική, σαν το ποτάμι που κυλάει», όπου το πολύτιμο, ο νέος άνθρωπος, προσεγγίζεται με σεβασμό και φροντίδα για να κατακτήσει τη μορφή του, την αυτονομία της ύπαρξής του, τη συνείδηση της αυθυπαρξίας του.

Στο ανά χείρας βιβλίο ο προσεκτικός αναγνώστης θα αφουγκραστεί το σφυγμό της τάξης, την αγωνία του Δασκάλου, την ανάσα ανθρώπων που εργάζονται κόντρα στον άνεμο και μάχονται με τα όπλα του νου και της ψυχής τους, **«με λογισμό και μ' όνειρο»**. Δεκαεφτά προσπάθειες που έγιναν από φιλόλογους των σχολείων, Γυμνασίων και Λυκείων των Σερρών, μετράει αυτός ο τόμος, με κοινή απόβλεψη να δουν «αλλιώς» τον κόσμο οι μαθητές τους, στη συγχρονία και τη διαχρονία του πολιτισμού. Οι φιλόλογοι, εξ ορισμού δάσκαλοι των ανθρωπιστικών σπουδών - στις οποίες υπάρχει, αν υπάρχει ακόμη, ελπίδα να αντιπαλέψουμε τη νεοβαρβαρότητα – έχουν το βαρύ προνόμιο να οδηγήσουν το μαθητή στην κατανόηση των μνημείων του λόγου και του πολιτισμού, στην πολύτροπη ερμηνεία τους, στη συσχέτισή τους, στην αναζήτηση της αλληλουχίας, στην ανασύνθεση της καθολικής εικόνας του πολιτισμού και τελικά στη νέα, τη δική του, του νέου ανθρώπου, τη δημιουργία. Στις εργασίες -μαθήματα αυτού του τόμου αποτυπώνεται ο καθημερινός μόχθος του φιλόλογου να προωθήσει την υπόθεση του ανθρώπου, βοηθώντας τον μαθητή να κατακτήσει τη μία μετά την άλλη τις μορφές της γνώσης, της τέχνης, του στοχασμού, του Λόγου.

Στη λογική αυτή υπακούει και η παράθεση των εργασιών-μαθημάτων ανά θεματικό αντικείμενο: προηγούνται οι εργασίες που σχετίζονται με τη Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία, ακολουθούν οι αναφερόμενες στην Αρχαία Ελληνική και Βυζαντινή Γραμματεία, την Ιστορία, τον Πολιτισμό και τη Λαογραφία και ο τόμος κλείνει με τις εργασίες που έχουν ως θέμα τους το Φιλολόγο και τις Νέες Τεχνολογίες. Όπως από τα μικρά

ποτάμια που ενώνονται σχηματίζονται οι μεγάλοι ποταμοί και με τις μικρές και μεγάλες πινελιές ζωγραφίζεται ένας πίνακας, έτσι η κάθε μαθησιακή πρόταση των συναδέλφων στον τόμο αυτό αποτελεί μια ψηφίδα στο μεγάλο μωσαϊκό της παιδείας που ολοκληρώνει και ελευθερώνει. Αποτελεί η συλλογή αυτή την εμπράγματα απόδειξη της προσπάθειας να ετοιμάσει ο Δάσκαλος, ο μαθητής της σχολικής τάξης, διακριτικός και αφανής, πολλαπλώς αδικημένος, αλλά αξιοπρεπής και περήφανος, τους πιο ελεύθερους ανθρώπους. Και αυτοί είναι εκείνοι που πλάθονται «**με λογισμό και μ' όνειρο**», ικανοί να υψωθούν και να αντισταθούν σε ό,τι αντιστρατεύεται τον Άνθρωπο, σε ό,τι πάει να θολώσει το απολλώνιο φως του ελληνισμού.

Το περιεχόμενο των μελετών είναι συνοπτικά το εξής: Η κριτική και δημιουργική γλωσσική αγωγή των μαθητών απασχολεί την **Πέρση Τσάνα**, η οποία στη διδακτική της πρόταση προσανατολίζεται στην παρουσίαση της γλωσσικής ποικιλότητας με τη χρήση ΤΠΕ. Το σενάριο αυτό δείχνει ότι η γλωσσική αυτογνωσία ενισχύεται από τη γνώση του διαφορετικού και η επικοινωνιακή αποτελεσματικότητα προϋποθέτει ικανή άσκηση σε υποθετικά ή πραγματικά περιβάλλοντα επικοινωνιακών περιστάσεων με παράλληλη στόχευση στην ενίσχυση της κοινωνικότητας και της συνεργασίας.

Η **Καλλιόπη Τυμπανίδου** προγραμμάτισε και εργάστηκε στους τέσσερις θεματικούς άξονες: α. Οπτικές της Γλώσσας, β. Κειμενικά είδη, γ. Γραπτός- Προφορικός λόγος, και δ. Περιγραφή- Αφήγηση επιδιώκοντας κυρίως την άσκηση των μαθητών στην παραγωγή επικοινωνιακού λόγου, στον περιορισμό των λαθών τους στη χρήση προφορικού – γραπτού λόγου μέσα από την ανάδειξη των διαφορών τους και στον εμπλουτισμό των γνώσεών τους για τον κόσμο. Προς αυτή την κατεύθυνση αξιοποίησε τις ΤΠΕ, την ατομική και ομαδική εργασία και τον ανακαλυπτικό τρόπο μάθησης.

Διπλή είναι η στόχευση της **Ελένης Λιούσα** με το διαθεματικό σενάριο διδασκαλίας ενός αποσπάσματος από την Αριάγνη του Στρατή Τσίρκα: θεματικά προβάλλει και εξετάζει την προσφυγιά και το ρατσισμό πολύπλευρα (αισθητικά, κοινωνιολογικά, οικονομικά κλπ.) και παιδαγωγικά αποβλέπει στη βιωματική μαθητεία των παιδιών στη συνεργασία και στην αξιοποίηση των ΤΠΕ. Η πρόταση αυτού του σεναρίου αποτελεί έμπρακτη προσπάθεια να μπει η λογοτεχνία και η κριτική φιλιαναγνωσία στη ζωή των σημερινών νέων.

Μπορούν μαθητές γυμνασίου να φιλοσοφήσουν, σα μικροί Σωκράτες, και να δημιουργήσουν σαν καλλιτέχνες; Βεβαίως, μας λέει το διαθεματικό project με τον τίτλο «Ευτυχία Προσφέρουμε» της **Σουλτάνας Σπυριάδου**, η οποία επιστράτευσε τη βιωματική μάθηση, τη φθίνουσα καθοδήγηση, τη φαντασία και το «φύσει του ειδέναι ορέγεσθαι» των

μικρών μαθητών, για να τους κοινωνικοποιήσει και να τους προσανατολίσει στην κριτική και δημιουργική μάθηση με αισιοδοξία και όνειρο.

Το ανέβασμα μιας παράσταση στο σχολείο είναι από μόνο του σπουδαίο γεγονός για τη σχολική ζωή. Να συμμετέχει σε αυτό με οποιονδήποτε τρόπο γίνεται εμπειρία ζωής που μένει ως παρακαταθήκη. Είναι σίγουρο ότι η **Βιβή Αγγελοπούλου** και η **Δήμητρα Τομαρά** με την παράσταση-θεατρική διασκευή της τραγωδίας «Ελένη» του Ευριπίδη που επιμελήθηκαν έδωσαν στους μαθητές τους την ευκαιρία να βιώσουν την ξεχωριστή εμπειρία να απολαύσουν το χειροκρότημα «κάνοντας μάθημα», ίσως το πιο γοητευτικό μάθημα.

Η **Δήμητρα Τομαρά** δοκίμασε μια διαφορετική ανάγνωση της Ελένης του Ευριπίδη με τους μαθητές της, εμβαθύνοντας στην ανθρωπολογική και τραγική διάσταση των ηρώων. Κατηύθυνε τη μελέτη των μαθητών στην ανακάλυψη του ήθους των προσώπων του δράματος μέσα από τη διερεύνηση των καίριων φιλοσοφικών ερωτημάτων του Ευριπίδη για το «Είναι και το Φαίνεσθαι», «την Αλήθεια και το Ψεύδος». Η αγωνία της διδάσκουσας να μεταγγίσει στους μαθητές τον λόγο του Ευριπίδη ατόφιο και άμεσο, χωρίς «βοηθητικές μεσολαβήσεις στερεότυπων σχολίων» αναμφίβολα προεξοφλεί πολλαπλά οφέλη για την κλασική παιδεία και τη μορφωτική συγκρότηση των μαθητών/τριών της.

Ο **Αναστάσιος Δελέογλου** στην ενδιαφέρουσα και επιστημονικά προσεγμένη παρουσίασή του μας επέτρεψε να εισέλθουμε στην καθημερινότητα του Βυζαντίου και να παρακολουθήσουμε το στερεότυπο της βυζαντινής γυναίκας και τη λόγια αντιμετώπισή του, όπως τα αποτύπωσε στο έργο του ο ιστορικός Ιωάννης Κίνναμος (11^{ος} αι.). Με γλαφυρό τρόπο και βιβλιογραφικά τεκμηριωμένα δόθηκε η θετική αξιολόγηση από τον Κίνναμο της πολιτικής δράσης, αγωνιστικότητας και του δυναμισμού των γυναικών παράλληλα με τα χριστιανικά τους γνωρίσματα.

Η ιστορία δεν είναι ένα μάθημα που αναφέρεται σε γεγονότα μυστήρια, μακριά από μυστήριους ξένους ανθρώπους, αλλά αυτό που ο άνθρωπος βλέπει, ακουμπά, ακούει ερχόμενο από το παρελθόν και δείχνοντας τα σημάδια, τα ίχνη της ανθρώπινης παρουσίας και πράξης στο τώρα. Η **Παναγιώτα Αναστασιλάκη** σύνδεσε βιωματικά την τοπική ιστορία με την εθνική, την ευρωπαϊκή και την παγκόσμια αξιοποιώντας ένα ξεχασμένο μνημείο της περιοχής του σχολείου όπου υπηρετεί. Έκανε τους μικρούς μαθητές ιστορικούς και έγραψαν οι ίδιοι την ιστορία που «έπρεπε» να διαβάσουν.

Στο πλαίσιο της ερευνητικής εργασίας ο **Κωνσταντίνος Λώλος** ΠΕ02 και η **Βασιλική Δινάκη** ΠΕ10 με τους μαθητές τους προσέγγισαν το έθιμο του «Ζάμαντα» ως λαογράφοι, ανθρωπολόγοι και καλλιτέχνες. Αξιοποιώντας την «προηγούμενη γνώση», τη συν-ερευνητική μάθηση, τις ΤΠΕ και τη νεανική ζωτικότητα προσανατόλισαν τους μαθητές τους να

ανακαλύψουν το ιστορικό και ανθρωπολογικό βάθος ενός εθίμου του τοπικού πολιτισμού τους, να ασκηθούν στην κριτική και δημιουργική σκέψη και να δοκιμαστούν στις αρχές της συνεργασίας. Τελικά έδειξαν στη μαθητική ομάδα τους όχι απλώς πώς γνωρίζουμε τον πολιτισμό, αλλά και πώς παράγουμε πολιτισμό.

Τα γεφύρια απασχόλησαν τη **Μαργαρίτα Τσιάγκα** τόσο για την υλική-χρηστική αξία τους όσο και για τη συμβολική σημασία τους. Με αφορμή τη λογοτεχνία και την παραλογή «Του γιοφυριού της Άρτας» οι μαθητές της τάξης «ταξίδεψαν» στα γεφύρια της Ελλάδας, ανακαλύπτοντας την κοινωνική, οικονομική, πολιτική, επιστημονική, κατασκευαστική, αισθητική, ιστορική και τελικά πολιτισμική αξία τους. Έτσι οι μαθητές στην πράξη μπόρεσαν να διαπιστώσουν πώς τα γεφύρια ενώνουν ανθρώπους, χώρες και χωριά, ιστορικές περιόδους, πολιτισμούς, τους ίδιους με τη γνώση, την παράδοση, τους άλλους ανθρώπους.

Μια πρωτότυπη σύνδεση του εορταστικού κλίματος και της μαθησιακής διαδικασίας εισηγούνται η **Τάνια Ζουρνατζή** και η **Ζηνοβία Παπάζογλου** αποβλέποντας στη ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών σε «θετικό σχολικό κλίμα». Η αξιοποίηση του παιχνιδιού, η πρωτοβουλία, η αυτενέργεια, η ελευθερία, η συνεργασία, η δημιουργικότητα πρωταγωνίστησαν ένα μήνα με θετικά αποτελέσματα στη μαθησιακή διαδικασία, στη διαμόρφωση θετικού κλίματος στην τάξη και στην παραγωγή σχολικού πολιτισμού. Η «1η χριστουγεννιάτικη ολυμπιάδα» πρέπει να ήταν μια πολύ «γλυκιά» εμπειρία των μαθητών με την οποία διαπίστωσαν ότι η γνώση μπορεί να αποκτηθεί γοητευτικά, ελκυστικά και ευχάριστα.

Η τοπική ιστορία ενέπνευσε τη **Στυλιανή Τραγιάννη** για μια μαθησιακή δραστηριότητα που ενεργοποίησε τους μαθητές, τους εισήγαγε στις ιστορικές έννοιες. Οι μαθητές έμαθαν, δημιούργησαν, γνωρίζοντας την πόλη τους και συνδέοντας το παρελθόν με το παρόν της και την τοπική με την εθνική, βαλκανική, ευρωπαϊκή και παγκόσμια ιστορία. Όλα αυτά έγιναν με την ομαδική εργασία των μαθητών στις προτομές που κοσμούν τις μικρές και μεγάλες πλατείες της πόλης των Σερρών. Η διδακτική αυτή πρόταση οδηγεί τους μαθητές να αντιληφθούν ότι η ιστορία παράγεται από όλους μας στο μέτρο των πράξεών μας και το περιεχόμενό της συνίσταται στη γνώση των γεγονότων χωρίς αυθαίρετες επαγωγικές γενικεύσεις.

Σήμερα η ιστορία στρέφεται στην καταγραφή και στην έρευνα της καθημερινότητας των ανθρώπων ως μονάδων και συνόλων, αφού όμως έχει ήδη αδικήσει τη γυναίκα, την οποία τοποθετούσε στο περιθώριο των εξελίξεων προβάλλοντας την «ηγετική προσωπικότητα του άνδρα». Τα γεγονότα όμως μαρτυρούν ότι η γυναίκα δεν ήταν ποτέ απύσχα στην ιστορία. Αυτό η **Ζηνοβία Χρηστάκου** μελέτησε μαζί με τους μαθητές της

δείχνοντας την ποικιλόμορφη ατομική και συλλογική συμμετοχή των γυναικών στον αγώνα του 1821. Η ισότητα, ο σεβασμός του διαφορετικού, η συλλογικότητα και η αγωνιστικότητα γίνονται πιο πειστικά και αποδεκτά, όταν απορρέουν από την ίδια τη ζωή και τα γεγονότα που σφραγίζουν την ατομική και συλλογική πορεία των ανθρώπων.

Το βιβλίο και το σχολικό εγχειρίδιο δεν είναι αυτονόητα δεδομένα στην ιστορία της εκπαίδευσης ούτε υπάρχουν και λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο στα διάφορα εκπαιδευτικά συστήματα ανά τον κόσμο. Αντίθετα είναι προϊόντα των τεχνολογικών δεδομένων κάθε εποχής και κοινωνίας, των επιλογών της πολιτείας με τα οποία πραγματώνεται η εκπαιδευτική της στρατηγική και του πολιτισμικού επιπέδου της κοινωνίας. Αυτή την αλήθεια ανέδειξε η **Βασιλική Ζέττα** με την ερευνητική εργασία για το πέρασμα από το σχολικό εγχειρίδιο στο e-book. Παράλληλα οι μαθητές σαν μικροί επιστήμονες εισήλθαν στο χώρο της επιστημονικής καταγραφής μιας πραγματικότητας.

Διαφοροποίησε η **Δόμνα Τσακνίδου** τη διδασκαλία του ίδιου σεναρίου με θέμα «Γλώσσα, γλωσσική ποικιλότητα και γλωσσική αλλαγή» σε δύο τμήματα της Α΄ Λυκείου. Στο ένα προχώρησε σε εφαρμογή της αρχής της φθίνουσας καθοδήγησης, υιοθετώντας περισσότερο εμπυχωτικό και ενθαρρυντικό ρόλο απέναντι στους μαθητές της παρά γνωστικό, ενώ στο άλλο χρησιμοποίησε τις ισχύουσες διδακτικές πρακτικές. Τα αποτελέσματα που καταγράφει από αυτό το «πείραμα» παρουσιάζουν μεγάλο παιδαγωγικό και διδακτικό ενδιαφέρον.

Μπορούμε να συνδυάσουμε τη διδακτική των φιλολογικών μαθημάτων με τη χρήση Η/Υ και τη δημιουργία ψηφιακού περιβάλλοντος; Βεβαίως, μας απαντά ο **Ιορδάνης Σαββαΐδης**, ο οποίος ασχολείται με τη δημιουργία ηλεκτρονικών μαθημάτων. Το σύστημα διαχείρισης μάθησης moodle επιτρέπει στους μαθητές να κατακτούν τη γνώση εργαζόμενοι και συνεργαζόμενοι εντός και εκτός σχολείου, ενώ στον εκπαιδευτικό δίνει τη δυνατότητα να συντονίζει και να «διδάσκει» τους μαθητές του εντός και εκτός τάξης. Ότι ανοίγουν ορίζοντες στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων σε ψηφιακό περιβάλλον, είναι βέβαιος ο εισηγητής και το υπερασπίζεται.

Η ιστοεξερεύνηση (WebQuest) αποτελεί τη διδακτική επιλογή της **Χρυσάνθης Παλάζη** για να διδάξει το μάθημα της ιστορίας σε μαθητές της Γ΄ Γυμνασίου. Η αξιοποίηση του διαδικτύου στη διδακτική προσέγγιση της Μικρασιατικής Καταστροφής έδωσε τη δυνατότητα στους μαθητές να ανακαλύψουν τη γνώση, μέσα από έρευνα σε πηγές του διαδικτύου για να συλλέξουν πληροφορίες, να τις ελέγξουν, να τις κωδικοποιήσουν και να τις συνθέσουν σε ιστορική ύλη. Η αυτενέργεια και η αλληλενέργεια, η ατομική προσπάθεια και

η συλλογική και συνεργατική σχέση των μαθητών ήταν αναμφισβήτητα «παράπλευρα οφέλη».

Κλείνουμε με τις πρέπουσες ευχαριστίες: προς τους συναδέλφους εκπαιδευτικούς που μας εμπιστεύτηκαν τη δουλειά τους και αγκάλιασαν με εμπιστοσύνη μία προσπάθεια που στόχευε στην ευρεία συμμετοχή όλων χωρίς ψευδο-ελιτίστικους αποκλεισμούς.

Στο Δ.Σ του Συνδέσμου Φιλολόγων Σερρών, για την ηθική και οικονομική στήριξη που ήταν απαραίτητες για την ευόδωση της παρούσας προσπάθειας.

Στις κυρίες Σύλια Ζέττα και Τάνια Ζουρνατζή, Πρόεδρο και Αντιπρόεδρο αντίστοιχα του Δ.Σ του Συνδέσμου, για τη σημαντική συμβολή στη διόρθωση των δοκιμίων και τον τελικό οπτικό έλεγχο του κειμένου.

Στο Σχολικό Σύμβουλο Πληροφορικής, κ. Βασίλη Εφόπουλο και τον καθηγητή Αγγλικών κ. Θάνο Τάσσιο, για τη βοήθειά τους στην αντιμετώπιση τεχνικών ζητημάτων.

Στα μέλη του απελθόντος Δ.Σ. του Συνδέσμου Φιλολόγων Σερρών για την άριστη συνεργασία τους στο πλαίσιο της προετοιμασίας του παρόντος έργου.

Στο επιτελείο του Εργαστηρίου Γραφικών Τεχνών «Ένθεσις» για τον επαγγελματισμό και την υπευθυνότητά του.

Σέρρες, Ιανουάριος 2014

Οι επιμελητές του τόμου
Ιωάννης Κιορίδης-Πηνελόπη Τζιώκα
Σχολικοί Σύμβουλοι Φιλολόγων Π.Ε. Σερρών

Η Κοινωνική Γλωσσική Ποικιλότητα: Η γλώσσα των νέων και το φαινόμενο Greeklish

Πέρση Τσάνα
Γενικό Λύκειο Νέας Ζίχνης Σερρών

Περίληψη

Στο εκπαιδευτικό σενάριο που ακολουθεί οι μαθητές προσεγγίζουν το θέμα της Γλωσσικής Ποικιλότητας μέσα από μια διερευνητική μάθηση αξιοποιώντας τις δυνατότητες ενός κατάλληλου λογισμικού, αλλά και του διαδικτύου. Με τη χρήση του εργαστηρίου ηλεκτρονικών υπολογιστών οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να περιηγηθούν σε δικτυακούς τόπους και μέσα από την πληθώρα των πληροφοριών που τους παρέχονται να εντοπίσουν τις πιο αξιόπιστες, καθώς και αυτές που θα τους βοηθήσουν να απαντήσουν ορθά και τεκμηριωμένα στις ερωτήσεις που τους τίθενται. Τους παρέχεται η δυνατότητα εξοικείωσης με κείμενα που έχουν διαφορετικά υφολογικά επίπεδα, ενώ έχουν την ευκαιρία να αντιληφθούν τους τρόπους αλληλεπίδρασης των γλωσσών και να θέσουν σε μια λογική βάση τόσο τη σημασία της εθνικής τους γλώσσας, όσο και τη συμβολή άλλων γλωσσών στον εμπλουτισμό της. Επίσης, με την αξιοποίηση της δυναμικής των ομάδων, προάγεται η συνεργασία και ενισχύεται η ανταλλαγή απόψεων γύρω από το θέμα της γλωσσικής ποικιλότητας. Τέλος οι μαθητές καλούνται υπεύθυνα και τεκμηριωμένα να παράγουν λόγο κατάλληλο σε διαφορετικές επικοινωνιακές περιστάσεις, πράγμα που προϋποθέτει την κριτική στάση τους απέναντι σε καθημερινά προβλήματα και αποδεικνύει την ικανότητά τους να πείθουν για την προσωπική τους θέση.

A.1. Παιδαγωγικά στοιχεία του σεναρίου

Τα τελευταία είκοσι χρόνια στην κοινωνία έχουν συντελεστεί τεράστιες αλλαγές, οι οποίες συνδέονται τόσο με τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων, που συνέβαλε στην αναζήτηση της γνώσης και στην ανάπτυξη της απαίτησης για πληροφόρηση, όσο και με την ανάπτυξη της Υψηλής Τεχνολογίας, της Επιστήμης της Πληροφορικής και του Διαδικτύου. Ταυτόχρονα εμφανίστηκαν και πολλά σοβαρά κοινωνικά προβλήματα που οφείλονται στο γεγονός ότι ένας μεγάλος αριθμός μελών της κοινωνίας μας δεν έχει αναπτύξει ούτε τις κοινωνικές δεξιότητες παρέμβασης στο κοινωνικό γίγνεσθαι ούτε τις ψυχικές στάσεις ευαισθησίας στα ατομικά και συλλογικά προβλήματα. Έτσι περισσότερο από κάθε άλλη εποχή, σήμερα υπάρχει η ανάγκη προσαρμογής του Σχολείου σ' έναν κόσμο που διαρκώς μεταβάλλεται. Στο πλαίσιο αυτό τονίζεται η ανάγκη ανάπτυξης μεθοδολογικών ικανοτήτων, αξιών, στάσεων, δεξιοτήτων μάθησης και νέου τρόπου σκέψης των μαθητών, ώστε να μπορούν ως ενήλικες να ενταχθούν δυναμικά στη Νέα Κοινωνία της Πληροφορίας.

Αυτό προϋποθέτει την ανάπτυξη δεξιοτήτων, που είχαν παραμεληθεί στο παραδοσιακό-συντηρητικό πλαίσιο διδασκαλίας, όπως αυτών της επικοινωνίας, της συνεργασίας με άλλα άτομα, της έρευνας σε πραγματικές συνθήκες, της επίλυσης προβλημάτων κ.ά. Μέσα στο πλαίσιο αυτό προτείνω ένα σενάριο βασισμένο στη μέθοδο της Ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας, η οποία αξιολογείται ως ένα μοντέλο που ταυτίζει την ομαδικότητα με την κοινωνικοποίηση, στην οποία στοχεύει το σχολείο, και ως ιδανικό πλαίσιο μάθησης και ανάπτυξης του ατόμου σε ολοκληρωμένο και αυτόνομο πρόσωπο, ικανό να προσεγγίζει τα προβλήματα τα οποία αναδεικνύουν οι κοινωνικο-ιστορικές περιστάσεις.¹

Μέσα στο πλαίσιο της ομαδικής εργασίας ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι περισσότερο ενεργός και απαραίτητος, ώστε να δοθεί στο μαθητή η κατάλληλη γνωστική στήριξη και πολύ πιο σημαντικός όσον αφορά στη "λειτουργία του" ως διαμεσολαβητή των κοινωνικών και πολιτισμικών μηνυμάτων που προσφέρονται στο μαθητή ως στοιχεία που θα τον οδηγήσουν στην οικοδόμηση των δικών του γνωστικών σχημάτων (βλ. Vygotsky, Κοινωνικός Εποικοδομισμός).²

Ταυτόχρονα αξιοποιείται και η παραδοσιακή μέθοδος διδασκαλίας, η οποία ξεκινάει με την από κοινού αποδοχή του Μαθησιακού Συμβολαίου μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικού, για την εξασφάλιση της συναίνεσης των μαθητών στις διδακτικές επιλογές και την προσέλκυση του ενδιαφέροντός τους.

Στη συνέχεια από τη διδάσκουσα γίνεται η εισαγωγή στο διδακτικό αντικείμενο και η στοχοθεσία. Ως αφορμή αξιοποιούνται οι εμπειρίες και οι ήδη κατακτημένες από άλλες τάξεις γνώσεις των μαθητών, λέξεις και φράσεις από τη νεανική ιδιόλεκτο, Σώματα Κειμένων και βίντεο από το Διαδίκτυο. Εξάλλου σύμφωνα με τη θεωρία του Κονστρουκτιβισμού (Εποικοδομισμός) αντανακλώντας στις εμπειρίες μας κατανοούμε τον κόσμο που μας περιβάλλει. Οι εμπειρίες μας δέχονται επεξεργασία από τα προσωπικά «νοητικά μοντέλα», με αποτέλεσμα η μάθηση να είναι η προσαρμογή (accommodation) αυτών των μοντέλων στις νέες εμπειρίες. Η μάθηση θα πρέπει να έχει αφετηρία σε θέματα που οι μαθητές επιχειρούν να κατανοήσουν. Τα επιμέρους θέματα θα πρέπει να εντάσσονται στο γενικότερο πλαίσιό τους και έμφαση θα πρέπει να δίνεται σε πρωταρχικές έννοιες. Η κατάλληλη διδασκαλία λαμβάνει υπόψη τα νοητικά μοντέλα που χρησιμοποιούν οι μαθητές για να κατανοήσουν τον κόσμο.

¹ Ηλίας Μασαγγούρας, *Η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία: «Γιατί», «Πώς», «Πότε» και «για Ποιους»*, σελ. 10.

² Βλ. Ράπτης-Ράπτη, 2007, σελ. 116.

Ακόμα αξιοποιείται η μέθοδος της έρευνας σε πραγματικό κοινωνικό περιβάλλον και η επεξεργασία των αποτελεσμάτων της από τους ίδιους τους μαθητές. Στο τέλος της ενότητας προτείνεται η Αξιολόγηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, του εκπαιδευτικού και των μαθητών σε επίπεδο γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων. Ο κάθε μαθητής θα πρέπει να δομεί το δικό του νόημα και όχι να αποστηθίζει τις «σωστές» απαντήσεις που έχουν δώσει άλλοι.

A.2. Προστιθέμενη παιδαγωγική αξία

Προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι σε όλο τους το φάσμα, κρίνεται αναγκαίο να χρησιμοποιηθεί πολυμορφικό εκπαιδευτικό υλικό, που λειτουργεί σε επίπεδο γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων και λαμβάνει υπόψη τους προτιμώμενους τρόπους μάθησης και το μαθησιακό στυλ (ενεργητικό, στοχαστικό κ.ά.) του μαθητή. Ειδικότερα η χρήση των ΤΠΕ εισάγεται για τους παρακάτω λόγους:

Μαθησιακοί λόγοι: Οι ΤΠΕ βοηθούν τους μαθητές να προσεγγίσουν τη μάθηση μέσω της διερεύνησης και της εμπάθυσης σε αυθεντικές καταστάσεις, ώστε να μπορούν να επιτευχθούν οι στόχοι της μάθησης, αλλά και μεταγνωστικές ικανότητες υψηλού επιπέδου (δημιουργική ικανότητα, κριτική σκέψη, επιλογή, λήψη απόφασης).

Κοινωνικοί λόγοι: Οι νέες τεχνολογίες έχουν καταστεί εργαλεία της καθημερινής μας ζωής και παίζουν σημαντικό ρόλο στην εργασία και τις συναλλαγές μας. Επομένως ο μαθητής οφείλει να γίνει καλός χρήστης των εργαλείων αυτών, καθώς η κοινωνικοποίησή του σήμερα σε όλους τους τομείς - καλώς ή κακώς- εξαρτάται από την εξοικειώσή του με αυτά. Εξάλλου η νέα εποχή των υψηλών τεχνολογιών και της Πληροφορικής δημιουργεί νέα κοινωνικά δεδομένα, σύμφωνα με τα οποία ευνοούνται και εξελίσσονται μόνο όσοι έχουν πρόσβαση στην Πληροφορία.

B. Γνωστικά / διδακτικά προβλήματα

Καθώς στη σημερινή εποχή ο όγκος των γνώσεων γύρω από κάθε επιστήμη είναι τεράστιος, δεν είναι δυνατόν ο άνθρωπος να τις κατέχει στο σύνολό τους. Επομένως ο στόχος της μαθησιακής διαδικασίας πρέπει να ξεφύγει από το **τι** θα γνωρίζουν οι μαθητές μας βγαίνοντας από την τάξη και να επικεντρωθεί περισσότερο στο **πώς** θα μαθαίνουν (όχι μόνο το συγκεκριμένο διδακτικό αντικείμενο, αλλά και ό,τι άλλο η καθημερινότητα καθιστά αναγκαίο) και με ποιον τρόπο θα αξιοποιούν στην πραγματική ζωή και σε βάθος χρόνου το απόσταγμα της συγκεκριμένης γνώσης.

Γ. Στόχοι

Με δεδομένο ότι μέσα από τη διδασκαλία του κάθε μαθήματος επιδιώκεται η απόκτηση γνώσεων και η ανάπτυξη δεξιοτήτων που σχετίζονται με το γνωστικό αντικείμενο του συγκεκριμένου μαθήματος, οι ειδικότεροι στόχοι αρχικά είναι καθαρά γλωσσικοί. Όμως, το γλωσσικό μάθημα σχετίζεται άμεσα με την κοινωνία, γι' αυτό είναι προφανές ότι μέσω αυτού καλλιεργούνται, επίσης, αξίες και στάσεις απέναντι στην κοινωνία και τον κόσμο. Επομένως, παράλληλα με τους γλωσσικούς, επιδιώκονται και ευρύτεροι αξιακοί στόχοι. Δεδομένης, δε, της κυριαρχίας των νέων τεχνολογιών στη ζωή μας – και κυρίως στη ζωή των μαθητών μας – επιδιώκονται και στόχοι που σχετίζονται με την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στη μαθησιακή διαδικασία και στη γλωσσική διδασκαλία.

Γ.1. Ως προς το γνωστικό αντικείμενο

- Να κατανοήσουν οι μαθητές τη γλωσσική ποικιλότητα ως εγγενές χαρακτηριστικό όλων των γλωσσών.
- Να αντιληφθούν την κοινωνική ποικιλότητα σε συνάρτηση με την ποικιλότητα και τη δυναμική των κοινωνικών πρακτικών και των κοινοτήτων όπου ανήκουν και κατανοούνται τα κείμενα.
- Να καταλάβουν ότι ο λόγος, προφορικός και γραπτός, δεν είναι άσχετος με την ηλικία, τη μόρφωση, την κοινωνική τάξη, το φύλο, την ιδεολογία, το επάγγελμα, την καταγωγή και την περίσταση.
- Να καταστούν ικανοί να αναγνωρίζουν και να χρησιμοποιούν κάθε φορά, ανάλογα με την περίσταση, την κατάλληλη γλωσσική ποικιλία, ώστε ο λόγος τους να είναι αποτελεσματικός.
- Να κατανοήσουν τους μηχανισμούς αλληλεπίδρασης των γλωσσών σε διαχρονικό επίπεδο.
- Να συνειδητοποιήσουν την προσφορά της εθνικής μας γλώσσας σε όλες τις γλώσσες του κόσμου.
- Να εξοικειωθούν με τα βασικά χαρακτηριστικά των κειμενικών ειδών (π.χ. δοκίμιο, επιστολή κ.τ.λ.) και των κειμενικών τύπων (π.χ. κείμενο επιχειρηματολογίας).
- Να κατανοήσουν τη δομή των κειμένων ως συνδυασμό των γλωσσικών επιλογών (συνοχή) με το νοηματικό επίπεδο (συνεκτικότητα).
- Να κατανοήσουν τη σχέση του καναλιού επικοινωνίας με την ιδιαιτερότητα των κοινωνικών πρακτικών.

- Να αποκτήσουν δεξιότητες ψηφιακού γραμματισμού τόσο ως εκπαιδευτικά μέσα όσο και ως μέσα επικοινωνίας και προσωπικής έκφρασης.
- Να ασκηθούν στην παραγωγή λόγου τεκμηριωμένου και σύνθετου.
- Να ασκηθούν στη συγκέντρωση και επεξεργασία υλικού από διάφορες πηγές και στην κατάλληλη επεξεργασία του για τη σύνθεση ενός δικού τους κειμένου.
- Να ασκηθούν στην περιληπτική απόδοση νοημάτων και στη σύνθεση παραγράφου με συγκεκριμένο περιεχόμενο και δομή.

Γ.2. Ως προς τη διαδικασία κατάκτησης της γλώσσας

- Να ασκηθούν στη συνεργατική παραγωγή λόγου.
- Να κατανοήσουν τους λόγους που οδηγούν τους συντάκτες διαφορετικών κειμένων στις ανάλογες μορφοσυντακτικές και υφολογικές επιλογές.
- Να ασκηθούν στις κατάλληλες γλωσσικές και υφολογικές επιλογές ανάλογα με τα είδη των κειμένων που καλούνται να παράγουν.
- Να είναι σε θέση να αντιλαμβάνονται τα μηνύματα ιδεολογικού περιεχομένου που κρύβονται πίσω από τις γλωσσικές επιλογές των συντακτών των κειμένων (κριτικός γραμματισμός).

Γ.3. Ως προς τη μαθησιακή διαδικασία

- Να χρησιμοποιήσουν οι μαθητές την ομαδική συνεργασία για την κατάκτηση της γνώσης.
- Να εξοικειωθούν με τη διερευνητική–βιωματική μάθηση και να δραστηριοποιηθούν σ’ αυτήν.
- Να εξοικειωθούν με τη διερεύνηση και επιλογή πληροφοριών από το Διαδίκτυο.
- Να καλλιεργήσουν την ικανότητα αξιολόγησης των προσφερόμενων πληροφοριών όσον αφορά στη χρησιμότητά τους.
- Να ενεργοποιήσουν με την επεξεργασία και τη συγγραφή κειμένων τις υπάρχουσες γνώσεις τους, να αυτενεργήσουν και εν τέλει να οικοδομήσουν νέα γνώση.
- Να καλλιεργήσουν, μέσα από προσωπικές τους εμπειρίες, ατομικές και κοινωνικές αξίες.

Γ.4. Αξιακοί στόχοι

- Να εκτιμήσουν την εθνική μας γλώσσα για την προσφορά της σε όλες τις γλώσσες του κόσμου.
- Να εκτιμούν όλες τις ξένες γλώσσες και να αντιμετωπίζουν με σεβασμό τον πολιτισμό, φορέας του οποίου είναι η κάθε εθνική γλώσσα.
- Να αντιληφθούν ότι δεν υπάρχουν ανώτερες και κατώτερες γλώσσες, όπως δεν υπάρχουν ανώτεροι και κατώτεροι πολιτισμοί.
- Να μάθουν να χειρίζονται το λόγο δημοκρατικά, με σεβασμό στις απόψεις των άλλων.

Γ.5. Ως προς την αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. στη μαθησιακή διαδικασία και στη γλωσσική διδασκαλία

- Να είναι σε θέση να ανταποκρίνονται αποτελεσματικά σε αυθεντικές επικοινωνιακές ανάγκες που οι Τ.Π.Ε. δημιουργούν.
- Να αναπτύσσουν δεξιότητες αποτελεσματικής αναζήτησης στο Διαδίκτυο και επιλογής της κατάλληλης πληροφορίας.
- Να μπορούν να χρησιμοποιούν επιτυχώς τις μηχανές αναζήτησης.
- Να γνωρίσουν και να εκμεταλλευτούν τις δυνατότητες που μπορούν να προσφέρουν τα προγράμματα επεξεργασίας κειμένου στη διαδικασία παραγωγής λόγου.
- Να γνωρίσουν τα χαρακτηριστικά του ψηφιακού κειμένου και να αναπτύξουν τη δεξιότητα δημιουργίας κειμένου για τα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα.
- Να αναπτύξουν ικανότητα κατανόησης και παραγωγής πολυτροπικών κειμένων.
- Να αναπτύξουν ικανότητα αναζήτησης γλωσσικού υλικού σε βάσεις γλωσσικών δεδομένων (π.χ. σώματα κειμένων, ηλεκτρονικά λεξικά).

Δ. Λογισμικά που θα αξιοποιηθούν

1) Επεξεργαστής κειμένου (word), 2) Υπολογιστικά φύλλα (excel), 3) Πρόγραμμα παρουσιάσεων (power point), 4) Διαδίκτυο, 5) Πρόγραμμα κατασκευής ιστολογίου (blogger).

Ε.1. Οργάνωση της τάξης

Για τον καθορισμό του αριθμού των μαθητών που αποτελεί την ομάδα πρέπει να ληφθεί υπόψη ο βαθμός εξοικείωσης των μαθητών στην ομαδοσυνεργατική διδασκαλία. Στη συγκεκριμένη διδασκαλία σχηματίζονται αρχικά πέντε ομάδες (το ιδανικό είναι να

αποτελούνται από τέσσερις μαθητές). Κάθε ομάδα κάνει χρήση ενός υπολογιστή. Ως προς την επιλογή των μαθητών κάθε ομάδας, προτείνεται η ανομοιογενής σύνθεση ως προς τις μαθησιακές ικανότητες. Ένα επιπλέον κριτήριο είναι να κατέχει, ένας τουλάχιστον, μαθητής της ομάδας δεξιότητες χρήσης των Τ.Π.Ε, ο οποίος και θα αναλάβει υπεύθυνα το ρόλο του χειριστή του υπολογιστή και του ιστολογίου του τμήματος. Στο χωρισμό των ομάδων, λαμβάνονται υπόψη οι προτιμήσεις των μαθητών και υπάρχει μέριμνα, ώστε να μην υπάρχουν αντιπάθειες μεταξύ τους. Σε κάθε ομάδα ανατίθεται επεξεργασία μιας επιμέρους πτυχής του θέματος. Σε ώρα που προηγείται της έναρξης του διδακτικού σεναρίου κατασκευάζεται με τη συμμετοχή των ομάδων το ιστολόγιο του τμήματος.

E.2. Απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή

Για τη διεξαγωγή του σεναρίου κρίνεται απαραίτητη η ύπαρξη υπολογιστών, ενός βιντεοπροβολέα, καθώς επίσης και η πρόσβαση στο διαδίκτυο. Για το λόγο αυτό το σενάριο υλοποιείται στο εργαστήριο πληροφορικής κατά τις δύο πρώτες ώρες, αλλά και στην αίθουσα πολλαπλών χρήσεων του σχολείου για την τελευταία ώρα.

E.3. Η πορεία της διδασκαλίας

α) Ως αφόρμηση παρουσιάζεται στους μαθητές το βίντεο της εκστρατείας των παραγωγών της τηλεοπτικής εκπομπής «Ράδιο Αρβύλα» κατά των Greeklish και σχολιάζονται οι γλωσσικές επιλογές τους στο σύντομο μήνυμά τους. Επίσης σχολιάζονται οι υπότιτλοι με τους οποίους έχει επενδυθεί το μήνυμα (λέξεις, γραμματοσειρά, γλώσσα). Στη συνέχεια διαβάζεται η «Διακήρυξη των Σαράντα Ακαδημαϊκών» για την ελληνική γλώσσα, οι οποίοι κρούοντας τον κώδωνα του κινδύνου μιλούν για αντικατάσταση του ελληνικού αλφαβήτου από το λατινικό. Τα παιδιά εκφράζουν τις απόψεις τους για τις ακραίες αυτές τοποθετήσεις και μοιράζονται τις δικές τους εμπειρίες από τη χρήση των greeklish και τις συνέπειες (θετικές ή αρνητικές) που παρατηρούν τόσο στο λόγο τους – γραπτό και προφορικό - όσο και στην κοινωνικοποίησή τους στα πλαίσια της ομάδας των συνομηλίκων τους.

β) Οι μαθητές χωρίζονται σε πέντε ομάδες έχοντας έναν τουλάχιστον Η/Υ κατά ομάδα. Σε κάθε ομάδα δίνονται διαφορετικά αποσπάσματα της τηλεοπτικής εκπομπής ESC, ώστε η καθεμία να εστιάσει στη βασική θέση και στα επιχειρήματα ενός μόνο από τους προσκεκλημένους της εκπομπής και στη συνέχεια να τα αποδελτιώσει και να τα παρουσιάσει με τρόπο εύληπτο σε ένα πρόγραμμα παρουσίασης (power point), ώστε και οι υπόλοιπες ομάδες να τα αντιληφθούν και να τα αξιοποιήσουν κριτικά στις παρακάτω δραστηριότητες.

γ) Μοιράζονται φύλλα εργασίας στους μαθητές (σε ηλεκτρονική μορφή με τη βοήθεια ενός αφαιρούμενου δίσκου). Η κάθε ομάδα δουλεύει σε διαφορετικά ερωτήματα, ενώ η διδάσκουσα παίζει ρόλο καθοδηγητικό και εμπνευστικό για τις ομάδες.³ Για την ολοκλήρωση του κομματιού αυτού του σεναρίου αξιοποιείται ένα συνεχόμενο δώρο.

δ) Αφιερώνεται ένα μονόωρο μάθημα σε «αγώνα επιχειρηματολογίας» μέσα στην αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, κατά τον οποίο οι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες: Η μία ομάδα υποστηρίζει με πάθος την κατάργηση των φραγκολεβαντίνικων επισημαίνοντας τους κινδύνους που κρύβουν τόσο για τη δομή της γλώσσας μας, όσο και για την επικοινωνιακή πράξη. Η άλλη ομάδα υποστηρίζει τη διατήρησή τους εστιάζοντας στα οφέλη που μπορεί κανείς να αποκομίσει από αυτά.

Για να βοηθηθούν οι μαθητές, η διδάσκουσα τους παραπέμπει στα εξής κείμενα: 1) «Η γλώσσα των νέων και τα χαρακτηριστικά της», του γλωσσολόγου Γιάννη Ανδρουτσόπουλου στην ιστοσελίδα της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα. 2) «Οι νέοι θα πληρώσουν ακριβά τα Greeklish», του Γλωσσολόγου Γιώργου Μπαμπινιώτη, στην εφημερίδα «Τα Νέα» 3) «Greeklish, μια διφορούμενη συνήθεια», αναρτημένο σε ιστολόγιο στο Διαδίκτυο.

ε) Στο πλαίσιο της αξιολόγησης τόσο του εκπαιδευτικού έργου, όσο και του ίδιου του εκπαιδευτικού και των μαθητών στο επόμενο δώρο οι μαθητές παράγουν γραπτό λόγο με τη μορφή άρθρου σχολικής εφημερίδας, όπου τους ζητείται να παρουσιάσουν την προσωπική τους θέση για τις πιθανές συνέπειες των λατινοελληνικών στην καθημερινή ζωή των ατόμων, αλλά και στην εθνική μας γλώσσα.

ΣΤ. Φύλλα Εργασίας

1^η Ομάδα

1. Αφού παρακολουθήσετε με προσοχή τα αποσπάσματα της συζήτησης που σας δόθηκε σε μορφή βίντεο (22'.34'')

<http://www.youtube.com/watch?v=ohyy6WG9UCM>

http://www.youtube.com/watch?v=xSkL_YEjwIE&feature=related

<http://www.youtube.com/watch?v=nZqikpWz-rY&feature=related>

<http://www.youtube.com/watch?v=xGOx948w2Ig&feature=related>

<http://www.youtube.com/watch?v=edxttcWy7G4&feature=related>

³ Ο δάσκαλος λοιπόν δεν είναι αυτός που απλά παρέχει στο μαθητή ένα πλούσιο μαθησιακό περιβάλλον βοηθώντας τον να αυτοαναπτυχθεί (Piaget), αλλά ενεργός διαμεσολαβητής των κοινωνικών και πολιτισμικών νοημάτων που διαπραγματεύεται με το μαθητή του και τον βοηθά να εσωτερικεύσει όλα αυτά που τον βοηθούν να αναπτυχθεί (Ράπτης-Ράπτη 2007, σελ. 109-116)

(τελευταία προσπέλαση 12-2-2012) από την εκπομπή της ET1 «Esc», να παρουσιάσετε τη βασική θέση του καθηγητή Γλωσσολογίας, Σπύρου Μοσχονά, καθώς και τα επιχειρήματα με τα οποία στηρίζει το λόγο του. Φροντίστε να τα αποδώσετε με τρόπο εύληπτο, ώστε να μη μείνουν απορίες στους συμμαθητές σας. Για το σκοπό αυτό να φτιάξετε από 3-5 διαφάνειες σε πρόγραμμα παρουσίασης (power point).

2. Υποθέστε ότι στέλνετε ένα μήνυμα με το κινητό σας τηλέφωνο στο μεγαλύτερο - κατά δέκα χρόνια - αδελφό σας, για να του μεταφέρετε τις εντυπώσεις σας για το καινούριο αυτοκίνητο της οικογένειας. Το κείμενο που θα γράψετε στον κειμενογράφο (word) θα παρουσιαστεί στην τάξη με τη βοήθεια του βιντεοπροβολέα.

2^η Ομάδα

1. Αφού παρακολουθήσετε με προσοχή τα αποσπάσματα της συζήτησης που σας δόθηκε σε μορφή βίντεο (5'.51'')

<http://www.youtube.com/watch?v=17SOTrPXZOI&feature=related>

http://www.youtube.com/watch?v=s_8pMMwG0o&feature=related

<http://www.youtube.com/watch?v=tWelfFzicRE&feature=related>

(τελευταία προσπέλαση 12-2-2012) από την εκπομπή της ET1 «Esc», να παρουσιάσετε τη βασική θέση του εκδότη, Νίκου Χατζόπουλου, καθώς και τα επιχειρήματα με τα οποία στηρίζει το λόγο του. Φροντίστε να τα αποδώσετε με τρόπο εύληπτο, ώστε να μη μείνουν απορίες στους συμμαθητές σας. Για το σκοπό αυτό να φτιάξετε από 3-5 διαφάνειες σε πρόγραμμα παρουσίασης (power point).

2. Υπόθεση εργασίας: Ένας έφηβος φεύγει από το σπίτι ξεχνώντας τον υπολογιστή του ανοιχτό, με το παράθυρο της χθεσινής του συνομιλίας στο chat του facebook. Η δύσμοιρη μάνα του μπαίνει, πιστή στο ραντεβού της με το ξεσκονιστήρι και, όσο κι αν προσπαθεί να μην κοιτάζει, καταλήγει να διαβάζει τις ηλεκτρονικές συζητήσεις του γιου της. Η συνέχεια βρίσκει πιθανότατα τη μητέρα να γουρλώνει τα μάτια απορημένη και να αναρωτιέται πότε το παιδί της έγινε εξπέρ στις ξένες γλώσσες. Ένας τυπικός διάλογος στο internet περιέχει σωρούς από ακρωνύμια, λέξεις «του κουτιού» και τυποποιημένες φράσεις που υιοθετήθηκαν από την πεινασμένη για νέους κώδικες επικοινωνίας διαδικτυακή νεολαία. Βοηθήστε την απορημένη μάνα να κατασκοπεύσει αποτελεσματικά το γιο της δημιουργώντας έναν οδηγό για αρχάριους στο chat με τη βοήθεια ενός πίνακα στον κειμενογράφο (word) ή σε υπολογιστικά φύλλα (excel).

3^η Ομάδα

1. Αφού παρακολουθήσετε με προσοχή τα αποσπάσματα της συζήτησης που σας δόθηκε σε μορφή βίντεο (11'.37'')

<http://www.youtube.com/watch?v=ZtH37vlmiZA>

http://www.youtube.com/watch?v=Hb_IJ4BZvM8&feature=related

<http://www.youtube.com/watch?v=xGOx948w2Ig&feature=related>

(τελευταία προσπέλαση 12-2-2012) από την εκπομπή της ET1 «Esc» να παρουσιάσετε τη βασική θέση του συγγραφέα - δημοσιογράφου, Χριστόφορου Κάσδαγλη, καθώς και τα επιχειρήματα με τα οποία στηρίζει το λόγο του. Φροντίστε να τα αποδώσετε με τρόπο εύληπτο, ώστε να μη μείνουν απορίες στους συμμαθητές σας. Για το σκοπό αυτό να φτιάξετε από 3-5 διαφάνειες σε πρόγραμμα παρουσίασης (power point).

2. Υποθέστε ότι κάνετε συζήτηση με ένα συμμαθητή σας στο chat του facebook σχολιάζοντας το σημερινό μάθημα για τα greeklish και λέγοντας τις εντυπώσεις σας από αυτό. Καταγράψτε το διάλογό σας χρησιμοποιώντας τα προσφιλή σας greeklish, που δε λέτε ακόμα να αποχωριστείτε, και παρουσιάστε τον στην τάξη με τη βοήθεια του κειμενογράφου (word) και του βιντεοπροβολέα.

4^η Ομάδα

1. Αφού παρακολουθήσετε με προσοχή το απόσπασμα της συζήτησης που σας δόθηκε σε μορφή βίντεο (11'.27'')

<http://www.youtube.com/watch?v=wxLCQU3svzI&feature=related>

(τελευταία προσπέλαση 12-2-2012) από την εκπομπή της ET1 «Esc» να παρουσιάσετε τη βασική θέση του καθηγητή Γλωσσολογίας, Γιάννη Ανδρουτσόπουλου, καθώς και τα επιχειρήματα με τα οποία στηρίζει το λόγο του. Φροντίστε να τα αποδώσετε με τρόπο εύληπτο, ώστε να μη μείνουν απορίες στους συμμαθητές σας. Για το σκοπό αυτό να φτιάξετε από 3-5 διαφάνειες σε πρόγραμμα παρουσίασης (power point).

2. Υποθέστε ότι στέλνετε ένα μήνυμα μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail) σε μια παλιά και αγαπημένη σας φιλόλογο, για να την ενημερώσετε για μια εκδήλωση που ετοιμάζετε ως απόφοιτοι του σχολείου και για να την καλέσετε να σας τιμήσει με την παρουσία της. Το κείμενο που θα γράψετε στον κειμενογράφο (word) θα παρουσιαστεί στην τάξη με τη βοήθεια του βιντεοπροβολέα.

5^η Ομάδα

1. Αφού παρακολουθήσετε με προσοχή τα αποσπάσματα της συζήτησης που σας δόθηκε σε μορφή βίντεο (9'.57'')

<http://www.youtube.com/watch?v=CVKzz4LMK5I&feature=related>,

<http://www.youtube.com/watch?v=VapuJF5GBcQ&feature=related>,

<http://www.youtube.com/watch?v=mKXX7cJ6bCw&feature=related>,

<http://www.youtube.com/watch?v=bwjwnpaUDWM&feature=related>

(τελευταία προσπέλαση 12-2-2012) από την εκπομπή της ET1 «Esc», να παρουσιάσετε τις βασικές θέσεις των νέων ανθρώπων που εμφανίζονται σ' αυτή, καθώς και τα επιχειρήματα με τα οποία στηρίζουν τους λόγους τους. Φροντίστε να τα αποδώσετε με τρόπο εύληπτο, ώστε να μη μείνουν απορίες στους συμμαθητές σας. Για το σκοπό αυτό να φτιάξετε από 6-7 διαφάνειες σε πρόγραμμα παρουσίασης (power point).

2. Υποθέστε ότι βαθιά μέσα στο κλειδωμένο συρτάρι του γραφείου σας κρατάτε μυστικό ένα ημερολόγιο στο οποίο καταγράφετε τις εντυπώσεις σας από την καθημερινή ζωή. Γράψτε τις εντυπώσεις σας από το σημερινό μάθημα για τα greeklish και «εμπιστευτείτε» του τους φόβους που σας δημιούργησε η σημερινή συζήτηση. Μπορείτε να επιλέξετε όποιο γλωσσικό τύπο επιθυμείτε. Το κείμενο που θα γράψετε στον κειμενογράφο (word) θα παρουσιαστεί στην τάξη με τη βοήθεια του βιντεοπροβολέα.

Z. Προεκτάσεις

Με τις κατάλληλες τροποποιήσεις, ένα αντίστοιχο σενάριο θα μπορούσε να εφαρμοστεί και σε άλλες διδακτικές ενότητες (περιγραφή, αφήγηση) τόσο του τεύχους της Α' τάξης, όσο και των υπόλοιπων τάξεων του Λυκείου.

Θα μπορούσε στο πλαίσιο της αξιολόγησης και της παραγωγής γραπτού λόγου να ζητηθεί από τους μαθητές άλλου τμήματος, που διδάσκονται τις ίδιες ενότητες χωρίς τη χρήση των Τ.Π.Ε., να γράψουν στα ίδια θέματα που δόθηκαν στους μαθητές που διδάσκονται τη Νεοελληνική Γλώσσα με τη βοήθεια Τ.Π.Ε. Θα ήταν ενδιαφέρον να συγκριθούν τα αποτελέσματα της αξιολόγησής τους, ώστε να φανεί και η αποτελεσματικότητα της καινοτόμου αυτής δράσης.

Θα μπορούσε να οργανωθεί κάποια εκδήλωση στο σχολείο είτε με θέμα τα Greeklish είτε με θέμα τη χρήση των τοπικών διαλέκτων και ιδιωμάτων, στην οποία οι μαθητές θα μπορούσαν να παρουσιάσουν ένα κομμάτι των εργασιών τους.

Η. Βιβλιογραφία

Επιμόρφωση εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση και εφαρμογή των ΤΠΕ στη διδακτική πράξη. Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση εκπαιδευτικών στα Κέντρα Στήριξης Επιμόρφωσης, Τεύχος 3: Κλάδος ΠΕ02, β' έκδοση αναθεωρημένη και Εμπλουτισμένη, ΙΤΥ, Τομέας Επιμόρφωσης και Κατάρτισης, Πάτρα, Νοέμβριος 2010.

Κοινωνικοπολιτισμικές Θεωρίες της Μάθησης. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://archives.ictscenarios.gr/Theories_Mathisis/koinonikopolitismikes.htm, 12/2/2012

Ματσαγγούρας Ηλίας, «Η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία: «Γιατί», «Πώς», «Πότε» και «για Ποιους». Διήμερο Επιστημονικό Συμπόσιο: "Η εφαρμογή της ομαδοκεντρικής διδασκαλίας-Τάσεις και εφαρμογές", Θεσσαλονίκη, 8-9 Δεκεμβρίου 2000. Διαθέσιμο: http://2gym-malak.thess.sch.gr/files/sylogos%20goneon/i%20omadosynergatiki%20didaskalis_matsagouras.pdf. 2/2/2013.

--, εκδ. (2002). *Στρατηγικές Διδασκαλίας: Η Κριτική Σκέψη στη Διδακτική Πράξη*, Αθήνα, Gutenberg.

Οδηγίες για τη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας της Α' τάξης Γενικού και Α' τάξης Εσπερινού Γενικού Λυκείου για το σχ. έτος 2012-2013. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/document/file.php/DSGL-A110/%CE%94%CE%95%CE%A0%CE%A0%CE%A3-%CE%91%CE%A0%CE%A3/odigies_glwssa_gel_esp_2012.pdf. 2/2/2013

Πρόγραμμα Σπουδών για τα μαθήματα Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, Νέα Ελληνική Γλώσσα και Νέα Ελληνική Λογοτεχνία της Α' τάξης Γενικού Λυκείου. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο:

http://www.et.gr/idoes-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wFYAFdDx4L2G3dtvSoClrL8oegNIWStPL_nMRVjyfnPUeJInJ48_97uHrMts-zFzeyCiBSQOpYnTy36MacmUFCx2ppFvBej56Mmc8Qdb8ZfRjQZnsIAdk8Lv_e6czmhEembNmZCMxLMtTfillQxgLnPtA4r5wmPJHl3C6N_Ff-xqi355ZK8M1Lh. 2/2/2013.

Α. Ράπτης - Α. Ράπτη, *Μάθηση και Διδασκαλία στην Εποχή της Πληροφορίας. Ολική Προσέγγιση*, Αθήνα, 2007.

Τσολάκης Χρίστος et al. *Έκθεση Έκφραση, Ενιαίο Λύκειο, τεύχος α', βιβλίο του καθηγητή, αναθεωρημένη έκδοση.* ΥΠΕΠΘ-ΠΙ-ΟΕΔΒ. Αθήνα, 2006.

Απόπειρες Γλωσσικής Διδασκαλίας στον.....Τιτανικό του Νέου Λυκείου

Καλλιόπη Τυμπανίδου
Γενικό Λύκειο Πεντάπολης Σερρών

Περίληψη

Η εισήγηση αφορά σε πρακτικές διδασκαλίας που εφαρμόστηκαν στη διάρκεια του σχολικού έτους 2011-2012 στην Α' Λυκείου στο μάθημα της Ν.Ε Γλώσσας, προσαρμοσμένες στις απαιτήσεις του Νέου Λυκείου. Με την εφαρμογή νέας μεθοδολογίας, υποστηριζόμενης από τη χρήση Νέων Τεχνολογιών, καλύφθηκαν οι παρακάτω τέσσερις θεματικοί άξονες του σχολικού εγχειριδίου:

- α. Οπτικές της Γλώσσας
- β. Κειμενικά είδη
- γ. Γραπτός- Προφορικός λόγος
- δ. Περιγραφή- Αφήγηση

Στόχος του εγχειρήματος ήταν να κατανοήσουν οι μαθητές θεμελιώδεις τρόπους επικοινωνίας στον προφορικό ή το γραπτό λόγο και να παραγάγουν ποικιλία κειμενικών ειδών που επιτυγχάνουν τους σκοπούς της επικοινωνίας. Επίσης, να αναζητήσουν, να κατανοήσουν και να αποφύγουν τα εκφραστικά σφάλματα του προφορικού λόγου, όταν αυτός μεταφέρεται σε γραπτό κείμενο. Τέλος, να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με τον «έξω κόσμο» και τις καταστάσεις της καθημερινότητας ώστε να εξασκήσουν την ικανότητά τους στην περιγραφή χώρων και αντικειμένων του και στην αφήγηση συμβάντων του και να αξιολογηθεί ο βαθμός κατανόησης και εμπέδωσης των διδακτικών αντικειμένων.

Οι μαθητές εργάστηκαν ως επι το πλείστον σε ομάδες, χωρισμένες κάθε φορά με διαφορετικό κριτήριο, αλλά και ατομικά στη σχολική αίθουσα, στο εργαστήριο πληροφορικής και ελάχιστες φορές στο σπίτι, κυρίως για τη συγγραφή εργασιών που αποστέλλονταν ηλεκτρονικά.

A.1. ΠΡΩΤΟΣ ΘΕΜΑΤΙΚΟΣ ΑΞΟΝΑΣ: ΟΠΤΙΚΕΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Η ενότητα περιλαμβάνει διδακτικές πρακτικές από το σύνολο των οποίων αναμένεται οι μαθητές:

- Να αποκτήσουν γνώσεις για τον κόσμο εστιάζοντας στη διερεύνηση ενός ζητήματος του οποίου παρουσιάζονται διαφορετικές εκδοχές.
- Να καλλιεργήσουν γραμματισμούς και δεξιότητες και να εξασκηθούν στην ικανότητα για προσαρμογή του λόγου τους στις ποικίλες επικοινωνιακές περιστάσεις.

- Να αποκτήσουν γνώσεις για τη γλώσσα, κατανοώντας το ρόλο των λειτουργιών της (αναφορική-ποιητική) στην κατασκευή της οπτικής του κειμένου.

Ενδεικτικές διδακτικές πρακτικές: Σύγκριση προφορικών και γραπτών κειμένων που προσεγγίζουν το ίδιο ζήτημα και εντοπισμός, ανάδειξη, συζήτηση των διαφορών.

Αξιολόγηση: Οι μαθητές αναμένεται να διακρίνουν ότι κάθε χρήση της γλώσσας είναι κοινωνικά διαφοροποιημένη και σχετίζεται με τις ταυτότητες των ομιλητών/τριών αλλά και με καταστάσεις.

Διάρκεια: 2 διδακτικές ώρες

A.2: 1η ώρα

A.2.α. ΣΤΟΧΟΣ

- Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι μια κοινή έννοια μπορεί να αντιμετωπιστεί από διαφορετική οπτική ανάλογα με τους ανθρώπους, τις περιστάσεις, την ηλικία.

- Να διδαχθούν την κυριολεξία και τη μεταφορά.

A.2.β. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

1. Απευθύνθηκε στους μαθητές η ερώτηση: τι σημαίνει γι' αυτούς η πατρίδα; Ποιος είναι κατά τη γνώμη τους ο πατριώτης;

2. Παρουσιάσθηκαν στην τάξη απόψεις που έχουν διατυπωθεί για τον Κύπριο Σολομώντα Σολωμού και την εκτέλεσή του από τρεις πηγές: α) ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια, β) ιστολόγιο του στρατού γ) προσωπικό blog Έλληνα πολίτη.¹

3. Ζητήθηκε από τους μαθητές να αναγνωρίσουν τη διαφορά στο ύφος κάθε άποψης και να το αιτιολογήσουν με βάση τα χαρακτηριστικά κάθε πηγής.

A.3: 2η ώρα

A.3.α. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

1. Προβλήθηκαν στους μαθητές τρία βίντεο τραγουδιών σχετικά με την πατρίδα, των Ν. Σφακιανάκη, Χ. Αλεξίου, Α. Ιωαννίδη.²

¹ el.wikipedia.org, (eumolpos.blogspot.com, koufogiannis.freesevers.com)

² <http://www.youtube.com/watch?v=CooYoN02AN0>

<http://www.youtube.com/watch?v=R13y0CfluTw>

<http://www.youtube.com/watch?v=q5LIgzfpxG8>

2. Ζητήθηκε από τα παιδιά να εντοπίσουν τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζεται το θέμα της «πατρίδας» και να βρουν τις διαφορές στο ύφος κάθε προσέγγισης

3. Δόθηκαν σε φωτοτυπία οι στίχοι των δύο από τα τραγούδια και οι μαθητές κλήθηκαν να υπογραμμίσουν τις μεταφορικές εκφράσεις.

A.3.β. ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ

1. Να βρεθούν οι μεταφορικές εκφράσεις του τραγουδιού και να δοθεί η κυριολεκτική τους σημασία. Ποιες αλλαγές παρατηρείτε στο ύφος των τραγουδιών;

2. Να γράψετε έναν πατριωτικό λόγο για μια από τις εθνικές μας επετείους, με σκοπό να εκφωνηθεί στη γιορτή του σχολείου, κι έναν, για να εκφωνηθεί στην κατάθεση στεφανιών στην κεντρική πλατεία του χωριού τη μέρα της παρέλασης.

3. Ζητήστε από τους γονείς ή τους παππούδες-γιαγιάδες σας να γράψουν ένα λόγο για τον ίδιο σκοπό.

ΣΤΟΧΟΣ των δύο τελευταίων εργασιών είναι να δουν οι μαθητές τις διαφορές στο ύφος του λόγου ανάλογα με την περίσταση και την ηλικία.

B.1. ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΘΕΜΑΤΙΚΟΣ ΑΞΟΝΑΣ: ΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΕΙΔΗ

ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ:

- ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
- ΟΡΓΑΝΩΣΗ-ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ-ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑ

Η ενότητα περιλαμβάνει δραστηριότητες σχετικά με την παραγωγή διάφορων κειμενικών ειδών, την οργάνωση-δομή της παραγράφου με τη μέθοδο της αιτιολόγησης και μια πρόταση αξιολόγησης του συνόλου των δράσεων για να διαπιστωθεί ο βαθμός κατανόησης των διδακτικών αντικειμένων.

B.1.α. ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Από το σύνολο των διδακτικών πρακτικών αναμένεται οι μαθητές:

- Να αποκτήσουν γνώσεις για τον κόσμο. Οι νέοι συμμετέχουν σε διάφορες κοινότητες και ομάδες, στις οποίες η γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιούν παίζει σημαντικό ρόλο.

- Να καλλιεργήσουν γραμματισμούς και δεξιότητες που θα τους εξοικειώσουν με την παραγωγή και τη σύνθεση πολυτροπικών κειμένων, αξιοποιώντας τη γλωσσική ποικιλότητα, και με νέους γραμματισμούς μέσω της αναζήτησης υλικού στο διαδίκτυο.

- Ν' αποκτήσουν γνώσεις για τη γλώσσα μέσω της έμφασης που δίνεται στο ρόλο των λεξικογραμματικών επιλογών στη διαμόρφωση ενός κειμένου.

- Ενδεικτικές διδακτικές πρακτικές: προσέγγιση της γλωσσικής ποικιλότητας μέσα από διάφορους τύπους κειμένων και σύνδεσή της με την ταυτότητα του εντύπου.

- Αξιολόγηση: Οι μαθητές αναμένεται να παράγουν και να κατανοούν ποικιλία κειμένων.

Διάρκεια: 3 δίωρα

ΣΤΟΧΟΙ:

1. οι μαθητές να μπορούν να παράγουν διαφορετικά είδη γραπτών και πολυτροπικών κειμένων με τη βοήθεια και των Η/Υ.

2. να καταλάβουν ότι ανάλογα με το σκοπό που καλείται να επιτελέσει ένα κείμενο έχει και το ανάλογο περιεχόμενο και ύφος.

3. να εξοικειωθούν με την παραγωγή λόγου σε ηλεκτρονικά περιβάλλοντα.

4. να κατανοούν τις διαφορές μεταξύ των κειμενικών ειδών και των λόγων που επιβάλλουν τις διαφορές.

1ο δίωρο (στην τάξη)

- Ανακοινώνουμε το θέμα: «Αναζήτηση χρηματικών πόρων με στόχο τη βελτίωση των χώρων του σχολείου»

- Καθορίζουμε 5 μέσα/τρόπους για τη συγκέντρωση των χρημάτων:

α. χορός σχολείου

β. συναυλία

γ. έκδοση εφημερίδας

δ. αγώνες ποδοσφαίρου

ε. bazaar

- Χωρίζουμε τους μαθητές σε 5 ομάδες, σε αντιστοιχία με τα μέσα/τρόπους.

- Ζητούμε από κάθε ομάδα να συντάξει μια ανακοίνωση με την οποία θα καλεί τους ενδιαφερόμενους να συμμετέχουν στις εκδηλώσεις με όποιον τρόπο μπορούν.

- Ζητούμε από τις ομάδες να κάνουν το ίδιο στέλνοντας μήνυμα SMS από κινητό ώστε να καταλάβουν τις διαφορές ύφους- περιεχομένου μεταξύ των κειμένων.

2ο δώρο (εργαστήριο πληροφορικής)

- Ζητούμε από τις ομάδες να συντάξουν, σε word, μια πρόσκληση με την οποία θα καλούν κόσμο στις εκδηλώσεις που ανέλαβαν να οργανώσουν (για την εφημερίδα στην παρουσίασή της)

- Ζητούμε από τις ομάδες να δημιουργήσουν ένα διαφημιστικό φυλλάδιο που θα αναρτηθεί σε χώρους εντός και εκτός σχολείου με ενημερωτικό σκοπό

- Υποθέτουμε ότι τα χρήματα που συγκεντρώθηκαν δεν ήταν αρκετά για την επίτευξη του αρχικού στόχου και ζητούμε από τις ομάδες να συντάξουν: α) επιστολές προς την Υπουργό Παιδείας και τον υπεύθυνο εκπαιδευτικών θεμάτων ή β) e-mail προς έναν εύπορο και διάσημο συμπολίτη τους, έναν χορηγό (εταιρεία), ένα συγγραφέα (για βιβλιοθήκη) ζητώντας τους να συνδράμουν το έργο τους.

3ο δώρο (στην τάξη)

- Κάθε ομάδα παρουσιάζει στην τάξη τα κείμενα που συνέταξε
- Ο στόχος επετεύχθη. Ζητούμε από κάθε μαθητή ατομικά να γράψει ένα ευχαριστήριο γράμμα προς όποιον είχε απευθυνθεί μέσω της ομάδας του με στόχο: α) να τον ευχαριστήσει και β) να τον ενημερώσει για τα αποτελέσματα της συνδρομής του.

Ενδεικτικά κείμενα:

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Αγαπητοί συμμαθητές στην προσπάθειά μας να εκδώσουμε μια σχολική εφημερίδα, ψάχνουμε άτομα με όρεξη και ικανότητες να πλαισιώσουν την ομάδα μας σ' αυτήν την προσπάθεια. Πληροφορίες στο: 6952473405. Με εκτίμηση, οι συμμαθητές σας: Δ. Αγοράκης, Σ. Καλαθά, Φ. Δομουκτσής, Α. Κοριτάρι.

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

Σας προσκαλούμε στα εγκαίνια της νέας σχολικής εφημερίδας μας, το Σάββατο 5 Απριλίου 2012 στις 5 μ. μ. στον προαύλιο χώρο του Γενικού Λυκείου Πενταπόλεως. Εκεί θα γίνει παρουσίαση του πρώτου φύλλου της εφημερίδας, η οποία πρόκειται να γίνει ανάρπαστη!!! Μετά την παρουσίαση θα υπάρχει μπουφές με όλα τα καλά και για τους πιο πεινασμένους επισκέπτες. Είσοδος ελεύθερη - Έξοδος 5 ευρώ.

B.1.β. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ- ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑ

Από το σύνολο των διδακτικών πρακτικών αναμένεται οι μαθητές:

-Να αποκτήσουν γνώσεις για τη γλώσσα: να κατανοήσουν τη δομή της παραγράφου (θεματική περίοδος, σχόλια, κατακλείδα), ως θεμελιώδες συστατικό στην οργάνωση του λόγου στα διάφορα κειμενικά είδη, και το ρόλο της στη συνοχή και συνεκτικότητα των κειμένων και να αντιληφθούν το ρόλο της πολυτροπικότητας (χρήση συμβόλων, εικόνων) στο νόημα ενός κειμένου.

-Ενδεικτικές Διδακτικές Πρακτικές: α) μετατροπή πολυτροπικών αφηγήσεων σε γλωσσικές και αντίστροφα β) αξιοποίηση των Νέων Τεχνολογιών για συλλογή και μεταφορά δεδομένων και σύνθεση περίληψης σε Πρόγραμμα Επεξεργασίας Κειμένου

-Αξιολόγηση: Οι μαθητές αναμένεται να συντάσσουν ποικιλία κειμενικών ειδών και τύπων με συνοχή και συνεκτικότητα και να αναγνωρίζουν τα δομικά χαρακτηριστικά τους, να πυκνώνουν το λόγο και να αξιοποιούν τις περιλήψεις ως βάση για την παραγωγή ευρύτερων κειμένων.

B.2. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ:

Χωρίζουμε τους μαθητές σε τέσσερις ομάδες και ζητούμε να επισκεφθούν τρεις ιστότοπους.³ Μοιράζουμε ισάριθμα φύλλα εργασίας και, αφού μελετήσουν τα στοιχεία, τους ζητούμε να παραγάγουν κείμενα που έχουν στόχο:

-Την εξοικείωσή τους με μορφές αφήγησης σε πολυτροπικά κείμενα π.χ: διαφήμιση με εικόνα και ήχο και μεταγραφή πολυτροπικού κειμένου σε γραπτό κείμενο.

-Την εξάσκησή τους στη δημιουργία περίληψης και στην αναγνώριση των μερών της παραγράφου.

-Την κατανόηση της αιτιολόγησης και του επιχειρήματος ως τρόπου οργάνωσης της παραγράφου.

-Την ικανότητα να διερευνούν το ρόλο της πολυτροπικότητας στο νόημα ενός κειμένου.

B.3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ: ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑ ΤΕΤΡΑΜΗΝΟΥ

ΣΤΟΧΟΣ:

- Τα παιδιά να αξιολογηθούν σε ό,τι εξασκήθηκαν.
- Να φανεί ο βαθμός κατανόησης και εμπέδωσης όσων διδάχθηκαν.

³ <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=365303>, www.free-phase.com/gr/why_learn.php, <http://www.soeasy.gr/news/advertising-campaigns.html>

- Να επισημανθούν τυχόν παραλείψεις ή αδυναμίες.

Το διαγώνισμα παρατίθεται σε ειδικό παράρτημα (**κείμενο 1**) στο τέλος του άρθρου.

Γ. ΤΡΙΤΟΣ ΘΕΜΑΤΙΚΟΣ ΑΞΟΝΑΣ

ΓΡΑΠΤΟΣ-ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (8 διδακτικές ώρες)

ΣΤΟΧΟΙ:

- α) Η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο διεξάγεται μια συζήτηση.
- β) Η ανακάλυψη των στοιχείων εκείνων που συνιστούν χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου.
- γ) Η αντιπαραβολή αυτών των χαρακτηριστικών με τα αντίστοιχα του γραπτού λόγου.

1^ο δίωρο:

Προβολή ενός video 15' από την ιστοσελίδα του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου, στο οποίο διεξάγεται διάλογος μεταξύ μαθητών για την οικονομική κρίση στην Ελλάδα.⁴

Πριν από την προβολή διανέμονται στους μαθητές (γραπτά σε φυλλάδιο), οι παρακάτω ερωτήσεις:

- Ποιο είναι το θέμα της συζήτησης;
- Ποια υποθέματα παρουσιάζονται και πόσο ολοκληρωμένα;
- Πώς διεξάγεται η συζήτηση; (χώρος, χωροθέτηση, πρόσωπα)
- Ποιους κανόνες ακολουθεί η συζήτηση;
- Πόσο χρόνο διαθέτει κάθε ομιλητής; (λίγο ή πολύ)
- Στη διατύπωση της γνώμης κάθε ομιλητή γίνονται απευθείας παρεμβάσεις;
- Το κλίμα της συζήτησης είναι σοβαρό ή οικείο-χαλαρό;
- Τι γλώσσα χρησιμοποιούν οι ομιλητές; (αυθόρμητη, επιτηδευμένη, απλή κ.ά)
- Το ύφος των ομιλητών είναι απλό και απέριττο ή επιτηδευμένο;

Παρατηρείτε διαφορές ανάμεσα σε όσα τα παιδιά λένε προφορικά και στην αντίστοιχη γραπτή απόδοσή τους στους υπότιτλους;

2^ο δίωρο

Χωρισμός σε έξι ομάδες και παρακολούθηση αντίστοιχων video-debate από την ίδια ιστοσελίδα με τα εξής θέματα (ένα για κάθε ομάδα):

⁴<http://www.europarl.tv.europa.eu/el/player.aspx?pid=e2708f21-cd99-438b-87cf-d46f023be4ac>

- α) ΓΤΟ (Γενετικά Τροποποιημένοι Οργανισμοί)
- β) Μετανάστευση
- γ) Η κλιματική αλλαγή
- δ) Ελευθερία στην Ευρωπαϊκή Ένωση
- ε) Η είσοδος της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση: υπέρ ή κατά;
- στ) Ένας ευρωπαϊκός στρατός: υπέρ ή κατά;

• Διανέμονται σε κάθε ομάδα γραπτές οι ερωτήσεις του προηγούμενου φυλλαδίου με στόχο την κατάδειξη των χαρακτηριστικών του προφορικού λόγου.

• Οι ομάδες αναζητούν τα στοιχεία που ζητούν οι ερωτήσεις, καθώς παρακολουθούν τα video που τους ανατέθηκαν. Κατόπιν σε ένα κείμενο word καταθέτουν τα δεδομένα τους και τα παρουσιάζουν στην ολομέλεια. Στον πίνακα καταγράφονται τα συμπεράσματα που προκύπτουν για τα χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου.

• Προβάλλεται ξανά το video για την οικονομική κρίση στην Ελλάδα. Τα παιδιά καλούνται (ατομικά):

• να απομονώσουν εδάφια λόγου των ομιλητών και να εντοπίσουν ελλείψεις-δυσκολίες του προφορικού λόγου:

α) στη σύνταξη και τη γραμματική

β) στην ευφράδεια, ικανότητα χρήση της γλώσσας, ροή του λόγου (π.χ παύσεις, παρατάσεις φωνηέντων κ.λ.π)

γ) στη σωματική στάση (π.χ. αμηχανία)

• να αναδιατυπώσουν σε δικό τους γραπτό λόγο τα σημεία στα οποία εντόπισαν λάθη και αδυναμίες στον προφορικό λόγο, αφού τα καταγράψουν και τα διορθώσουν.

• να γράψουν τα συμπεράσματά τους για τις συνήθεις αδυναμίες του προφορικού λόγου και τις βασικές διαφορές του από τον προφορικό. Να καταγράψουν επίσης τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του καθενός.

3^ο δίωρο

1η διδακτική ώρα

Διεξαγωγή διαλόγου με θέμα την αγάπη (αληθινή-υποκριτική) στις μέρες μας και βιντεοσκόπησή του.

2η διδακτική ώρα

Οι μαθητές γράφουν σε μία παράγραφο αυτά που διατύπωσαν την προηγούμενη ώρα προφορικά.

4ο δίωρο

1η διδακτική ώρα

Προβολή του βιντεοσκοπημένου debate και εντοπισμός των χαρακτηριστικών αδυναμιών του προφορικού λόγου.

2η διδακτική ώρα

Προβολή επιλεγμένων από τον διδάσκοντα παραγράφων των μαθητών και επιτόπου διόρθωση εκφραστικών και συντακτικών λαθών για την κατανόηση των αδυναμιών του προφορικού λόγου που παρατηρούνται και στον γραπτό. Τα αποσπάσματα παρατίθενται στο παράρτημα στο τέλος του άρθρου (**κείμενο 2**).

Δ. ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΘΕΜΑΤΙΚΟΣ ΑΞΟΝΑΣ: ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ-ΑΦΗΓΗΣΗ (6 διδακτικές ώρες)

ΣΤΟΧΟΙ:

- Κατανόηση των βασικών χαρακτηριστικών της περιγραφής ενός χώρου και ενός αντικειμένου με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια.
- Κατανόηση των θεμελιωδών στοιχείων της αφήγησης ενός συμβάντος, μιας δραστηριότητας.
- Εμπέδωση των παραπάνω διδακτικών με τρόπο βιωματικό.

1ο δίωρο

Επίσκεψη στο μουσείο καπνού της Πεντάπολης.

Διανεμήθηκε στους μαθητές φύλλο εργασίας στο οποίο τους ανατίθεντο γραπτές εργασίες σχετικές με την περιγραφή χώρου και αντικειμένων (τρεις πρώτες δραστηριότητες του φύλλου εργασίας). Το φύλλο εργασίας παρατίθεται στο παράρτημα (**κείμενο 3**)

2ο δίωρο

1η διδακτική ώρα

Ανάγνωση εργασιών και αξιολόγηση της ακριβέστερης περιγραφής από μαθητή που απουσίαζε, τυχαία, από το σχολείο κατά την επίσκεψη.

2η διδακτική ώρα

Γραπτή εργασία στην τάξη: Οι μαθητές αφηγούνται την εμπειρία της επίσκεψης, όσα έμαθαν για την καλλιέργεια του καπνού, τις εντυπώσεις και τις παρατηρήσεις τους (δραστηριότητα 4 του φ. εργασίας).

3ο δώρο

1η διδακτική ώρα

Ανάγνωση εργασιών και αξιολόγηση της καλύτερης αφήγησης.

2η διδακτική ώρα

Καταγραφή των χαρακτηριστικών μιας επιτυχημένης περιγραφής-αφήγησης με βάση την προηγηθείσα αξιολόγηση.

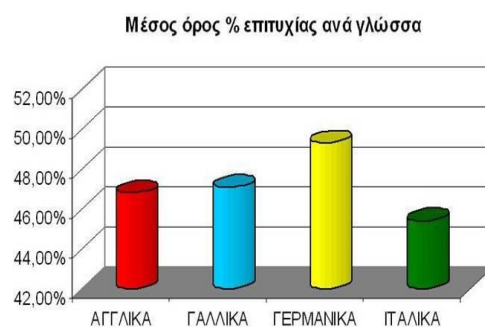
Παιχνίδι περιγραφής: Οι μαθητές χωρίστηκαν σε ομάδες στις οποίες δόθηκαν φωτογραφίες γνωστών προσωπικοτήτων και κτηρίων. Κάθε ομάδα έπρεπε να περιγράψει το πρόσωπο ή το κτήριο, αποφεύγοντας να επισημάνει ιστορικά, πνευματικά, επαγγελματικά κ.ά χαρακτηριστικά, ώστε οι άλλες ομάδες να μαντέψουν με επιτυχία αυτό που τους περιγράφηκε.

Παράρτημα κειμένων

Κείμενο 1

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑ ΤΕΤΡΑΜΗΝΟΥ

Α. ΚΡΑΤΙΚΟ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟ ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑΣ

Το Κρατικό Πιστοποιητικό Γλωσσομάθειας (ΚΠγ) είναι ένα σύστημα εξετάσεων που στοχεύει στην πιστοποίηση διαφορετικών επιπέδων «γνώσης» μιας ξένης γλώσσας, δηλαδή εξετάζει το βαθμό ικανότητας που έχει αναπτύξει κάποιος να κατανοεί και να παράγει γραπτό και προφορικό λόγο της γλώσσας αυτής.

Στατιστικά Στοιχεία: στον πίνακα που προηγήθηκε αποτυπώνεται ο μέσος όρος του ποσοστού επιτυχίας για κάθε εξεταζόμενη γλώσσα.

B. ΓΙΑΤΙ ΝΑ ΜΑΘΩ ΙΣΠΑΝΙΚΑ;

Τα Ισπανικά είναι επίσημη γλώσσα σε **τουλάχιστον 21 κράτη**. Πάνω από 450 εκατομμύρια άνθρωποι στον κόσμο μιλούν Ισπανικά. Αυτό το στοιχείο την καθιστά 2^η γλώσσα παγκοσμίως σε φυσικούς ομιλητές μετά τα Κινέζικα. Στις Η.Π.Α. είναι 2^η επίσημη γλώσσα – μετά την αγγλική- καθώς υπολογίζεται ότι οι ισπανόφωνοι έχουν ξεπεράσει τα 45 εκατομμύρια. Επίσης, στα σχολεία της Βορείου Αμερικής, η Ισπανική είναι πλέον υποχρεωτική Α΄ ξένη γλώσσα. **Γενικά, το ότι 14 περίπου εκατομμύρια μαθητές μαθαίνουν ισπανικά καθιστά την ισπανική γλώσσα δεύτερη πιο διαδεδομένη γλώσσα**

εκμάθησης, μετά τα αγγλικά, σε ολόκληρο τον κόσμο.

Η Ισπανική γλώσσα κυριαρχεί, στην παγκόσμια επιστημονική βιβλιογραφία, στις διεθνείς επιχειρήσεις, πολιτικές συναντήσεις και είναι επίσημη γλώσσα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ισχυρότατων Παγκοσμίων Οργανισμών όπως του Ο.Η.Ε. και της UNESCO. Υπάρχουν πάνω από 16.500 ισπανόφωνα περιοδικά και εφημερίδες, 255 επίσημα ισπανόφωνα τηλεοπτικά κανάλια και 5.120 ισπανόφωνοι ραδιοφωνικοί σταθμοί. Δεν αποτελεί μόνο τη δεύτερη γλώσσα διεθνούς επικοινωνίας, **αλλά και την τρίτη που χρησιμοποιείται περισσότερο στο διαδίκτυο**. Όσον αφορά στον πολιτισμό, στην τέχνη, ας αναφέρουμε αρχικά τα ισπανικά αριστουργήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας, *Δον Κιχώτης του Θερβάντες*, *Ο έρωτας στα χρόνια της χολέρας* του Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες, κ.ά. και ας συνεχίσουμε με ζωγράφους όπως οι Πάμπλο Πικάσο, Φρανσίσκο Γκόγια, Σαλβαδόρ Νταλί και αρχιτέκτονες, όπως οι Αντόνι Γκαουντί και Σαντιάγο Καλατράβα.

Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία εντυπωσιακή ανάπτυξη των εμπορικών συναλλαγών, των εκπαιδευτικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Το γεγονός ότι η **προφορά και η σύνταξη** της Ελληνικής και της Ισπανικής γλώσσας παρουσιάζουν πολλά κοινά στοιχεία, καθώς και ο μεγάλος αριθμός ελληνικών λέξεων που υπάρχουν στα ισπανικά κάνει την εκμάθησή της πιο εύκολη συγκριτικά με άλλες ξένες γλώσσες. Η Ισπανία είναι η 1^η επιλογή των φοιτητών στα προγράμματα ERASMUS. Στα Γυμνάσια, τα τελευταία μόλις 2 χρόνια, – μετά το 3χρονο πιλοτικό πρόγραμμα – η Ισπανική γλώσσα κερδίζει την πιο θερμή αποδοχή όλο και περισσότερων μαθητών.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1.α. Αφού μελετήσετε τα δεδομένα των παραπάνω διαγραμμάτων να γράψετε ένα κείμενο (70-80 λέξεις) στο οποίο θα εξηγήτε σε τι αναφέρονται και ποια στοιχεία προκύπτουν από τη στατιστική μελέτη.

(Μονάδες 10)

β. Υποθέστε ότι είστε υπεύθυνος/η του ΚΠγ για τη διεξαγωγή των εξετάσεων πιστοποίησης που θα γίνουν το Μάιο. Συντάξτε μία ανακοίνωση με την οποία θα ενημερώνετε τους ενδιαφερόμενους υποψηφίους για τις εξετάσεις και θα τους καλείτε να υποβάλουν αίτηση συμμετοχής και τα απαραίτητα δικαιολογητικά.

(Μονάδες 10)

2. Αφού μελετήσετε προσεκτικά το κείμενο: «Γιατί να μάθω ισπανικά;» και την εικόνα που το συνοδεύει, να συνοψίσετε σε μία παράγραφο (80-90 λέξεις) τους λόγους για τους οποίους είναι σημαντικό να μάθει κάποιος την ισπανική γλώσσα.

(Μονάδες 20)

3. Αλληλογραφείς μέσω e-mail μ' ένα συμμαθητή σου σε άλλη πόλη, ο οποίος μόλις διέκοψε το φροντιστήριο ξένης γλώσσας, την οποία μάθαινε για πέντε χρόνια, επειδή απαιτούσε διάβασμα και δεν ήταν πια διατεθειμένος να χάνει άσκοπο, κατά τη γνώμη του, χρόνο σ' αυτό. Στείλε του ένα mail (250-300 λέξεις) στο οποίο θα του εξηγείς τους λόγους για τους οποίους στην εποχή μας είναι σημαντικό να μαθαίνει κανείς ξένες γλώσσες.

(Μονάδες 60)

Κείμενο 2

Στις μέρες μας η πραγματική αγάπη δεν υπάρχει όλοι λένε «σ' αγαπώ» αλλά δε γνωρίζουν καν τη σημασία. Απλά λένε σ' αγαπώ και δεν το εννοούν και το λένε έτσι απλά για να το πουν, όχι ότι το εννοούν. Κατά τις εμπειρίες μου μπορώ να πω ότι δεν υπάρχει πραγματική αγάπη γιατί αυτός που θα ενδιαφερθεί πολύ εσύ θα σε προδώσει και αυτός που θα ενδιαφερθεί πολύ για σένα θα τον προδώσεις.⁵

Είναι θεμιτό να επιδιώκει κανείς την προσωπική ικανοποίηση, την κοινωνική καταξίωση και την πραγμάτωση των φιλοδοξιών του μέσα από τον επαγγελματικό χώρο. Εκείνο όμως που αντιστρατεύεται το βαθύτερο περιεχόμενο της εργασίας είναι η αποκλειστική και χωρίς όρια επιδίωξη των υλικών απολαβών και της ματαιοδοξίας του ατόμου. Στην περίπτωση αυτή ο άπληστος άνθρωπος μπορεί να χρησιμοποιήσει κάθε μέσο

⁵ Τα εκφραστικά και συντακτικά λάθη εμφανίζονται υπογραμμισμένα (σημείωση των επιμελητών).

για να πετύχει. Δε διστάζει να εκμεταλλευτεί τους άλλους για να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά του.

Κείμενο 3

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΠΝΟΥ

ΦΥΛΛΟ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

ΣΤΟΧΟΣ: Κατανόηση του ρόλου της περιγραφής και της αφήγησης ως αφηγηματικών τεχνικών στο λόγο.

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ:

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1^η : Περιγράψτε τον τρόπο προσέγγισης του χώρου που επισκεφτήκατε (προσανατολισμός και θέση του στο χωριό, απόσταση από το σχολείο, χρόνος που απαιτείται για την προσέγγιση του κτιρίου από το σχολείο σας, μέσα που απαιτούνται για την προσέγγισή του).

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2^η : Περιγράψτε το χώρο και το κτήριο εξωτερικά και εσωτερικά (εξωτερικά: αριθμός ορόφων, τρόπος εισόδου στο εσωτερικό, χρώμα κτηρίου, υλικά δόμησης, αύλειος χώρος, εσωτερικά: αριθμός δωματίων, διαρρύθμιση, διακόσμηση, επίπλωση).

ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ:

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ:

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3^η : Επιλέξτε ένα από τα εκθέματα που είδατε στο μουσείο καπνού και περιγράψτε το (υλικά κατασκευής, μέγεθος, χαρακτηριστικά του, χρώματα που είχε, λειτουργία-χρήση του).

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4^η : Αφηγηθείτε σε ένα κείμενο 300-400 λέξεων τη δραστηριότητα που βιώσατε στο πλαίσιο του μαθήματος οργανώνοντας το υλικό της αφήγησης σε τρία επίπεδα-στάδια:

Στάδιο 1ο: (πότε-πού-γιατί-με ποιους-με πρωτοβουλία τίνος πήγατε; Ποια στάδια ακολούθησε η επίσκεψη;)

Στάδιο 2ο: (αναφερθείτε αναλυτικά στις πληροφορίες που συλλέξατε από την παρουσίαση που σας έκανε η υπεύθυνη του μουσείου)

Στάδιο 3ο: (συμπεράσματα: τι καινούριο μάθατε; Τι σας εντυπωσίασε; Τι επισημάνσεις-παρατηρήσεις θα κάνατε;)

Ηλεκτρονικές πηγές

el.wikipedia.org (eumolpos.blogspot.com, koufogiannis.freesevers.com)

<http://www.youtube.com/watch?v=CooYoN02AN0>

<http://www.youtube.com/watch?v=R13y0CfluTw>

<http://www.youtube.com/watch?v=q5LIgzfpxG8>

[http://www.tovima.gr/society/article/?aid=365303,](http://www.tovima.gr/society/article/?aid=365303)

[www.free-phase.com/gr/why_learn.php,](http://www.free-phase.com/gr/why_learn.php)

<http://www.soeasy.gr/news/advertising-campaigns.html>

<http://www.europartv.europa.eu/el/player.aspx?pid=e2708f21-cd99-438b-87cf-d46f023be4ac>

Διαθεματικό σενάριο διδασκαλίας στο μάθημα των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Γ΄ Λυκείου

Ελένη Λιούσα
Γενικό Λύκειο Νέας Ζίχνης

Περίληψη

Με την παρούσα εισήγηση προτείνεται ένα διαθεματικό σενάριο διδασκαλίας στο μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Γ΄ λυκείου. Συγκεκριμένα, με αφετηρία το απόσπασμα από την *Αριάγνη* του Στρατή Τσίρκα που περιέχεται στο σχολικό εγχειρίδιο επιδιώχθηκε να προσεγγιστεί το θέμα της προσφυγιάς και του ρατσισμού μέσα από διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα (Λογοτεχνία, Ιστορία, Κοινωνιολογία, Μαθηματικά, Νεοελληνική Γλώσσα), με την ομαδοσυνεργατική μέθοδο και με τη συνδρομή των ΤΠΕ. Στόχος της διδακτικής αυτής προσέγγισης υπήρξε η ενεργότερη εμπλοκή των μαθητών σε ένα μάθημα γενικής παιδείας, το οποίο συνήθως αντιμετωπίζεται με σχετική αδιαφορία, μέσα από τη χρήση των νέων τεχνολογιών και την αξιοποίηση κατακτημένων από άλλα μαθήματα γνώσεων.

Εισαγωγή

Η ιδιομορφία της Γ΄ τάξης του σημερινού Γενικού Λυκείου και η λειτουργία της ως προθαλάμου της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης αναιρούν σε ένα μεγάλο βαθμό τη στοχοθεσία που τίθεται από τα ΑΠΣ για τα περισσότερα από τα διδασκόμενα μαθήματα. Το πρόβλημα καθίσταται ιδιαίτερα έντονο στα μαθήματα Γενικής Παιδείας που αντιμετωπίζονται τις περισσότερες φορές από τους μαθητές με αδιαφορία. Προκειμένου, λοιπόν, να αποφευχθεί αυτό, οι διδάσκοντες είναι αναγκασμένοι να αναζητήσουν τρόπους για να καταστήσουν τα μαθήματα αυτά ενδιαφέροντα, αλλά και χρήσιμα.

Με βάση την παραπάνω διαπίστωση, το συγκεκριμένο σενάριο επιχειρεί να προτείνει μια διαφορετική προσέγγιση των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γενικής Παιδείας με την ομαδοσυνεργατική μέθοδο, την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών και τη διαθεματική διερεύνηση θεμάτων που απαντώνται στο υπό εξέταση κείμενο.

Θεωρητικό πλαίσιο

Η διδακτική αυτή παρέμβαση επιδιώχθηκε να ανταποκριθεί στους στόχους που τίθενται στα νέα ΑΠΣ, δηλαδή στην πολλαπλότητα των πηγών μάθησης (εφ' όσον χρησιμοποιήθηκαν σχολικά βιβλία, διαδίκτυο, τύπος), καθώς και στην προώθηση ενεργητικών, συμμετοχικών και διερευνητικών μορφών μάθησης με τη μορφή project (οι μαθητές χωρίστηκαν σε ομάδες, αναζήτησαν στοιχεία και συνέθεσαν εξειδικευμένες εργασίες). Επιπλέον, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, ώστε σε συνδυασμό με τη χρήση ΤΠΕ να

επιτευχθεί η παιδαγωγική αξιοποίηση της πολλαπλής νοημοσύνης. Συγκεκριμένα, λάβαμε υπόψη τις πολλαπλές διανοητικές λειτουργίες¹ και αξιοποιήθηκαν η ενδοατομική νοημοσύνη (διατύπωση προσωπικών απόψεων με την παραγωγή γραπτού λόγου στην τρίτη φάση), η διαπροσωπική (ομαδικές εργασίες), η εικονική (δημιουργία διαγραμμάτων), η λεκτική/γλωσσολογική (δημιουργία καταλόγων με βασικά βιογραφικά και εργογραφικά στοιχεία) και η λογική/μαθηματική (γραφική αναπαράσταση χρονολογικής εξέλιξης γεγονότων).

Παράλληλα, το μάθημα στηρίχθηκε στις θεωρίες του κοινωνικοπολιτισμικού (Vygotsky) και γνωστικού (Piaget) εποικοδομισμού, στις οποίες κυρίαρχο ρόλο έχουν οι ιδέες των μαθητών (διατύπωσαν τις απόψεις τους γύρω από τα εξεταζόμενα θέματα), η ενεργητική μάθηση μέσω της αυτενέργειας (επέλεξαν κατά την κρίση τους και χρησιμοποίησαν τις απαραίτητες πληροφορίες από τα σχολικά βιβλία και από το διαδίκτυο), η συνεργατική διαδικασία και η ανταλλαγή απόψεων (οι μαθητές συνεργάστηκαν και αντάλλαξαν απόψεις προκειμένου να συνθέσουν τις εργασίες τους). Στη διδακτική αυτή παρέμβαση, λοιπόν, δόθηκε έμφαση στις εποικοδομητικές και συνεργατικές διαδικασίες, στη δημιουργικότητα, στην ανοιχτή σκέψη, καθώς η γνώση δομήθηκε ενεργά από το μαθητή και δεν επήλθε ως παθητική λήψη από το περιβάλλον.²

Τέλος, στο συγκεκριμένο διδακτικό σενάριο χρησιμοποιήθηκαν επαρκώς οι ΤΠΕ. Αποτελούν βασικό συστατικό της σύγχρονης καθημερινής ζωής και η θέση τους είναι κυρίαρχη στον ευρύτερο χώρο της εκπαίδευσης. Συμβάλλουν στην ενεργητική και βιωματική προσέγγιση της γνώσης, στην ανάληψη ομαδικών συνεργατικών εργασιών, στην παρουσίαση της πληροφορίας με πολλές μορφές (πολυμέσα) και στην πρόσβαση, χωρίς χρονικούς και τοπικούς περιορισμούς, σε ηλεκτρονικές πηγές γνώσης.

Στόχοι Γνωστικοί

- Να γνωρίσουν οι μαθητές έναν από τους σημαντικότερους Έλληνες λογοτέχνες του 20ου αιώνα και να προσεγγίσουν ένα από τα γνωστότερα έργα του.
- Να γνωρίσουν το χωροχρονικό πλαίσιο του εξεταζόμενου κειμένου.
- Να αναζητήσουν τη θέση των «ξένων» μέσα στην αφήγηση.
- Να εντοπίσουν τους αφηγηματικούς τρόπους που υπάρχουν στο κείμενο και να σχολιάσουν την επιλογή τους από το συγγραφέα.
- Να κατανοήσουν τη σημασία των όρων ρατσισμός, προκατάληψη, μειονότητα

¹ Gardner, 1999

² Καπραβέλου, 2011

και να διερευνήσουν κατά πόσο υφίστανται στη σύγχρονη Ελλάδα.

- Να εξετάσουν αν και πώς τα φαινόμενα αυτά έχουν επηρεάσει την τέχνη.
- Να αναζητήσουν και να επεξεργαστούν πραγματικά αριθμητικά δεδομένα που αναφέρονται στους πρόσφυγες.
- Να διερευνήσουν ιστορικά το φαινόμενο της προσφυγιάς και την επίδρασή του στον ελληνικό χώρο.

Στόχοι Παιδαγωγικοί-Μαθησιακοί

- Να εξοικειωθούν με τη συνεργατική διδασκαλία.
- Να προσεγγίσουν ολιστικά τη γνώση.
- Να ασκηθούν στην ανακαλυπτική / διερευνητική μάθηση.
- Να ασκηθεί η κριτική τους σκέψη και η παρατηρητικότητα τους.
- Να προβληματιστούν και να εκφραστούν αισθητικά πάνω στο ζήτημα του ρατσισμού και των προκαταλήψεων .
- Να εξασκηθούν στην παραγωγή γραπτού λόγου με σχετικό θέμα.
- Να εξασκηθούν στην παρουσίαση εργασιών και στη διατύπωση συγκεκριμένων και τεκμηριωμένων σχολίων.

Στόχοι ως προς τη χρήση νέων τεχνολογιών

- Να εξοικειωθούν με την πλοήγηση στο διαδίκτυο και τη διαχείριση πληροφοριών.
- Να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες του Επεξεργαστή Κειμένου, του Λογισμικού Λογιστικών Φύλλων και της Προβολής Παρουσίασης για την παραγωγή γραπτού λόγου, καθώς και του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.
- Να αξιοποιήσουν στο πλαίσιο του web 2.0 τις δυνατότητες διαμοιρασμού (μέσω του ιστολογίου) του έργου τους και της διάδρασης με το ευρύτερο κοινό.
- Να εξοικειωθούν με τη χρήση ενός σχολικού εγχειριδίου στην ηλεκτρονική του μορφή.

Ο ρόλος του διδάσκοντος

Ο διδάσκων καθ' όλη τη διαδικασία είναι καθοδηγητής, διευκολυντής και αρωγός. Συμβουλεύει και παρεμβαίνει για να λύσει απορίες, να προωθήσει τη συζήτηση και να βοηθήσει στην ομαλή πορεία της όλης προσπάθειας των μαθητών. Ως προς την προετοιμασία του σεναρίου, οφείλει να έχει ελέγξει όλες τις προτεινόμενες ιστοσελίδες και τις διαδρομές

των αρχείων, ώστε να βεβαιωθεί καταρχήν ότι υπάρχουν και λειτουργούν κανονικά, και να διασφαλίσει κατά το δυνατόν την ολοκλήρωση του σεναρίου στο δεδομένο χρόνο. Βασική μέριμνά του είναι η ολοκλήρωση του σεναρίου με την παραγωγή συγκεκριμένου και απτού αποτελέσματος, ώστε οι μαθητές να μπορέσουν να το αξιολογήσουν συνολικά και να νιώσουν την ικανοποίηση της συμμετοχής. Επιπλέον, φροντίζει να έχει εξασφαλίσει τη συνδρομή των συναδέλφων οι οποίοι διδάσκουν τα μαθήματα που εμπλέκονται στο συγκεκριμένο σενάριο (Ιστορία Θεωρητικής, Κοινωνιολογία, Μαθηματικά), καθώς θα πρέπει να έχουν ήδη διδαχθεί τα αντίστοιχα κεφάλαια.

Οι ρόλοι των μαθητών

Ο χωρισμός σε ομάδες γίνεται από τους ίδιους τους μαθητές οι οποίοι έχουν ενημερωθεί για το περιεχόμενο του σεναρίου. Οι μόνοι περιορισμοί που τίθενται είναι αφ' ενός να υπάρχει ένας τουλάχιστον σε κάθε ομάδα που να χειρίζεται με ευχέρεια τον Η/Υ και αφ' ετέρου η μία από τις ομάδες να αποτελείται, κατά πλειοψηφία τουλάχιστον, από μαθητές της θεωρητικής κατεύθυνσης, εφόσον θα κληθεί να ασχοληθεί και με το μάθημα της ιστορίας της κατεύθυνσης αυτής. Δεν κρίνεται σκόπιμη η ανάθεση συγκεκριμένων ρόλων στους μαθητές μέσα στην ομάδα από το διδάσκοντα. Αυτό, αν και όπου θεωρηθεί απαραίτητο, μπορεί να γίνει από τους ίδιους. Κατά τη συνεργασία τους στις ομάδες και τη συγγραφή ομαδικού κειμένου ή σημειώσεων, έχουμε παραγωγή λόγου μέσα σε συνθήκες ανάδρασης: η σκέψη κάθε μαθητή ανατροφοδοτεί τη σκέψη των υπόλοιπων μαθητών της ομάδας.

Παρουσίαση της διδακτικής πρότασης

Τάξη: Γ' Λυκείου

Μάθημα: Νεοελληνική Λογοτεχνία

Διδακτικό αντικείμενο: Στρατής Τσίρκας, *Αριάγνη* (απόσπασμα)

Διαθεματική αξιοποίηση: Νεοελληνική Γλώσσα, Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας, Κοινωνιολογία, Μαθηματικά και Στοιχεία Στατιστικής

Χρονική διάρκεια: 10 διδακτικές ώρες

Απαραίτητο υλικό:

- Σχολικά εγχειρίδια (Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Λυκείου, Κοινωνιολογία Γ' Λυκείου, Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας Θεωρητικής κατεύθυνσης Γ' Λυκείου, Μαθηματικά και Στοιχεία Στατιστικής Γ' Λυκείου),

- Φύλλα εργασίας,

- Λογισμικά (Επεξεργαστής Κειμένου, Λογισμικό Λογιστικών Φύλλων, Λογισμικό

Προβολής Παρουσίασης, Φυλλομετρητής (Internet Browser), Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, Ιστολόγιο).

Πορεία διδασκαλίας

1η φάση – επεξεργασία του λογοτεχνικού κειμένου (4 ώρες)

Την 1η διδακτική ώρα στο σχολικό εργαστήριο, πριν από την ανάγνωση του κειμένου, οι μαθητές χωρισμένοι σε 4 ομάδες των 4 ατόμων συγκέντρωσαν στοιχεία απαραίτητα για την καλύτερη κατανόησή του. Δηλαδή, πήραν ηλεκτρονικά τα αντίστοιχα φύλλα εργασίας και αναζήτησαν στο διαδίκτυο πληροφορίες για το συγγραφέα, το έργο του, την τριλογία στην οποία ανήκει το εξεταζόμενο κείμενο και το χωροχρονικό πλαίσιο του συγκεκριμένου έργου. Συγκεκριμένα:

Η 1^η ομάδα δημιούργησε στον επεξεργαστή κειμένου ένα σύντομο βιογραφικό σημείωμα του Στρατή Τσίρκα, με έξι βασικούς σταθμούς της ζωής του, εμπλουτισμένο με φωτογραφίες.

Η 2^η ομάδα παρουσίασε ένα λογιστικό φύλλο πίνακα με ενδεικτικά έργα του συγγραφέα, ταξινομημένα έτσι ώστε να αντιπροσωπεύουν τα διάφορα στάδια της συγγραφικής του πορείας.

Η 3^η ομάδα δημιούργησε μια παρουσίαση με στοιχεία για την τριλογία *Ακυβέρνητες Πολιτείες*.

Τέλος, η 4^η ομάδα δημιούργησε επίσης μια παρουσίαση για την ελληνική παροικία της Αιγύπτου.

Τη 2η διδακτική ώρα στην αίθουσα προβολών του σχολείου οι ομάδες παρουσίασαν στην ολομέλεια τις εργασίες που συνέθεσαν κατά την προηγούμενη ώρα. Οι εργασίες αναρτήθηκαν στο ιστολόγιο της τάξης προκειμένου να γνωρίσουν όλοι οι μαθητές το σύνολο των απαραίτητων εξωκειμενικών στοιχείων του έργου. Ακολούθησε η ανάγνωση του αποσπάσματος.

Την 3η και την 4η διδακτική ώρα στο σχολικό εργαστήριο οι μαθητές πήραν ηλεκτρονικά τα νέα φύλλα εργασίας και απάντησαν με τον επεξεργαστή κειμένου, αρχικά στην πρώτη ερώτηση, στην οποία τους ζητήθηκε να αποδώσουν την πρώτη τους εντύπωση από το κείμενο. Ακολούθησε, μέσα από συζήτηση, η προσέγγιση του κειμένου, εστιασμένη κυρίως σε θέματα περιεχομένου. Οι μαθητές απάντησαν σταδιακά στις υπόλοιπες ερωτήσεις του φύλλου εργασίας και μετά την ολοκλήρωσή τους τα έστειλαν με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο στη διδάσκουσα για να τα αξιολογήσει.

2η φάση – Διαθεματική προσέγγιση του ρατσισμού και της προσφυγιάς (4 ώρες)

Την 5η και την 6η διδακτική ώρα στο σχολικό εργαστήριο καθεμιά από τις ομάδες ανέλαβε να διερευνήσει το θέμα του ρατσισμού ή της προσφυγιάς (που θίγονται στο κείμενο που εξετάστηκε) με τη βοήθεια διαφορετικών γνωστικών αντικειμένων. Συγκεκριμένα:

Η 1^η ομάδα διερεύνησε με τη βοήθεια της Κοινωνιολογίας, αλλά και του Τύπου το θέμα του ρατσισμού στη σύγχρονη Ελλάδα και στη συνέχεια απάντησε, μέσα από μια παρουσίαση στο ερώτημα αν η χώρα μας σήμερα μπορεί να θεωρηθεί ξενοφοβική.

Η 2^η ομάδα προσέγγισε το ίδιο θέμα, μέσα από αισθητική σκοπιά αναζητώντας έργα τέχνης εμπνευσμένα από το ρατσισμό και δημιουργώντας ένα δικό της, σε είδος της επιλογής της. Με το αντίστοιχο λογισμικό παρουσίασε σχολιασμένα κάποια από τα έργα που βρήκε καθώς και το δικό της.

Η 3^η ομάδα διερεύνησε το θέμα της προσφυγιάς ιστορικά. Με στοιχεία από την Ιστορία της Θεωρητικής κατεύθυνσης, αλλά και με υλικό από το διαδίκτυο δημιούργησε μια παρουσίαση αφιερωμένη στους πρόσφυγες μετά τη Μικρασιατική καταστροφή.

Η 4^η ομάδα προσέγγισε το ίδιο θέμα μέσα από ποσοτικά στοιχεία. Συγκεκριμένα, βρήκε στο διαδίκτυο στατιστικά στοιχεία των τελευταίων χρόνων για τους πρόσφυγες στη χώρα μας, τα οποία επεξεργάστηκε αξιοποιώντας τις γνώσεις της από το μάθημα των Μαθηματικών Γενικής παιδείας. Τα επεξεργασμένα στοιχεία σχολιάστηκαν και παρουσιάστηκαν με λογισμικό παρουσίασης.

Όλες οι παρουσιάσεις αναρτήθηκαν στο ιστολόγιο της τάξης.

Την 7η και την 8η διδακτική ώρα στην αίθουσα προβολών του σχολείου οι ομάδες παρουσίασαν τις εργασίες τους στην ολομέλεια και ακολούθησε σχολιασμός και συζήτηση. Σ' αυτή τη φάση αποτιμήθηκαν τα αποτελέσματα της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου και αξιολογήθηκαν οι εργασίες τόσο από τη διδάσκουσα όσο και από τους μαθητές.

Η διαδικασία που ακολουθήθηκε ήταν η εξής: κάθε ομάδα όρισε έναν εκπρόσωπο υπεύθυνο για την παρουσίαση της εργασίας, για την παροχή επεξηγήσεων, καθώς και για τη διατύπωση σχολίων προς τις εργασίες των άλλων ομάδων. Κατά τη διάρκεια των παρουσιάσεων οι μαθητές των υπόλοιπων ομάδων κράτησαν γραπτές σημειώσεις με παρατηρήσεις, σχόλια και ενδεχόμενες απορίες. Μετά την ολοκλήρωση, ο εκπρόσωπος της καθεμιάς διατύπωσε προφορικά τα σχόλια και τις ερωτήσεις της ομάδας και πήρε τις ανάλογες απαντήσεις. Η διδάσκουσα διατύπωσε τα σχόλιά της μετά τις παρατηρήσεις των ομάδων.

3η φάση – Παραγωγή γραπτού λόγου ατομικά (2 ώρες)

Την 9η και τη 10η διδακτική ώρα οι μαθητές στην αίθουσα διδασκαλίας παρήγαγαν ατομικά γραπτό λόγο. Συγκεκριμένα, αξιοποιώντας τη συζήτηση που έγινε κατά την προσέγγιση του εξεταζόμενου λογοτεχνικού κειμένου, καθώς και τα αποτελέσματα των ομαδικών εργασιών τους έγραψαν ένα άρθρο με θέμα την αντιμετώπιση της διαφορετικότητας.

Προέκταση της διδακτικής πρότασης

➤ Η παραπάνω διδακτική πρόταση θα μπορούσε να εφαρμοστεί και σε άλλες ενότητες που προσφέρονται για ανάλογη διαθεματική προσέγγιση. Ένα τέτοιο είναι το θέμα της εργασίας που θα μπορούσε επίσης να εξεταστεί μέσα από τα μαθήματα της Λογοτεχνίας (Ο Σιούλας ο ταμπάκος), της Ιστορίας (εργατικά κινήματα), της Στατιστικής (ποσοστά ανεργίας), της Κοινωνιολογίας (κεφάλαιο 6), της Νεοελληνικής Γλώσσας (χειρωνακτική και πνευματική εργασία, ανεργία) κ.α.

➤ Με αφορμή το συγκεκριμένο σενάριο θα μπορούσε να οργανωθεί από το σχολείο σε συνεργασία με άλλους φορείς της τοπικής κοινωνίας μια εκδήλωση αφιερωμένη στη διαφορετικότητα. Σ' αυτήν θα μπορούσαν να παρουσιαστούν οι εργασίες των μαθητών από τη δεύτερη και τρίτη φάση, να κληθούν να δημιουργήσουν ανάλογες και οι μαθητές των υπόλοιπων τάξεων και επίσης να οργανωθεί συζήτηση στρογγυλής τραπέζης, καθώς το θέμα είναι ενδιαφέρον και επίκαιρο.

➤ Επίσης, θα είχε ενδιαφέρον να τεθεί αυτούσιο το τρίτο φύλλο εργασίας (παραγωγή γραπτού λόγου) σε μαθητές διαφορετικού τμήματος της ίδιας τάξης, που προσέγγισαν το θέμα μόνο με τον παραδοσιακό τρόπο (μετωπική διδασκαλία), χωρίς τη χρήση νέων τεχνολογιών και κατά συνέπεια χωρίς την ενεργητική/ ερευνητική εμπλοκή των ίδιων. Η σύγκριση στην απόδοσή τους θα πρόσφερε χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με την αξία και την αποτελεσματικότητα των ΤΠΕ στην εκπαίδευση.

Κριτική

Κατά την εφαρμογή του σεναρίου προέκυψαν ορισμένες τροποποιήσεις σε σχέση με τον αρχικό σχεδιασμό. Συγκεκριμένα, οι προβλεπόμενες ώρες αρχικά ήταν οκτώ, ωστόσο διαπιστώθηκε στην πράξη ότι για τη συμπλήρωση του δεύτερου φύλλου εργασίας (που αφορά στην επεξεργασία του λογοτεχνικού κειμένου) δεν επαρκούσε μία ώρα, οπότε προστέθηκε άλλη μία. Επίσης, στη δεύτερη φάση, κατά την παρουσίαση των εργασιών στην ολομέλεια και την κριτική και αξιολόγηση του όλου εγχειρήματος απαιτήθηκε μία επιπλέον

ώρα. Έτσι, τελικά η χρονική διάρκεια του σεναρίου ορίζεται σε (τουλάχιστον) δέκα ώρες. Όσον αφορά στην εξοικείωση των μαθητών με τους υπολογιστές, δεν παρατηρήθηκε κανένα ιδιαίτερο πρόβλημα, καθώς όλοι είχαν ένα επαρκές επίπεδο γνώσεων, με εξαίρεση τη χρήση του ιστολογίου, την οποία δε γνώριζαν όλοι. Ωστόσο, στο πλαίσιο των ομάδων αυτή η δυσκολία προσπελάστηκε εύκολα.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα σχόλια των μαθητών κατά τη φάση της κριτικής του σεναρίου ήταν εξαιρετικά ενδιαφέροντα. Επικεντρώθηκαν στο διαφορετικό τρόπο προσέγγισης της γνώσης και στην ενεργητική συμμετοχή των ίδιων, γεγονός που το θεώρησαν πολύ θετικό. Τόνισαν την ανάγκη τους να ξεφύγουν από τον κλασικό τρόπο διδασκαλίας, ειδικά στα μαθήματα που δεν εξετάζονται σε πανελλαδικό επίπεδο και στα οποία υπάρχει μεγαλύτερο περιθώριο εναλλακτικών διδακτικών μεθόδων. Θεώρησαν συνεπώς ότι με την εφαρμογή του συγκεκριμένου σεναρίου τους δόθηκε η ευκαιρία να χαλαρώσουν από τα μαθήματα Κατεύθυνσης με έναν δημιουργικό, όμως, τρόπο. Επίσης, έδειξαν ενθουσιασμένοι με τη δημιουργία του ιστολογίου της τάξης και τη δημοσίευση σ' αυτό των εργασιών τους. Συμπερασματικά, η όλη προσπάθεια αποτιμήθηκε θετικά από την πλευρά των μαθητών.

Από την πλευρά της διδάσκουσας θα πρέπει ασφαλώς να τονιστεί η αρκετά χρονοβόρα προετοιμασία που απαιτήθηκε για την προετοιμασία των φύλλων εργασίας και τον έλεγχο των ιστοσελίδων στις οποίες παραπέμπονται οι μαθητές. Επίσης, απαραίτητη είναι και η καλή συνεργασία με τους συναδέλφους που διδάσκουν τα υπόλοιπα εμπλεκόμενα μαθήματα, καθώς χρειάστηκε η εκ των προτέρων συνεννόηση μαζί τους για να καθοριστεί ο χρόνος υλοποίησης του σεναρίου. Ιδιαίτερα, απαιτήθηκε η συνδρομή του μαθηματικού για τη διατύπωση των ερωτημάτων στο αντίστοιχο φύλλο εργασίας (Στατιστική).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Φύλλο εργασίας 1

1η Ομάδα

1. Αναζητήστε στο διαδίκτυο βιογραφικά στοιχεία για το συγγραφέα και δημιουργήστε με τον επεξεργαστή κειμένου ένα σύντομο βιογραφικό σημείωμα, εμπλουτισμένο με σχετικές φωτογραφίες, που θα περιέχει πέντε ή έξι βασικούς, κατά τη γνώμη σας, σταθμούς της ζωής του. Ενδεικτικά, μπορείτε να πλοηγηθείτε στις παρακάτω ιστοσελίδες: Wikipedia, EKEBI, Λέξημα, in.gr , ψηφιακά αρχεία της ΕΡΤ (Κεφ. 1-11, 00:01:10 – 00:06:45)

2. Αναρτήστε την εργασία σας στο ιστολόγιο της τάξης σας.

2η Ομάδα

1. Ο Τσίρκας, κατά τη διάρκεια της συγγραφικής του πορείας, πέρασε από διάφορα στάδια: ποιητής, διηγηματογράφος, μελετητής, μυθιστοριογράφος. Αφού πλοηγηθείτε στις παρακάτω ιστοσελίδες: Wikipedia, ΕΚΕΒΙ, Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών, να δημιουργήσετε σε ένα λογιστικό φύλλο έναν πίνακα με τρεις στήλες. Στην πρώτη θα καταγράψετε τα στάδια, στη δεύτερη θα τα προσδιορίσετε χρονικά και στην τρίτη θα τα τεκμηριώσετε αναφέροντας αντίστοιχα έργα του συγγραφέα.

2. Αναρτήστε την εργασία σας στο ιστολόγιο της τάξης σας.

3η Ομάδα

1. Αφού πλοηγηθείτε στους παρακάτω διαδικτυακούς τόπους: Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών, Ματιά, nautilus, ψηφιακά αρχεία της ΕΡΤ (Κεφ. 39-48, 00:28:02 – 00:33:08) δημιουργήστε στο πρόγραμμα παρουσιάσεων μια σύντομη παρουσίαση τριών ή τεσσάρων διαφανειών για την τριλογία του Στρατή Τσίρκα, *Ακυβέρνητες Πολιτείες*, η οποία θα περιέχει στοιχεία περιεχομένου και χρονολογικά.

2. Αναρτήστε την εργασία σας στο ιστολόγιο της τάξης σας.

4η Ομάδα

1. Το μυθιστόρημα *Αριάγνη* διαδραματίζεται στο Κάιρο και πολλά από τα κύρια πρόσωπα ανήκουν στην ελληνική κοινότητα της Αιγύπτου. Να δημιουργήσετε με το πρόγραμμα παρουσιάσεων μια παρουσίαση πέντε ή έξι διαφανειών με ενδεικτικές φωτογραφίες και σύντομες πληροφορίες γι' αυτή, αφού αναζητήσετε πληροφορίες στο διαδίκτυο. Ενδεικτικά μπορείτε να ανατρέξετε στις παρακάτω ιστοσελίδες:

Βουλή των Ελλήνων, ΤΟ ΒΗΜΑ , IVOS 2 , Μνήμες-Αλησμόνητες Πατρίδες

2. Αναρτήστε την εργασία σας στο ιστολόγιο της τάξης σας.

Φύλλο εργασίας 2 (κοινό για όλες τις ομάδες)

Απαντήστε με τη βοήθεια του επεξεργαστή κειμένου στα παρακάτω ερωτήματα:

1. Αμέσως μόλις διαβάσατε το ανθολογημένο απόσπασμα από την *Αριάγνη*, θέλετε με δύο τρεις φράσεις να μεταδώσετε την πρώτη σας εντύπωση στους φίλους σας μέσα από μια ιστοσελίδα κοινωνικής δικτύωσης. Τι θα γράφατε;

2. Ένα από τα βασικά θέματα του αποσπάσματος είναι οι σχέσεις των Ελλήνων της Αιγύπτου με τους ντόπιους κατοίκους.

α) Να περιγράψετε τις σχέσεις αυτές όπως δίνονται από τους δύο βασικούς πρωταγωνιστές, Αριάγνη και Διονύση Σαρίδη.

β) Ποια γεγονότα καθορίζουν τη στάση του καθενός;

3. Η *Αριάγνη* προμαντεύει την εκδίωξη των Ελλήνων από την Αίγυπτο.

α) Με ποιες εικόνες την αποτυπώνει;

β) Πού στηρίζεται για να κάνει την πρόβλεψη αυτή;

4. Στο απόσπασμα εντοπίζουμε δύο ενότητες. Να επισημάνετε τους αφηγηματικούς τρόπους της καθεμιάς και να σχολιάσετε κατά πόσο εξυπηρετούν το περιεχόμενό τους.

5. Αφού ολοκληρώσετε, να στείλετε τις απαντήσεις σας με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο στη διδάσκουσα: elenliouso@gmail.com

Φύλλο εργασίας 3

1η ομάδα (Κοινωνιολόγοι)

*“Γιατί λοιπόν σκάβετε ένα χαντάκι και χωρίζετε; Πού θα σας βγάλουν αυτά τα μυαλά;”,
Αριάγνη*

Η 21η Μαρτίου καθιερώθηκε ως Παγκόσμια Ημέρα για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων. Με την ευκαιρία αυτή το σχολείο σας πρόκειται να ετοιμάσει μια εκδήλωση που θα περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, αφιερώματα στον ρατσισμό και την προσφυγιά. Η τάξη σας θα συμμετάσχει με τέσσερις ομαδικές εργασίες.

Η δικιά σας ομάδα αναλαμβάνει να διερευνήσει το θέμα του ρατσισμού από κοινωνιολογική σκοπιά. Στόχος σας είναι να δημιουργήσετε με το αντίστοιχο λογισμικό μια παρουσίαση 5-6 διαφανειών με την οποία θα επιχειρήσετε να απαντήσετε στο ερώτημα αν η σημερινή Ελλάδα μπορεί να θεωρηθεί ξενοφοβική χώρα. Προκειμένου να τεκμηριώσετε την απάντησή σας χρησιμοποιήστε τα παρακάτω στοιχεία:

1. Ανατρέξτε στο βιβλίο της Κοινωνιολογίας Γ' Λυκείου, και συγκεκριμένα στο κεφάλαιο 10 (*Ετερότητα, διαπολιτισμικές και διακοινωνιακές σχέσεις*) και κρατήστε σύντομες σημειώσεις για τα ακόλουθα ερωτήματα:

- Πώς ορίζονται κοινωνιολογικά η μειονότητα, η προκατάληψη και ο ρατσισμός;
- Ποια είναι τα κοινωνικά και οικονομικά αίτια των προκαταλήψεων;
- Ποιες είναι οι επιπτώσεις των προκαταλήψεων στην καθημερινή ζωή;

2. Μελετήστε τα παρακάτω άρθρα που σχετίζονται με φαινόμενα ρατσισμού και ξενοφοβίας στη χώρα μας από τον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο: [kartesios](http://kartesios.com), Έθνος, ΒΗΜΑ, tvxs.gr,

lagainstratcism.gr, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ.

3. Αφού ολοκληρώσετε το κείμενό σας, να το αναρτήσετε στο ιστολόγιο της τάξης σας.

2η ομάδα (Καλλιτέχνες)

*“Εκεί που είναι ο πόνος και ο ιδρώτας και τα δάκρυα εκεί δεν είναι και ο άνθρωπος;”,
Αριάγνη*

Η 21η Μαρτίου καθιερώθηκε ως Παγκόσμια Ημέρα για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων. Με την ευκαιρία αυτή το σχολείο σας πρόκειται να ετοιμάσει μια εκδήλωση που θα περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, αφιερώματα στον ρατσισμό και την προσφυγιά. Η τάξη σας θα συμμετάσχει με τέσσερις ομαδικές εργασίες.

Η δικιά σας ομάδα αναλαμβάνει να διερευνήσει το θέμα του ρατσισμού και της διαφορετικότητας από αισθητική σκοπιά. Στόχος σας είναι να δημιουργήσετε με το αντίστοιχο λογισμικό μια παρουσίαση 5-6 διαφανειών, με την οποία θα παρουσιάσετε πώς έχει αποδοθεί το θέμα αυτό μέσα από τη μουσική, την ποίηση, τη φωτογραφία ή την αφίσα και στη συνέχεια θα δημιουργήσετε ένα δικό σας ανάλογο έργο.

1. Αναζητήστε στη μηχανή αναζήτησης της Google έργα τέχνης που σχετίζονται με τα συγκεκριμένα θέματα. Μπορείτε να πλοηγηθείτε και στις παρακάτω ιστοσελίδες για να βρείτε:

- ✓ τραγούδια: pbworks, youtube
- ✓ ποιήματα: pbworks
- ✓ αφίσες: δημιουργικά κύματα, ART-AGAINST-RACISM
- ✓ φωτογραφίες: Μουσικό Πειραματικό Σχολείο Αγρινίου

2. Αφού επιλέξετε ενδεικτικά έργα της αρεσκείας σας από κάθε κατηγορία σχολιάστε σύντομα το περιεχόμενό τους και στη συνέχεια δημιουργήστε ένα δικό σας, όποιου είδους θέλετε.

3. Μετά τη δημιουργία της παρουσίασής σας, να την αναρτήσετε στο ιστολόγιο της τάξης σας.

3η ομάδα (Ιστορικοί)

“Βλέπω κόσμο να στριμώχνεται στις προκυμαίες με βουνά γύρω τους τις βαλίτσες και τους

μπόγους και τα στρώματα”, Αριάγνη

Η 21η Μαρτίου καθιερώθηκε ως Παγκόσμια Ημέρα για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων. Με την ευκαιρία αυτή το σχολείο σας πρόκειται να ετοιμάσει μια εκδήλωση που θα περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, αφιερώματα στον ρατσισμό και την προσφυγιά. Η τάξη σας θα συμμετάσχει με τέσσερις ομαδικές εργασίες.

Η δικιά σας ομάδα αναλαμβάνει να διερευνήσει το θέμα της προσφυγιάς από ιστορική σκοπιά. Στόχος σας είναι να δημιουργήσετε με το αντίστοιχο λογισμικό μια παρουσίαση 5-6 διαφανειών, με την οποία θα δώσετε πληροφορίες για τα προσφυγικά ρεύματα προς την Ελλάδα στις αρχές του 20ου αιώνα και κυρίως μετά τη Μικρασιατική καταστροφή. Στην παρουσίασή σας να συμπεριλάβετε τα παρακάτω στοιχεία:

1. Ανατρέξτε στο βιβλίο *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας* (Γ’ Γενικού Λυκείου - Θεωρητικής Κατεύθυνσης) και συγκεκριμένα στην ενότητα Γ’ (Το Προσφυγικό Ζήτημα στην Ελλάδα (1821-1930) και απαντήστε σύντομα στα παρακάτω ερωτήματα:

- Ποια είναι τα κυριότερα προσφυγικά ρεύματα στον ελληνικό χώρο στις αρχές του 20ου αιώνα;
- Πώς αντιμετωπίστηκαν οι πρόσφυγες από τους αυτόχθονες;
- Ποιες ήταν οι επιπτώσεις από την έλευση των προσφύγων στην Ελλάδα;

2. Αναζητήστε στις παρακάτω ιστοσελίδες: ΜΙΚΡΑΣΙΑ, vimeo, Ψηφιακά Αρχεία της ΕΡΤ οπτικοακουστικό υλικό για τους πρόσφυγες μετά τη μικρασιατική καταστροφή.

3. Μετά τη δημιουργία της παρουσίασής σας, να την αναρτήσετε στο ιστολόγιο της τάξης σας.

4η ομάδα (Μαθηματικοί)

«Μια ζωή που έζησες, την έζησες, δεν τη βρίσκεις αλλού», Αριάγνη

Η 21η Μαρτίου καθιερώθηκε ως Παγκόσμια Ημέρα για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων. Με την ευκαιρία αυτή το σχολείο σας πρόκειται να ετοιμάσει μια εκδήλωση που θα περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, αφιερώματα στον ρατσισμό και την προσφυγιά. Η τάξη σας θα συμμετάσχει με τέσσερις ομαδικές εργασίες.

Η δικιά σας ομάδα αναλαμβάνει να διερευνήσει το θέμα της προσφυγιάς στη σημερινή Ελλάδα από ποσοτική σκοπιά. Στόχος σας είναι να δημιουργήσετε με το αντίστοιχο λογισμικό μια παρουσίαση 5-6 διαφανειών, με την οποία θα δώσετε στατιστικά δεδομένα για τους

πρόσφυγες στη χώρα μας και τα σχόλιά σας πάνω σ' αυτά. Για το σκοπό αυτό:

1.Αναζητήστε στοιχεία για τον αριθμό των προσφύγων που εισήλθαν στη χώρα μας την τελευταία εικοσαετία στις ιστοσελίδες της Ύπατης Αρμοστίας και της Διεθνούς Αμνηστίας.

2.Αξιοποιώντας τις γνώσεις σας από το μάθημα Μαθηματικά και Στοιχεία Στατιστικής και συγκεκριμένα από το 2ο κεφάλαιο (Στατιστική), επεξεργαστείτε στατιστικά τα παραπάνω στοιχεία με τη βοήθεια του λογισμικού λογιστικών φύλλων:

- Βρίσκοντας το μέσο όρο του αριθμού των μεταναστών την τελευταία δεκαπενταετία.
- Προσδιορίζοντας την εξέλιξή του για το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.
- Απεικονίζοντας διαγραμματικά τα αποτελέσματα που βρήκατε.

3.Μετά τη δημιουργία της παρουσίασής σας, να την αναρτήσετε στο ιστολόγιο της τάξης σας.

Φύλλο εργασίας 4 (κοινό για όλους)

«Όποιος έχει απέναντί του έναν «άλλο», μοιραία θα αναμετρηθεί με ερωτήματα γύρω από την δική του ταυτότητα»

Προκειμένου να εκπονήσετε την εργασία με την οποία θα συμμετάσχετε στην εκδήλωση που διοργανώνει το σχολείο σας για την Εξάλειψη των Διακρίσεων, αναζητήσατε στοιχεία στο διαδίκτυο. Κατά την πλοήγησή σας διαβάσατε στο ιστολόγιο «Κριτικές του Δικαίου», ένα κείμενο που αναφέρεται στη μετανάστευση και την παρουσία πολλών αλλοδαπών σήμερα στην Ελλάδα. Το κείμενο αυτό περιείχε και την παραπάνω φράση, η οποία σας προβλημάτισε. Αποφασίζετε λοιπόν να γράψετε ένα άρθρο 500 περίπου λέξεων, για την τοπική εφημερίδα, στο οποίο θα διατυπώσετε την άποψή σας για το πώς αντιμετωπίζουμε σήμερα τους μετανάστες, τι σημαίνει η παρουσία τους για την κοινωνία μας και πώς τελικά επηρεάζουν εμάς τους ίδιους.

Βιβλιογραφία

Αξιολόγηση των μαθητών της Γ' Λυκείου στη Νεοελληνική Λογοτεχνία, ΚΕΕ, Αθήνα 1999

Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα ΚΣΕ, Τεύχος 3: Κλάδος ΠΕ02, Πάτρα 2010

Gardner, H. (1999). *Intelligence reframed: Multiple Intelligence for the 21th century*.

New York: Basic Books.

Καπραβέλου, Α. (2011). Η σημασία των θεωριών μάθησης στο πλαίσιο των ΤΠΕ στην εκπαίδευση. *Open Education – The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 7(1), 98-117.

Κασσωτάκης, Μ., & Φλουρής, Γ. (2006), *Μάθηση και Διδασκαλία*, τομ. Α & Β. Αθήνα: Ιδιωτική έκδοση.

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Βιβλίο Καθηγητή, ΥΠΕΠΘ, Π.Ι. Αθήνα, 2008

Ματσαγγούρας, Η.Γ. (2002). *Στρατηγικές Διδασκαλίας: Η Κριτική Σκέψη στη Διδακτική Πράξη*, Αθήνα, 2002.

---. (2011). *Η Καινοτομία των Ερευνητικών Εργασιών στο Νέο Λύκειο*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2009). *Προτάσεις του Π.Ι στο πλαίσιο του διαλόγου για την Παιδεία: Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών*. Ανακτήθηκε στις 29 Απριλίου 2012 από http://www.pi-schools.gr/paideia_dialogos/

Ράπτης Α.– Ράπτη Α. (2002). *Μάθηση και διδασκαλία στην εποχή της πληροφορίας*. Ολική προσέγγιση, Αθήνα.

Ευτυχία προσφέρουμε: Ένα διαθεματικό project Νεοελληνικής Λογοτεχνίας και όχι μόνο

Σουλτάνα Σπυριάδου
Γυμνάσιο Στρυμονικού

Περίληψη

Η παρούσα εισήγηση αφορά στην υλοποίηση διαθεματικού project με τον τίτλο «Ευτυχία Προσφέρουμε».¹ Στο πλαίσιο διεξαγωγής του η έννοια της ευτυχίας διερευνήθηκε διεπιστημονικά και βιωματικά με αφετηρία το μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Β΄ Γυμνασίου και εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές: Ιστορία και Οικιακή Οικονομία Α΄ τάξης, Ν. Γλώσσα, Οικιακή Οικονομία και Εικαστικά Β΄ τάξης, Αρχαία Ελληνικά, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός Γ΄ τάξης και Φυσική Αγωγή.

«Τι είναι ευτυχία; Πώς μπορεί ο άνθρωπος να γίνει ευτυχισμένος; Σε ποιο βαθμό συμβάλλουν προς αυτήν την κατεύθυνση η έκφραση, η δημιουργία και οι ανθρώπινες σχέσεις;» Τα ερωτήματα αυτά αποτέλεσαν αφετηρία προβληματισμού και έρευνας για τους μαθητές των τμημάτων Α2, Β2 και Γ2 του σχολείου μας κατά το χρονικό διάστημα από τα τέλη Οκτώβρη μέχρι τις αρχές του Μάη.

Αρχικά η εισήγηση αναφέρεται με συντομία στο σκεπτικό που οδήγησε στην εκπόνηση της διαθεματικής εργασίας. Στη συνέχεια προχωρά στην αναλυτική παρουσίαση της πρώτης δράσης, «Οδυσσέας Ελύτης, 100 χρόνια από τη γέννηση του ποιητή», η οποία, όπως θα διαπιστώσει ο αναγνώστης, οδήγησε σε ένα αφιέρωμα με τίτλο «Ποίηση και Άνοιξη». Ακολούθως παρουσιάζει συνοπτικά τις παράλληλες δράσεις, παραθέτει τη μορφή και το περιεχόμενο του τελικού προϊόντος και τέλος κλείνει με μια σύντομη αποτίμηση/αξιολόγηση.

Σκεπτικό

Δύο ήταν οι λόγοι που οδήγησαν στην επιλογή του θέματος. Ο πρώτος σχετίζεται με την επικαιρότητα, την οικονομική κρίση και τα προβλήματα που αυτή προκαλεί: την αβεβαιότητα, την ανασφάλεια, τα σκυθρωπά πρόσωπα. Θεωρήθηκε χρέος ημών των εκπαιδευτικών να βοηθήσουμε τους μαθητές να κρατήσουν το χαμόγελο, την αισιοδοξία τους, καθώς και το δικαίωμα να συνεχίσουν να ονειρεύονται. Ο δεύτερος λόγος αφορά στις ιδιαιτερότητες του σχολείου μας. Το Γ/σιο Στρυμονικού προέκυψε μετά από συγχώνευση με το Γ/σιο Προβατά. Στην αρχή της χρονιάς, οι σχέσεις των μαθητών των δύο σχολείων χαρακτηρίζονταν από καχυποψία ή και εχθρότητα. Εκτιμήθηκε ότι η ομαδοσυνεργατική μέθοδος διδασκαλίας θα μπορούσε να συνεισφέρει στη γρήγορη και αποτελεσματική

¹ Το συγκεκριμένο project αποτέλεσε Πολιτιστικό Πρόγραμμα του Γ/σίου Στρυμονικού κατά το σχολικό έτος 2011-12. Η εκπαιδευτικός Κερασνούδη Μαρία ΠΕ13, υπεύθυνη του προγράμματος, δίδαξε Οικιακή Οικονομία Α΄ και Β΄ τάξης, ΚΠΑ και ΣΕΠ Γ΄ τάξης. Η εισηγήτρια δίδαξε Αρχαία Ιστορία Α΄ τάξης, Ν. Γλώσσα και Ν. Λογοτεχνία Β΄ τάξης και Αρχαία Ελληνικά Γ΄ τάξης, ο εκπ/κός Αβραμίδης Βασίλειος ΠΕ08, Εικαστικά και η εκπ/κός Μαλέτσκα Ειρήνη ΠΕ11 Φυσική Αγωγή (παραδοσιακό και μοντέρνο χορό).

εξομάλυνση των σχέσεων και στη διαμόρφωση κλίματος ενότητας. Με άλλα λόγια, θα βοηθούσε τα παιδιά να γνωριστούν, να αναπτύξουν σχέσεις αμοιβαίας κατανόησης και εμπιστοσύνης.

Η συμπλήρωση 100 χρόνων από τη γέννηση του Οδυσσέα Ελύτη ήταν κάτι παραπάνω από αφορμή για το σχεδιασμό της πρώτης δράσης στα τέλη του Οκτώβρη. Ταυτόχρονα, προσέθεσε έναν ακόμη προβληματισμό. Όσοι διδάσκουμε Λογοτεχνία έχουμε διαπιστώσει ότι οι μαθητές στην συντριπτική τους πλειοψηφία δεν επιθυμούν τη διδασκαλία ποιητικών κειμένων, ενώ ο βαθμός ανταπόκρισης και συμμετοχής τους στη διαδικασία προσέγγισης /ανάλυσης των ποιημάτων είναι μικρός. Το στοίχημα ήταν τα παιδιά να έρθουν πιο κοντά στην ποιητική δημιουργία, να κατανοήσουν ή και να απολαύσουν τον ποιητικό λόγο. Μήπως θα βοηθούσε η επιλογή ή παράλληλη χρήση εναλλακτικών μεθόδων διδασκαλίας, η αξιοποίηση των δυνατοτήτων που δίνονται από τα Α.Π.Σ.(ΦΕΚ 1373-1376/18-10-2001), τα Δ.Ε.Ε.Π.Σ.(ΦΕΚ 1366/18-10-2001), τις Τ.Π.Ε. και γενικότερα τις βιωματικές μεθόδους μάθησης; Αυτές οι σκέψεις οδήγησαν στην εκπόνηση αφιερώματος στο μεγάλο Έλληνα Νομπελίστα ποιητή Οδ. Ελύτη.

«Οδυσσέας Ελύτης, 100 χρόνια από τη γέννηση του ποιητή»

Γνωστικό αντικείμενο: Νεοελληνική Λογοτεχνία

Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές: Εικαστικά, Παραδοσιακοί χοροί, ΤΠΕ

Τάξη: Β2´

Αριθμός μαθητών: 22

Ομάδες μαθητών: 5

Χρονική διάρκεια: 8 ώρες

Στόχοι

A) Γνωστικοί:

Οι μαθητές και οι μαθήτριες επιδιώχθηκε:

➤ Να έρθουν σε επαφή με τη ζωή και το έργο του Οδ. Ελύτη και να προσεγγίσουν βασικά γνωρίσματα της ποίησής του.

➤ Να διαπιστώσουν την ιδιαίτερη σχέση του ποιητή με το ελληνικό τοπίο και τη φύση.

➤ Να βιώσουν το αίσθημα της χαράς και της νεανικής αισιοδοξίας που αναδύεται μέσα από τα ποιητικά αποσπάσματα του μεγάλου ποιητή.

- Να κατανοήσουν τη σχέση λογοτεχνίας-φύσης-κοινωνίας, και ειδικότερα της φύσης με την παιδική και εφηβική ηλικία.
- Να μάθουν ότι μετά την εμπειρία του πολέμου του 1940 ο ποιητής παίρνει τα θέματά του και από τους αγώνες και τα πάθη του ελληνισμού.
- Να γνωρίσουν τα κολάζ του ποιητή.
- Να έρθουν σε επαφή με μελοποιημένα ποιήματά του και να αντιληφθούν το συνδυασμό του λόγου με τη μουσική.
- Να προχωρήσουν σε ατομικές και ομαδικές εικαστικές αποδόσεις εικόνων των ποιημάτων.
- Να ασκηθούν στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου και να προχωρήσουν σε δοκιμές γραφής δικών τους ποιητικών συνθέσεων.

B) Δεξιότητων / Ικανοτήτων:

Οι μαθητές και οι μαθήτριες επιδιώχθηκε:

- Να καλλιεργήσουν την ικανότητα εποικοδομητικής πλοήγησης στο διαδίκτυο και επιλογής κατάλληλων πληροφοριών από αυτό.
- Να ασκηθούν στις τεχνικές διαχείρισης, αξιολόγησης και αξιοποίησης της πληροφορίας.
- Να εξοικειωθούν με τη μελέτη και την παραγωγή πολυτροπικών κειμένων (ψηφιακός γραμματισμός).
- Να ασκηθούν στην παραγωγή γραπτού λόγου σε περιβάλλον προγράμματος επεξεργασίας κειμένου (word) και στη χρήση λογισμικού παρουσιάσεων (ppt).
- Να μάθουν να χρησιμοποιούν τις ΤΠΕ και τους υπάρχοντες σημειωτικούς πόρους, ώστε να παράγουν δικό τους έργο.

Γ) Παιδαγωγικοί:

Οι μαθητές και οι μαθήτριες επιδιώχθηκε:

- Να εφαρμόσουν αποτελεσματικά τη μαθητοκεντρική και ομαδοσυνεργατική μέθοδο και να οδηγηθούν στην αλληλοδιδασκτική μάθηση.
- Να μάθουν να επικοινωνούν με τους συμμαθητές τους και να συνεργάζονται μεταξύ τους (περιβάλλον κοινωνικής αλληλεπίδρασης)
- Να αναπτύξουν πρωτοβουλίες και να αξιοποιήσουν δημιουργικά τον υπάρχοντα σχολικό χρόνο και χώρο (υποκειμενικότητα)

➤ Να αντιληφθούν ότι η επιστημονική προσέγγιση οποιουδήποτε γνωστικού πεδίου προϋποθέτει ανακάλυψη, σύγκριση, σύνθεση, συνεργασία και παρουσίαση των αποτελεσμάτων, αλλά και διαμεσολάβηση του ερευνητικού υποκειμένου (υποκειμενικότητα)

Οργάνωση της τάξης

Οι μαθητές/τριες χωρίστηκαν σε πέντε (5) ομάδες των τριών έως πέντε ατόμων. Η σύνθεση των ομάδων αποφασίστηκε από τους μαθητές. Ωστόσο, με έμμεση παρέμβαση της διδάσκουσας επιδιώχθηκε, ώστε σε κάθε ομάδα να υπάρχει τουλάχιστον ένας μαθητής περισσότερο εξοικειωμένος με τη χρήση Η/Υ. Τελικά, σε κάθε ομάδα επετεύχθη ικανοποιητική για την εφαρμογή του σεναρίου ανομοιογένεια ρόλων και δεξιοτήτων.

Ο ρόλος της διδάσκουσας υπήρξε καθοδηγητικός και εμπνευστικός, καθώς λειτούργησε υποστηρικτικά και συμβουλευτικά. Παρότρυνε και ενθάρρυνε τους μαθητές στην επίτευξη των καθηκόντων τους, εξασφαλίζοντας περιθώρια για την ενεργό εμπλοκή τους σε κάθε στάδιο της μαθησιακής διαδικασίας.

Σχέση με το Αναλυτικό Πρόγραμμα

Στο πλαίσιο των Α.Π.Σ. και Δ.Ε.Π.Π.Σ., που εφαρμόζονται στο Γυμνάσιο από το σχολικό έτος 2006-2007, εισάγεται η έννοια της διαθεματικής και διεπιστημονικής προσέγγισης των γνωστικών αντικειμένων, ώστε οι μαθητές να οδηγηθούν στην ολιστική κατάκτηση της γνώσης.

Το συγκεκριμένο project εντάσσεται στην παραπάνω προβληματική. Με αφετηρία τη διδασκαλία Κειμένων Ν.Λογοτεχνίας εφαρμόζει τη συνεργατική και αλληλοδιδακτική μάθηση. Επίσης, μέσα από εναλλακτικές μεθόδους μάθησης και διδασκαλίας, με σχεδιασμένες βιωματικές δραστηριότητες επεκτείνει τις δράσεις των μαθητών με στόχο να προσλάβουν θεωρητικές γνώσεις και να αξιοποιήσουν τις μεγάλες δυνατότητες των ΤΠΕ προς αυτή την κατεύθυνση. Άλλωστε, η χρήση των ΤΠΕ προσελκύει το ενδιαφέρον των μαθητών και τους παρωθεί στην ενεργό συμμετοχή, καθιστώντας τους τεχνολογικά εγγράμματους.

Περιγραφή

Α' φάση

Οι μαθητές/τριες ενημερώθηκαν για την εφαρμογή του σεναρίου και οργανώθηκαν σε ομάδες εργασίας. Παρακολούθησαν Power Point μικρού αριθμού διαφανειών σχετικά με τη ζωή και το έργο του Οδ. Ελύτη και από το αρχείο της ΕΡΤ απόσπασμα (0.2,44-0.10,16) από

το ντοκιμαντέρ του Γ. Καρυπίδη «Της πατρίδος μου πάλι ομοιώθηκα» στη διεύθυνση <http://www.ert-archives.gr/V3/public/pop-view.aspx?tid=6690&tsz=0&act=mMainView>.

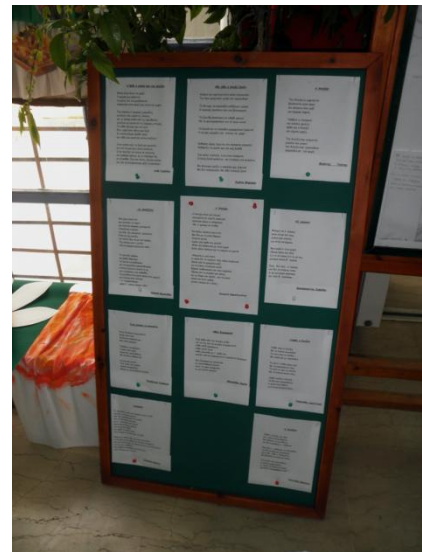
Έτσι, ήρθαν σε μια πρώτη επαφή με τη βιογραφία, τα ποιήματα και τα βασικά γνωρίσματα της ποίησης του. Κατά την ίδια φάση, ορίστηκαν οι στόχοι, έγινε κατάτμηση του έργου και κατανομή των επιμέρους εργασιών στις ομάδες.

Β' φάση: έρευνα και δημιουργία

Οι μαθητές/τριες διδάχθηκαν τα κείμενα «Πίνοντας ήλιο κορινθιακό», «Κάτω στις μαργαρίτας τ' αλωνάκι» «Το Άξιον Εστί, Η γένεσις» από τα σχολικά εγχειρίδια *Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Β', Α' και Γ' Γυμνασίου* αντίστοιχα. Προχωρώντας σε ερευνητικό επίπεδο με την καθοδήγηση φύλλων εργασίας συγκέντρωσαν υλικό σχετικά με τη βιογραφία του ποιητή και το ιστορικό πλαίσιο των ποιημάτων. Επίσης, αναζήτησαν ποιήματά του στη σχολική βιβλιοθήκη, σε παλιά σχολικά εγχειρίδια (*Του μικρού βοριά, Το τρελοβάπορο*, κ.ά) και το διαδίκτυο με κύριες πηγές το Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού <http://www.snhell.gr> και τη Βικιπαίδεια <http://el.wikipedia.org/wiki>.

Στη συνέχεια άκουσαν μελοποιημένα ποιήματα του Οδ. Ελύτη («Του μικρού βοριά», «Το δελφινοκόριτσο», «Το τρελοβάπορο», «Κάτω στις μαργαρίτας τ' αλωνάκι», «Γεια σου κύριε μενεξέ», «Τα τζιτζίκια», «Της αγάπης αίματα», «Ένα το χελιδόνι», «Της δικαιοσύνης ήλιε νοητέ») με στόχο να αντιληφθούν και να αξιολογήσουν το συνδυασμό του λόγου με τη μουσική. Επιπλέον, αναζήτησαν σχετικό εικονογραφικό και φωτογραφικό υλικό και ήρθαν σε επαφή με τις εικαστικές δημιουργίες του.

Ακολούθησαν δράσεις έκφρασης και δημιουργίας. Οι μαθητές/τριες προχώρησαν σε ατομικές και ομαδικές εικαστικές αποδόσεις εικόνων των ποιημάτων επικεντρώνοντας την προσοχή τους σε στοιχεία που μπορούσαν να αναπαρασταθούν, υπό την καθοδήγηση του συναδέλφου των Καλλιτεχνικών κ. Αβραμίδα Βασίλη. Προς αυτή την κατεύθυνση εφαρμόστηκαν οι τεχνικές "Τόνοι και τονικές διαβαθμίσεις στο σχέδιο - Ροή του φωτός και φόρμα». Τέλος, τα παιδιά εμπνεύστηκαν και προχώρησαν σε δοκιμές γραφής δικών τους ποιημάτων με θέμα την αγάπη, τη φιλία, την άνοιξη, τη ζωή εκφράζοντας πολλές φορές τη στάση τους απέναντι στις δυσκολίες της εποχής μας: "σ' αυτή τη δύσκολη εποχή χρειάζεται αισιοδοξία πολλή! *Τεγγελίδου Μαριάννα*. "Μα δεν ανησυχούμε θα 'ρθει η άνοιξη ξανά" *Φλαμούρη Ι.* και μπροστά στον ανεκπλήρωτο έρωτα: "κι αν μια φορά αγάπησα πάλι θ' αγαπήσω." *Σαββίδου Χρυσοβαλάντου*.

Γ' φάση: παρουσίαση και αξιολόγηση

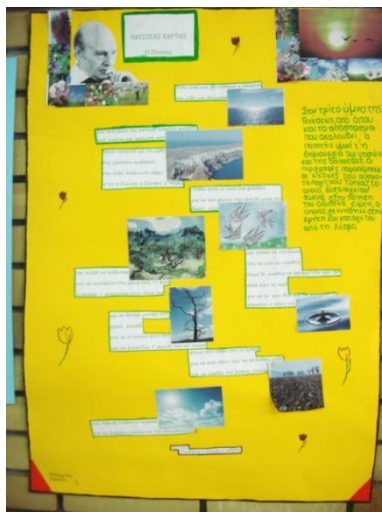
Όταν τα παιδιά ολοκλήρωσαν τη σύνθεση των εργασιών τους (σε μορφή word και ppt), παρουσίασαν τα αποτελέσματα στην ολομέλεια. Ανακοίνωσαν τις παρατηρήσεις τους και τις αιτιολόγησαν με παραπομπές στα κείμενα και στις πηγές. Άσκησαν κριτική, συνέκριναν τις απαντήσεις, προσπάθησαν να ερμηνεύσουν τις τυχόν διαφοροποιήσεις. Η συζήτηση έδωσε την ευκαιρία να λυθούν τυχόν απορίες και να γίνουν προτάσεις για τροποποιήσεις. Τέλος, επαινέθηκε η συνεργατικότητα, η ανάπτυξη δραστηριοτήτων, η έμπρακτη συμμετοχή και η μύηση στον τεχνολογισμό.

Δ' φάση: επέκταση και διάχυση - «Ποίηση και Άνοιξη»

Κι ενώ είχε ολοκληρωθεί η παρουσίαση στην ολομέλεια, μετά την επιστροφή από τις διακοπές των Χριστουγέννων οι μαθητές/τριες του Β2' εξέφρασαν την επιθυμία τους να παρουσιάσουν τα αποτελέσματα της δουλειάς τους στις υπόλοιπες τάξεις του σχολείου. Για το λόγο αυτό αποφασίστηκε η διοργάνωση μιας εκδήλωσης στις 21 Μαρτίου, Παγκόσμια Ημέρα της Ποίησης και Εαρινής Ισημερίας. Τίτλος αυτής «Ποίηση και Άνοιξη». Το σχολείο μετατράπηκε σε εργαστήριο δημιουργίας. Τα παιδιά αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες ξεκίνησαν μία έκθεση υλικού σε γωνιές του σχολείου, το οποίο είχε προκύψει από το project του αφιερώματος στον Οδ. Ελύτη. Παράλληλα ερεύνησαν, επέλεξαν και παρουσίασαν ποιήματα και άλλων Ελλήνων ποιητών. Άκουσαν μουσικά κομμάτια, κλασικά και της ελληνικής παράδοσης, και γνώρισαν εικαστικές δημιουργίες μεγάλων ζωγράφων με θέματα σχετικά με τη φύση και την άνοιξη. Ακολούθως απηύθυναν πρόσκληση συμμετοχής και δημιουργίας προς τους μαθητές των άλλων τάξεων, οι οποίοι ενθουσιάστηκαν και ανταποκρίθηκαν με

ατομικές και ομαδικές δουλειές, κολάζ και οπτικοποιήσεις. Ένα συστατικό έλειπε για να συμπληρωθεί η γιορτή: ο χορός. Η συνάδελφος της Φυσικής Αγωγής κ. Μαλέτσκα Ειρήνη δίδαξε παραδοσιακούς θρακιώτικους χορούς που υμνούν τις χαρές της άνοιξης. Ως τρόπος παρουσίασης επιλέχθηκε η δραματοποίηση: δυο νεαρές κοπέλες, η Ποίηση και η Άνοιξη, επισκέπτονται το σχολείο για να παρακολουθήσουν την εκδήλωση. Ένας μαθητής τις υποδέχεται και η γιορτή ξεκινά...

Ποίηση και άνοιξη, μουσική και χορός, αυτοσχεδιασμός και γλώσσα του σώματος, χαρά και αισιοδοξία πλημμύρισαν το σχολείο. Κι όπως έγραψε στο δικό της ποίημα η εκπ/κός Κατερίνα Καραστογιάννη ΠΕ03 «γέλασε ακόμα κι ο Θεός». Η δράση εντάχθηκε στο πρόγραμμα «Ευτυχία προσφέρουμε», αφού η δημιουργία και η έκφραση είναι συστατικά της ευτυχίας.

Παράλληλες δράσεις (συνοπτική παρουσίαση)

Κατά τη διάρκεια υλοποίησης του διαθεματικού project και στο πλαίσιο της διδασκαλίας των γνωστικών αντικειμένων των τριών τάξεων, οι μαθητές/τριες κλήθηκαν επανειλημμένα να απαντήσουν σε ερωτήματα του τύπου «Τι είναι ευτυχία; Πώς μπορεί ο άνθρωπος να γίνει ευτυχισμένος; Σε ποιο βαθμό συμβάλλουν προς αυτήν την κατεύθυνση η έκφραση, η δημιουργία και οι ανθρώπινες σχέσεις;» Κάθε φορά εξέφραζαν τις σκέψεις τους, έδιναν απαντήσεις και στη συνέχεια καλούνταν να επιβεβαιώσουν ή να διαψεύσουν και να καταλήξουν σε συμπεράσματα. Ως προς τη διδακτική προσέγγιση χρησιμοποιήθηκαν κυρίως η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και η διερευνητική-ανακαλυπτική μέθοδος. Ακολουθεί η συνοπτική παρουσίαση των δράσεων.

Ερώτημα 1: «Είναι ικανός ο πλούτος να μας κάνει ευτυχισμένους;»

■ Στην Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή (Γ΄ Τάξη) οι μαθητές ενημερώθηκαν από τον ημερήσιο και ηλεκτρονικό τύπο και συζήτησαν για την οικονομική κρίση και την αντιμετώπισή της.

■ Αρχαία Ιστορία: οι μαθητές του Α2 έμαθαν για την οικονομική και πολιτισμική άνθηση του Μυκηναϊκού πολιτισμού και εντυπωσιάστηκαν από τα δημιουργήματα της μυκηναϊκής τέχνης. Έπειτα δημιούργησαν σχετικό ppt με κύρια πηγή την ιστοσελίδα του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού (<http://www.ime.gr/fhw/>).

■ Στα Αρχαία Ελληνικά (Γ΄ τάξη) οι μαθητές του Γ2 μελέτησαν το κείμενο της 3^{ης} ενότητας «Η κατοχή της εξουσίας δεν εγγυάται την ευτυχία» και αμφισβήτησαν τη δυνατότητα του πλούτου και της εξουσίας να οδηγήσουν σ΄ αυτή. Επέλεξαν τη φράση « Οὐ γὰρ κρίνεται τῷ ἀριθμῷ οὔτε τὰ πολλά οὔτε τὰ ὀλίγα, ἀλλὰ πρὸς τὰς χρήσεις». *Ξενοφώντος Ιέρων*

■ Την παραπάνω θέση ενίσχυσε η διδασκαλία του Λαϊκού Παραμυθιού «Ο φτωχός και τα γρόσια» (από το σχολικό εγχειρίδιο της Α΄ Γυμνασίου)

Συμπέρασμα 1: Τα χρήματα δε φέρνουν την ευτυχία

Ερώτημα 2: «Βρίσκουμε την ευτυχία στην οικογένεια και στις παρέες συνομηλίκων;»

❖ Στη Ν. Λογοτεχνία της Β΄ «Ο μικρός πρίγκιπας» του Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ προβληματίσε και οδήγησε στην παραγωγή γραπτού λόγου με θέμα τι είναι η πραγματική φιλία και σε τι μπορούν οι φίλοι να βοηθήσουν ο ένας τον άλλον. Οι μαθητές/τριες ξεχώρισαν τη φράση «μόνο με την καρδιά βλέπεις καλά. Την ουσία δεν τη βλέπουν τα μάτια». Ως συμβολικό παραμύθι το κείμενο έδωσε την ευκαιρία να εντοπίσουν ομοιότητες και διαφορές με τα παραδοσιακά παραμύθια.

❖ Στη Νεοελληνική Γλώσσα Β΄ τάξης (2^η και 3^η ενότητα) οι μαθητές υποδύθηκαν ρόλους για να αναπαραστήσουν στιγμές οικογενειακής ζωής και συζήτησαν για τις σχέσεις τους με τις οικογένειές τους.

Συμπέρασμα 2: Η οικογένεια και η φιλία εξασφαλίζουν αμοιβαία αγάπη, αλληλοβοήθεια, συμπαράσταση, περιβάλλον επικοινωνίας και συνεργασίας, άρα στιγμές ευτυχίας.

Ερώτημα 3: «Βρίσκουμε την ευτυχία με τη βοήθεια του σχολείου και της μάθησης;»

➤ Στο πλαίσιο της διδασκαλίας της 4^{ης} ενότητας της Νεοελληνικής Γλώσσας Β΄ Γυμνασίου τα παιδιά μελέτησαν κείμενα, συζήτησαν και διαπίστωσαν ότι το σχολείο προσφέρει ευτυχία, όταν λειτουργεί σωστά και αποτελεσματικά. Κατέγραψαν τα προβλήματα στη λειτουργία του σχολείου τους και διατύπωσαν προτάσεις για την αντιμετώπισή τους. Τέλος, συνέταξαν επιστολή προς το δήμαρχο της περιοχής τους με στόχο να τον πείσουν να βοηθήσει στην επίλυση των παραπάνω προβλημάτων.

Συμπέρασμα 3 : «*Βακτηρία γάρ ἐστι παιδεία βίου*», Μένανδρος

Ερώτημα 4: «Ποιο νόημα δίνουν οι πανανθρώπινες αξίες στην έννοια της ευτυχίας;»

□ Οι αποφθεγματικές ρήσεις από την Αρχαία Ελληνική Γραμματεία αποτέλεσαν αντικείμενο έρευνας των ομάδων του Γ2 που με αφετηρία την «Ελένη» του Ευριπίδη προχώρησαν σε αποδελτίωση φράσεων/ρήσεων με θέμα τις πανανθρώπινες αξίες. Άλλες πηγές: Ευριπίδη *Εκάβη*, Ομήρου *Ιλιάδα*, Αριστοφάνη *Ειρήνη* και αποφθεγματικές φράσεις του Μένανδρου. Τα παιδιά επέδειξαν ιδιαίτερη ευαισθησία και ενδιαφέρον για την έννοια της ειρήνης, την οποία και αξιολόγησαν ως μια από τις βασικές προϋποθέσεις της ευτυχίας. Για το λόγο αυτό επέκτειναν την έρευνα σε μορφές τέχνης που προβάλλουν την ειρήνη, όπως:

- Ζωγραφική: αναζήτησαν στο διαδίκτυο και συνέλεξαν πίνακες Ελλήνων και ξένων ζωγράφων που με τα έργα τους υμνούν την ειρήνη, την ελευθερία, τις ευτυχισμένες οικογενειακές στιγμές, το ομαδικό πνεύμα, τη συνεργασία και την ευτυχία (Ε.Ντελακρούα, Ν. Γύζης, Θεόφιλος, Γ. Ιακωβίδης).
- Μουσική: Άκουσαν και μετέφρασαν τα τραγούδια *Imagine* και *Give peace a chance* του John Lennon.
- Λογοτεχνία: παρουσίασαν το ποίημα του Γιάννη Ρίτσου «Ειρήνη», «Το ποτάμι» του Α. Σαμαράκη και «Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ» της Άννας Φρανκ.

□ Πηγές των παραπάνω: σχολικά εγχειρίδια και δικτυακοί τόποι (Βικιπαίδεια <http://el.wikipedia.org>, Βικιφθέγματα <http://el.wikiquote.org>, μηχανή αναζήτησης <http://www.google.gr>, Εθνική Πινακοθήκη <http://www.nationalgallery.gr>, Αρχείο Εθνικού θεάτρου <http://www.nt-archive.gr>, <http://www.youtube.com>).

Συμπέρασμα 4: Οι πανανθρώπινες αξίες, οι ηθικοί κώδικες και ιδιαίτερα η ειρήνη είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για την ευτυχία.

Ερώτημα 5: «Ποια είναι η σχέση της υγιεινής μεσογειακής διατροφής με την ευτυχία;»

Στο πλαίσιο του μαθήματος της Οικιακής Οικονομίας οι μαθητές/τριες:

- ενημερώθηκαν και κατανόησαν τη σημασία της υγιεινής διατροφής για τη σωματική, πνευματική και ψυχική υγεία του ανθρώπου.

- συγκέντρωσαν παραδοσιακές συνταγές για γλυκά και φαγητά με πηγές τις μαμάδες, τις γιαγιάδες, τις θείες τους.

- έμαθαν ν' αναγνωρίζουν χόρτα της ελληνικής υπαίθρου ερχόμενοι σε άμεση επαφή με αυτά.

- παρασκεύασαν σπιτικά ποτά και εδέσματα μέσα στις τάξεις διδασκαλίας με επιφάνεια εργασίας τα θρανία τους.

- τις Απόκριες παρέθεσαν μπουφέ με τα εδέσματα που ετοίμασαν οι ίδιοι δίνοντας έμφαση στην Υγιεινή Μεσογειακή Διατροφή.

- ο Σύλλογος γονέων και κηδεμόνων συμμετείχε στη δράση παρέχοντας χειροποίητα σπιτικά εδέσματα.

Συμπέρασμα 5: Η υγιεινή διατροφή είναι βασική προϋπόθεση σωματικής και ψυχικής ευεξίας.

Ερώτημα 6: «Ποια είναι η σπουδαιότητα της σωστής επιλογής επαγγέλματος και ποιος είναι ευτυχισμένος επαγγελματίας;»

Στο πλαίσιο του μαθήματος του Σχολικού και Επαγγελματικού Προσανατολισμού διατυπώθηκαν προβληματισμοί, δόθηκαν απαντήσεις και τα παιδιά έστειλαν μηνύματα στους γονείς τους που συχνά αγωνιούν ή /και προσπαθούν να τα επηρεάσουν:

Συμπέρασμα 6: «Ευτυχώ όταν δημιουργώ κι όταν κάνω αυτό που αγαπώ. Γι' αυτό στάσου δίπλα μου, όχι εμπρός μου»

Ερώτημα 7: «Πόσο σημαντική είναι η επιλογή συντρόφου ζωής;»

Η διδασκαλία του Λαϊκού Παραμυθιού «Ο ποντικός και η θυγατέρα του» συνέβαλε στην εξαγωγή συμπερασμάτων.

Συμπέρασμα 7: Τελικά, η ευτυχία βρίσκεται κοντά μας, στα απλά καθημερινά πρόσωπα και πράγματα που γνωρίζουμε και αγαπάμε.

Τελικό προϊόν

Με τη λήξη της σχολικής χρονιάς και με στόχο τη διάχυση των αποτελεσμάτων οι μαθητές/τριες έδωσαν μια μουσικοθεατρική παράσταση. Γράφτηκαν θεατρικοί διάλογοι για να αναδειχθεί όσο το δυνατό μεγαλύτερο μέρος της δουλειάς και να δοθούν οι απαντήσεις στα γνωστά πλέον ερωτήματα. Η ιστορία έχει ως εξής:

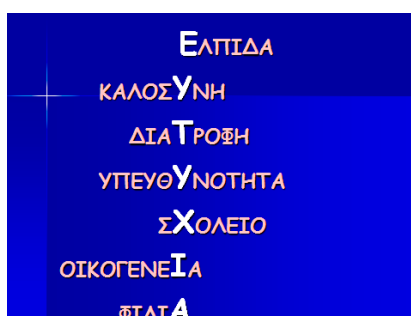
Ένα νεαρό ζευγάρι λίγο πριν από τη γέννηση του πρώτου του παιδιού αναζητά το όνομα που θα του δώσει. Οι μέλλουσες γιαγιάδες, κατά το ελληνικό έθιμο, διαφωνούν καθώς η καθεμιά θέλει «ν' ακούσει» το δικό της όνομα. Οι ευχές που δίνουν οι συγγενείς στη νεογέννητη αίρουν το πρόβλημα. Το όνομα αυτής... «Ευτυχία».

Δεκατρία χρόνια μετά, μαθήτρια της Α΄ Γυμνασίου, η Ευτυχία αναζητά την ευτυχία. Η ίδια και οι συμμαθητές της εντυπωσιασμένοι από τις εικόνες του Μυκηναϊκού πολιτισμού πιστεύουν ότι ο πλούτος και η χλιδή μάς κάνουν ευτυχισμένους. Όταν όμως ο μπαμπάς αφηγείται το παραμύθι «ο φτωχός και τα γρόσια», τα παιδιά αναθεωρούν απόψεις: είναι ευχαριστημένα που βρίσκονται με την οικογένεια και τους φίλους τους. Στη συνέχεια η μαμά προσφέρει απλά και υγιεινά σπιτικά εδέσματα. Παρ' όλο που ο πειρασμός της σοκολάτας είναι μεγάλος, η παρέα λέει «ναι» στην υγιεινή μεσογειακή διατροφή.

Έξι χρόνια μετά η Ευτυχία έχει αποφοιτήσει από το σχολείο. Η μαμά προβληματίζεται σχετικά με την επιλογή επαγγέλματος από την κόρη της. Έχει την ικανότητα και την ωριμότητα να επιλέξει σωστά; Τα παιδιά λένε στους γονείς: «όποιο επάγγελμα κι αν κάνω, αν το αγαπώ, θα πετύχω και θα είμαι ευτυχισμένος», γι' αυτό «στάσου δίπλα μου, όχι εμπρός μου». Όταν στη συνέχεια ο μπαμπάς ανησυχεί για την επιλογή συντρόφου ζωής, η μαμά αφηγείται το λαϊκό παραμύθι «ο ποντικός και η θυγατέρα του». Κι ο έρωτας θριαμβεύει...

Την παράσταση παρακολούθησαν τοπικές αρχές, εκπαιδευτικοί των σχολείων Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης Δήμου Ηράκλειας, γονείς και φίλοι. Έζησαν στιγμές χαράς και χειροκρότησαν θερμά το σχολικό θίασο. Μετά τη λήξη ο Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων παρέθεσε μπουφέ με σπιτικά εδέσματα, «τα παιδιά να φάνε και να πιούνε και ποτέ μην κοιμηθούνε νηστικά». Κι έτσι η Ευτυχία βρέθηκε στην τηλεόραση, στον τοπικό τύπο, πήγε στο ecofestival και απέσπασε τιμητική διάκριση από τον όμιλο UNESCO Σερρών.

Μαθητές και καθηγητές εργαστήκαμε σκληρά με λογισμό και μ' όνειρο για τη γνώση και τον πολιτισμό. Ζήσαμε το δικό μας παραμύθι και τα παιδιά βρήκαν επιμύθιο στο γνωστό γαλλικό τραγούδι «je veux», «θέλω». «*Je veux de l'amour, de la joie, de la bonne humeur. Ce n'est pas votre argent qui fera mon Bonheur*» δηλαδή: *Θέλω αγάπη, χαρά και καλή διάθεση. Δεν είναι τα χρήματά σου που θα με κάνουν ευτυχισμένη.*

Αποτίμηση

Μέσα από εναλλακτικές μεθόδους διδασκαλίας και σχεδιασμένες βιωματικές δραστηριότητες τα παιδιά κλήθηκαν να ενεργοποιήσουν την κρίση και την φαντασία τους, να αναπτύξουν πρωτοβουλίες και υπευθυνότητα. Καλλιέργησαν πνεύμα συνεργασίας, αλληλοκατανόησης και αισθήματα αυτοπεποίθησης και αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Οδηγήθηκαν σε συμπεράσματα και δίδαξαν με τα μηνύματά τους.

Σ' ένα επαρχιακό σχολείο με ελλείψεις και δυσκολίες, αναπτύχθηκαν δεξιότητες προφορικού και γραπτού λόγου, αναδύθηκαν συμπεράσματα, γράφτηκαν ποιήματα, έγιναν εικαστικές δημιουργίες, παρουσιάστηκαν παραδοσιακοί και μοντέρνοι χοροί από παιδιά που δεν φοίτησαν ποτέ σε εργαστήρια ζωγραφικής, μπαλέτου ή θεατρικής αγωγής. Χρησιμοποιήθηκαν 30 διαφορετικά μουσικά κομμάτια, 259 διαφάνειες προβολής, και διοργανώθηκαν εκδηλώσεις με θεατρική σκηνή το ισόγειο του σχολείου και βεστιάριο το γραφείο των καθηγητών. Όταν ο σύλλογος διδασκόντων έχει τη χαρά να κάνει καθημερινή πράξη την ομαδοσυνεργατική και η τοπική κοινωνία παίρνει μέρος στην εκπαιδευτική διαδικασία, και κυρίως όταν οι μαθητές αξιοποιούν δημιουργικά τον υπάρχοντα σχολικό χρόνο και χώρο, τότε η μάθηση μετατρέπεται σε ευχάριστη και αποτελεσματική διαδικασία και τα παιδιά αγαπούν το σχολείο και τον πολιτισμό.

Βιβλιογραφία

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα Γ' Γυμνασίου(2006), βιβλίο εκπαιδευτικού, Αθήνα: ΟΕΔΒ

Αρχαία Ιστορία Α' Γυμνασίου(2006), βιβλίο εκπαιδευτικού, Αθήνα: ΟΕΔΒ

Στίχος από το τραγούδι «Μάγειρας» που ακούστηκε κατά την έναρξη της παράστασης σε εκτέλεση Μ. Φραγκούλη και Ηλ. Μαμαλάκη (Με τη βοήθεια της εκπαιδευτικού Γκεβρέκη Σοφίας ΠΕ05)

Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών(Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών(Α.Π.Σ.) Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (2003), Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα

Δραματική Ποίηση, Ευριπίδη, *Ελένη* Γ' Γυμνασίου(2006), βιβλίο εκπαιδευτικού, Αθήνα: ΟΕΔΒ

Επιμορφωτικό Υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα Κέντρα Στήριξης επιμόρφωσης (Μάιος 2008), Τεύχος 1, Γενικό μέρος, Πάτρα: ΙΤΥ

Επιμορφωτικό Υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα Κέντρα Στήριξης επιμόρφωσης (Απρίλιος 2008), Τεύχος 3: Κλάδος ΠΕ 02, Πάτρα: ΙΤΥ

Επιμορφωτικό υλικό για τα νέα ΠΣ Νεοελληνικής Λογοτεχνίας και Νεοελληνικής γλώσσας επιμορφωτικού σεμιναρίου σχολικών συμβούλων φιλολόγων Ν. Σερρών (2012)

Frey, K.(1998) *Η μέθοδος Project. Μια μορφή συλλογικής εργασίας στο σχολείο ως θεωρία και πράξη.* (μτφρ. Κλ. Μάλλιου) Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη.

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α΄ Γυμνασίου (2006), βιβλίο εκπαιδευτικού, Αθήνα: ΟΕΔΒ

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Β΄ Γυμνασίου (2006), βιβλίο εκπαιδευτικού, Αθήνα: ΟΕΔΒ

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ΄ Γυμνασίου (2006), βιβλίο εκπαιδευτικού, Αθήνα: ΟΕΔΒ

Νεοελληνική Γλώσσα Β΄ Γυμνασίου (2006), βιβλίο εκπαιδευτικού, Αθήνα: ΟΕΔΒ

Δικτυογραφία

Αρχείο Εθνικού Θεάτρου, <http://www.nt-archive.gr> , 18/6/2012

Βικιπαίδεια, <http://el.wikipedia.org/wiki> , 10/3/2012.

Βικιφθέγματα, <http://el.wikiquote.org> , 18/6/2012

Εθνική Πινακοθήκη, <http://www.nationalgallery.gr> , 18/6/2012

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, <http://www.ime.gr> , 21/11/2012

Μηχανή αναζήτησης, <http://www.google.gr> , 18/6/2012

Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού, <http://www.snhell.gr> , 10/3/2012

Ψηφιακό αρχείο της ΕΡΤ, <http://www.ert-archives.gr> , 10/3/2012

<http://www.youtube.com>, 18/6/2012

Θεατρική διασκευή της τραγωδίας « Ελένη » του Ευριπίδη

Βιβή Αγγελοπούλου-Δήμητρα Τομαρά
4^ο Γυμνάσιο Σερρών

Περίληψη

Το ανέβασμα μιας παράστασης στο σχολείο είναι από μόνο του σπουδαίο γεγονός για τη σχολική ζωή. Να συμμετέχεις σε αυτό με οποιονδήποτε τρόπο γίνεται εμπειρία ζωής που μένει ως παρακαταθήκη. Με το ανέβασμα της παράστασης - θεατρικής διασκευής της τραγωδίας «Ελένη» του Ευριπίδη οι μαθητές του 4^{ου} Γυμνασίου Σερρών είχαν την ευκαιρία να βιώσουν την ξεχωριστή εμπειρία, να απολαύσουν το χειροκρότημα «κάνοντας μάθημα», ίσως το πιο γοητευτικό μάθημα.

Όσο κι αν σας φανεί παράξενο η ιδέα να ανεβάσουμε την «Ελένη» σε θεατρική παράσταση γεννήθηκε στη διάρκεια μιας εφημερίας στο σχολείο. Συζητώντας για τα θεατρικά δρώμενα του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Σερρών θυμηθήκαμε την παράσταση που είχαμε ανεβάσει παλιότερα το 2003 και τις δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε τότε (κυρίως ασυνέπεια των μαθητών).

Αυτές οι δυσκολίες τού τότε αντιμετωπίστηκαν τώρα με τη βοήθεια του σκηνοθέτη μας Νίκου Βεργίδη. Η παρουσία του μάς απάλλαξε από τη φθορά της σχέσης μας με τους μαθητές και το άγχος.

Βέβαια συγκλίναμε στην άποψη να ανεβάσουμε τώρα την παράσταση διαφορετικά από τότε, γιατί κι εμείς θέλαμε να ανανεωθούμε και γιατί γνωρίζουμε ότι το θεατρικό κοινό «βγάζει σπυράκια» στο άκουσμα της λέξης τραγωδία, και (ώ της αλήθειας!) ακόμα και συνάδελφοι είπαν: -Εεε τραγωδία!!! Γιατί δεν ανεβάζετε κάτι άλλο.

Το ν' ανεβάσεις κάτι άλλο ακούγεται καλό ως πρόκληση, αλλά ήθελε από μας πολύ περισσότερη δουλειά και χρόνο.

Εμείς την τραγωδία την έχουμε δουλέψει αρκετά χρόνια μέσα στην τάξη. Έχουμε εντρυφήσει στη Διάνοια και το Ήθος των ηρώων. Ήμασταν κατασταλαγμένοι στο ότι θέλαμε να ανεβάσουμε την «Ελένη» ως τραγωδία, παρά τις αντίθετες προτάσεις του σκηνοθέτη.

Η βασική ακόμη άποψη στην οποία συμφωνούσαμε και οι δύο είναι ότι δε θα βάζαμε όλο το κείμενο. Αποφασίσαμε να αφαιρέσουμε τα χορικά και στη θέση τους να παρεμβάλλονται οι αφηγήτριες, οι οποίες στην αρχή θα έδιναν κάποιες επί πλέον πληροφορίες για το μύθο, στη συνέχεια θα παρενέβαιναν με σχόλια, κάνοντας τη σύνδεση

του χθες με το σήμερα για να φανεί η διαχρονικότητα του έργου ή θα συμπλήρωναν τα κενά της υπόθεσης με περιληπτική απόδοση του κειμένου.

Η όλη προσπάθεια είχε καλές κριτικές. Αλλά το διακύβευμα δεν ήταν αυτό. Ήταν το κέρδος που αποκόμισαν τελικά οι μαθητές μας.

Λίγες μέρες μετά την παράσταση τα παιδιά απάντησαν σ' ένα ερωτηματολόγιο. Οι μαθητές κλήθηκαν να καταγράψουν τα κίνητρα που τους ώθησαν στη συμμετοχή τους αυτή, να περιγράψουν τις δυσκολίες που συνάντησαν, αν τους άρεσε ο ρόλος τους, ποια ήταν τα οφέλη που αποκόμισαν και τέλος να περιγράψουν τα συναισθήματα που διαπέρασαν το είναι τους.

Από τις απαντήσεις των παιδιών μας διαπιστώσαμε για άλλη μια φορά πόσο κουραστικό είναι το εκπαιδευτικό μας σύστημα και πόσο τα παιδιά διψούν να κάνουν κάτι διαφορετικό, θυσιάζοντας και τον ελάχιστο ελεύθερο χρόνο τους.

Φυσικά η υποκριτική και το να γνωρίσουν τη θεατρική διαδικασία εκ των έσω ήταν γι' αυτά πρόκληση. Κανένας δε μετάνιωσε για την απόφασή του, κανείς δε κάμφθηκε από τις δυσκολίες (που για τα παιδιά κυρίως ήταν η έλλειψη χρόνου ώστε να ανταποκριθούν στα καθήκοντά τους απέναντι στο σχολείο και τα φροντιστήρια).

Ρωτήθηκαν αν ταυτίστηκαν έστω για λίγο με το ρόλο τους.

Ο μαθητής που υποδύθηκε το Θεοκλύμενο είπε με θέρμη ότι ο ρόλος ήταν ιδανικός και ότι ταυτίστηκε μαζί του. Κι αυτό πραγματικά το εισπράξαμε κι εμείς ως θεατές.

Επίσης η Ελένη και Μενέλαος είπαν πως ένιωσαν να μπαίνουν στο ρόλο. Βέβαια όλοι δήλωσαν ότι τους άρεσε ο ρόλος που τους δόθηκε.

Όσον αφορά τώρα στα οφέλη, όλοι απάντησαν ότι ήταν εμπειρία ζωής, ότι καλλιεργήθηκε η συνεργατικότητα, δέθηκαν με την ομάδα, δημιούργησαν φιλίες, ασκήθηκαν στην υπευθυνότητα και την αυτοπειθαρχία. Κι αυτό που μας ικανοποίησε περισσότερο ήταν το εξής (παραθέτουμε αυτούσια τα λόγια):

«Τώρα παρακολουθούμε πιο ευχάριστα μία θεατρική παράσταση. Μάθαμε να βλέπουμε το θέατρο από μέσα, να το ψάχνουμε, να σκύβουμε στα συναισθήματα των ανθρώπων, στις ιδέες και τα μηνύματα. Καταλάβαμε πόσο όμορφος και πόσο δύσκολος είναι ο κόσμος του θεάτρου».

Σαν παιδιά ομολόγησαν ότι στην αρχή το ξεκίνησαν στην πλάκα. Δεν είχαν σκεφτεί τη σοβαρότητα του εγχειρήματος, όμως στην πορεία η πλάκα έγινε επιθυμία για επιτυχία.

Και όταν «έπεσε» το χειροκρότημα, τα συναισθήματα που ένιωσαν ήταν: πρώτα ανακούφιση, δικαίωση των κόπων τους, περηφάνια, ευτυχία που τα κατάφεραν-λύπη που τελείωσε. Μία μαθήτρια έγραψε: *«ήθελα να κλάψω από χαρά»*.

Είδαμε στα μάτια τους ότι ήθελαν να το ξαναζήσουν, για να το χαρούν ακόμη περισσότερο, πιο συνειδητοποιημένα πλέον.

Μια διαφορετική (ή άλλη) ανάγνωση της *Ελένης* του Ευριπίδη

Δήμητρα Τομαρά

4^ο Γυμνάσιο Σερρών

Περίληψη

Αντικείμενο της μελέτης είναι μία διαφορετική ανάγνωση της *Ελένης* του Ευριπίδη με τους μαθητές, με εμβάθυνση στην ανθρωπολογική και τραγική διάσταση των ηρώων. Στόχος η ανακάλυψη του ήθους των προσώπων του δράματος μέσα από τη διερεύνηση των καιρίων φιλοσοφικών ερωτημάτων του Ευριπίδη για το «Είναι και το Φαίνεσθαι», «την Αλήθεια και το Ψεύδος». Η αγωνία να μεταγιστεί στους μαθητές ο λόγος του Ευριπίδη ατόφιος και άμεσος, χωρίς «βοηθητικές μεσολαβήσεις στερεότυπων σχολίων», αναμφίβολα προεξοφλεί πολλαπλά οφέλη για την κλασική παιδεία και τη μορφωτική συγκρότηση των μαθητών/τριών.

α. Σκέψεις για τον χαρακτηρισμό της τραγωδίας «Ελένη» του Ευριπίδη ως Τραγικομωδίας

Δεν έχω την πρόθεση ούτε μπορώ να αντικρούσω τις θεωρίες περί τραγικομωδίας όπως αυτές διατυπώθηκαν από μεγάλους μελετητές της τραγωδίας «Ελένη» του Ευριπίδη. Όμως, θεωρώ ότι οι θεωρίες αυτές στο βαθμό που υφίστανται, αφορούν μόνο τους εκπαιδευτικούς και τους ειδικούς μελετητές και όχι τους μαθητές της Γ' Γυμνασίου, στους οποίους διδάσκεται η τραγωδία. Διδάσκοντας «Ελένη» αρκετά χρόνια και εμβαθύνοντας μαζί με τους μαθητές-τριές μου στο κείμενο του Ευριπίδη, πολλές φορές ερχόμουν σε «αντιπαράθεση» με όσα μου έφερναν απ' τα βοηθήματα που κυκλοφορούν στην αγορά, όταν τους ανέθετα εργασία στο σπίτι. Σε αρκετές βιβλιογραφίες, αποσπάσματα των οποίων βρίσκονται στο βιβλίο του καθηγητή, γίνεται λόγος για ένα Μενέλαο κωμικοτραγικό, «ανίκανο για προχωρημένους συλλογισμούς», «υποτονικό στα συναισθήματά του», «ανίκανο να επινοήσει σχέδιο απόδρασης» κ.λπ.. Για μια Θεονόη «περιττή» για κάποιους και «κυνική και γελοία» για άλλους. Για έναν Θεοκλύμενο «αφελή και εύπιστο ή για άλλους δύσπιστο και για κάποιους άλλους ηλίθιο». Αν οι ήρωες είναι τέτοιοι πώς θα υποστηρίξουμε τα δύο βασικά κατά ποιόν μέρη της τραγωδίας που είναι η διάνοια και το ήθος των ηρώων;

Στο σχολικό βιβλίο απ' την αρχή κιόλας τίθεται το ερώτημα: «*Ελένη*:τραγωδία;» κι αυτό το ερώτημα υποβάλλεται στη συνέχεια μέχρι το τέλος και στους προοργανωτές και σε ερωτήσεις τού «ας εμβαθύνουμε» (ένα ξεφύλλισμα του βιβλίου για όσους δεν το ξέρουν είναι αρκετό για να τους πείσει).

Παραθέτω κάποια παραδείγματα για την κατανόηση του προβληματισμού μου.

-**Σελ. σχολ. βιβλ. 39**, προοργανωτής, θέμα: «ο Μενέλαος: τραγικός ήρωας ή κωμική φιγούρα». Στο «ας εμβαθύνουμε» στη **σελ. 41** η τελευταία ερώτηση αφήνει να εννοηθεί ότι μπορεί κάποιοι να θεώρησαν την εμφάνιση του ρακοφορεμένου Μενελάου ως κωμική (επηρεασμένοι βέβαια απ'τον κωμικό Αριστοφάνη). Μήπως, όμως, ο Μενέλαος, επειδή ακριβώς είναι και βασιλιάς, γίνεται περισσότερο τραγικός από έναν κοινό θνητό; Στη **σελ. 45** στη σκηνή με τη γερόντισσα (την οποία θα δούμε παρακάτω) επανέρχεται πάλι το θέμα: κωμικός ή τραγικός ο Μενέλαος; Κατά τη γνώμη μου, αυτή η εναλλαγή του κωμικού και του τραγικού Μενελάου δεν επιτρέπει στους μαθητές να δουν τον ήρωα όπως είναι («οίος είναι» κατά τον Αριστοτέλη): δηλαδή ένας βασιλιάς που περιπλανώμενος στη θάλασσα, ναυαγεί, σώζεται όμως και βγαίνει στη στεριά για αναζήτηση τροφής και εκεί που νομίζει ότι τέλειωσαν τα βάσανά του, καινούρια βάσανα τον περιμένουν. Αλήθεια, ένας τέτοιος άνθρωπος μπορεί να χαρακτηριστεί ως κωμικοτραγικός; Κι επίσης τι θα'πρεπε να φοράει; Μήπως ξεχνάμε «την αιτία στις συμφορές του» και πέφτουμε κι εμείς θύματα της πλάνης που θέλει το Μενέλαο κωμικό, ενώ είναι τραγικός; Κι αν είναι η Ελένη τραγική, δεν είναι και ο άνδρας της ο Μενέλαος, αφού η ίδια μοίρα τούς ενώνει;

Σκηνή γερόντισσας: στίχ. 495-541. Επειδή μια απολίτιστη γερόντισσα σπρώχνει ένα ζητιάνο-ναυαγό, εν προκειμένω το Μενέλαο, γίνεται κωμικός ο ζητιάνος Μενέλαος; Αυτός ο νικητής της Τροίας να εξευτελίζεται έτσι; Κι αυτοί οι στίχοι «αχ, πού είσαι κοσμοζάκουστε στρατέ μου» και «την πρώτη μου παλιά ευτυχία θυμάμαι» που τόσο προκαλούν σε κάποιους γέλιο ή ό,τι άλλο παρόμοιο, μήπως δείχνουν την ύστατη προσπάθειά του να πει στη γερόντισσα ότι δεν είναι αυτός που «βλέπει», αλλά ο βασιλιάς της Σπάρτης και να τύχει της ανάλογης μεταχείρισης; Και δε δίνεται εδώ μια ευκαιρία να μιλήσουμε εκτός από το «φαίνεσθαι και είναι», για τις έννοιες «πολιτισμένος» και «απολίτιστος» και να βοηθήσουμε τους μαθητές-τριες μας να εμβαθύνουν στις πολλαπλές προεκτάσεις του θέματος; (Πάντως η γερόντισσα ούτε «βλέπει» ούτε «ακούει»).

Σκηνή αναγνώρισης: Σελ. σχολ. βιβλ. 56 (β' επεισ. 2^η σκηνή, στίχ. 687-725).

Σ' αυτή τη σκηνή μερικοί μελετητές χαρακτηρίζουν το Μενέλαο ως υποτονικό στην εκδήλωση των συναισθημάτων του. Παραθέτω κάποιες φράσεις και λέξεις-κλειδιά του κάθε ήρωα για να βγάλετε μόνοι σας τα συμπεράσματα:

Ελένη

στιχ. 690: αγαπημένε

στιχ. 691: και τώρα μόλις η χαρά για μένα

στιχ. 692: πασίχαρη αγκαλιάζω τον άνδρα μου

στιχ. 697-700: αναγαλλιάζω, πέτομαι κι αφήνω λεύτερα τα μαλλιά, σταλάζουν τα δάκρυα ποτάμι απ' τη χαρά, καθώς σφιχτά σε σφίγγω, λατρευτέ μου

στιχ. 725: ...να σ' έχω απρόσμενα στην αγκαλιά μου

Μενέλαος

στιχ. 688-9: Ω λαμπρή μέρα που μες την αγκαλιά μου σ' έχει φέρει,

στιχ 695: με πλημμυρούν τα λόγια

στιχ. 701: Δεν παραπονιέμαι άλλο καλή μου

στιχ. 709: για μας έγινε τώρα το κακό ευτυχία

στιχ. 711-12: Μακάρι να χαίρομαι την τύχη την καλή

στιχ. 719: πάλι μαζί

στιχ. 722-3: τα δάκρυα είναι της χαράς μου, στέρειψε η θλίψη, μόνο αναγαλλιάζω

Σκηνή ικεσίας του Μενελάου: σελ. σχολ. βιβλ. 74-76 (β' επεισ. 4^η σκηνή)

Στο βιβλίο του καθηγητή (σελ. 66 και 67) γίνεται λόγος για το σοβαροφανή τρόπο με τον οποίο ικετεύει ο Μενέλαος. Αλήθεια πού φαίνεται η σοβαροφάνεια; Και γιατί να μην έχουμε εδώ κορύφωση της τραγικότητας (στίχ. 1046-1098) του ήρωα, τέτοια που να αγγίζει τα όρια της τρέλας απ' τη στιγμή που ο ήρωας απειλεί να πέσει πάνω στον τάφο του Πρωτέα (η Ελένη πέφτει -τυπικά- στα γόνατα της Θεονόης), επικαλείται το νεκρό Πρωτέα, «κράζει» στον Άδη και ζητά πίσω τους νεκρούς που του έδωσε; Εξάλλου, ο τρόπος με τον οποίο ικετεύει ο Μενέλαος φαίνεται να επηρέασε πιο πολύ τη Θεονόη αφού κάνει ιδιαίτερη αναφορά στην ικεσία του: «Κι όσο για τα πικρά παράπονά σου που'λεγες στο γονιό μου εδώ στον τάφο, μαζί σου συμφωνώ κι άδικο θα'ταν να μην σου δώσω πίσω τη γυναίκα σου» (στ. 1114-1117). Και μια λεπτομέρεια: ο ποιητής στην ικεσία της Ελένης αφιερώνει 55 στίχους και στο Μενέλαο 52. Στο πρωτότυπο κείμενο οι αντίστοιχοι στίχοι είναι 49 και 48.

Σκηνή εξεύρεσης τρόπου διαφυγής των ηρώων: σελ. σχολ. βιβλ. 80-82 (β' επεισόδιο, 5^η σκηνή, στίχ. 1140-1201)

Στη σκηνή αυτή κάποιοι μελετητές χαρακτηρίζουν το Μενέλαο ως ανίκανο να βρει λύση. Και γιατί να μην είναι δικαιολογημένη αυτή η αδυναμία, αν σκεφτούμε όλα όσα βίωσε ο ήρωας λίγο πριν; Ο ποιητής -και πολύ σωστά- βάζει την Ελένη να έχει την αρχική σύλληψη της μηχανής σωτηρίας, γιατί αυτή είναι η πρωταγωνίστρια. Στη συνέχεια, όμως, «το πλέξιμο» του σχεδίου υλοποιείται κι από τους δύο ήρωες. Ζωγραφίζεται στίχο-στίχο μια τέλεια συζυγική σχέση: ο ένας συμπληρώνει και βοηθάει τον άλλο, ο ένας πάει τη σκέψη του

άλλου ένα βήμα πάρα πέρα. Εξετάζουν από κοινού όλες τις πιθανές ενστάσεις-αντιδράσεις του Θεοκλύμενου. Και παρακάτω την εξύφανση του σχεδίου την αρχίζει η Ελένη και την τελειώνει ο Μενέλαος.

Σκηνή Θεονόης: σελ. σχολ. βιβλ. 70, 72, 78

Αν σκεφτούμε τις αρχές της Θεονόης (ευσέβεια, δικαιοσύνη, σεβασμός στον πατέρα της), κάθε άλλο παρά κυνική και γελοία (sic) θα τη χαρακτηρίζαμε. Έτσι την χαρακτήρισαν κάποιοι εξαιτίας της αρχικής της απόφασης να φανερώσει στον αδελφό της τον ερχομό του Μενελάου, που μπορεί να δικαιολογηθεί, αν σκεφτούμε ότι βρέθηκε απλά σε δίλημμα: να συμπράξει, εξαιτίας μιας κακώς εννοούμενης αδελφικής αγάπης, με τον «άμυαλο» αδελφό ή να σεβαστεί τους νόμους των θεών. Από την άλλη, είναι αυτή η απόφασή της που δημιουργεί δραματική ένταση και δίνει ώθηση στην ικεσία της Ελένης.

Τελικά, η οριστική της απόφαση δεν έχει να κάνει απλά με την απόκρυψη ή μη της αλήθειας, αλλά με την αποκατάσταση του δικαίου (στιχ. 1105-07: «Έχω μες στην καρδιά μου από τη φύση ναό μεγάλο της δικαιοσύνης, κληρονομιά, Μενέλαε, του Νηρέα»), με την απόδοση τιμής και σεβασμού προς το γονιό της, αφού αναλαμβάνει αυτή να εκπληρώσει το χρέος του νεκρού πατέρα της απέναντι στην Ελένη (στιχ. 1102: «Καθάριο θα κρατήσω το όνομα του πατέρα», στιχ. 1118: «και εκείνος το ίδιο θα 'κανε, άμα ζούσε»), με το ότι ως «Θεονόη» πρέπει να πράξει σύμφωνα με τους νόμους των θεών, με την επίγνωση ότι η πράξη του αδερφού της είναι «άμυαλη» (στιχ. 1126 «στην άμυαλη εγώ πράξη του αδερφού μου δε γίνομαι βοηθός») και με τη βαθιά συναίσθηση ότι «ωφέλεια θα ' βρει μεγάλη- ο αδερφός της- κι ας μη φαίνεται έτσι, αν θα 'ναι ξανά καλός αντί ασεβής» (στιχ. 1127-29). Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται και από τους Διόσκουρους στην Έξοδο: στιχ. 1820-22, «η Θεονόη δε σ' αδικεί που δείχνει σέβας στους νόμους των θεών και στου γονιού σου τις δίκαιες εντολές» και στο στίχο 1831: «Φρόνιμα έχει πράξει».

Σκηνή Θεοκλύμενου: σελ. σχολ. βιβλ. 94 και εξής

Ο Θεοκλύμενος από τη στιγμή που πεθαίνει ο Πρωτέας και αναλαμβάνει την εξουσία υποπίπτει σε σφάλμα από αλαζονεία, διαπράττοντας ύβρη γιατί:

- δίνει εντολή, όποιον Έλληνα πλησιάζει, να τον σκοτώνουν,
- παραβιάζει τη βούληση του Δία να προστατεύεται η Ελένη (που κατά μία εκδοχή του μύθου γεννήθηκε από τον ίδιο) μέχρι να έρθει ο Μενέλαος να την πάρει (στιχ. 55),
- δεν τιμά τη μνήμη του πατέρα του, αφού δεν αναλαμβάνει την υποχρέωση του πατέρα του να προστατεύει την Ελένη,
- πιέζει την Ελένη και τη θέλει γυναίκα του χωρίς αυτή να τον θέλει,

-θέλει μια γυναίκα που δεν του ανήκει (το ότι η Ελένη καταφεύγει ικέτισσα στον τάφο, μαρτυρεί τις άγριες διαθέσεις του). Ο τρόπος που αντιδρά, όταν δεν βλέπει την Ελένη στον τάφο, είναι δηλωτικός του απόλυτου μονάρχη που με τη δύναμη της εξουσίας και τη βία θα διεκδικήσει αυτό που δεν του ανήκει. Όταν όμως τη βλέπει με κομμένα μαλλιά και ντυμένη στα μαύρα, η συμπεριφορά του αλλάζει: η αμφίεση της Ελένης, η δακρύβρεχτη συμπεριφορά της, το άκουσμα των λέξεων «αφέντη» και «γάμος» τον παρέλυσαν, τον απόπλισαν και τελικά τον παγίδευσαν στο «φαίνεσθαι» της Ελένης. Κυριαρχεί το συναίσθημα. Η λογική δε λειτουργεί. Το «ερωτικό» πάθος ή σεξουαλικό ένστικτο τον τυφλώνει. Η βούλησή του έχει υποταχτεί στη βούληση της Ελένης. Έπεται η τίσση, η γελοιοποίησή του (της αλαζονείας έπεται η ταπείνωση). Ένας άνθρωπος, όμως, που απογυμνώνεται συναισθηματικά και διανοητικά, που δεν του μένει ίχνος εσωτερικής αντίστασης και αυτοπροστασίας μπορεί εκ πρώτης να θεωρηθεί κωμικοτραγικός. Είναι όμως; Ή μήπως είναι άκρως τραγικός;

Η εμμονή, επομένως, στο χαρακτηρισμό της «Ελένης» (από την αρχή ως το τέλος) ως τραγικωμωδίας αποπροσανατολίζει τους μαθητές–τριες και υπονομεύει την εμβάθυνση στην ψυχολογία των ηρώων, στο ήθος τους και στη διάνοια. Στο κάτω κάτω οι ήρωες, Ελένη και Μενέλαος, βγήκαν νικητές, όχι επειδή ήταν κωμικοτραγικοί ή ανίκανοι, αλλά επειδή επένδυσαν σε αξίες: τιμιότητα, δικαιοσύνη, συζυγική πίστη, ευβουλία, ευσέβεια, σωφροσύνη. Ενώ η Θεονόη και ο Θεοκλύμενος, επειδή υπάκουσαν στο θεό. Κι αν στην «Ελένη» του Ευριπίδη δεν υπάρχει τραγικότητα και διάνοια πώς θα βοηθήσουμε τους μαθητές μας να προσεγγίσουν την αρχαία τραγωδία; Η εμπλοκή τους σε ερμηνευτικές θεωρήσεις αναιρεί αυτόν το βασικό στόχο του μαθήματος, γιατί οι θεωρίες αυτές «κατευθύνουν» τη διδασκαλία και προκαταλαμβάνουν τις νοητικές–κριτικές–αισθητικές διεργασίες των μαθητών, συνεπικουρούμενης και της περιρρέουσας ατμόσφαιρας της κοινωνίας και του μικρόκοσμού της, της σχολικής τάξης, που αποπνέει απαξίωση για το μάθημα, τον εκπαιδευτικό και γενικά το σχολείο.

Εκτός αυτού, αντί να ασχολούμαστε με ήσσονος (κατά τη γνώμη μου) σημασίας θέματα, γιατί να μην εμβαθύνουμε περισσότερο σ' αυτό το τεράστιο και επίκαιρο θέμα του «φαίνεσθαι» και «είναι», μιας και ζούμε σε εικονοκρατούμενη εποχή και πολλές φορές συμβαίνει αυτό που φαίνεται ως φως να είναι σκοτάδι, αυτό που φαίνεται ως ζωντανό να είναι νεκρό, αυτό που φαίνεται ως γνήσιο να είναι κίβδηλο, αυτό που φαίνεται ως ποιοτικό να είναι σκουπίδι, κι αυτό που φαίνεται ως αλήθεια να είναι τελικά ψέμα;¹ Όμως, παρ' όλο

¹ Παρεμπιπτόντως, στη ζωή, το ψέμα και η υποκρισία είναι τα βασικά όπλα με τα οποία επιβάλλεται το «φαίνεσθαι». Ποτέ όμως το ψέμα δεν μπορεί να υπηρετήσει τη ζωή. Το ψέμα κάνει τον άνθρωπο δούλο του,

το τέλμα που βιώνουμε ως Έλληνες, το γνήσιο, το αληθινό, το ζωντανό, το ποιοτικό υπάρχουν. Είθε να βοηθήσουμε τους μαθητές-τριες μας να το ανακαλύψουν. Και κάτι ακόμα: μήπως είναι καιρός να φύγει η λάσπη που έριξαν ο Αριστοφάνης και οι μεταγενέστεροι και αμαύρωσαν τον Ευριπίδη και το έργο του εδώ και 2.500 χρόνια;

Κλείνοντας, πέρα απ' τα όσα ειπώθηκαν, θεωρώ ότι η διάρθρωση του βιβλίου, όπως τη γνωρίζουμε, είναι η καλύτερη που είχαμε μέχρι τώρα και ότι «η Ελένη» του Ευριπίδη είναι η καταλληλότερη να διδαχθεί στους μαθητές της Γ' Γυμνασίου, αρκεί να διδαχθεί ως τραγωδία (ως τέτοια γράφτηκε κι έτσι διδάχθηκε άλλωστε από τον Ευριπίδη) και το ρομαντικό στοιχείο, όπου υπάρχει, μπορούμε να το αξιοποιήσουμε ανάλογα. Κι ας είμαστε αισιόδοξοι ότι ο Νεοέλληνας μαθητής θα δει και θα βιώσει την τραγωδία με τις δικές του προσλαμβάνουσες, τις σύγχρονες.

Τέλος, το έναυσμα για τη διατύπωση και δημοσίευση όλων αυτών των σκέψεων, που από καιρό υπήρχαν μέσα μου, το έδωσαν οι μαθητές-τριές μου που δυο χρονιές, στη μέχρι τώρα διάρκεια της θητείας μου στο 4^ο Γυμνάσιο Σερρών, ενσάρκωσαν και απέδωσαν τόσο παραστατικά τους ήρωες της «Ελένης» στη σκηνή του αμφιθεάτρου του σχολείου μας.

β. Θεονόη: Μάντισσα ή προφήτισσα;

Στη σελίδα 7 του σχολικού βιβλίου, στην ενότητα «Τα πρόσωπα του δράματος», η Θεονόη επιγράφεται ως μάντισσα. Στον πρόλογο του έργου, μέσα απ' τα λόγια της Ελένης, ο ποιητής αναφέρεται στα δυο παιδιά του Πρωτέα (επινοήσεις δικές του), το Θεοκλύμενο και τη Θεονόη. Για τη Θεονόη δίνεται η πληροφορία ότι όταν ήταν «μικρή την έλεγαν Ειδώ και στην ώρα, όμως, σαν έφτασε για γάμο την είπαν Θεονόη, γιατί τα θεία μελλούμενα και τωρινά τα ήξερε όλα» (στίχ. 13-16). Στο υποσελίδιο σχόλιο 7 (σελ. 10) διαβάζουμε επίσης: Ειδώ είναι το χαϊδευτικό όνομα της Ειδοθέας. Ειδοθέα σημαίνει είτε αυτή που έχει τη μορφή μιας θεάς (στα αρχαία είδος= μορφή), άρα και την ομορφιά της, είτε αυτή που γνωρίζει τα θεϊκά πράγματα. Επίσης, στο σχόλιο 8 δίνεται η ετυμολογία της λέξης Θεονόη (θεός + νους =αυτή που καταλαβαίνει τα θεία).

Στη συνέχεια, στο κείμενο του σχολικού βιβλίου σε άλλα σημεία χρησιμοποιούνται οι λέξεις *προφήτισσα* και *προφητείες* και σε άλλα οι λέξεις *μάντισσα* και *μαντείες*.

αφού τον εξαναγκάζει να πει και δεύτερο και τρίτο ψέμα...Τον εγκλωβίζει σε φοβίες και ενοχές ή τον αλλοτριώνει τόσο ώστε να βιώνει τα ψεύδη του ως αλήθειες. Γι' αυτό και τα ναυάγια σε διαπροσωπικό, οικογενειακό, κοινωνικό-πολιτικό κ.λπ. επίπεδο. Τελικά, το ψέμα κι η υποκρισία έχουν «χαμηλό δείκτη ευφυΐας» και μαρτυρούν χαμηλό δείκτη πολιτισμού. Αντίθετα, η αλήθεια ελευθερώνει, καθιστά υπεύθυνο τον άνθρωπο και αποτελεί θεμέλιο λίθο για τον πραγματικό πολιτισμό.

Αν λάβουμε υπόψη ότι ο ποιητής στους στίχους 822-837 και δια στόματος του αγγελιοφόρου καταδικάζει απερίφραστα τη μαντική: «*Μα βλέπω κούφια τη μαντική, ψευτιές γεμάτη. Με τη φωτιά και τα πουλιά μαντείες τίποτε δεν αξίζουν· αν πιστεύεις πως τα πουλιά ωφελούνε τους ανθρώπους, ανόητος είσαι. Ο Κάλχας στο στρατό μας δε μίλησε καθόλου, κι ως θωρούσε να χάνονται οι δικοί του για έναν ίσκιο... Όταν κάνεις θυσίες στους θεούς, να τους γυρεύεις τα καλά μόνο κι άσε τις μαντείες· ξεγέλασμα είναι στη ζωή· κανένας δεν πλούτισε μ' αυτές όντας τεμπέλης*», τότε φαίνεται να υπάρχει αντίφαση: από τη μια δηλαδή ο ποιητής καταδικάζει τη μαντική κι απ' την άλλη η Θεονόη ονομάζεται μάντισσα.

Ανατρέχοντας στο πρωτότυπο κείμενο και συγκρίνοντάς το με τη μετάφραση του κειμένου διαπιστώνει κανείς ότι οι λέξεις-φράσεις που χρησιμοποιεί ο ποιητής για τη Θεονόη (εκτός βέβαια από Ειδώ και Θεονόη) είναι *Θεσπιωδός* (α' συνθετικό θεσ> θεός), *τα πάντα επίσταται, θεοις ιση*. Πουθενά δεν χρησιμοποιεί τη λέξη μάντισσα και για τη λέξη μαντέματα χρησιμοποιεί τη λέξη *θεσπίσματα* (α' συνθ. θεσ-> θεός). Βλ. στίχους του σχολικού βιβλίου 169-170, 368-369, 903, 960 και στίχους πρωτοτύπου 144-145, 327-328, 820, 961.

Εκτός αυτού, στην 1^η σκηνή του Β' επεισοδίου (στιχ. 588-658) φαίνεται καθαρά ο προφητικός ρόλος της Θεονόης, αφού όλα όσα είπε στην Ελένη επαληθεύθηκαν: «από τη Θεονόη που τα πάντα γνωρίζει πήρα ευχάριστες ειδήσεις· ο άντρας μου είναι ζωντανός, βλέπει τον ήλιο, στα πέλαα βασανίζεται, γυρνώντας με το καράβι εδώ και εκεί, μα θα 'ρθει μόλις οι παιδεμοί του τελειώσουν... Τριγύρω στη χώρα λέει πως έχει ναυαγήσει με λιγοστούς συντρόφους». Επίσης, στην τέταρτη σκηνή του ίδιου επεισοδίου (στιχ. 968-978) «η προφητική της δύναμη είναι τόσο μεγάλη ώστε γνωρίζει και τις ενδόμυχες σκέψεις και επιθυμίες των θεών» (υποσελ. σχολ.3, σελ.70).

Σε πηγές σχετικές με το θέμα αντλούμε τις εξής πληροφορίες:

I. Η μαντική στην Αρχαία Ελλάδα ήταν η επιστήμη των οιωμών (οιονοσκοπία) και εφαρμοζόταν με πολλούς τρόπους, όπως η ερμηνεία του πετάγματος των πουλιών, η μελέτη των ουράνιων σημείων, κεραυνών και σεισμών. Επίσης εξέταζαν τα εντόσθια των ζώων που είχαν θυσιασθεί ή τη φλόγα που έκαιγε στο βωμό του θυσιαστηρίου.

II. Μια άλλη ενδιαφέρουσα μορφή τής τότε αρχαιότητας ήταν οι προφήτες. Ως τέτοιοι χαρακτηρίζονταν οι άνθρωποι που είχαν δεχθεί από τους θεούς το χάρισμα να προφητεύουν. Οι γυναίκες προφήτισσες ονομάζονταν στην Αρχαία Ελλάδα Σίβυλλες, ενώ οι άντρες Βάκις. Στην αρχαία Ελλάδα οι Σίβυλλες ήταν δώδεκα.

III. Μια τρίτη περίπτωση, γνωστή ίσως σε πολλούς αρχαίους Έλληνες, είναι αυτή των προφητών της Παλαιάς Διαθήκης: προφήτες στην Π.Δ. ονομάζονταν τα πρόσωπα που υπό την έμπνευση και καθοδήγηση του Θεού καλούνταν να μεταδώσουν το θέλημά Του στο λαό

του, ν'αποκαλύπτουν σ' αυτόν τις θείες βουλές Του και να προλέγουν όσα έμελλε να συμβούν.

Σύμφωνα, λοιπόν, με όλα τα παραπάνω καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα ότι η Θεονόη μπορεί να χαρακτηριστεί προφήτισσα, σε καμιά όμως περίπτωση μάντισσα.

γ. Δόλος-παραδοσιακή Ελένη ή Μηχανή σωτηρίας-καινή Ελένη

Στο σχολικό βιβλίο, στο βιβλίο του καθηγητή και σε διάφορα βοηθήματα, που κυκλοφορούν στην αγορά, γίνεται λόγος για αξιοποίηση από τον ποιητή της «παραδοσιακής Ελένης» σε συνάρτηση με το «δόλο» που χρησιμοποιεί η Ελένη στην προσπάθειά της να αντιμετωπίσει το μεγάλο εμπόδιο που είναι ο Θεοκλύμενος.

Αλήθεια, αδυνατεί ο ποιητής να «πλάσει» την καινή Ελένη ως το τέλος και καταφεύγει στην παράδοση για να δανειστεί την πανουργία-δολιότητα της Ελένης; Κι αν υποθέσουμε ότι ο ποιητής επιδιώκει τη συγχώνευση των δυο μορφών της Ελένης, ποιος ο λόγος να ασχοληθεί κανείς με μια Ελένη αθώα και ένοχη, προδότρα και πιστή, θεϊκή και θνητή; Και πώς θα προβλημάτιζε μια τέτοια Ελένη το αθηναϊκό κοινό του 412 π.Χ. και τους μαθητές-τριες μας σήμερα; Πάντως, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, τα ήθη στην τραγωδία πρέπει να είναι «χρηστά», να εκφράζουν δηλ. ευγένεια και αγαθή προαίρεση, «αρμόττοντα», να συμφωνούν δηλ. με την ηλικία, το φύλο και την κοινωνική τάξη των ηρώων, και «όμοια και ομαλά» δηλ. οι ήρωες να μην παρουσιάζουν απότομες και αδικαιολόγητες μεταπτώσεις (σελ. σχολ. βιβλ. 143, λ. ήθος). Εξετάζοντας τώρα τις δυο παραμέτρους του θέματος: δόλος-μηχανή σωτηρίας και παραδοσιακή Ελένη-καινή Ελένη καταλήγουμε στα εξής :

Όσον αφορά στο δόλο, παρατίθενται προς εξέταση οι σχετικοί στίχοι του πρωτότυπου κειμένου και της μετάφρασης του σχολικού βιβλίου (αντίστοιχα στ. 813, 1022, 1033-1034 και 896, 1130, 1142). Φαίνεται λοιπόν ότι στο πρωτότυπο κείμενο χρησιμοποιούνται οι λέξεις *μηχανή*, *οδός* και *μηχανή σωτηρίας*, κι όχι η λέξη *δόλος*. Στην αρχαία Ελληνική συναντούμε και τις δυο λέξεις, υπάρχει όμως σημασιολογική διαφορά ανάμεσά τους. Η λέξη *δόλος* είναι συνώνυμη της εξαπάτησης με την έννοια ότι κάποιος διαπράττει αδικία για να πετύχει κάτι, ενώ η λέξη *μηχανή* είναι συνώνυμη του τρόπου, του μέσου που χρησιμοποιεί κάποιος για να ξεπεράσει δυσκολίες.

Με βάση αυτά συμπεραίνουμε ότι η Ελένη ή καλύτερα οι ήρωές μας Μενέλαος και Ελένη σε καμιά περίπτωση δεν χρησιμοποιούν δόλο, γιατί δε διαπράττουν αδικία, (για την αδικία που διαπράττεται στο καράβι σε βάρος των ναυτικών του Θεοκλύμενου, ηθικός αυτουργός είναι ο ίδιος ο Θεοκλύμενος και η αλαζονεία του), αντίθετα υπερασπίζονται και υπεραμύνονται του ύψιστου αγαθού που είναι η ζωή τους. Εκτός αυτού, η «ευβουλία» που

συστήνει (γενικά) ο ποιητής δεν έχει καμιά σχέση με το δόλο, αντίθετα, προοικονομεί τη μηχανή σωτηρίας. Και κάτι τελευταίο: αλήθεια, πώς θα σας ακουγόταν η φράση «ο (πολύ) δόλιος Οδυσσέας» αντί του σωστού πολυμήχανος;

Για την παραδοσιακή Ελένη δεν χρειάζεται να πούμε οτιδήποτε, την ξέρουμε όλοι (άπιστη, προδότρα, κακούργα). Ποιο είναι όμως το ήθος της καινής Ελένης, έτσι όπως προβάλλεται μέσα στην τραγωδία του Ευριπίδη;

-Τίμια, πιστή και αφοσιωμένη σύζυγος (στίχ. 78-80), δεκαεφτά ολόκληρα χρόνια περιμένει το Μενέλαο. Για να αποφύγει το Θεοκλύμενο καταφεύγει ικέτισσα στον τάφο [παρεμπιπτόντως, δεν ήταν αξιοκαταφρόνητος γαμπρός ο Θεοκλύμενος, βασίλισσα θα ήταν και πάλι]

- Ευφυής: στην επικοινωνία της με τον ξένο Τεύκρο κρύβει με μαεστρία την ταυτότητά της, αντίθετα εκμαιεύει απ' αυτόν αυτά που θέλει να μάθει .

- Αξιοπρεπής, στίχ.336-37: «η γυναίκα σα θα δεχτεί έναν άντρα που δε στέργει, δεν έχει σέβας διόλου στον εαυτό της»

- Στίχ. 356: Δεν υποτιμά τη συμβουλή των γυναικών του χορού να μπει στο παλάτι να ρωτήσει τη Θεονόη («πού θες να φτάσεις; τι με συμβουλεύεις;»)

- Δεν «παίζει» με τα συναισθήματα του άντρα της: στις απανωτές αόριστες προστακτικές ερωτήσεις του Μενέλαου (πες, μίλησε, λέγε, στίχ. 728-735) για το πώς την άρπαξαν απ' το παλάτι, αυτή ακέραιη και αποκαλυπτική του απαντά ξεκάθαρα: «Δεν πήγα εγώ με γρήγορο καράβι στην αγκαλιά ενός βαρβάρου, ούτε σε ντροπιασμένο πλάγιασα κρεβάτι» (736) και παρακάτω: «ανέγγιχτη φυλάγω την τιμή μου» (878)

- Στην ικεσία της προς τη Θεονόη τα βασικά στοιχεία του κώδικα ηθικής συμπεριφοράς της είναι η δικαιοσύνη και ο σεβασμός προς τους προγόνους-γονείς .

- Στίχ. 1141-1142: Δίνει την πρωτοβουλία των κινήσεων για την εξεύρεση μηχανής σωτηρίας στον άντρα της: «Μα πρέπει τον τρόπο να μου πεις που θα σωθούμε» .

- Και τέλος η αρχική σύλληψη της μηχανής σωτηρίας που είναι δική της και η τέλεια εξύφανση του σχεδίου (σε ό,τι αφορά στο δικό της μέρος) αποδεικνύουν μια προσωπικότητα επινοητική, εφευρετική, δυναμική και ευφυή.

Πώς θα μπορούσε λοιπόν η ηρωίδα μας να καταφύγει σε μεθόδους που παραδοσιακά της αποδίδονται; Δεν συνάδουν με τον «καινόν» χαρακτήρα της. Θα αναρωτηθεί βέβαια κανείς: αν έτσι έχουν τα πράγματα, από ποια σκοπιά μπορεί να ιδωθεί το τέλειο στήσιμο της εξαπάτησης του Θεοκλύμενου; Όλο αυτό το στήσιμο μπορεί να ερμηνευθεί μόνο στο πλαίσιο του αγώνα για τη ζωή και του αδιεξόδου που βιώνει καθιστώντας την τραγικό πρόσωπο. Το ένστικτο της ζωής είναι τόσο ισχυρό στον κάθε άνθρωπο και στην Ελένη εδώ,

ώστε την οδηγεί να υποδυθεί τέλεια το ρόλο της βαρυνπενθούσας συζύγου και να υποσχεθεί γάμο στο Θεοκλύμενο για να σώσει τη ζωή της. Το τραγικό της υπόθεσης εδώ συνίσταται στο ότι το παραμικρό λάθος στην εξύφανση της μηχανής σωτηρίας θα της στοίχιζε την ίδια τη ζωή, θα την οδηγούσε κι αυτήν και τον άντρα της στο θάνατο. Λέει η ίδια στους στίχους 1198-1202: «Τρανός ο αγώνας και δυο τέρματα έχει: να χάσω τη ζωή μου αν καταλάβουν τα σχέδιά μου ή να σε σώσω και έτσι μαζί σου να γυρίσω πια στη Σπάρτη».

Δεν του χρειάζεται, λοιπόν, του ποιητή η παραδοσιακή Ελένη. Άλλωστε ο ίδιος ο ποιητής σ' όλη την τραγωδία αποκαθιστά την Ελένη μέσα από το στόμα όλων των ηρώων:

-Τεύκρου: στίχ.186-189, «Γυναίκα μίλησες σωστά, μακάρι τη χάρη σου οι θεοί να ξεπληρώσουν. Είσαι όμοια στο κορμί με την Ελένη, μα δεν της μοιάζεις στη ψυχή».

-Ειδώλου: στίχ. 679-680, «Κι η δύσμοιρη Ελένη που δε φταίει, φορτώθηκε τις ντροπιασμένες φήμες» και στίχ. 670-675, «Τρωαδίτες δυστυχισμένοι κι οι Έλληνες, για μένα πεθάνατε στον Σκάμανδρου τις όχθες, ξεγελασμένοι από της Ήρας τα έργα, νομίζοντας πως την Ελένη ο Πάρης κρατούσε, όμως καθόλου δεν την είχε».

-Μενελάου: στίχ. 764, «Ω Πάρη, που μου ρήμαξες το σπίτι» και στίχ. 779-780 «Δεν είναι αυτή, οι θεοί μας ξεγελάσαν, κρατούσαμε μια ολέθρια νεφέλη» και στίχ. 783-785 «Έργα της Ήρας και τριών θεών αμάχη. –Η αληθινή γυναίκα σου είναι τούτη; –Αυτή και να πιστέψεις όσα λέω .»

-Αγγελιοφόρου: στίχ. 796-798, «Δε ντρόπιασες το γέροντα γονιό σου και τους Διόσκουρους, δεν έχεις κάνει όσα δεινά σου φόρτωσαν».

-Διόσκουρων: στίχ. 1843-1845, «Θεά θα ονομαστείς κι απ' τους ανθρώπους, μαζί με μας, θα δέχεσαι θυσίες και δώρα, όπως έχει ορίσει ο Δίας» και στίχ. 1846-1852, «Και το νησί που απλώνεται σε μάκρος στην Αττική...Ελένη θα το λένε, γιατί σ' εκείνο σε πρωτοπήγε ο Ερμής, όταν σε πήρε από το σπίτι σου για να ξεφύγεις τον έρωτα του Πάρη».

-Θεοκλύμενου: στίχ. 1861 – 64: «να ξέρετε πως είν' η αδερφή σας γεμάτη ευγένεια και φρονιμάδα. Να καμαρώνετε για τους καλούς της τρόπους, χαρίσματα που λίγες τα 'χουν».

-Χορού: (επίκληση στους Διόσκουρους), Γ'στάσιμο στίχ.1646-1651, «σβήστε αυτή τη φήμη πως ανέβηκε η αδερφή σας στο κρεβάτι ενός βάρβαρου· όνομα κακό εφορτώθη η δόλια για την ομορφιά που εκεί στην Ίδη κρίθηκε· ποτέ στην Τροία δεν πήγε».

Αυτή είναι η «καινή» Ελένη του Ευριπίδη: ένας ύμνος προς τη γυναίκα. Είθε να αποτελέσει πρότυπο για τις μαθήτριες και τους μαθητές μας.

Βιβλιογραφία

Δραματική ποίηση, Ευριπίδη Ελένη, Γ' Γυμν. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

Δραματική ποίηση, Ευριπίδη Ελένη, Γ' Γυμν. Βιβλίο εκπ/κού. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

Ἡ παρουσία τῶν γυναικῶν στὸ ἱστορικὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννου Κιννάμου¹

Αναστάσιος Δελέογλου
Γυμνάσιο Μαυροθάλασσας

Περίληψη

Στὸ ἄρθρο αὐτό, ὁ συγγραφέας ἐπιδιώκει νὰ ἐντοπίσει καὶ νὰ ἐξετάσει ὀρισμένα σημεῖα τοῦ ἱστοικοῦ ἔργου τοῦ Ἰωάννου Κιννάμου (11ος αἰ.), τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν γυναῖκες.

Διαπιστώνεται ὅτι ὁ Κίνναμος θεωρεῖ σημαντικὸ οἱ γυναῖκες νὰ διαθέτουν *γνωρίσματα χριστιανικά*. Κάνει λόγο ἐπαινετικά γιὰ τὴν ἐγκράτεια-σωφροσύνη τους, τὴ φιλανθρωπία τους, γενικότερα τὸν εὐπρεπῆ βίο τους. Σὲ μιὰ περίπτωση, προβάλλει τὴν πρωτοβουλία μιᾶς γυναίκας γιὰ τὴν ἴδρυση μοναστικοῦ ἰδρύματος, δείχνοντας ἔμμεσα μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν καὶ τὴν εὐσέβειά της. Ἐξάλλου, ὁ ἱστορικὸς θαυμάζει τὴ *γενναιότητα* τῶν γυναικῶν, ἢ ὁποῖα μάλιστα συναρτᾶται μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς *ἀφοσίωσης* πρὸς τὸν αὐτοκράτορα.

Ὅλες οἱ παραπάνω διαπιστώσεις τεκμηριώνονται μὲ τὴν παράθεση παραδειγμάτων ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ ἔργο, τὰ ὁποῖα ἐξετάζονται ἐκτενῶς. Παράλληλα, παρατίθενται καὶ πληροφορίες ἀπὸ ἄλλους βυζαντινοὺς ἱστορικούς, οἱ ὁποῖοι προέρχονται ἀπὸ μιὰ εὐρύτερη χρονικὰ ἐποχὴ (10ος αἰ.-14ος αἰ), ὥστε νὰ ἐξεταστεῖ ἡ σχέση τοῦ Κιννάμου μ' αὐτούς.

Γενικά, ἡ ὀπτική τοῦ ἱστοικοῦ αὐτοῦ πρὸς τὶς γυναῖκες δὲν δείχνει νὰ διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὴν ὀπτική τῶν ἄλλων ἱστορικῶν. Ἡ μοναδικὴ διαφοροποίησή του φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ ἐξῆς: προβάλλει τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς γενναιότητας τῶν γυναικῶν, ἢ ὁποῖα ὅμως συναρτᾶται μὲ τὴν ἀφοσίωση πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὡς ἓνα θετικὸ γνώρισμά τους. Ἀντίστοιχη στάση πρὸς τὸ ζήτημα αὐτό, ἴσως καὶ σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ, ἔχει κυρίως μιὰ γυναίκα ἱστορικός, ἡ Ἄννα Κομνηνὴ, ἢ ὁποῖα μάλιστα διακρινόταν καὶ ἡ ἴδια γιὰ τὸν δυναμισμό της.

Εἰσαγωγικά

Πολλὲς ἱστορικὲς μελέτες ἔχουν δεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας, οἱ ὁποῖες προσπαθοῦν νὰ μᾶς διαφωτίσουν γιὰ τὴ θέση τῶν γυναικῶν στὴ βυζαντινὴ κοινωνία.² Ὡστόσο, λίγοι ἐρευνητὲς ἐστίασαν τὴν προσπάθειά τους στὴ μελέτη τῶν ἀντιλήψεων ἐνὸς συγγραφέα καὶ μάλιστα ἱστοικοῦ σχετικὰ μὲ τὸ θέμα.³ Ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννου Κιννάμου (12ος

¹ Τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ὁμότιτλου κεφαλαίου τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς τοῦ ἰδίου συγγραφέως, ἢ ὁποῖα ὑποστηρίχθηκε στὸ Τμῆμα Φιλολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Βλ. σχετικὰ Αναστάσιος Δελέογλου, *Συμβολὴ στὴ μελέτη τοῦ ἱστοικοῦ ἔργου τοῦ Ἰωάννου Κιννάμου*, Ἀθήνα 2009 (ἀνέκδοτη διδακτορικὴ διατριβή), σσ. 334-364.

² Γιὰ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία βλ. Νικολάου, *Γυναίκα*, 343-360.

³ Γιὰ παράδειγμα, Μαρκόπουλος, *Κοινωνικὸ φῶλο*, 475-493. Γιὰ τὴ βιβλιογραφία σχετικὰ μὲ τὸ κοινωνικὸ φῶλο στὸ Βυζάντιο, βλ. Μαρκόπουλος, ὁ. π. 481, ὑπόσημ. 18.

αι.)⁴ δὲν λείπουν σημαντικὲς ἀναφορὲς σὲ γυναῖκες, οἱ ὁποῖες μάλιστα, σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις, εἶναι ἀρκετὰ ἐκτενεῖς⁵ καί, φυσικά, κάτι τέτοιο προκαλεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἐρευνητῆ. Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ παρουσία τῆς γυναίκας, στὸ συγκεκριμένο ἔργο, εἶναι πολὺ πιὸ μικρὴ, σὲ σχέση μ' αὐτὴν τοῦ ἀνδρός, διαπίστωση, ἡ ὁποία ἐπιβεβαιώνει ὅτι οἱ ἄνδρες εἶναι οἱ πρωταγωνιστὲς τῆς ἱστορίας. Ἐμεῖς θὰ ἐπιδιώξουμε νὰ ἐντοπίσουμε καὶ νὰ ἐξετάσουμε τὰ βασικὰ σημεῖα τοῦ ἔργου τὰ σχετικὰ μὲ τὶς γυναῖκες, στὰ ὁποῖα ἐπιμένει ὁ συγγραφέας, διαφωτίζοντας τὴν ὀπτική του, χωρὶς βέβαια νὰ λησμονοῦμε ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν ὀπτική ἐνὸς ἄνδρα.

Προβολὴ χριστιανικῶν χαρακτηριστικῶν

Ὁ Κίνναμος *προβάλλει ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ τῶν γυναικῶν*. Ἔτσι, θεωρεῖ σημαντικὸ οἱ γυναῖκες νὰ διαθέτουν *γνωρίσματα χριστιανικά*. Κάνει λόγο ἐπαινετικά γιὰ τὴν ἐγκράτεια-σωφροσύνη τους, τὴ φιλανθρωπία τους, γενικότερα τὸν εὐπρεπῆ βίον τους. Σὲ μιὰ περίπτωση, θεωρεῖ σημαντικὴ τὴν πρωτοβουλία μιᾶς γυναίκας γιὰ τὴν ἴδρυση μοναστικοῦ ἰδρύματος, *προβάλλοντας ἑμμεσα μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν καὶ τὴν εὐσέβειά της*.

Ἔτσι, ἀναφερόμενος ὁ ἱστορικὸς σὲ μιὰ Ἰταλίδα (Aldruda Frangipane), ἡ ὁποία βοήθησε τοὺς Βυζαντινοὺς κατὰ τὴν πολιορκία τῆς Ἀγκώνας ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς Βενετούς (1173), ἐπιδιοκίμαζει τὴν ἐρωτικὴ ἐγκράτεια τῆς γυναίκας παρὰ τὴ χρεῖα της: «ἐπειδὴ τε ἀνδρὸς πάλαι χηρωθεῖη, σωφρονικὸν ἐξ ἐκείνου τὸν βίον ἐτήρει» (Κίνναμος, σ. 288, 18-19)⁶.

Ἐξάλλου, ὁ λόγιος θαυμάζει τὴν Εἰρήνη, τὴ σύζυγο τοῦ βασιλέα Ἰωάννη (1118-1143),⁷ καθὼς τὴ θεωρεῖ τὴν πιὸ σῶφρονα ἀπὸ κάθε ἄλλη γυναῖκα («σωφρονεστάτην»). Ταυτόχρονα, προσθέτει ὅτι εἶχε κατακτήσει τὴν ἀρετὴ στὸν μέγιστο βαθμὸ («ἀρετῆς εἰς τὰ μάλιστα μεταποιουμένην») (σ. 10, 1-2). Μὲ τὸν ὄρο «ἀρετῆ» ὁ ἱστορικὸς ἀναφέρεται γενικότερα στὴ στάση ζωῆς της, τῆς ὁποίας τὸ βασικὸ χαρακτηριστικὸ ἦταν ἡ φιλανθρωπία: τὰ πλούτη της, τὰ ὁποῖα προέκυπταν ἀπὸ τὴν ιδιότητά της ὡς βασίλισσας, δὲν τὰ χρησιμοποιοῦσε χάριν τῶν

⁴ Ὁ ἱστορικὸς Ἰωάννης Κίνναμος (12ος αἰ.), ὁ ὁποῖος συνεχίζει τὴν «Ἀλεξιάδα» τῆς Ἄννας Κομνηνῆς (11ος-12ος αἰ.), πραγματεύεται τὰ γεγονότα τῶν βασιλειῶν δύο αὐτοκρατόρων· τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ (1118-1143) καὶ τοῦ Μανουῆλ Κομνηνοῦ (1143-1180).

⁵ Ὡστόσο, πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι σὲ ἄλλους βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς συναντῶνται ἐκτενέστερες ἀναφορὲς σὲ προσωπικότητες γυναικῶν, ὅπως στὸν Ἰωάννη Σκυλίτζη (11ος αἰ.-12ος αἰ.) καὶ τὴν Ἄννα Κομνηνῆ (11ος αἰ. - 12ος αἰ.).

⁶ Γενικὰ γιὰ τὶς χῆρες κατὰ τὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ βλ. Κονιδάρης, *Ἡ θέσις τῆς χήρας*, 35-42. Ἐπίσης, Νικολάου, *Γυναίκα*, 173-182. Ἐξάλλου, ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης (13ος αἰ.) ἀναφέρεται μὲ θετικὸ τρόπο στὸ γεγονός ὅτι ἡ Εὐδοκία, σύζυγος τοῦ Ἰσαακίου Δούκα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι χήρευε σὲ νεαρὴ ἡλικία, ἔμεινε γιὰ ὅλη τὴν ζωὴ μόνη καὶ ἀφοσιώθηκε στὴν ἀρετὴ καὶ τὸν Θεό. Μάλιστα, ὁ Θεὸς τὴν ἀντάμειψε μὲ ἓνα καλὸ συνοικέσιο γιὰ τὴ μοναχοκόρη της, Ἀκροπολίτης, σ. 101, 6-18. Γιὰ τὴν ἔννοια τῆς «σωφροσύνης» τῶν χηρῶν ὡς ἐρωτικῆς ἐγκράτειας βλ. Κονιδάρης, ὁ. π. 37-38.

⁷ Γιὰ τὸν βίον τῶν γυναικῶν, οἱ ὁποῖες ἀνῆκαν στὴν οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν, βλ. Βαρζός, *Γενεαλογία*.

παιδιῶν της («οὔτε τοῖς παισὶν εἰς κλήρους ἀφώρισεν»)⁸ οὔτε στὴν ὑπερβολὴ τῶν στολιδῶν καὶ τὴν τρυφηλὴ ζωὴ («περιττότητι κόσμων ἠνάλωσε καὶ τρυφῆ»),⁹ ἀλλὰ εὐεργετοῦσε («εὐποιῶσα»), σὲ ὅλη της τὴ ζωὴ, τὸν καθένα, ὁ ὁποῖος τὴν παρακαλοῦσε γιὰ κάτι (σ. 10, 1-6).¹⁰ Ἄλλωστε, ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ ἐλεημοσύνη πρὸς τοὺς φτωχοὺς καὶ τοὺς ἀδυνάτους θεωροῦνταν τὸ πιὸ σημαντικό καθῆκον γιὰ τοὺς εὐσεβεῖς καὶ ἐνάρετους χριστιανούς.¹¹

Τὸ ὅτι μὲ τὸν ὄρο «ἀρετῆ» ὁ Κίνναμος ἐννοεῖ κυρίως τὴν ἐλεημοσύνη τῶν γυναικῶν προκύπτει καὶ ἀπὸ τὸν ἀκόλουθο συλλογισμό. Ὁ συγγραφέας, μὲ ἀφορμὴ τὸν γάμο τοῦ αὐτοκράτορα Μανουήλ καὶ τῆς Εἰρήνης (1146), γράφει γιὰ τὴν αὐτοκράτειρα: «κὸρην ἐς ρῆγας μὲν ἀναφέρουσιν «*ἡθῶν δὲ κοσμιότητι καὶ ψυχικαῖς ἀρεταῖς οὐδεμιᾶς ἐλάσσω τῶν τότε γεγεννημένην*» (σ. 36, 2-4)¹². Σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς ἀφήγησής, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ θανάτου τῆς Εἰρήνης (1160), ἐπανέρχεται στὸ θέμα τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς προσωπικότητάς της: «*γυναικὶ ἐπὶ σωφροσύνη, ὥσπερ εἴρηται μοι καὶ πρότερον, καὶ κοσμιότητι καὶ οἶκτω τῶ πρὸς τοὺς δεομένους πολλῶ τὰς κατ' ἐκεῖνον ὑπερβαλλούση τὸν χρόνον*» (σ. 202, 7-10). Ὁ ἱστορικὸς στὸ δεῦτερο χωρίο θυμᾶται ὅτι ἔχει ὁμιλήσει ἀρκετὲς σελίδες πιὸ πρὶν γιὰ τὶς ἀρετὲς τῆς

⁸ Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι τὸ φαινόμενο ἦταν συνηθισμένο γιὰ τὶς βασιλίσσες τῆς ἐποχῆς, ὡστόσο ὁ Κίνναμος ἦταν ἰδιαίτερα ἀρνητικὸς μὲ μιὰ τέτοια, ἰδιοτελὴ θὰ λέγαμε, χρῆση τῆς περιουσίας τους. Παρόμοια θέση γιὰ τὸ ζήτημα εἶχε καὶ ὁ Νικήτας Χωνιάτης (12ος αἰ. - 13ος αἰ.), ὁ ὁποῖος εἶναι ἰδιαίτερα ἐπικριτικὸς γιὰ τὸ γεγονός ὅτι διοχετεύτηκαν πακτωλοὶ χρημάτων τοῦ κράτους πρὸς τὰ παιδιά τῆς Θεοδώρας, τῆς ἀνηψιάς καὶ ἐρωμένης τοῦ αὐτοκράτορα Μανουήλ, Χωνιάτης (1143-1180), σ. 204.

⁹ Φαίνεται ὅτι ὁ Κίνναμος θεωροῦσε πιὸ σωστὴ τὴ λιτὴ ἐμφάνιση, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπλὸ τρόπο ζωῆς γιὰ τὶς βασιλίσσες. Τὸ ὅτι ἦταν ἀντίθετος μὲ τὴν πολυτελεῖ ζωὴ τῶν εὐγενῶν γυναικῶν φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι δὲν παραθέτει κάποια «ἐκφραση» γυναικεῖου ἐνδύματος. Οἱ μόνες σχετικὲς πληροφορίες, τὶς ὁποῖες παρέχει, ἀφοροῦν τὸν τρόπο πού ἦταν ντυμένη ἡ Κατὰ-Εὐδοκία, σύζυγος τοῦ Ἀλεξίου, πρωτότοκου γιοῦ τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη, κατὰ τὴν ἀφιξὴ τῆς βασιλίσσας Εἰρήνης, συζύγου τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορα Μανουήλ, στὴν Κωνσταντινούπολη (1142): «*ἡμφίεστο δὲ ἐσθῆτα μὲν ἀπὸ βύσσου, τὰλλα δὲ ἐκ χρυσοῦ καὶ πορφύρας κεκόσμητο. ἀλλὰ τὸ τοῦ βύσσου κυανανυγὲς μελαμόφορον ταύτην ἐποίει τῆ νεήλυδι καταφαινεσθαι*», σ. 36, 7-9. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ὁ Κίνναμος ἀπλῶς ἠθέλε νὰ δείξει ὅτι φαινόταν σὰν μοναχὴ, κάτι τὸ ὁποῖο δὲν θεωρήθηκε καλὸς οἰωνὸς ἀπὸ τοὺς παρευρισκομένους, σ. 36, 9-12. Ὁ Νικήτας Χωνιάτης ἐπίσης ἐπαινεῖ τὴν Εἰρήνην, σύζυγο τοῦ Μανουήλ, γιὰ τὴν περιφρόνησίν της πρὸς τὸν γυναικεῖο καλλωπισμὸ, μάλιστα μὲ πιὸ ἔντονο τρόπο: «*οὐκοῦν ἐξομνυμένη τὰ ἐκ τῶν κόνεων ἐπιτρίμματα καὶ τοὺς τῶν ὀφθαλμῶν ὑπογραμμοὺς καὶ τὸν πλάστην τὸν κάτωθεν καὶ τὸ τεχνικὸν ἀλλ' οὐ φυσικὸν ἔρευθος καὶ ταῖς ἄφροσι τῶν γυναικῶν αὐτὰ ἐπιρρίπτουσα*», Χωνιάτης, σ. 53, 60 - σ. 54, 63. Καὶ ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς (11ος αἰ.), ἕναν αἰῶνα πρὶν, ἐπαινεῖ τὴ μητέρα τοῦ Θεοδότη γιὰ τὸ ὅτι εἶχε ἀρνητικὴ διάθεση πρὸς τὰ στολίδια καὶ τὴν πολυτέλεια, βλ. Garland, *Life and ideology*, 375-6. Γενικότερα γιὰ τὴν προτίμησιν τοῦ Ψελλοῦ πρὸς τὶς γυναῖκες, οἱ ὁποῖες φοροῦσαν ἀπλὰ ρούχα, βλ. Garland, ὁ. π. 377-8.

¹⁰ Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ ἐπίσης προβάλλει τὴ φιλανθρωπία καὶ τὴν εὐσπλαχνία τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς (Ἀλεξιάς, σ. 105, 76-79) καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας (ὁ. π. σ. 367, 68 - σ. 368, 86). Καὶ ὁ Σκυλίτζης τονίζει τὴ φιλευσπλαχνία ἀλλὰ καὶ τὴν προσήλωσιν στὴν ὀρθοδοξία τῆς βασιλίσσας Θεοδώρας, συζύγου τοῦ αὐτοκράτορα Θεοφίλου (829-842), ἡ ὁποία ἔσωσε τὸν εἰκονολάτρη μοναχὸ καὶ ἀγιογράφο Λάζαρο ἀπὸ βέβαιο θάνατο, Σκυλίτζης, σ. 61. Σὲ ἄλλο σημεῖο τοῦ ἔργου τοῦ ἀναφέρεται στὸ ἔντονο θρησκευτικὸ αἶσθημα καὶ τὴ φιλανθρωπία τῆς Μαρίας, ἀδελφῆς τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ Παφλαγόνης (1034-1041), ὁ. π. σ. 408, 63-70. Καὶ ὁ Ψελλὸς (11ος αἰ.) ἐγκωμιάζει τὴ μητέρα τοῦ Θεοδότη γιὰ τὴν ἐλεημοσύνην της, βλ. Garland, *Life and Ideology*, 377. Ἐξάλλου, ὁ Γρηγορᾶς (13ος-14ος αἰ.) ἐπαινεῖ τὴν Εἰρήνην Χοῦμναϊνα (Λασκαρίνα Παλαιολογίνα) γιὰ τὴν προσφορὰ τῆς περιουσίας της στοὺς φτωχοὺς, βλ. Laiou, *Observations*, 97.

¹¹ Κ. Νικολάου, *Γυναῖκα*, 176. Γενικὰ γιὰ τὴ φιλανθρωπικὴ δράσιν τῶν γυναικῶν βλ. Νικολάου, ὁ. π. 236-9. Βλ. ἐπίσης Δ. Ι. Κ. Κωνσταντέλος, *Βυζαντινὴ φιλανθρωπία καὶ κοινωνικὴ πρόνοια*, Αθήνα 1986.

¹² Παρόμοια ἐκφραση χρησιμοποιοῖ καὶ ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος (11ος αἰ.), γιὰ νὰ ἐγκωμιάσει τὴ Μαρία τῆς Βουλγαρίας, σύζυγο τοῦ Ἀνδρονίκου Δούκα, γιὰ τὴν ξεχωριστὴν της προσωπικότητα: «*καὶ τῶν ἀρετῶν ἀγλαΐα καὶ ἡ τῶν ἡθῶν κοσμιότης συνήστραπτε.*», Βρυέννιος, σ. 219, 18-19.

βασίλισσας. Συνεπῶς, πιστεύουμε ὅτι ἡ «κοσμιότητα τῶν ἡθῶν» τοῦ πρώτου ἀποσπάσματος ἀντιστοιχεῖ στή «σωφροσύνη» καὶ τὴν «κοσμιότητα» τοῦ δευτέρου ἢ μόνον στὴν «κοσμιότητα» καὶ ὅτι οἱ «ψυχικὲς ἀρετὲς» τοῦ πρώτου ἀντιστοιχοῦν στὸν «οἶκτο πρὸς τοὺς δεομένους» τοῦ δευτέρου.

Κοντὰ σ' αὐτὰ, θεωρεῖται σημαντικὸ γιὰ τὴν Εἰρήνη καὶ ἐπαινεῖται τὸ ὅτι ἴδρυσε μοναστήρι στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀφιερωμένο στὸν Παντοκράτορα,¹³ τὸ ὁποῖο ὀνομάζεται καὶ ξεχωριστὸ στὴν ὁμορφιὰ καὶ τὸ μέγεθος («ἐς κάλλος καὶ μέγεθος ἐν τοῖς μάλιστα τῶν ἐπισημοτάτων ὄν»), στοιχεῖο τὸ ὁποῖο ἐπιτείνει καὶ τὴ σπουδαιότητα τῆς πράξης της (σ. 10, 6-8).¹⁴ Ταυτόχρονα, ὁ ἱστορικὸς δείχνει, ἀναφέροντας τὴν ἴδρυση τοῦ ιδρύματος, ὅτι ἡ βασίλισσα διέθετε καὶ τὸ γνῶρισμα τῆς εὐσεβείας.¹⁵

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Εἰρήνη, τὴ σύζυγο τοῦ Μανουήλ (1143-1180), ὁ Κίνναμος κάνει λόγο ἐπίσης γιὰ τὴ «σωφροσύνη» της (σ. 202, 7-8),¹⁶ τὴν «κοσμιότητα τῶν ἡθῶν» της¹⁷ (σ. 36, 3, σ. 202, 8) καὶ τὴ φιλανθρωπία της («ψυχικαὶ ἀρεταί», σ. 36, 3, «οἶκτος πρὸς τοὺς δεομένους», σ. 202, 9). Σ' αὐτὲς τὲς ἀρετὲς ἀναφέρεται ὅτι ξεπερνοῦσε ὅλες τὲς γυναῖκες τῆς ἐποχῆς της (σ. 36, 2-4, σ. 202, 9-10), ἄλλωστε ἐπρόκειτο γιὰ αὐτοκράτειρα.¹⁸

¹³ Γνωστὸ εἶναι τὸ τυπικὸ τοῦ μοναστηριοῦ αὐτοῦ, βλ. P. Gautier, «Le typikon du Christ Sauveur Pantocrator», *REB* 32 (1974), 1-146.

¹⁴ Γενικά, ἡ ἴδρυση εὐκτηρίων οἰκῶν, μονῶν ἢ φιλανθρωπικῶν ιδρυμάτων, ἦταν ἓνας τομέας τῆς βυζαντινῆς φιλανθρωπίας, πρὸς τὸν ὁποῖο οἱ γυναῖκες δὲν ἔμειναν ἀμέτοχες, βλ. Νικολάου, *Γυναίκα*, 237. Ἄλλο παράδειγμα παρόμοιας πρωτοβουλίας ἀπὸ γυναίκα εἶναι αὐτὸ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας, ἡ ὁποία ἔκτισε ἀρκετὰ εὐαγγῆ ιδρύματα καὶ μονές, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ μονὴ στὴν Πρίγκηπο, ὅπου καὶ ἐξορίστηκε τὸ 802 ἀπὸ τὸν Νικηφόρο Α', βλ. Νικολάου, *Γυναίκα*, 237. Γιὰ ἄλλες γυναῖκες ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς ἢ ὄχι, οἱ ὁποῖες ἴδρυσαν μοναστήρια, βλ. Laiou, *Observations*, 71-72.

¹⁵ Βέβαια, τὴν «εὐσέβεια» γυναικῶν, ὅπως τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς (Ἀλεξιάς, σ.105, 79-81, σ. 106, 92-95, 14-17) καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας (ὁ. π. σ. 100, 19-23), τονίζει καὶ ἡ Ἄννα Κομνηνή. Καὶ ὁ Ἰωάννης Σκυλίτζης ἀντιμετωπίζει μὲ πολὺ θετικὸ τρόπο τὴ βασίλισσα Θεοδώρα γιὰ τὴν ἔντονη εἰκονολατρικὴ τῆς διάθεση, Σκυλίτζης, σσ. 52-54. Σχετικὰ μὲ τὴν ἀρετὴ τῆς «εὐσέβειας» τῶν γυναικῶν, ὅπως προκύπτει ἀπὸ δωρεές τους πρὸς μοναστικά ιδρύματα, βλ. Laiou, *Observations*, 62-64.

¹⁶ Ὁ Ψελλὸς ἐπίσης ἐγκωμιάζει τὴ σωφροσύνη καὶ τὴν εὐπρέπεια τῆς μητέρας του Θεοδότης, βλ. Garland, *Life and ideology*, σ. 376. Ἐξάλλου, καὶ ὁ Νικήτας Χωνιάτης προβάλλει ἰδιαίτερα τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς «σωφροσύνης», προκειμένου γιὰ τὴ σύζυγο τοῦ Ἀλεξίου Ἀξούχου: «καὶ σωφροσύνην ἐν ταῖς μάλιστα τῶν γυναικῶν ἀγαπήσασα καὶ τιμήσασα», Χωνιάτης, σ. 144, 92-93. Ἐπιπλέον, κατὰ τὸν Λέοντα Διάκονο (10ος αἰ.), ἡ «σωφροσύνη» εἶναι τὸ γνῶρισμα, τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ χαρακτηρίζει τὴ γυναίκα πρότυπο, ὅπως τὴ δευτέρη σύζυγο τοῦ Τζιμισκῆ. Βλ. σχετικὰ Μαρκόπουλος, *Κοινωνικὸ φῶλο*, 490.

¹⁷ Ἡ Ἄννα Κομνηνή, ἀναφερομένη στὴν «κοσμιότητα» τῆς γιαγιάς της Ἄννας Δαλασσηνῆς, παραθέτει καὶ τὸν ὀρισμὸ τῆς ἀρετῆς αὐτῆς: «ἡ δὲ ἔξωθεν ἐπιφαινομένη τοῦ ἡθους κατάστασις καὶ ἀγγέλοις αἰδέσιμος καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς δαίμοσι φοβερὰ, ἀνθρώποις δὲ μὴ ἐχέφροσιν, ἀλλὰ περὶ ἡδονὰς ἐπτοημένοις ἀνύποιστος καὶ ἐκ μόνου τοῦ βλέμματος, τοῖς δ' αὖ γὰρ σωφροσύνης ἐπιμελουμένοις ἰλαρὰ τε καὶ προσηνῆς· μέτρα γὰρ ἔγνω κατηφείας καὶ σεμνότητος, ὡς μήτε τὸ κατηφὲς ἄγριόν πως καὶ θηριῶδες δοκεῖν μήτε τὸ ἀπαλὸν κεχαλασμένον τὲ καὶ ἀκόλαστον (καὶ ὄρον οἶμαι τοῦτ' εἶναι κοσμιότητος) κραθέντος τοῦ φιλανθρώπου τῷ τῆς ψυχῆς ἀναστήματι.», Ἀλεξιάς, σ. 105, 81 - σ. 106, 88). Γιὰ τὴν ἐκτίμηση τῆς Ἄννας Κομνηνῆς πρὸς τὴ γυναικεῖα κοσμιότητα καὶ εὐπρέπεια, ὅπως καὶ παραδείγματα ἀπὸ τὸ ἔργο της, βλ. Garland, *Life and ideology*, 374. Ἐξάλλου, ὁ Νικήτας Χωνιάτης ἐπικρίνει τὴ Θεοδώρα, ἀνηψιά καὶ ἐρωμένη τοῦ Μανουήλ, γιὰ τὸν ἀλαζονικὸ χαρακτήρα της, Χωνιάτης, σ. 204.

¹⁸ Στὰ χαρακτηρισμὰ αὐτὰ τῆς Εἰρήνης ἀναφέρεται καὶ ὁ Νικήτας Χωνιάτης, σσ. 53-4.

Ἡ γενναιότητα-ἀφοσίωση πρὸς τὸν αὐτοκράτορα

Ὁ ἱστορικὸς προβάλλει καὶ θαυμάζει τὴ *γενναιότητα* τῶν γυναικῶν, ἡ ὁποία μάλιστα συναρτᾶται μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς *ἀφοσίωσης* πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. Μὲ ἀφορμὴ τὸν θάνατο τῆς Μαρίας, ἀδελφῆς τοῦ αὐτοκράτορα Μανουήλ, ὁ Κίνναμος βρῖσκει καταρχὴν τὴν εὐκαιρία καὶ κάνει λόγο ἐπαινετικὰ γιὰ τὴ μεγάλη τῆς γενναιότητα καὶ τὴν ἀνδρική πλευρὰ τοῦ χαρακτήρα τῆς («γυνὴ μεγαλόφρων ἐν ταῖς μάλιστα καὶ πολὺ τὸ ἀρρενωπὸν ἔχουσα», σ. 37, 2-3).¹⁹ Σὲ πρῶτο πρόσωπο, συνεχίζοντας τὸν ἐγκωμιασμό τῆς, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι θὰ ὑπενθυμίσει κάποια πράξη τῆς, ἃξια νὰ τὴ θαυμάζει κανεὶς καὶ στὸ μέλλον («ἐγὼ δ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος εἰς μνήμην ἦλθον τοῦ ἔργου τῆς γυναικὸς ταυτησὶ καὶ εἰσέπειτα θαυμάζεσθαι ἀξίου», σ. 37, 4-5). Ἀκολουθεῖ ἡ ἐξιστόρηση τοῦ περιστατικοῦ: ὁ σύζυγός τῆς, καίσαρας Ἰωάννης Ρογέριος, ὅταν ὁ νεαρὸς Μανουήλ, μετὰ τὸν θάνατο τοῦ βασιλέα Ἰωάννη, στέφθηκε αὐτοκράτορας καὶ ἀκόμα δὲν εἶχε εἰσέλθει στὴν Κωνσταντινούπολη, προχώρησε σὲ συνωμοτικὲς ἐνέργειες (1143) (σ. 37, 5-19). Γιὰ τὴ Μαρία ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν βασιλέα ἀδελφὸ τῆς ἀναδείχθηκε πρὸς ἰσχυρὴ ἀπὸ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν σύζυγό τῆς, ἀφοῦ ἀγωνίστηκε νὰ διαφυλάξει τὴν ἐξουσία τοῦ πρώτου ἀπὸ τὴν ἐπιβουλή τοῦ δευτέρου· σὲ πρώτη φάση, ἡ Μαρία προχώρησε σὲ πολλὰς παραινέσεις πρὸς τὸν σύζυγό τῆς, ὡστόσο, ὅταν παρατήρησε ὅτι συνέχιζε νὰ εἶναι ἰσχυρογνώμων, πραγματοποίησε μιὰ πρὸς δυναμικὴ πράξη. Κάλεσε μπροστὰ τῆς τοὺς ἐπιμελητὲς τῶν δημοσίων ὑποθέσεων καὶ τοὺς πληροφόρησε τί συνέβαινε (σ. 37, 19-23).²⁰ Ὁ Κίνναμος μάλιστα, γιὰ νὰ δώσει ζωντάνια στὴν ἀφήγησή του, θέτει σὲ πρῶτο πρόσωπο τὰ λόγια τῆς πρὸς τοὺς ἐπιμελητὲς, τὰ ὁποῖα βέβαια δείχνουν τὸ θάρρος τῆς: «αὐτοὶ μοι τὸν ἄνδρα παράδοτε, ἢ γοῦν μελήσει πάντως ὑμῖν τοῦ τὴν βασιλείαν ἀδελφῶ συντηρῆσαι τῶμῳ.» (σ. 37, 23 - σ. 38, 2). Πραγματικά, ἡ ἐνέργεια αὐτὴ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα οἱ ἐπιμελητὲς, ἀφοῦ κατόρθωσαν νὰ ἐξαπατήσουν τὸν στασιαστή, νὰ τὸν ὀδηγήσουν σ' ἓνα προάστειο τῆς πόλης καὶ νὰ τὸν ἀφήσουν ἐκεῖ (σ. 38, 2-5), προστατεύοντας, μὲ τὸν τρόπο αὐτόν, τὸν νέο αὐτοκράτορα ἀπὸ τὴ διαφαινόμενη συνωμοσία.

Σὲ μιὰ ἄλλη περίπτωση, ὅταν οἱ Γερμανοὶ πολιορκοῦσαν ἀπὸ τὴ στεριὰ τὴν Ἀγκώνα τῆς Ἰταλίας, ἡ ὁποία βρισκόταν ὑπὸ βυζαντινὸ ἔλεγχο, καὶ οἱ Βενετοὶ ἀπὸ τὴ θάλασσα (1173) καὶ ὅταν πλέον, ἐπειδὴ ἔλειψαν τὰ ἀναγκαῖα ἀπὸ τοὺς Ἀγκωνίτες, ἡ πόλη ἦταν ἔτοιμη νὰ παραδοθεῖ (σ. 288, 12-17), σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, ἀποσπᾶ τὴν προσοχὴ τοῦ ἱστορικοῦ μιὰ

¹⁹ Κατὰ ἀντίστοιχο τρόπο ὁ Νικήτας Χωνιάτης, κάνοντας λόγο γιὰ τὸν γάμο τῆς Μαρίας, τὴ χαρακτηρίζει ὡς «ἀνδρική τυγχάνουσα τὴν ἰσχύν» (Χωνιάτης, σ. 171, 40).

²⁰ Γιὰ ἄλλα παραδείγματα ἀγάπης τῆς ἀδελφῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸ, βλ. Νικολάου, *Γυναίκα*, 58-59.

γυναίκα γενναία («*μεγαλόφρων δὲ εἴπερ τις καὶ ἀρρενωπὸς μάλιστα*») (σ. 288, 17-18),²¹ ἢ ὅποια βοήθησε τοὺς Ἀγκωνίτες.²² Ὁ Κίνναμος τονίζει ιδιαίτερα τὸ πάθος της νὰ συνδράμει, ὅταν πληροφορήθηκε πόσο δύσκολη ἦταν ἡ κατάσταση στὴν Ἀγκώνα, τὸ ὁποῖο συνδέεται μὲ τὰ φιλικὰ της αἰσθήματα πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς [*«ζήλω διαθερμανθεῖσα (ἐτύγχανε γὰρ Ῥωμαίοις τηροῦσα τὸ φίλιον)*», σ. 288, 19-22]. Ὁ ἱστορικὸς ἀναφέρει τὶς ἐνέργειές της, οἱ ὁποῖες, πέραν τοῦ θάρρους καὶ τῆς ἀποφασιστικότητάς της στὴν ἀνάληψη πρωτοβουλιῶν, δείχνουν ὅτι γι' αὐτὴν προτεραιότητα εἶχε τὸ συμφέρον τῆς αὐτοκρατορίας, ὄχι μόνον σὲ σχέση μὲ τὴν περιουσία της ἀλλὰ ἀκόμα καὶ σὲ σχέση μὲ τὰ παιδιά της: ἔσπευσε νὰ βοηθήσει τοὺς πολιορκουμένους μὲ τὰ χρήματα ποὺ εἶχε διαθέσιμα. Καθὼς ἀντελήφθη ὅτι δὲν ἦταν ἀρκετά, προχώρησε σὲ μιὰ ἀκόμη ἐντυπωσιακὴ ἐνέργεια: ἐνεχειρίασε τὴν περιουσία τῶν παιδιῶν της καὶ ἐξασφάλισε ἀρκετὸ χρυσό. Στὴ συνέχεια ἔστειλε ἐπιστολὴ στοὺς Ἀγκωνίτες, ζητώντας τους νὰ ἔχουν θάρρος καὶ νὰ μὴν παραδοθοῦν (σ. 288, 19 - σ. 289, 3). Οἱ πράξεις αὐτὲς εἶχαν ἄμεσες θετικὲς συνέπειες στὴ διάθεση τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς πόλης: πῆραν θάρρος καὶ εἶχαν σκοπὸ νὰ πραγματοποιήσουν ἔξοδο ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τους (σ. 289, 3-5). Ἀκολουθεῖ ἡ ἀφήγηση καθαυτὸ στρατιωτικῶν δραστηριοτήτων τῆς γυναίκας: ἀποκαλώντας τὴν ὁ ἱστορικὸς τιμητικὰ ὡς «ἡ στρατηγός», μᾶς πληροφορεῖ ὅτι, ἔχοντας πλέον τὴν ἐπιστάσια στὴν πόλη τῆς Ἀγκώνας («ἐπιστάσα τῆ πόλει»), συγκέντρωσε στρατό, μᾶλλον μὲ τὸν χρυσὸ ποὺ εἶχε μαζέψει, πιθανὸν μισθοφορικό, καὶ ἐνώθηκε στρατιωτικὰ μὲ τοὺς Ἀγκωνίτες («Ἀγκωνίτας τῷ ἑαυτῆς ἀνεμίγνυ στρατῷ»). Στὴ συνέχεια οἱ ἔγκλειστοι πραγματοποίησαν ἔξοδο-ἐπίθεση. Ὁ Κίνναμος, εἰρωνευόμενος τοὺς Ἀλαμανοὺς, ἀναφέρει ὅτι, καθὼς δὲν μποροῦσαν νὰ συγκρατήσουν τὴν ὀρμητικότητα τῶν Ἀγκωνιτῶν, ὑποχώρησαν λόγω ἐνὸς γυναικείου στρατεύματος («ἀπὸ γυναικείου στρατεύματος») (σ. 289, 5-10). Ἡ εἰρωνικὴ διάθεση τοῦ συγγραφέως δείχνει πάντως ὅτι δὲν θεωροῦσε τόσο φυσικὸ αὐτὸ ποὺ συνέβη. Ἀκολούθησε καὶ νίκη σὲ βάρος τῶν Βενετῶν, ἢ ὅποια ἀποδίδεται καὶ πάλι στὴν ἴδια γυναίκα («μάχη τε καὶ αὐτῶν περιγενομένη») (σ. 289, 5-12). Τὸ ἐγκωμιαστικὸ πρὸς τὴν γυναίκα αὐτὴ χωρὶο κλείνει μὲ τὴν ἔκφραση «ἐπανήει ἐπὶ τὴν πόλιν, εὐφήμοις φωναῖς βασιλέα μέγαν ἀναβοῶσα» (σ. 289, 12-13), ἢ ὅποια δείχνει γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ τὰ φιλικὰ της αἰσθήματα πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τὸν Μανουήλ εἰδικότερα. Μάλιστα, ὅπως διαπιστώνεται, ἐκφράζονται μὲ ιδιαίτερα ἐκδηλωτικὸ τρόπο.²³

²¹ Εἶδαμε πιὸ πρὶν ὅτι ἡ Μαρία, ἀδελφὴ τοῦ Μανουήλ, ὀνομάστηκε «γυνὴ *μεγαλόφρων* ἐν ταῖς μάλιστα καὶ πολλὰ τὸ *ἀρρενωπὸν* ἔχουσα» (σ. 37, 2-3). Γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι καὶ γιὰ τὶς δύο γυναῖκες χρησιμοποιήθηκαν τὰ ἴδια ἐπίθετα.

²² Ἐπρόκειτο γιὰ τὴν Aldruda Frangipane, κόμισσα τοῦ Bertinoro, βλ. σχετικὰ Brand, *Kinnamos*, 216, 258 (ὑποσ. 38).

²³ Ὁ Μιχαὴλ Ἀτταλειάτης (11ος αἰ.), περιγράφοντας τὴ στάση τοῦ Νικηφόρου Βρυεννίου (1077), κάνει λόγο γιὰ μιὰ γυναίκα πλούσια καὶ εὐγενικῆς καταγωγῆς, τὴ σύζυγο τοῦ Ἰωάννη Βατάτζη, ἢ ὅποια μὲ δῶρα καὶ

Στὸ κείμενο τοῦ Κιννάμου συναντᾶται καὶ ἓνα ἄλλο παρόμοιο περιστατικό. Καθὼς ὁ βασιλέας Ἰωάννης ἀνοικοδομοῦσε τὴν πόλη τῆς Βρανιτζόβας (1129-30), ὁ ρήγας τῶν Οὐγγρων διέβη μὲ στρατιωτικὲς δυνάμεις τὸν Δούναβη καὶ κινήθηκε ἐναντίον τῶν Βυζαντινῶν μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς αἰφνιδιάσει (σ. 12, 13-18). Ἐδῶ ὁ συγγραφέας κάνει λόγο γιὰ μιὰ γυναίκα δυναμική, ἡ ὁποία πῆρε τὴν πρωτοβουλία καὶ ἔστειλε ἐπιστολὴ στὸν αὐτοκράτορα, γνωστοποιώντας του τὰ σχεδιαζόμενα (σ. 12, 18-21). Ἔτσι, ὁ αἰφνιδιασμὸς τῶν Οὐγγρων δὲν λειτούργησε, καθὼς ὁ Ἰωάννης ἀπομακρύνθηκε ἔγκαιρα ἀπὸ τὴν περιοχὴ (σ. 12, 21 - σ. 13, 1).²⁴

Πέραν αὐτῶν, ὁ Κίνναμος, σὲ δύο σημεῖα τοῦ ἔργου, δὲν διστάζει νὰ προβάλλει τὸν δυναμικὸ χαρακτήρα τῆς βασίλισσας Εἰρήνης, συζύγου τοῦ Μανουήλ. Στὸ πρῶτο, θαυμάζοντας τὴν παρρησία της, παραθέτει τὴν πληροφορία ὅτι, κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς συνεδρίας τῆς συγκλήτου, ἐπικαλούμενη τὴν καταγωγή της ἀπὸ τὸ στρατιωτικὸ ἔθνος τῶν

ὑποσχέσεις μετέστρεψε τοὺς κατοίκους τῆς Ραιδεστοῦ ὑπὲρ τοῦ ἐπαναστάτη. Ὁ ἱστορικὸς δείχνει ἐχθρική διάθεση πρὸς αὐτήν, ἄλλωστε οἱ ἐνέργειές της στρέφονταν κατὰ τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας. Ἐπιπλέον, ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας διέθετε ἀκίνητη περιουσία ἐντὸς τῆς πόλης, ἡ ὁποία ὑπέστη καταστροφές, Ἀτταλειάτης, σσ. 187-189, 191-192. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ, ἀντιθέτως, κάνει λόγο μὲ θετικὴ διάθεση γιὰ καθ' αὐτὸ γυναῖκες πολεμίστριες, μάλιστα ἀντιπάλους τῶν Βυζαντινῶν. Σὲ τοῦτο ἀκριβῶς τὸ σημεῖο φαίνεται ὅτι διαφοροποιεῖται ἀπὸ τοὺς ἄλλους Βυζαντινοὺς ἱστορικούς. Αὐτὲς οἱ γυναῖκες εἶναι οἱ ἐξῆς: α) Ἡ Γάιτα, ἡ σύζυγος τοῦ Ροβέρτου Γυϊσκάρδου, ἡ ὁποία συνεξεστράτεψε μαζί του, φορώντας μάλιστα τὴν πανοπλία της (Ἀλεξιάς, σ. 48, 48-52, σ. 133, 25 - σ. 134, 1). β) Μιὰ ἀνώνυμη Κουμάνα, ἡ ὁποία ἐπέδειξε ἐξαιρετικὴ γενναιότητα σὲ μιὰ σύγκρουση μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς (δ. π. σ. 219, 9 - σ. 220, 13). γ) Μιὰ γυναίκα, ἡ ὁποία ἦταν ἐπικεφαλῆς τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς πόλης Ὑδροῦντα τῆς Ἰταλίας, ὅταν τῆς ἐπιτέθηκαν οἱ Βυζαντινοὶ τοῦ Κοντοστέφανου, καὶ ἡ ὁποία βέβαια μᾶς θυμίζει ἔντονα τὴν Aldruda (δ. π. σ. 378, 53 - σ. 379, 79).

²⁴ Ὁ Νικίτας Χωνιάτης σ' ἓνα σημεῖο τοῦ ἔργου του εἶναι ἰδιαίτερα ἐχθρικός ἀπέναντι σὲ μιὰ πολὺ δυναμικὴ γυναίκα, τὴν Εὐφροσύνη Καματηρὴ Δούκαινα, σύζυγο τοῦ Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου (1195-1203): πρβλ Hill, *Imperial women*, 92-93. Ἀντίθετα, ἡ Ἄννα Κομνηνὴ, ὅπως καὶ ὁ Ἰωάννης Κίνναμος, σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ ἔργου της δείχνει θετικὴ διάθεση ἀπέναντι σὲ δυναμικὲς γυναῖκες, τὴ γιὰ τὴν Ἄννα Δαλασσηνὴ (Ἀλεξιάς, σσ. 65-69, σ. 103, 1 - σ. 106, 18, σ. 126, 1-3), τὴν πεθερὰ τοῦ Γεωργίου Παλαιολόγου, πρωτοβεστιάρια Μαρία (δ. π. σ. 69, 42-44), τὴν Εἰρήνη Δούκαινα (δ. π. σ. 464, 3-22, σ. 498, 76-85). Βέβαια, οἱ διηγήσεις της εἶναι πολὺ πρὸ ἀναλυτικῆς ἀπὸ ἐκεῖνες τοῦ Κιννάμου. Πάντως, κατὰ τὴν Garland, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἄννα Κομνηνὴ, γενικὰ οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἐποχῆς ἀσκοῦν ἰδιαίτερα αὐστηρὴ κριτικὴ πρὸς τὶς φανερὰ κυριαρχικὲς καὶ αὐταρχικὲς γυναῖκες (Garland, *Life and ideology*, σ. 374). Ἡ ἴδια ἐρευνήτρια παραθέτει μιὰ σειρὰ ἀπὸ παραδείγματα ἱστορικῶν, οἱ ὁποῖοι δείχνουν ἐχθρική διάθεση γιὰ τέτοιες γυναῖκες, ὅπως οἱ Ζωναρᾶς, Χωνιάτης, Ψελλός, Γρηγορᾶς, Παχυμέρης, Βρύνειος, Καντακουζηνός, ἐνῶ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς Μαρίας Κομνηνῆς ἀπὸ τὸν Κίνναμο τὴν ἀποκαλεῖ «ἀσυνήθιστα εὐνοϊκὴ κρίση» («unusually favourable view»), βλ. Garland, *Life and ideology*, σ. 374, ὑποσ. 50. Ἐξᾴλλου, καὶ ὁ Μαρκόπουλος διαπιστώνει ὅτι ὁ Λέων Διάκονος δὲν ἐπαινεῖ σὲ καμιά περίπτωση τὴν κοινωνικὴ συμπεριφορὰ τῆς γυναίκας. Παραθέτει μάλιστα καὶ σχετικὰ παραδείγματα, βλ. Μαρκόπουλος, *Κοινωνικὸ φῶλο*, 489-490. Οἱ ἀπόψεις τῆς Garland καὶ τοῦ Μαρκόπουλου δείχνουν αὐθαίρετες. Γιὰ τοὺς βυζαντινοὺς ἱστορικούς δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκη κακὸ ἡ γενναιότητα καὶ ἡ ἐξωστρέφεια τῆς γυναίκας. Οἱ ἱστορικοὶ δείχνουν θετικὴ διάθεση ἀκόμα καὶ γιὰ τὶς θαρραλέες πράξεις γυναικῶν, ὅταν συμβαδίζουν μὲ τὶς πολιτικὲς καὶ γενικότερα ἰδεολογικὲς ἀντιλήψεις τους. Ἔτσι, ὁ Ἰωάννης Σκυλίτζης μιᾶ μὲ θετικὸ τρόπο γιὰ τὴ βασίλισσα Θεοδώρα, μητέρα τοῦ Μιχαήλ Γ' (842-867), ἡ ὁποία ἀντιμετώπισε μὲ μεγάλο θάρρος καὶ γενναιότητα τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων Βόγορι, πού εἶχε πολὺ μεγάλες ἀπαιτήσεις ἀπὸ τὴ βυζαντινὴ κυβέρνηση, ὅταν ἔμαθε ὅτι τοὺς Βυζαντινοὺς κυβερνοῦσε μιὰ γυναίκα καὶ ἓνα μικρὸ παιδί, Σκυλίτζης, σ. 90, 42-49. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μιχαήλ Ἀτταλειάτης δὲν διστάζει νὰ ἀναφερθεῖ στὸν σημαντικὸ ρόλο τῆς Θεοδώρας, ἀδελφῆς τῆς ἐκπεσοῦσης αὐτοκράτειρας Ζωῆς, κατὰ τὴν ἐπανάσταση, ἡ ὁποία ἀνέτρεψε τὸν αὐτοκράτορα Μιχαήλ Ε' Καλαφάτη (1041-1042), Ἀτταλειάτης, σ. 10, 1 - σ. 15, 3. Γενικότερα, ἀπαιτεῖται μεγαλύτερη ἐρευνα, γιὰ νὰ ἐξάγουμε περισσότερο ἀσφαλῆ συμπεράσματα.

Γερμανῶν, ὁμίλησε γιὰ τὸ πλῆθος τῶν πράξεων ἀνδρείας τοῦ βασιλέα (σ. 99, 21 - σ. 100, 3).²⁵

Στὸ δεύτερο, ὁ ἱστορικὸς προβάλλει τὸν σημαντικὸ ρόλο τῆς βασίλισσας Εἰρήνης, κατὰ τὶς ἐκστρατεῖες τοῦ Μανουήλ. Τὸν συνόδευε, προστατεύοντάς τον ἀπὸ συνωμοσίες ἐναντίον του. Συγκεκριμένα, μαθαίνουμε ὅτι, κατὰ τὴ διάρκεια κάποιου νυχτερινοῦ κυνηγιοῦ τοῦ βασιλέα στὴν Ἡράκλεια τῆς Μυσίας (1154), ὁ στασιαστὴς ἐξάδελφός του Ἀνδρόνικος Κομνηνός, ἀφοῦ συγκέντρωσε γύρω του πολλοὺς Ἰσαύρους, κινήθηκε ἐναντίον του. Ὡστόσο, ὁ πρωτοστράτωρ Ἀλέξιος ἀποκάλυψε τὴν ἐπιβουλὴ στὴν ἴδια τὴ βασίλισσα, ἢ ὁποῖα βρισκόταν στὴν αὐτοκρατορικὴ σκηνή, καὶ ἀμέσως ἐστάλη ἀγγελιαφόρος, μᾶλλον μετὰ ἀπὸ πρωτοβουλία τῆς Εἰρήνης, γιὰ νὰ μεταφέρει τὴν εἶδηση στὸν αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος καὶ ἔλαβε τὰ κατάλληλα μέτρα ἀσφαλείας (σ. 127, σσ. 129-130).²⁶

Ἡ Εἰρήνη Ἀλαμανικὴ θυμίζει βέβαια τὴ σύζυγο τοῦ Ἀλεξίου (1081-1118), Εἰρήνη Δούκαινα, ἢ ὁποῖα συμμετεῖχε στὶς ἐκστρατεῖες του, ἰδιαίτερα στὰ ὕστερα χρόνια τῆς βασιλείας του. Μάλιστα, ἦταν σὲ συνεχὴ ἐπιφυλακὴ, προφυλάσσοντάς τον ἀπὸ συνωμοσίες ἐναντίον του, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἡ Ἄννα Κομνηνὴ (Ἀλεξιάς, σ. 268, 42-45, σσ. 364-368, σ. 385, 47-53).²⁷ Γενικά, ἡ Ἄννα Κομνηνὴ εἶναι θετικὴ γιὰ τὴ στάση της, ἐνῶ ὁ Ζωναρᾶς ἐπικριτικός.²⁸ Συνεπῶς, ὁ Κίνναμος φαίνεται ὅτι συμπορεύεται καὶ πάλι ἰδεολογικὰ μετὰ τὴν Ἄννα, ἐνῶ διαφοροποιεῖται σὲ σχέση μετὰ ἄλλους ἱστορικοὺς τῆς ἐποχῆς του.

Συμπερασματικά, ἀναφέρουμε τὰ ἑξῆς: στὸ ἱστορικὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννου Κιννάμου δὲν λείπουν οἱ ἀναφορὲς σὲ γυναικεῖες προσωπικότητες, ἂν καὶ σὲ σχέση μετὰ τὶς ἀνδρικές, δὲν βρίσκονται στὸ ἐπίκεντρο τῆς ἀφήγησης, ὅπως ἄλλωστε εἶναι φυσικὸ. Οἱ ἀναφορὲς αὐτὲς δὲν εἶναι τόσο ἐκτενεῖς, ἐν συγκρίσει μετὰ ἄλλους ἱστορικοὺς, ὅπως τὸν Ἰωάννη Σκυλίτζη καὶ τὴν Ἄννα Κομνηνὴ.

²⁵ Οἱ γυναῖκες εὐγενικῆς καταγωγῆς τῆς ἐποχῆς εἶχαν διάφορες ἐλευθερίες καί, πέραν τῶν ἄλλων, ἀναλάμβαναν καὶ δημόσια καθήκοντα, ὅπως τὸ νὰ προσφωνοῦν στὴ Σύγκλητο, *Garland, Life and ideology*, σ. 389.

²⁶ Γι' αὐτὸ τὸ περιστατικὸ τῆς συνωμοσίας τοῦ Ἀνδρόνικου, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλα σχετικὰ περιστατικά, κατὰ τὰ ὁποῖα προστάτευσε ἡ Εἰρήνη τὸν Μανουήλ, καὶ μάλιστα παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐκεῖνος εἶχε συνάψει σχέσεις μετὰ τὴν ἀνηψία του Θεοδώρα, βλ. Παναγοπούλου, *Διπλωματικοὶ γάμοι*, 272. Γιὰ τὸν δυναμικὸ χαρακτήρα τῆς Εἰρήνης, τὸν παραλληλισμὸ της μετὰ τὴν Εἰρήνη Δούκαινα καὶ τὸ περιστατικὸ ἐνώπιον τῆς Συγκλήτου βλ. ἐπίσης Παναγοπούλου, ὁ. π. 270-271.

²⁷ Βλ. σχετικὰ Laiou, *Observations*, 73. Γενικά, δὲν λείπουν τέτοιου εἴδους ἀναφορὲς ἀπὸ Βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς. Ἔτσι, καὶ ὁ Ἀτταλειάτης ἀναφέρεται, μᾶλλον μετὰ θετικὸ τρόπο, στὴ γυναῖκα τοῦ δυτικοῦ Ρουσελίου, ἢ ὁποῖα ἐξαγόρασε τὸν αἰχμάλωτο στοὺς Τούρκους σύζυγό της (1074), σώζοντάς τον καὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ ἐχθρικοῦ ἀπέναντί του αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Δούκα, οἱ ὁποῖοι ἐπίσης ἐπιθυμοῦσαν νὰ τὸν ἐξαγοράσουν, Ἀτταλειάτης, σ. 149, 5-8. Ἐξάλλου, ὁ Σκυλίτζης δὲν διστάζει νὰ ἀναφέρει τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐρωμένη τοῦ βασιλέως Λέοντος Στ' (886-912), ἡ Ζωὴ τοῦ Ζαουτζᾶ, τὸν διέσωσε ἀπὸ μιὰ σοβαρὴ ἐπιβουλὴ σὲ βάρος του, Σκυλίτζης, σ. 178, 57 - σ. 179, 65. Τέλος, ὁ Ἀκροπολίτης μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἡ Εἰρήνη, γυναῖκα τοῦ βασιλέα Ἰωάννη Δούκα Βατάτζη (1222-1254), μετὰ ἀπὸ μιὰ ἐπικίνδυνη συνωμοσία σὲ βάρος του, πρωτοστάτησε σὲ ἀποφάσεις, οἱ ὁποῖες ἀφοροῦσαν τὴν προστασία του. Μάλιστα, ὅσον ἀφορᾷ τὸν χαρακτήρα της, ἀναφέρεται τὸ συνηθισμένον «ἀρρενωπότερον τὸ ἦθος ἔχουσα», Ἀκροπολίτης, σ. 38, 3-5.

²⁸ Hill, *Imperial women*, 91-92.

Ἐξετάζοντας τὰ σχετικά χωρία, διαπιστώνουμε ὅτι ὁ Κίνναμος θεωρεῖ σημαντικό γιὰ τὶς γυναῖκες νὰ διαθέτουν χριστιανικὰ χαρακτηριστικά, ἐνῶ θαυμάζει ιδιαίτερα τὴ γενναιότητα τῶν γυναικῶν.

Γενικά, ἡ ὀπτική τοῦ Κιννάμου πρὸς τὶς γυναῖκες δὲν δείχνει νὰ διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὴν ὀπτική ἄλλων ἱστορικῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἡ μοναδικὴ διαφοροποίησή του φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ ἐξῆς: προβάλλει τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς γενναιότητάς τους, ἡ ὁποία ὅμως συναρτᾶται μὲ τὴν ἀφοσίωση πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὡς ἓνα θετικὸ γνώρισμά τους. Ἀντίστοιχη στάση πρὸς τὸ ζήτημα αὐτό, ἴσως καὶ σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ, ἔχει κυρίως μιὰ γυναίκα ἱστορικός, ἡ Ἄννα Κομνηνή, ἡ ὁποία μάλιστα διακρινόταν καὶ ἡ ἴδια γιὰ τὸν δυναμισμό της.

Βιβλιογραφία - Συνομογραφίες

Πηγές

Ἀλεξιάς: **Ἄννα Κομνηνή**, *Ἀλεξιάς*, ἔκδ. D. R. Reinsch, A. Kambylis, *Annae Comnenae Alexias* (CFHB 40/1-2), Berlin 2001.

Ἀκροπολίτης: **Γεώργιος Ἀκροπολίτης**, *Χρονικὴ συγγραφή*, ἔκδ. A. Heisenberg (ἐπανέκδ. P. Wirth), *Georgii Acropolitae Opera* (Teubner), τ. Α', Stuttgart 1978.

Κίνναμος: **Ἰωάννης Κίνναμος**, *Ἱστορία*, ἔκδ. A. Meineke, *Ioannis Cinnami Epitome. Rerum ab Ioanne et Alexio (sic) Comnenis gestarum* (CSHB), Bonnae 1836.

Σκυλίτζης: **Ἰωάννης Σκυλίτζης**, *Σύνοψις Ἱστοριῶν*, ἔκδ. I. Thurn, *Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum* (CFHB 40), Berlin 1973.

Ἀτταλειάτης: **Μιχαὴλ Ἀτταλειάτης**, *Ἱστορία*, ἔκδ. Εὐ. Θ. Τσολάκης, *Michaelis Attaliatae Historia* (CFHB 50), Athens 2011.

Χωνιάτης: **Νικήτας Χωνιάτης**, *Χρονικὴ διήγησις*, ἔκδ. I. A. van Dieten, *Nicetae Choniatae Historia* (CFHB 11/1-2), Berlin 1975.

Βρυέννιος: **Νικηφόρος Βρυέννιος**, *Ἔγλη Ἱστορίας*, ἔκδ. P. Gautier, *Nicephori Bryennii Historiarum libri quattuor* (CFHB 9), Bruxelles 1975.

Βοηθήματα

Βαρζός, *Γενεαλογία*: **Κ. Βαρζός**, *Ἡ γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν*, τ. Α'-Β', Θεσσαλονίκη 1984.

Brand, *Kinnamos*: **Ch. M. Brand**, *Deeds of John and Manuel Comnenus by John Kinnamos*, New York 1976.

Α. Δελέογλου, *Συμβολή στη μελέτη τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου τοῦ Ἰωάννου Κιννάμου*, Ἀθήνα 2009 (ἀνέκδοτη διδακτορική διατριβή).

Garland, Life and ideology: **L. Garland**, «The life and ideology of Byzantine women: a further note on conventions of behaviour and social reality as reflected in eleventh and twelfth century historical sources», *Byzantion* 58 (1988), 361-393.

P. Gautier, «Le typikon du Christ Sauveur Pantocrator», *REB* 32 (1974), 1-146.

Hill, Imperial women: **B. Hill**, «Imperial women and the ideology of womanhood in the eleventh and twelfth centuries», στό: L. James (ἐκδ), *Women, men and eunuchs. Gender in Byzantium*, London-New York 1997, 76- 100.

Κονιδάρης, Ἡ θέση τῆς χήρας: **I. Μ. Κονιδάρης**, «Ἡ θέση της χήρας στη βυζαντινή κοινωνία. Από τους πατέρες στους κανονολόγους του 12ου αιώνα», *Βυζαντινά* 16 (1991), 35-42.

Δ. Ι. Κ. Κωνσταντέλος, *Βυζαντινή φιλανθρωπία και κοινωνική πρόνοια*, Ἀθήνα 1986.

Laiou, Observations: **A. E. Laiou**, «Observations on the life and ideology of byzantine women», *Byzantinische Forschungen* 9 (1985), 59-102.

Μαρκόπουλος, Κοινωνικό φύλο: **Α. Μαρκόπουλος**, «Ζητήματα κοινωνικοῦ φύλου στὸν Λέοντα τὸν Διάκονο», στό: Σ. Κακλαμάνης, Α. Μαρκόπουλος, Γ. Μαυρομάτης (ἐκδ.), *Ἐνθύμησις Νικολάου Μ. Παναγιωτάκη*, Ἡράκλειο 2000, 475-493.

Νικολάου, *Γυναίκα: Κ. Νικολάου*, *Ἡ γυναίκα στη μέση βυζαντινή εποχή. Κοινωνικά πρότυπα καὶ καθημερινός βίος στα αγιολογικά κείμενα*, Ἀθήνα 2005.

Παναγοπούλου, *Διπλωματικοὶ γάμοι: Α. Γ. Παναγοπούλου*, *Οἱ διπλωματικοὶ γάμοι στο Βυζάντιο (6ος-12ος αι.)*, Ἀθήνα 2006.

The Struma Military Cemetery: Αποκαλύπτοντας ένα ξεχασμένο μνημείο

Παναγιώτα Αναστασιλάκη
Γυμνάσιο Στρυμονικού

Περίληψη

Η παρούσα εισήγηση στόχο έχει να παρουσιάσει τη φιλοσοφία και την πορεία δημιουργίας ενός ιστορικού ντοκιμαντέρ για το Βρετανικό Στρατιωτικό Κοιμητήριο Καλόκαστρου Σερρών (Struma military cemetery), στο πλαίσιο του μαθήματος της τοπικής ιστορίας. Ομάδα μαθητών της Γ΄ τάξης του Γυμνασίου Στρυμονικού, κατά το σχολικό έτος 2011-2012, εργάστηκε για δύο περίπου μήνες (εντός και εκτός σχολικού ωραρίου) συλλέγοντας υλικό, οργανώνοντάς το και τέλος παρουσιάζοντάς το δημιουργικά με τη χρήση της τεχνολογίας.

Εισαγωγή

Η τοπική ιστορία μπορεί να γίνει ένα άκρως ενδιαφέρον πεδίο δράσης, τόσο για τους μαθητές όσο και για τους καθηγητές τους, καθώς προϋποθέτει την έρευνα, (πρέπει να) διαπνέεται από πρωτοτυπία και ελευθερία δράσης και οδηγεί στη δημιουργία, καλύπτοντας έτσι θεμελιώδεις σκοπούς της μάθησης. Η πορεία δημιουργίας του συγκεκριμένου ιστορικού ντοκιμαντέρ έγινε με τη μέθοδο του project και κάλυψε ποικιλία στόχων.

Στόχοι του συγκεκριμένου project ήταν οι μαθητές:

- να παρατηρήσουν και να αντιμετωπίσουν ερευνητικά το περιβάλλον τους, τα «εγγλέζικα νεκροταφεία» του Καλόκαστρου
- να διατυπώσουν υποθέσεις εργασίας (*ποιοι και γιατί, πότε και κάτω από ποιες προϋποθέσεις, με ποια μέσα έχτισαν το νεκροταφείο;*)
- να κατανοήσουν τη λειτουργία του συγκεκριμένου χώρου (*γιατί επιλέχτηκε ο συγκεκριμένος χώρος για τη δημιουργία ενός νεκροταφείου;*)
- να εντοπίσουν τις κατάλληλες πηγές πληροφόρησης που θα απαντούσαν στις παραπάνω ερωτήσεις και στη συνέχεια
- να τις αξιολογήσουν και
- να ισχυροποιήσουν τους δεσμούς με τον τόπο στον οποίο ζουν

Εργαλεία: φύλλα εργασίας, κάμερα, υπολογιστής, διαδίκτυο, χάρτες, φωτογραφίες, βιβλιογραφία, λογισμικό movie maker.

Σχεδιασμός και υλοποίηση

Α΄ φάση: επιλογή του θέματος και διερεύνηση

Στο ξεκίνημα του project πραγματοποιήθηκε καταιγισμός για να καταλήξουμε στο θέμα τοπικής ιστορίας με το οποίο θα καταπιανόμαστε. Αφού επιλέχτηκε η συγκεκριμένη μονάδα τοπικής ιστορίας, η διδάσκουσα πραγματοποίησε προκαταρκτικό έλεγχο για την ύπαρξη κατάλληλου και επαρκούς υλικού. Πραγματοποιήθηκε επίσκεψη στην αρχαιολογική υπηρεσία του Νομού Σερρών, κατόπιν στο κοιμητήριο και τέλος προηγήθηκε συζήτηση με το φύλακα του κοιμητηρίου, που έδωσε χρήσιμες πληροφορίες.

Β΄ φάση: οργάνωση επίσκεψης στο κοιμητήριο

Οι μαθητές χωρίστηκαν σε ομάδες με συγκεκριμένες αρμοδιότητες. Με τα κατάλληλα φύλλα εργασίας και τον απαραίτητο τεχνολογικό εξοπλισμό πραγματοποιήσαμε την επίσκεψη που αποτέλεσε μοναδική στιγμή επιτόπιας έρευνας και αυτοψίας. Τα ζητήματα των φύλλων εργασίας (βλ. παράρτημα) διατυπώθηκαν με βάση δυο παράγοντες: τον τόπο και τον άνθρωπο.

Γ΄ φάση: συγκέντρωση, ταξινόμηση και αξιοποίηση υλικού

Βάσει του υλικού που συγκεντρώσαμε διατυπώθηκαν ερωτήματα (βλ. παράρτημα) που έδωσαν περαιτέρω ώθηση στην έρευνα. Η ανατροφοδότηση της έρευνας με νέα ερωτήματα ήταν συνεχής. Όταν χρειάστηκε να ερευνήσουμε το παρόν νεκροταφείο στο διαδίκτυο (ενδεικτικά αναφέρω τις παρακάτω τοποθεσίες: <http://www.strymoniko.com>, <http://el.wikipedia.org>, <http://strimoniko.blogspot.com>) εντοπίσαμε την ιστοσελίδα της Κοινοπολιτειακής Επιτροπής Στρατιωτικών Τάφων (<http://www.cwgc.org>), υπεύθυνης για τη συντήρηση του νεκροταφείου. Σε πρώτη φάση, οι μαθητές πλοηγήθηκαν στην αρχική σελίδα «βρίσκοντας» το κοιμητήριο της Στρούμα και έπειτα, μπαίνοντας στην ενότητα learning and resources, είχαν την ευκαιρία να δουν εικόνες, χάρτες και την εικονική παρουσίαση επικών μαχών του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου (δυστυχώς όχι και των μαχών στο Μακεδονικό μέτωπο, που μας ενδιαφέρουν για το συγκεκριμένο κοιμητήριο). Οι μαθητές επισκέφτηκαν και την ενότητα learning zone, όπου το οπτικοακουστικό υλικό τούς εντυπωσίασε και αύξησε το ενδιαφέρον τους για την ευρύτερη πια ιστορία. Τότε γεννήθηκε η ιδέα της δημιουργικής

παρουσίασης του υλικού με τη μορφή ντοκιμαντέρ. Αξιοποιήσαμε το υλικό της ιστοσελίδας (βλ. παράρτημα), αφού προηγήθηκε μετάφρασή του, και βρήκαμε παρόμοιες ιστοσελίδες με ποικίλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες (βλ. παράρτημα: φύλλο εργασίας reading headstones). Όταν προέκυψε η ανάγκη να τοποθετήσουμε το μνημείο στο ιστορικό πλαίσιο του αναζητήσαμε πληροφορίες στη βιβλιοθήκη του σχολείου μας. Η βιβλιογραφία που χρησιμοποίησαν οι μαθητές είναι η εξής: *Ιστορία του ελληνικού έθνους, Η συμμετοχή της Ελλάδας στον α΄ παγκόσμιο πόλεμο, Γενικό Επιτελείο Στρατού* (το δανειστήκαμε από την Δ.Κ.Β. Σερρών) και η εφημερίδα *Ντο λαλεί ο πετεινόν*, τοπική εφημερίδα της Τριάδας.

Δ΄ φάση: δημιουργία ντοκιμαντέρ:

Παρακολουθήσαμε ένα από τα προτεινόμενα -βρετανικής παραγωγής- ιστορικά ντοκιμαντέρ για στρατιωτικά κοιμητήρια της ιστοσελίδας της Κοιν. Επ. Στρατ. Τάφων, προκειμένου να μελετήσουμε τη δομή και την τεχνική του. Αυτό αποτέλεσε τον οδηγό μας. Κατόπιν έγινε αυστηρή επιλογή του ιστορικού υλικού που θα προβάλλονταν στο ντοκιμαντέρ, γράφτηκε το σενάριο, συντάχτηκε το συνοδευτικό κείμενο, επιλέχθηκαν οι μουσικές συνθέσεις που θα αποτελούσαν τη μουσική επένδυση, έγινε η ηχογράφηση της αφήγησης και στο τέλος το μοντάζ.

Αξιολόγηση

Το υλικό που βρήκαμε κάλυψε τούς στόχους του project, καθώς η ιστοσελίδα της Κοινοπολιτειακής Επιτροπής Στρατιωτικών Τάφων υπήρξε άριστο εργαλείο στη διάθεση των μαθητών. Επειδή, όμως, το αναλυτικό πρόγραμμα προβλέπει να αφιερωθούν μόνον δέκα διδακτικές ώρες στην τοπική ιστορία, που αποδείχτηκαν λίγες για την εργασία μας, χρειάστηκε να δουλέψουμε σε κενά μαθημάτων, στο διάλειμμα και εκτός σχολικού ωραρίου. Οι μαθητές που πήραν μέρος στην έρευνα και όσοι ασχοληθήκαν με το δημιουργικό κομμάτι ανέπτυξαν ιδιαίτερες σχέσεις μεταξύ τους και με την διδάσκουσα. Ιδιαίτερα αναδείχτηκαν οι δημιουργικές ικανότητες όσων συντέλεσαν στη δημιουργία του ντοκιμαντέρ, στο τεχνικό, αλλά και στο καλλιτεχνικό μέρος (σκηνοθετική άποψη, δεξιότητες στην τελειοποίηση του μοντάζ, καλή άρθρωση για επιτυχημένη αφήγηση, ικανότητα στην επιλογή μουσικής επένδυσης κ.α.).

Βιβλιογραφία

Ασωνίτης Σπ-Θ. Παππάς. *Τοπική Ιστορία Γ' Γυμνασίου: Βιβλίο Εκπαιδευτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Βακαλόπουλος, Α., "Διάγραμμα για την έρευνα της ιστορίας του τόπου μας", στο: Απόστολος Βακαλόπουλος, Πηγές της ιστορίας του νέου ελληνισμού 1 (1204-1669), Θεσσαλονίκη 1965, σ. 431-435.

Βώρος Φ.Κ., "Τοπική ιστορία", Νέα Παιδεία 52 (1989), σ. 176-178.

Σκούτερη-Διδασκάλου Ε., "Η σημασία της τοπικής ιστορίας: ανθρωπολογική προσέγγιση", στο: Βέλβεντο, χθες, σήμερα, αύριο (Πρακτικά του συνεδρίου), Θεσσαλονίκη 1994, σ. 220-234.

Χρυσυφίδης Κ., *Βιοματική Επικοινωνιακή Διδασκαλία: Η εισαγωγή της μεθόδου Project στο σχολείο*, Αθήνα: Gutenberg, 1994.

Δικτυογραφία

<http://tab.ionio.gr/culture/activities/projects/local.htm>

<http://www.pi-schools.gr/books/gymnasio/history/EISAGOGLI.TOPIKHES>

Παράρτημα

headstonesorkabest.jpg (JPEG εικόνα, 768x591 εικονοστοιχεία) <http://www.cwgc.org/learningzone/files/headstonesorkabest.jpg>

Reading headstones How many of these questions can you answer?
(Clue: You won't be able to answer all of them from the information on the headstone!)

What is his name?

Was he in the army, navy or airforce?

How did he die?

What was his rank?

How old was he when he died?

Did he have any children?

What was his service number?

When did he die?

What was the name of his ship?

Where did he live?

Was he married?

Φύλλο εργασίας: Reading Headstones

2^ο Φύλλο εργασίας για την Τοπική Ιστορία

Η επίσκεψη στο Συμμαχικό Κοιμητήριο

Ομάδα α΄ (Περιγραφή του χώρου, συσχετισμός τοποθεσίας με το σκοπό τον οποίο εξυπηρετεί, φωτογραφίες, αισθητική-διάταξη)

.....

Ομάδα β΄ (Συλλογή κάθε προφορικής και γραπτής πληροφορίας που προσφέρει το μνημείο- συνέντευξη από τον φύλακα)

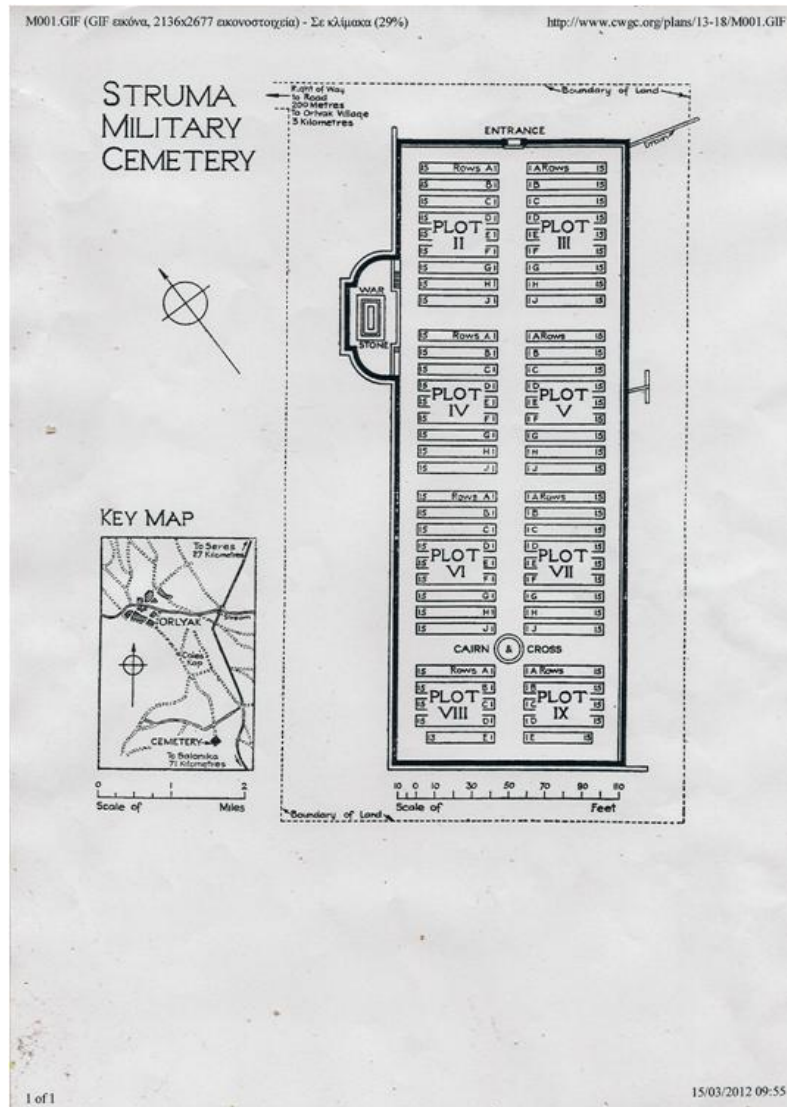
.....

Ομάδα γ΄ (Δημογραφικά στοιχεία που προσφέρει: αριθμός νεκρών, χώρα προέλευσης, χρονολογίες θανάτου κ.α.)

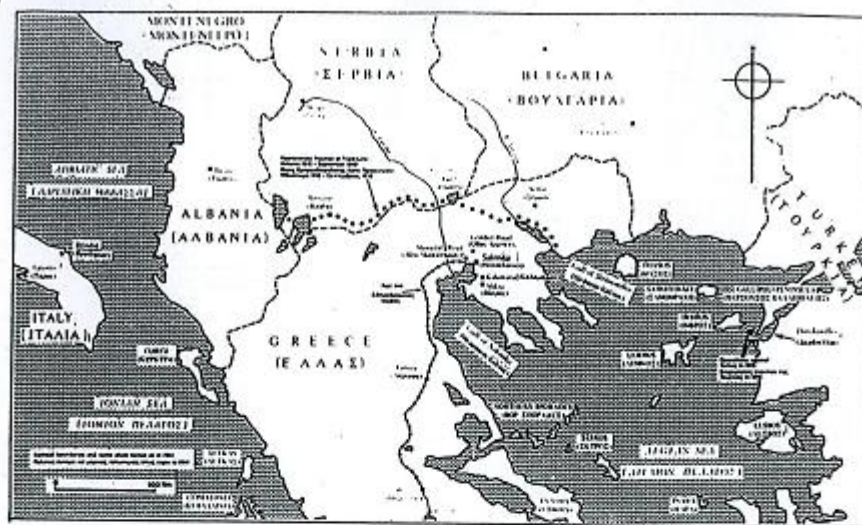
.....

Ομάδα δ΄: (βιντεοσκόπηση επίσκεψης- συλλογή φωτογραφικού υλικού- η συμπεριφορά των συμμαθητών μου)

Αποσπάσματα από τα φύλλα εργασίας κατά την επίσκεψη στο κοιμητήριο

Υλικό που μας έστειλε η Κοινοπολιτειακή Επιτροπή Στρατιωτικών Τάφων

THE SALONIKA CAMPAIGN 1915-1918

The Salonika Front was opened in 1915 to assist Serbia against the Central Powers - Germany, Austria-Hungary and Bulgaria. The British Salonika Force was one element in an Allied Army which contained also Greek, Serbian, Montenegrin, Yugoslav, French, Italian and Russian troops.

After the landing in October 1915 Allied forces pushed along the Vardar valley into Serbia but were then compelled to retire to Salonika which was held as a fortified camp for a year. An Allied offensive in the second half of 1916 established a line running from Monastir to the Gulf of Strimonikos, the British Force holding the sector eastward from Doiran. This was to remain the Allied line until 15th September 1918 when the decisive break-out to the north led to the surrender of Bulgaria a fortnight later.

In the three years of its existence the British Salonika Force suffered 10,000 casualties, of which nearly half were due to the high incidence of malaria in this campaign.

STRUMA MILITARY CEMETERY

The eastern part of the British sector of the front line, known as the Struma Front, lay along the south bank of the river of that name. Until the final advance of September 1918, the fighting here was an affair of outposts, raids and patrols; the main positions of both the British and Bulgarian armies, separated by several kilometers, were in the hills on either side of the intensely malarial river valley. The cemetery served the 40th Casualty Clearing Station during the whole of the fighting and into it afterwards were brought the graves from the battlefield cemeteries on the Struma. In this cemetery are buried 933 British, two Indian, one West Indian, one Maltese, nine Greek, five Bulgarian and four Turkish servicemen.

THIS CEMETERY WAS BUILT AND IS MAINTAINED BY
THE COMMONWEALTH WAR GRAVES COMMISSION

THE ARCHITECT WAS SIR ROBERT LORIMER

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ 1915-1918

Τό Μέτωπο τής Θεσσαλονίκης (Salonika Front) άνοιχθή τό 1915 προς βοήθεια τής Σερβίας κατά των Δυνάμεων του Άξινου - Γερμανία, Αύστρο-Ούγγαρία και Βουλγαρία. Η Βρετανική Δύναμις Θεσσαλονίκης (British Salonika Force) άποστολέως ένα στοιχείο του Συμμαχικού Στρατού, ό όποιος περιλάμβανε Έλληνας, Σέρβους, Μοντενιγρούς (Μακεδονοβόται), Γιουγκοσλάβους, Γάλλους, Ιταλούς και Ρώσους.

Μετά τήν άπόβαση τόν Οκτώβριο 1915, Συμμαχική Δύναμις έπροχώρησαν κατά μήκος του κάμπου Βαρδάρη προς τήν Σερβία, αλλά τότε ηττηθήσαν τό άποσπαράχθησαν ες τήν Θεσσαλονίκη, ή όποια διατηρήθη ως άχυρομένο στρατόπεδο δι' Έν Έτος. Μία Συμμαχική έπίθεση κατά τό δεύτερο ή τρίτο ήμισιο του Έτους 1916, καθέδρασαν μία γραμμή από τό Μοναστήρι εως τόν Κόλπο του Στριμονικού, ή Βρετανική Δύναμις διατηρούσα τό τμήμα άνατολικώς τής Δοϊράνης. Αύτη παρέμεινε ή Συμμαχική γραμμή εως τήν 15ην Σεπτεμβρίου 1918, όταν ή άπορροιστική έπίθεση προς τόν βορράν ώδήγησε ες τήν παράδοση τής Βουλγαρίας, ένα άδοκνητόημερον άργότερον.

Κατά τά τρία χρόνια τής διάρκειώς της, ή Βρετανική Δύναμις τής Θεσσαλονίκης ύπέστη 10.000 άπώλειες ψυχών] δε τών όποιων περίου οι μισοί όφαινοντο ες τήν μεγάλην έπιδημίαν μάλάριας ες αύτήν τήν έπιχώρησιν.

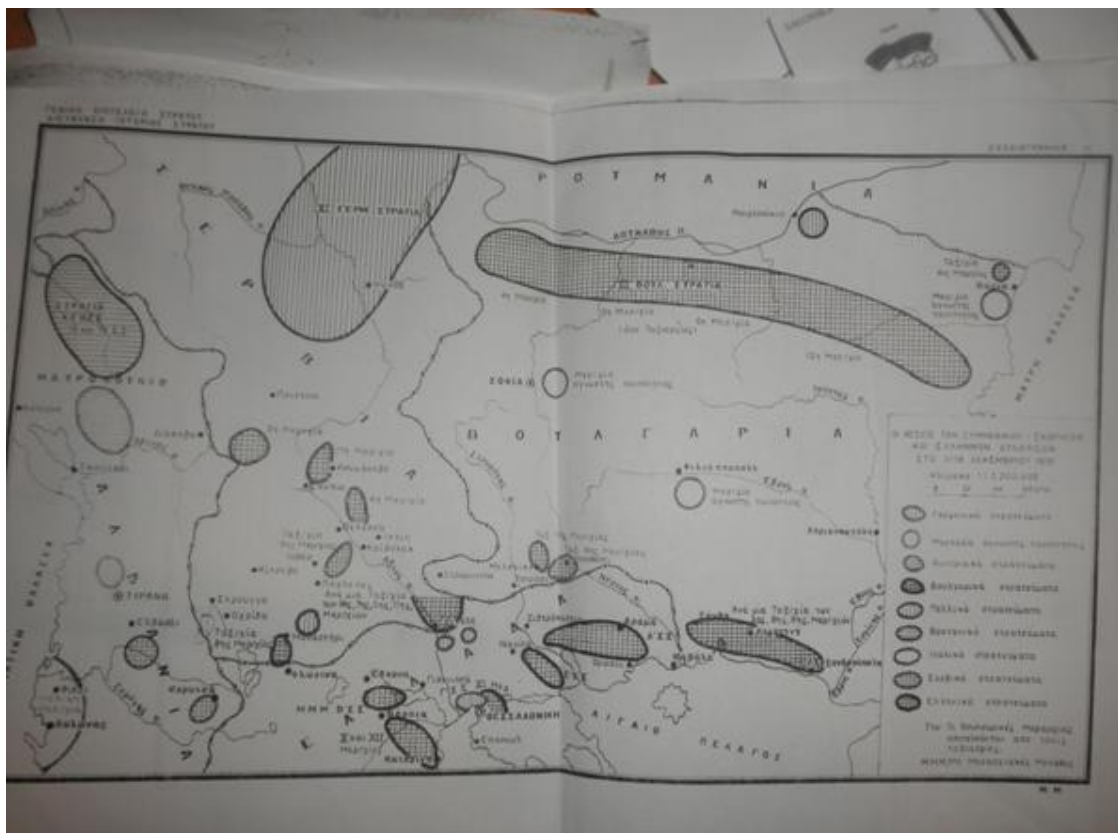
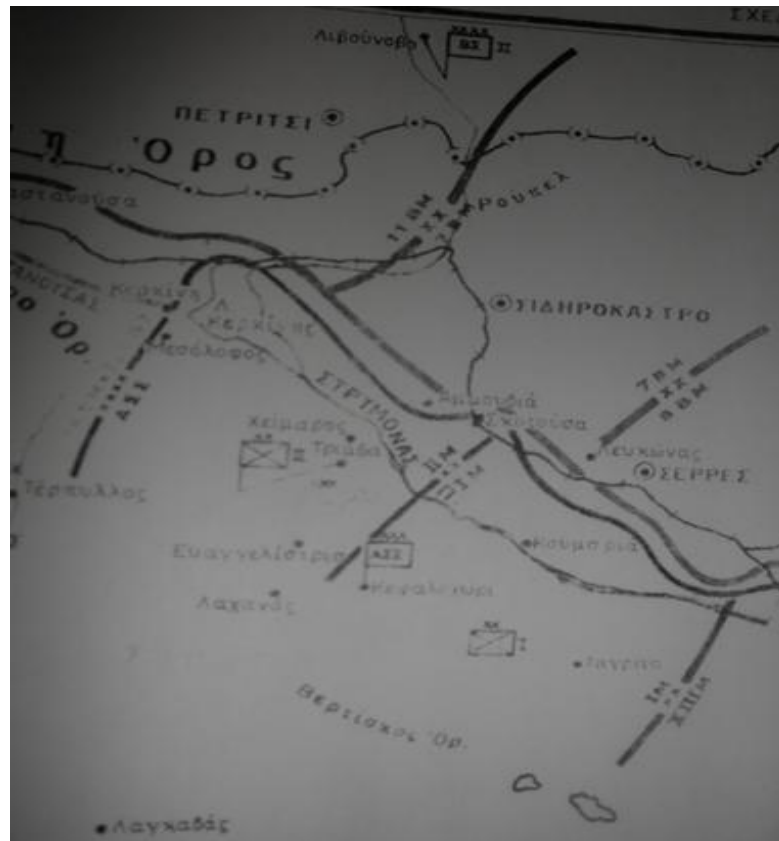
ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟ ΣΤΡΟΥΜΑΣ (ΚΑΛΟΝ ΚΑΣΤΡΟΝ)

Τό άνατολικό τμήμα του Βρετανικού τομέος τής μετωπικής γραμμής, γνωστό ως τό Μέτωπο τής Στρούμας, επίσκοπετο κατά μήκος τής νοτιώος όχθης του συνώνυμου ποταμού. Μέχρι τής τελικής προώθησης τόν Σεπτέμβριο 1918, οι μάχες έδω ήσαν ζήτηρον προφυλακής, έπιδρομών και περιόδων. Οι κύριες θέσεις τών Βρετανικών και Βουλγαρικών στρατών, χωρίζόμενες δι' άποστάσεως έπιτό χιλιομέτρων, επίσκοπτον ες τούς λόφους άπορροιστάν τών πλευρών τής ελώδους κοιλάδος του ποταμού. Τό κοιμητήριο έχρησιμοποιήθη υπό του 40ού Σταθμού Άναγωγικής Θεμάτων κατά τήν διάρκεια όλης τής μάχης και ες αύτό άργότερον μεταστράθησαν οι τάφοι από τό πεδίο μάχών ες τήν Στρούμα. Ες τό κοιμητήριο έχουν ένταφισθή 933 Βρεταννοί, δύο Ίνδοι, ένας Βρεταννός Άσιατικός Ίνδιος, ένας Μολταίος, έννέα Έλληνες, πέντε Βούλγαροι και τέσσαρες Τούρκοι στρατιώτες.

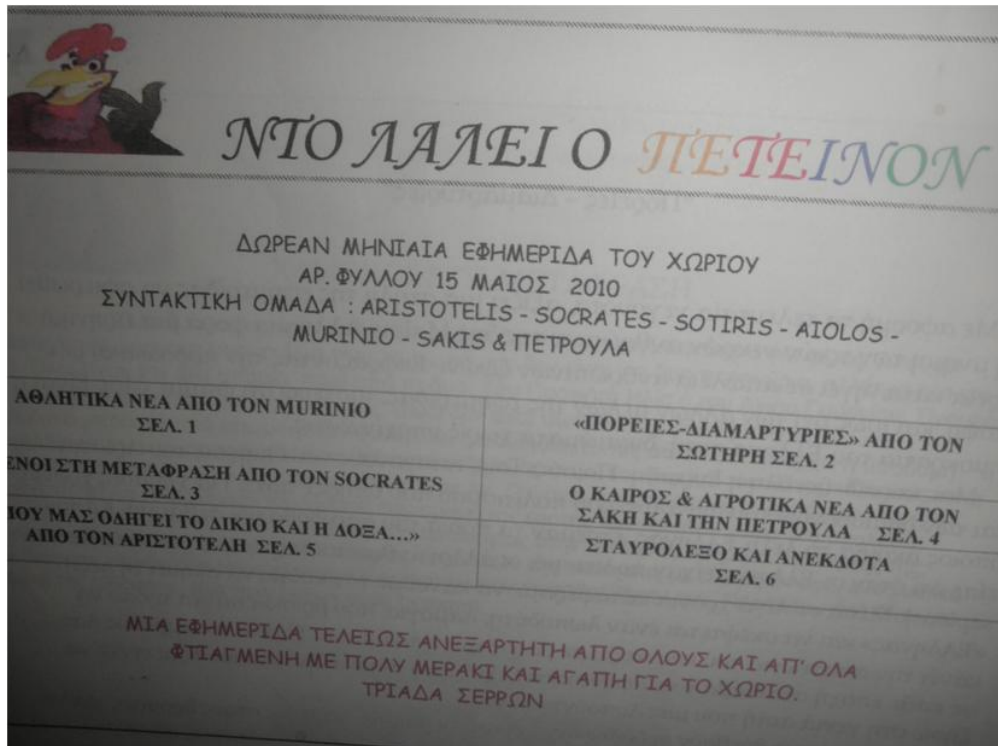
ΤΟ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟ ΑΥΤΟ ΕΚΤΙΘΕΤΙ
ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΕΙΤΑΙ ΥΠΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΠΟΛΙΤΕΙΑΚΗΣ
ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΤΑΦΩΝ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΗΤΑΝ Ο SIR ROBERT LORIMER

Υλικό που μας έστειλε η Κοινοπολιτειακή Επιτροπή Στρατιωτικών Τάφων

Υλικό από τοπική εφημερίδα

Τα ερωτήματα:

Για την ομάδα α':

1. Για ποιο λόγο επιλέχθηκε η συγκεκριμένη τοποθεσία για να στηθεί το νεκροταφείο;
2. Πότε χτίστηκε;
3. Ποιος ο αρχιτέκτονας;
4. Υπέστη αλλαγές στην αρχιτεκτονική;
5. Μπορώ να βρω παλιές φωτογραφίες;
6. Ποιος πληρώνει για τη συντήρησή του;
7. Τα άλλα συμμαχικά νεκροταφεία είναι παραλήσια στην όψη;

Για την ομάδα β':

1. Επαρκούν οι γραπτές πληροφορίες που συλλέξαμε για να περιγράψουμε το μνημείο;
2. Ποιο είναι το μέτωπο της Στρούμας και γιατί δόθηκε το όνομα Στρούμα στο κοιμητήριο και από ποιον;
3. Μπορεί ένας συγγενής των νεκρών να βρει εύκολα τον θανάτο και μέσα από ποια διαδικασία;

Για την ομάδα γ':

1. Γιατί οι χρονολογίες θανάτου είναι ανάμεσα στο 1915 και 1918;
2. Τι συνέβη τότε; Σε ποιες μάχες σκοτώθηκαν οι στρατιώτες;
3. Ποια ήταν η εθνική προέλευσή τους; Γιατί υπάρχουν τόσες διαφορετικές εθνότητες νεκρών;
4. Πώς εξηγείται το γεγονός ότι οι χρονολογίες διαφέρουν;

Για την ομάδα δ':

1. Που μπορώ να βρω πληροφορίες για το κοιμητήριο;
2. Ποιος φορέας είναι υπεύθυνος για τη συντήρησή του;
3. Ποια ήταν η κοινωνικοπολιτική κατάσταση της Ελλάδας την εποχή των γεγονότων;

Μερικά από τα νέα ερωτήματα που ακολούθησαν την πρώτη φάση έρευνας

Headstones

Most CWGC headstones are easy to spot because they are all the same shape.

In some places where there is danger of earthquakes, the headstones are small and low so they do not fall over.

Most headstones are made of white stone, called Portland stone. In some countries they are made of local stone that is easier to obtain.

The Cross of Sacrifice

Cemeteries that have more than 40 graves often have a Cross of Sacrifice. It is made of white Portland stone like the headstones. It stands on an octagonal block, which means it has eight sides. It has a downwards pointed bronze sword attached to the front.

The cross is there to show the religion of most of the dead, which was Christianity. The sword shows that the cemetery is to do with war.

The Stone of Remembrance

The Stone of Remembrance is usually found in cemeteries with over 400 graves. The rectangular shaped stone is made of white Portland stone and has three steps leading up to it.

Both sides of the stone have with the words: **Their Name Liveth For Evermore** carved on them. 'Liveth' was used instead of 'lives' in the old days.

Μέρος από το υλικό που μετέφρασαν οι μαθητές

 About the Commonwealth War Graves Commission cemeteries and memorials

Read the leaflet called 'About the Commonwealth War Graves Commission' to find out about the history of the organisation, its cemeteries and memorials.

People often use the initials of the name – CWGC – because it is much quicker to write and say.

Cemeteries

There are about 2500 CWGC cemeteries and plots across the world. Some contain only war graves; some contain a few war graves in plots but other graves as well; some have war graves in amongst other graves.

The largest CWGC cemetery is called Tyne Cot, in Belgium. It contains nearly 12,000 graves from the First World War. Each grave is marked with a headstone.

- 3,588 headstones in Tyne Cot have names on them because we know who is buried there
- 8,369 headstones in Tyne Cot have no names on them. There are bodies buried there but we don't know who they are. On each of these headstones is written:
  - A Soldier of the Great War,
Known unto God

Μέρος από το υλικό που μετέφρασαν οι μαθητές

**Αναζητώντας τα μονοπάτια του «Ζάμαντα»:
Από το χθες στο σήμερα,
η κινηματογραφική αναπαράσταση ενός θρύλου**

**Κωνσταντίνος Λώλος, ΠΕ02
Βασιλική Δινάκη, ΠΕ10
ΓΕΛ Πεντάπολης**

Περίληψη

Στο πλαίσιο της παρθενικής εφαρμογής του μαθήματος «Ερευνητική εργασία» κατά το 2011 – 12 στην Α΄ ΓΕΛ Πεντάπολης, οι μαθητές – μετά από πρόταση των διδασκόντων καθηγητών – κλήθηκαν να ερευνήσουν τα χαρακτηριστικά του τοπικού έθιμου του «Ζάμαντα» (δρώμενο πλαισιωμένο από τον ομώνυμο χορό), το οποίο διατηρείται μέχρι τις μέρες μας και αναβιώνει κάθε χρόνο στην Πεντάπολη κατά την εορτή της Ζωοδόχου Πηγής. Οι μαθητές, εργαζόμενοι ομαδοσυνεργατικά, ερεύνησαν και μελέτησαν τα ειδικά χαρακτηριστικά στοιχεία του έθιμου (ρίζες, ιστορικές συνθήκες, λαογραφικό χαρακτήρα, παραλλαγές και εξέλιξή του). Ακολούθως, ερεύνησαν τα επιμέρους στάδια παραγωγής μιας κινηματογραφικής ταινίας (συγγραφή σεναρίου, διανομή ρόλων, σκηνοθεσία, υποκριτική, κινηματογράφιση, μοντάζ). Στη συνέχεια αναπαρέστησαν δραματοποιώντας οι ίδιοι το έθιμο και τελικά κινηματογράφησαν την απόδοση της ιστορίας του «Ζάμαντα», όπως προέκυψε μέσα από την έρευνα και την εμπειρική τους επαφή μ' αυτό. Το τελικό προϊόν της εργασίας των μαθητών αποτέλεσε μία ταινία μικρού μήκους, η επεξεργασία της οποίας έγινε επίσης εξ ολοκλήρου από τους μαθητές.

Παιδαγωγική διαδικασία: σκοπός έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα

Ο σκοπός της πραγματοποιηθείσας ερευνητικής εργασίας ήταν οι μαθητές να ερευνήσουν, να ανακαλύψουν και να δραματοποιήσουν το τοπικό έθιμο του «Ζάμαντα» ως μέρος της τοπικής ιστορίας και παράδοσης, αναπαριστώντας το έθιμο μέσα από όλα τα στάδια παραγωγής ενός εθνογραφικού ντοκιμαντέρ.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που προέκυψαν ήταν:

- Ποιο είναι το έθιμο του «Ζάμαντα»; (Ποιες ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες γέννησαν το έθιμο του «Ζάμαντα»; Ποιες κοινωνικές ανάγκες οδήγησαν στην επιβίωσή του στη σύγχρονη εποχή; Με ποιον τρόπο αναπαριστάται σήμερα;)

- Πώς συγκεντρώνεται και οργανώνεται το αρχειακό υλικό για την παραγωγή μιας ταινίας–ντοκιμαντέρ;

- Πώς οργανώνονται και πραγματοποιούνται τα διαδοχικά στάδια παραγωγής μιας ταινίας–ντοκιμαντέρ;

Συνοπτική αιτιολόγηση του θέματος

Το θέμα επελέγη με προοπτική να συνδυάσει, αποτελεσματικά και γόνιμα, κριτήρια εκπαιδευτικά, γνωστικά, αλλά και καλλιτεχνικά. Συγκεκριμένα κριτήρια ήταν:

- η καταγραφή και γνώση της τοπικής ιστορίας
- η εθνογραφική έρευνα¹
- η μύηση των μαθητών στα δημοτικά θεατρικά δρώμενα και τις παραστατικές τέχνες
- η γνωριμία, επαφή κι ενασχόλησή τους με τα στάδια παραγωγής μιας κινηματογραφικής ταινίας (συγγραφή σεναρίου, διανομή ρόλων, σκηνοθεσία, κινηματογράφιση, μοντάζ)
- η εξάσκηση στη χρήση μέσων κι εργαλείων των ΤΠΕ (Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών)

Τα διδασκόμενα μαθήματα, τα οποία συσχετίζονταν κι εντάχθηκαν στο πλαίσιο της εργασίας είναι:

- Έκφραση – Έκθεση
- Νεοελληνική Λογοτεχνία
- Ιστορία
- Πληροφορική

Τα προβλεπόμενα μαθησιακά οφέλη που προέκυψαν είναι:

- η βαθύτερη κατανόηση της τοπικής ιστορίας και παράδοσης μέσα από την αναζήτηση, τη σύνθεση και τη βιωματική αναπαράσταση που θα πραγματοποιηθεί.
- η αποκόμιση γνώσεων κι η ανακάλυψη και καλλιέργεια δεξιοτήτων σχετικών με τις παραστατικές τέχνες και την κινηματογραφική δημιουργία.
- η καλλιτεχνική έκφραση κι η δημιουργικότητα μέσα από την παραγωγή και τη σταδιακή ολοκλήρωση καλλιτεχνικού προϊόντος.
- η γνωριμία, τριβή κι εξάσκηση των μαθητών με μέσα, εργαλεία και μεθόδους των ΤΠΕ (Διαδίκτυο, εξειδικευμένο software, multimedia).
- η ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού μέσα από την ενοποίηση της ακρόασης, της ομιλίας, της ανάγνωσης, της κριτικής και της πολιτισμικής γνώσης.

---

¹ Η εθνογραφία είναι μέθοδος κοινωνικής έρευνας που χρησιμοποιείται στις επιστήμες της ανθρωπολογίας, της κοινωνιολογίας, της κοινωνικής ψυχολογίας και της παιδαγωγικής. Είναι η συστηματική ερευνητική προσέγγιση αθέριων κοινωνικών ομάδων και σκηνών, με σκοπό την αναλυτική περιγραφή των τρόπων με τους οποίους τα δρώντα πρόσωπα δημιουργούν τα κοινωνικά φαινόμενα μέσα από το νόημα που αποκτά γι' αυτά η κοινωνική ζωή τους και ο κόσμος τους. Η εθνογραφία είναι η μελέτη του νοήματος της κουλτούρας των κοινωνικών ομάδων.

Μέθοδοι που ακολουθήθηκαν

Οι μαθητές μεθοδολογικά εργάστηκαν ακολουθώντας:

- τις μεθόδους της ποιοτικής έρευνας² και της συμμετοχικής παρατήρησης³
- την αρχή της βιωματικότητας
- την αρχή της ομαδοσυνεργατικότητας
- τη διαμαθητική σύμπραξη (ενδοομαδικά και διομαδικά)
- τη διαθεματικότητα
- την καλλιτεχνική δημιουργικότητα

Από την πλευρά των εκπαιδευτικών στόχος είναι η εξελικτική φθίνουσα καθοδήγηση της ερευνητικής εργασίας των μαθητών.

Αποτελέσματα που προέκυψαν

-Οι μαθητές γνώρισαν το τοπικό έθιμο του «Ζάμαντα», την προέλευσή του, τη σύνδεσή του με την τοπική ιστορία αλλά και την ιδιαίτερη δυναμική που κατέστησε δυνατή τη διατήρηση κι επιβίωσή του μέχρι τη σύγχρονη εποχή.

-Αποκόμισαν γνώση κι εμπειρία σχετικά με την παραστατική αναβίωση παραδοσιακών δρωμένων.

-Εκφράστηκαν καλλιτεχνικά μέσω των παραστατικών τεχνών και της παραγωγής καλλιτεχνικού προϊόντος (κινηματογραφική ταινία – ντοκιμαντέρ).

-Απέκτησαν εξοικείωση με τις ΤΠΕ.

Πόροι-Υλικά-Εξοπλισμός

-Η/Υ

² Σύμφωνα με την ερμηνευτική προσέγγιση η κοινωνική πραγματικότητα κατασκευάζεται μέσα από τα νοήματα που αποδίδουν τα υποκείμενα στη δική τους συμπεριφορά και στη συμπεριφορά των άλλων. Οι κανονικότητες της ανθρώπινης συμπεριφοράς δεν μπορούν να ανευρεθούν δίχως την κατανόηση των υποκειμενικών νοημάτων. Η περιγραφή της συμπεριφοράς θα πρέπει να αναφέρεται στους λόγους για τους οποίους εκδηλώθηκε και στους κοινωνικούς κανόνες στους οποίους υπάγεται (Κυριαζή Ν., 2002: σ. 31). Η αναγκαιότητα ειδικής μεθόδου διερεύνησης της κοινωνικής πραγματικότητας σύμφωνα με την παραπάνω συλλογιστική οδήγησε στη σύσταση των ποιοτικών μεθόδων έρευνας. Οι ποιοτικές μέθοδοι έρευνας έχουν ευέλικτη δομή και η μορφή της διαμορφώνεται σε διαπλοκή με τη συλλογή και ανάλυση στοιχείων. Στόχος δεν είναι η ανακάλυψη γενικών τάσεων αλλά η διαμόρφωση ολικής εικόνας για κάθε περίπτωση. Στόχος της χρήσης μιας ποιοτικής μεθόδου είναι η κατασκευή της αναπαράστασης της κοινωνικής πραγματικότητας από τη μελέτη σε βάθος των περιπτώσεων (Κυριαζή, 2002: σ. 51-52).

³ Η συμμετοχική παρατήρηση ως μέθοδος ποιοτικής έρευνας μελετά τα κοινωνικά φαινόμενα όπως διαδραματίζονται στο φυσικό τους περιβάλλον. Τα αντικείμενα της κοινωνικής έρευνας, δηλαδή οι άνθρωποι, οι κοινωνικές ομάδες και οι κοινωνικοί θεσμοί, θα πρέπει να μελετώνται στο εργαστήριο της κοινωνικής ζωής. Στη συμμετοχική παρατήρηση δεν καθορίζεται a priori το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας – η θεωρία αναδύεται από τα δεδομένα. Η έρευνα διαδραματίζεται καθώς ο ίδιος ο ερευνητής συμμετέχει στο πεδίο της έρευνας (Κυριαζή, 2002: σ. 246).

- Βιντεοπροβολέας
- Διαδίκτυο
- Λογισμικό (software)
- Κινηματογραφικές μηχανές λήψης
- Αποθηκευτικά μέσα (κάρτες μνήμης)
- Κοστούμια

Περιγραφή της διαδικασίας διδασκαλίας

Κατά τη διάρκεια των έντεκα τριώρων διδασκαλιών του μαθήματος πραγματοποιήθηκαν οι εξής εργασίες:

1η φάση έρευνας: τοπικό έθιμο

-Ενημέρωση των μαθητών για την ομαδοσυνεργατική εργασία και τη διερευνητική προσέγγιση θεμάτων.

-Διαχωρισμός των μαθητών σε ομάδες (με βάση το κοινωνιολογικό κριτήριο).

-Ενημέρωση για την τήρηση προσωπικού και ομαδικού ημερολογίου και φακέλου – Κατάρτιση συμβολαίου ομάδας – Συζήτηση για κατάρτιση συμβολαίου ομάδας.

-Διαμόρφωση του σκοπού, των διαστάσεων, των ερωτημάτων, των θεμάτων και των υποθεμάτων της ερευνητικής εργασίας – εργασία σε ομάδες.

-Συζήτηση για την τελική διαμόρφωση του σκοπού, των διαστάσεων, των ερωτημάτων, των θεμάτων και των υποθεμάτων, της επιστημολογικής ταυτότητας και της μορφής διερευνητικής προσέγγισης της ερευνητικής εργασίας – Ανάθεση υποθεμάτων στις ομάδες.

-Μορφή διερευνητικής προσέγγισης – Επιλογή μεθοδολογικών εργαλείων – Επαφή μαθητών με βιβλιογραφία.

-Προετοιμασία ερωτήσεων συνεντεύξεων – Επίσκεψη στον Πολιτιστικό σύλλογο Πεντάπολης.

2η φάση: κινηματογραφική ταινία

-Έρευνα (παρατήρηση, επιτόπια έρευνα χώρων κινηματογράφησης, κατά τη διάρκεια της εβδομάδας).

-Συγγραφή σεναρίου – Συζήτηση και σύνθεση τελικού σεναρίου - Οργάνωση παραγωγής (σκηνικά, κοστούμια) – Κινηματογράφηση – Μοντάζ – Παραγωγή τελικού προϊόντος (ταινία μικρού μήκους).

-Σύνθεση ερευνητικών εργασιών ομάδων – Προετοιμασία και προκαταρκτική παρουσίαση εργασιών

Ιστορικά στοιχεία – ρίζες του εθίμου του «Ζάμαντα»⁴

Για τις ρίζες του εθίμου αυτού και ιδιαίτερα του χορού «Ζάμαντα» υπάρχουν δύο αναφορές. Στην πρώτη η φαντασία των απλοϊκών κατοίκων της περιοχής έπλασε ένα μύθο. Δημιούργησε ένα φανταστικό αχόρταγο τέρας – δράκο, τη «Λάμια». Αυτή φύλαγε το «τρανό σουλιάρ(ι)», δηλαδή μια πηγή νερού με βρύσες, με αποτέλεσμα οι κάτοικοι να φοβούνται να πάρουν νερό και να είναι έτσι καταδικασμένοι σε λειψυδρία. Έρχεται λοιπόν ο γενναίος ήρωας - το δυνατό παλικάρι - ο «Ζάμαντας» και σκοτώνει το θηρίο «Λάμια» και το πολύτιμο νερό πλημμυρίζει με ζωή τη γύρω περιοχή.

Η άλλη αναφορά φαίνεται πιο πραγματική. Έχει τις ρίζες της στην περίοδο παρακμής του Βυζαντίου και της κυριαρχίας των Οθωμανών. Όταν οι κάτοικοι του χωριού γιόρταζαν χορεύοντας και πανηγυρίζοντας μετά την Ανάσταση τον ερχομό της άνοιξης, έτσι όπως συνήθιζαν να κάνουν πολλά χρόνια, οι αλλόθρησκοι κατακτητές με διάφορα προσχήματα προκαλούσαν τους χριστιανούς δημιουργώντας πολλές φορές σοβαρά επεισόδια. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να σταματούν οι θρησκευτικές και λαϊκές εκδηλώσεις, «Χαλνούση του παναήρ(ι)». Η προσμονή των εκδηλώσεων και η προετοιμασία για αυτές ήταν στοιχεία ιδιαίτερα σημαντικά για τη ζωή ολόκληρου του χωριού.

Κατά τη διάρκεια, λοιπόν, ενός τέτοιου μεγάλου πανηγυριού όλος ο κόσμος ήταν πιασμένος στο χορό, «τρία κάτια χουρός γένουνταν», δηλαδή χόρευε τόσος κόσμος ώστε να έχουν σχηματιστεί τρεις ομόκεντρες κυκλικές σειρές με την ελπίδα πως αυτή τη φορά το πανηγύρι τους θα ολοκληρώνονταν, έτσι όπως το ήθελαν. Ξαφνικά, όμως, αντιλαμβάνονται να ανηφορίζει και να πλησιάζει το βάρβαρο μπουλούκι των άπιστων Οθωμανών. Εξαγριωμένοι αυτοί, χτυπώντας και βρίζοντας τους κατοίκους, ήθελαν και πάλι να τους «χαλάσουν» τη γιορτή. Ήταν γνωστή αυτή η τακτική ορισμένων βαθμοφόρων Οθωμανών προς τους Χριστιανούς διάφορων περιοχών με σκοπό να τους εξαναγκάσουν σε εξισλαμισμό ή να επωφεληθούν από αρπαγές φόρων και περιουσιών.

Να, όμως, που ένας λεβέντης- ένα δυνατό και ψυχωμένο παλικάρι- δεν ανέχτηκε τις αφόρητες προκλήσεις και τραμπουκισμούς των απίστων και ξεπετάχτηκε μέσα από το πλήθος που ήταν συγκεντρωμένο. Ήταν γιος μιας χήρας μάνας και προτάχθηκε για να αναμετρηθεί στην προκλητική πρόσκληση του Οθωμανού αρχινταή, που δρούσε στην περιοχή. Αυτός ο

---

⁴ Μελισσάς, Α. (2001)

βάρβαρος Οθωμανός ήταν γνωστός ή τον αποκαλούσαν με το όνομα «Ζάμαντα» (πιθανόν η ονομασία αυτή να προήλθε από τις οθωμανικές λέξεις Zantarma = χωροφύλακας και Zantarmalik = το επάγγελμα του χωροφύλακα – νταηλίκι – τραμπουκισμός).

Άρχισαν τότε να χτυπιούνται κάτω από τα τρομαγμένα και ανήσυχα βλέμματα όλων και τις σπαρακτικές παρακλήσεις της μάνας. Ο αγώνας, όμως, ήταν άνισος για το νέο, γιατί με δόλιο τρόπο (*κρατούσε ο Ζάμαντας δεντρί ξεριζωμένο*, λέει ο στίχος του τραγουδιού) κατάφερε να τον χτυπήσει θανάσιμα. Το τι επακολούθησε τότε μπορούμε να το φανταστούμε. Στην αρχή πανικός και ξεφωνητά του πλήθους, καθώς έβλεπαν το παλικάρι που ξεψυχούσε πλημμυρισμένο στα αίματα στη σπαρακτική αγκαλιά της μάνας του. Οι βάρβαροι, αναστατωμένοι από την ανέλπιστα αυτή τη φορά εξέλιξη της επιδρομής τους, αποχωρούσαν βιαστικά φοβούμενοι κάποιο επεισόδιο αντεκδίκησης.

Το σοβαρότατο και δυσάρεστο αυτό γεγονός μαθεύτηκε σε όλη την περιφέρεια και πιθανόν να αποτέλεσε αιτία για εντονότερες διαμαρτυρίες προς το Σουλτάνο της Υψηλής Πύλης. Για να αποφύγουν οι κατακτητές αντιδράσεις και επεισόδια παραχώρησαν προς τους κατοίκους ιδιαίτερα προνόμια ελευθερίας, ιδιοκτησιών, φόρων κ.λπ. Από τότε αρχίζει για τον τόπο μια καλύτερη ζωή. Η περιοχή, σε απογραφές του 13ου - 14ου αιώνα, έχει σημαντικό οικονομικό ενδιαφέρον και ειδικό ιδιοκτησιακό καθεστώς έναντι της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Σε ανάμνηση της θυσίας του νέου και ως ελάχιστο φόρο τιμής οι άνθρωποι του χωριού μετέβαλαν τα συναισθήματα τους σε λόγο (τραγουδί), κίνηση και μελωδία, προϊόντα της λαϊκής δημιουργίας. Έτσι η λαϊκή μούσα, θέλοντας να υμνήσει το γενναίο παλικάρι, δημιουργεί στίχους και τραγουδά το «Ζάμαντα».

«ΟΥ ΖΑΜΑΝΤΑΣ»

Του παναήρι γένιτι

μιγάλου παναήρι.

Αράδα κάντιν άρχουντοις

αράδα κι παπάδοις.

Αράδα κι φτουχουλουγιά

σ'τουν ήλιου, στουν προυσήλιου.

Σ ν' αράδα τ' αρχουντόπουλα

μι χέρια σταυρουμένα.

Διψούν οι μάνες για νιρό

κι τα πιδιά για γάλα.

Όλνοι του Θιό παρακαλούν
 τουν Κύριου δοξάζουν.
 Κύριη μην έρθη ου Ζάμαντας
 χαλνά του παναήρι.
 Κι λόγου δεν επλήρουσι
 κι συντυχιά δεν τούχει.
 Κι ου Ζάμαντας απόφτασι
 σαν φίδι πυρουμένου.
 Κρατεί δεντρί στου χέρι του
 δεντρί ξηριζουμένου.
 Βάζει τηλάλ(ι) κι φώναζι
 στη μέσ(η) στου παναήρι.
 Ποιος είναι άξιους κι άγουρους
 ποιος είναι παλικάρι.
 Να βγη για να παλαίψουμι
 στη μέσ(η) στου παναήρι.
 Κανείς δεν πλουγήθηκι
 απόλ(ου) του παναήρι.
 Μον'τσ χήρας γιος πλουγήθηκε
 τσ χήρας του παλικάρι.
 Ιβγήκι κι πινευτικι
 μέσα στου παναήρι.
 Γιώ μι άξιους κι άγουρους
 ιγώ μι παλικάρι.
 Να βγω για να παλαίψουμι στη μέσ(η) στου παναήρι.
 Κάτσι πιδίμ'μη πιάνηση
 μι Ζάμαντα μη βγαίνεις.
 Ιψές κι σι ουνειρεύτικα
 (α)' χαμνό (ο)'νειρου σι είδα.
 Είδα τουν ουρανό θουλό
 κι τ άστρα ματουμένα.
 Μη του θηρίου πιάστηκι
 μη του θηρίο παλεύει.
 Απ' τα μαλλιά τουν άρπαζι

στα μάρμαρα τουν κρούει.
 Γιμίζου τόπους γ' αίματα
 τα μάρμαρα κουμάτια.
 Κι μάνα του, τουν έκλιγι
 κι μάνα του, τουν λέει.
 Δεν σ'ίλιγα νι γω, νι γιε μ'
 νι γιέμ'νι παλικάρι μ'.
 Μι Ζάμαντα μη πιάνιση
 σ'του παναήρ(ι) μη βγαίνεις
 Γιατί πιδίμ' δεν μί άκουσες
 του ονείρου που σ' είδα.
 Έχασες τώρα τα νιάτα σου
 και την παλικαριά σου.

Βιβλιογραφία

- Αραμπατζής, Δ. (1975). «Ο Ζάμαντας». *Πανσερραϊκό ημερολόγιο*. τ.1, σ. 50-51.
- Γορούβας, Ν. (1984). «Ο Ζάμαντας». *Πανσερραϊκό ημερολόγιο*. τ.10, σ. 148-152.
- Κυριαζή, Ν. (2002). *Η Κοινωνιολογική έρευνα – Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Μελισσάς, Α. (2001). *Ζάμαντας: Μοναδικό παραδοσιακό έθιμο της Πεντάπολης Σερρών*. Πεντάπολη Σερρών.
- Ομηριάδης, Α. Βράτσιου, Τ. Μανωλόπουλος, Ε. (2006α). *Τα παιχνίδια που μας μεγάλωσαν στο Δήμο Εμμανουήλ Παπά*
- . (2006β). *Οδηγός λαογραφίας δήμου Εμμανουήλ Παπά*
- Σπίντιος, Ζ. (1996). *Δαρνάκινο γλωσσάρι : λεξικό ντοπιολαλιάς, εκδόσεις*

Ηλεκτρονικές πηγές

- Νέες τεχνολογίες, νέα εκπαιδευτική πλαisiώση: Η ψηφιακή εποχή του κινηματογράφου στην εκπαίδευση*. Σε:
<http://www.iom.gr/inst/iom/gallery/Events/Digital%20Cinema/pp%20digital%20mouzaki.pdf>
 (Πρόσβαση 12/7/2013)
- Σενάριο: η τέχνη της επινόησης και της αφήγησης στον Κινηματογράφο (66 ασκήσεις και μία μέθοδος)*. Προδημοσίευση από το βιβλίο της Χριστίνας Κάλλας-Καλογεροπούλου. Σε:
<http://www.cinemainfo.gr/cinema/theory/prepublish/script/index.html> (Πρόσβαση 12/7/2013)

Γέφυρες και γεφύρια της Ελλάδας: Γέφυρες με την ιστορία, γέφυρες με τον πολιτισμό

Μαργαρίτα Τσιάγκα
Γυμνάσιο Πρώτης Σερρών

Περίληψη

Κατά το σχολικό έτος 2011-2012 στο Γυμνάσιο Πρώτης Σερρών εκπονήθηκε πολιτιστικό πρόγραμμα με κεντρικό θεματικό άξονα τη γνωριμία των μαθητών με τα πέτρινα γεφύρια και τις σύγχρονες γέφυρες της χώρας μας και τη διαπίστωση εκ μέρους τους ότι αυτά δεν επιτελούν μόνο χρηστικούς σκοπούς για τον άνθρωπο, αλλά επιπλέον αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας και του πολιτισμού του λαού μας. Αφορμή για την επιλογή του θέματος στάθηκε το μάθημα των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ΄ Γυμνασίου και συγκεκριμένα η διδασκαλία της παραλογής «Του γιοφυριού της Άρτας». Το δημοτικό αυτό τραγούδι ευχαρίστησε, εντυπωσίασε, προβληματίσε και προκάλεσε το έντονο ενδιαφέρον των μαθητών. Παράλληλα με τη διδασκαλία έγινε προβολή αποσπάσματος από την εκπομπή «Αληθινά σενάρια» της ET3 που είναι αφιερωμένη στα γεφύρια της Ελλάδας. Δεδομένου του κινήτρου που ήταν προφανές, αποφασίστηκε από κοινού με τους μαθητές η εκπόνηση ενός πολιτιστικού προγράμματος με θέμα τα γεφύρια και τις γέφυρες της χώρας μας. Η συμμετοχή των μαθητών της Γ΄ τάξης ήταν καθολική (17 μαθητές) και οδήγησε στη δημιουργία του προγράμματος «*Γέφυρες και γεφύρια της Ελλάδας: Γέφυρες με την ιστορία, γέφυρες με τον πολιτισμό*».

Εισαγωγή

Η παρούσα εισήγηση αποτελεί αποτέλεσμα ομαδικής εργασίας των μαθητών της Γ΄τάξης του Γυμνασίου Πρώτης κατά το σχολικό έτος 2011-2012, οι οποίοι πήραν αφορμή από τη διδασκαλία του τραγουδιού «Του γιοφυριού της Άρτας» και κατέθεσαν προσωπικές μαρτυρίες για διάφορα γεφύρια που είχαν ακούσει ότι συνδέονταν με τον ίδιο ή παραπλήσιο θρύλο με αυτόν του γεφυριού της Άρτας, κάνοντας μάλιστα ιδιαίτερη αναφορά στο παρακείμενο πέτρινο γεφύρι της Αγγίστας. Μερικοί μαθητές, ποντιακής καταγωγής, διαπίστωσαν ομοιότητα του παραπάνω θρύλου με το γνωστό σ' αυτούς ποντιακό τραγούδι «*Της Τρίχας το γεφύρ'*». Επίσης, τόνισαν κατά τη διάρκεια των μαθημάτων και συνέδεσαν με την παραλογή αυτή τη συνήθεια κάποιων ανθρώπων να θυσιάζουν κάποιο ζωντανό, συνήθως κόκορα, κατά τη θεμελίωση κάποιου κτίσματος, γεγονός γνώριμο σ' αυτούς. Κατόπιν συζητήσεων με τα παιδιά τα οποία ήταν πρόθυμα να εργαστούν, ώστε να βρουν στοιχεία και να εμβαθύνουν στο θρύλο του γεφυριού και με τη βοήθεια της αγαπητής συναδέλφου Μπούμπα Στέλλας, ΠΕ07 Γερμανικών και την υποστήριξη του Δ/ντή του σχολείου κ. Μπιλιουρτζή Ευάγγελου δημιουργήσαμε το πολιτιστικό αυτό πρόγραμμα το οποίο ύστερα από παρότρυνση του κ. Κιορίδη Ιωάννη, Σχολικού Σύμβουλου Φιλολόγων Σερρών,

παρουσιάστηκε στην ημερίδα ανάδειξης του έργου των φιλολόγων νομού Σερρών που πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα τελετών της Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών τον Ιούνιο του 2012. Να τονιστεί για μια ακόμη φορά ότι αποτελεί προϊόν εργασίας των μαθητών και ο ρόλος της γράφουσας ήταν καθοδηγητικός-συμβουλευτικός.

Στόχοι του προγράμματος:

- Να καλλιεργηθεί η δημιουργική σκέψη και να διευρυνθεί το γνωστικό πεδίο των μαθητών.
- Να γίνει αντιληπτή από τους μαθητές τόσο η αρχιτεκτονική αξία των γεφυριών, όσο και η άμεση σχέση τους με την ανθρώπινη ιστορία και τον πολιτισμό.
- Να καλλιεργηθεί η αισθητική τους μέσα από την έρευνα, τη μελέτη και την ενασχόληση με θέματα πολιτισμού.
- Να αναπτυχθεί πνεύμα συνεργασίας μεταξύ των μαθητών.
- Να κατανοηθεί η σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.
- Να ασκηθούν οι μαθητές στην αξιολόγηση και αξιοποίηση των πηγών.
- Να αξιοποιηθούν παιδαγωγικά και δημιουργικά οι δυνατότητες που παρέχει το διαδίκτυο.
- Να εκφραστούν οι μαθητές δημιουργικά.
- Να προωθηθεί η συνεργασία με πολιτιστικούς φορείς.

Μέθοδος εργασίας

Για την υλοποίηση του πολιτιστικού προγράμματος ακολουθήθηκε η μέθοδος *σχεδίου εργασίας* (project). Η διάρκεια του σχεδίου εργασίας ήταν από το Δεκέμβριο του 2011 έως το Μάιο του 2012. Στο πρώτο στάδιο εργασίας οι μαθητές ενημερώθηκαν για τους στόχους του προγράμματος και εξέφρασαν την επιθυμία να επισκεφτούν κάποιο πέτρινο γεφύρι. Τα παιδιά δήλωσαν και κατέγραψαν τις προσωπικές και ομαδικές προσδοκίες τους από την εκπόνηση του project. Τόνισαν ότι δέχονται να εργαστούν ώστε να πετύχουν το καλύτερο δυνατόν αποτέλεσμα και έτσι προέβησαν στη σύναψη «συμβολαίου». Μάλιστα, προκειμένου να ευαισθητοποιηθούν περισσότερο έγιναν δύο προβολές εκπομπών. Αρχικά προβλήθηκε ολόκληρο το επεισόδιο της εκπομπής της ET3 «Αληθινά σενάρια», αφιερωμένο στα σημαντικότερα γεφύρια και γέφυρες του ελληνισμού κι αργότερα το ντοκιμαντέρ του National Geographic για την κατασκευή της υπέρ-γέφυρας της Ελλάδας «Χαρίλαος Τρικούπης» που συνδέει το Ρίο με το Αντίρριο. Στη συνέχεια οι μαθητές χωρίστηκαν σε

τέσσερις ομάδες εργασίας με κριτήριο τον τόπο κατοικίας τους (σ.σ. οι μαθητές διαμένουν σε διάφορα γειτονικά χωριά), ώστε να είναι εφικτές οι συναντήσεις τους σε ώρες εκτός σχολείου για να εργαστούν μεταξύ τους. Ακολούθησε ενημέρωση για τον τρόπο εργασίας τους και τον τρόπο συγκέντρωσης του υλικού τους. Στη διάθεσή τους υπήρχαν α) το διαδίκτυο β) η σχολική βιβλιοθήκη γ) πηγές στις οποίες ο κάθε μαθητής είχε πρόσβαση (εγκυκλοπαίδειες, βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά, συγγενείς και γνωστούς που ήταν σε θέση να καταθέσουν προσωπικές μαρτυρίες). Η συγκέντρωση του υλικού χωρίστηκε στις παρακάτω ενότητες:

- **Αρχιτεκτονική** (Μορφολογία, υλικά κατασκευής, εναρμόνιση με το φυσικό περιβάλλον)
- **Κοινωνία-οικονομία** (Κοινωνικός ρόλος – ανάγκη επικοινωνίας, οικονομικές δραστηριότητες-επαγγέλματα)
- **Ιστορία** (Γεφύρια και γέφυρες ιστορικής σημασίας)
- **Λαογραφία** (Θρύλοι – παραδόσεις)
- **Λογοτεχνία**
- **Τέχνη** (Μουσική, Εικαστικά)

Ακολούθησε η επιλογή, η καταγραφή και η επεξεργασία των δεδομένων από τις ομάδες, καθώς και παρουσίαση των αποτελεσμάτων από τη μια ομάδα στην άλλη. Μάλιστα σε δεύτερη φάση, η μια ομάδα προσέθεσε επιπλέον υλικό στην ενότητα που είχε αναλάβει η άλλη ομάδα. Έτσι επιτεύχθηκε η καλύτερη δυνατή συγκέντρωση υλικού. Οι γνώσεις που αποκόμισαν οι μαθητές κατά τη συλλογή και επεξεργασία των δεδομένων εμπλουτίστηκε με την επίσκεψη των μαθητών στα Ιωάννινα και την Άρτα. Στη διάρκεια της εκδρομής οι μαθητές επισκέφθηκαν το θρυλικό γεφύρι της Άρτας (κάνοντας μάλιστα εύστοχες παρατηρήσεις για της καμάρες – ανακαλώντας στη μνήμη τους από το δημοτικό τραγούδι το «χτίσιμο» και «στοίχειωμα» της λυγερής στη μεγαλύτερη από τις καμάρες). Ακόμη επισκέφθηκαν τον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης, το Μουσείο Κέρινων Ομοιωμάτων Παύλου Βρέλλη με θεματικές ενότητες από την Ελληνική Ιστορία, το Σπήλαιο του Περάματος, όπου θαύμασαν τις αίθουσές του με την απaráμιλλη φυσική ομορφιά των σταλακτιτών και σταλαγμιτών, διέσχισαν τη λίμνη Παμβώτιδα με караβάκι και περιηγήθηκαν στο Νησάκι, όπου ξεναγήθηκαν στο Μουσείο του Αλή Πασά και τέλος επισκέφθηκαν το Μέτσοβο, όπου εντυπωσιάστηκαν από την πλούσια συλλογή έργων τέχνης της Πινακοθήκης Αβέρωφ.

Εμπλεκόμενες επιστήμες

Η υλοποίηση του προγράμματος συνδέθηκε και με άλλα γνωστικά αντικείμενα – επιστήμες και πιο συγκεκριμένα:

- **Ιστορία**
- **Νεοελληνική Γλώσσα**
- **Νεοελληνική Λογοτεχνία**
- **Πληροφορική (Διαδίκτυο)**
- **Καλλιτεχνικά (Μουσική, Εικαστικά)**
- **Γεωγραφία**
- **Φυσική (Μηχανική) – Γεωλογία**

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

A. ΓΕΝΙΚΑ

Τι είναι γέφυρα

Γενικά είναι η τεχνική κατασκευή με την οποία μπορούμε να πάμε από ένα μέρος σε άλλο, όταν μεταξύ τους υπάρχει εμπόδιο (ρεύμα ποταμού, χαράδρα, σιδηροδρομική γραμμή κλπ.).

Σκοποί κατασκευής

- **Συγκοινωνιακοί σκοποί:** η διέλευση των οδοιπόρων και των μεταφορικών μέσων πάνω από ποτάμια, ρέματα και χείμαρρους.
- **Κοινωνικοί σκοποί:** η επιτακτική ανάγκη των ανθρώπων για επικοινωνία.
- **Μεταφορικοί σκοποί:** ανάγκη ύδρευσης. Κατασκευή πέτρινων τοξωτών γεφυριών που χρησίμευαν αποκλειστικά στη μεταφορά νερού προς ένα υδραγωγείο. Ανάλογες κατασκευές χρησιμοποιούνται επίσης για την εγκατάσταση μεγάλων πετρελαιαγωγών, που μεταφέρουν τα πετρέλαια.
- **Πολοδομικοί σκοποί:** η γεφυροποιία συμβάλλει στην αποσυμφόρηση της κυκλοφορίας. Έτσι, σε ορισμένα κεντρικά σημεία των πόλεων κατασκευάζονται γέφυρες στις οποίες κυκλοφορούν τα αυτοκίνητα, ενώ το κατάστρωμα του δρόμου μένει ελεύθερο για τους πεζούς.

Υλικά κατασκευής

Ο άνθρωπος κατασκεύασε γέφυρες με τα εξής υλικά:

Προϊστορικοί χρόνοι

- Κορμοί δέντρων
- Επίπεδοι λίθοι
- Φυσικά σχοινιά
- Αργότερα με τοποθέτηση λίθων ο άνθρωπος μιμείται τα τόξα.

Ιστορικοί χρόνοι

- Πέτρα (π.χ. μυκηναϊκές γέφυρες)
- Ξύλο (κυπαρισσιού και κέδρου)
- Μίξη πέτρας και ενός είδος μπετόν χρησιμοποίησαν οι Ρωμαίοι.
- Από τον 19ο αι. σίδηρος (ως χυτοσίδηρος και αργότερα χάλυβας)
- Τέλος 19ου αι.: μπετόν
- Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: προεντεταμένο σκυρόδεμα.

Τύποι γεφυρών

1. Ανάλογα με τη χρήση:
  - Οδικές
  - Σιδηροδρομικές
  - Πεζών
  - Πεζών και ποδηλάτων
  - Υδρογέφυρες (για μεταφορά νερού)

2. Ανάλογα με το υλικό κατασκευής:
  - Ξύλινες
  - Λίθινες (αψιδωτές ή τοξωτές)
  - Σχοινένιες
  - Μεταλλικές (οι πρώτες ύλες που χρησιμοποιούνται είναι χυτοσίδηρος και χάλυβας)
  - Τσιμέντινες
  - Μεικτές

3. Ανάλογα με τον τρόπο έδρασής τους:
- Σταθερές: α. δοκογέφυρες β. κρεμαστές γ. καλωδιωτές
  - Κινητές: α. αναρτώμενες β. περιστροφικές γ. πτυσσόμενες δ. πλωτές

Οι αρχαιότερες σωζόμενες γέφυρες

Οι Μυκηναίοι ήδη από το 15^ο αι. π.Χ. κατασκεύαζαν γέφυρες. Η αρχαιότερη γνωστή σωζόμενη γέφυρα είναι η γέφυρα της Καζάρμας στο Γαλούση Αργολίδος. Βρίσκεται στο δημόσιο δρόμο Ναυπλίου-Επιδαύρου. Το ρεκόρ έχει καταχωρηθεί και στο Βιβλίο "Γκίνες" και χρονολογείται στα 1.600 π.Χ.

Το αρχαιότερο σε χρήση ακόμη και σήμερα γεφύρι της Ευρώπης είναι το μονότοξο πέτρινο γεφύρι των Ελληνιστικών χρόνων που βρίσκεται μόλις δύο χιλιόμετρα έξω από το χωριό Ξηροκάμπι Λακωνίας. Πάνω από αυτό περνούσε ο αρχαίος δρόμος που ένωνε την πόλη της Σπάρτης -κατά την Ρωμαϊκή εποχή- με το επίνειό της, την Καρδαμύλη, μέσω της Βασιλικής Οδού.

B. ΤΑ ΠΕΤΡΙΝΑ ΓΕΦΥΡΙΑ

Καταγωγή: Από τα ρωμαϊκά γεφύρια και υδραγωγεία-πανομοιότυπη τεχνική.

Θέσεις: Συνήθως δυσπρόσιτες, γι' αυτό οι πληροφορίες που έχουμε είναι ελάχιστες. Έχουν μεγάλη γεωγραφική διασπορά, αφού αυτά βρίσκονται διάσπαρτα σ' ολόκληρη την Ελλάδα, με έμφαση στις ηπειρωτικές περιοχές, λόγω του έντονου φυσικού ανάγλυφου. Ακολουθούν τη χάραξη αρχαίων δρόμων.

Αξία:

- Είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την τοπική και την εθνική ιστορία.

- Είναι ιδιαίτερα σημαντικά επιτεύγματα και συγχρόνως αντιπροσωπευτικά δείγματα της Ελληνικής λαϊκής αρχιτεκτονικής.
- Είναι πηγή πληθωρικού λαογραφικού υλικού, που περιλαμβάνει δημοτικά τραγούδια, θρύλους, παροιμίες, έθιμα, δοξασίες κ.ά. που χρήζουν επιστημονικής έρευνας.
- Αποτελούσαν το κυριότερο συγκοινωνιακό τεχνικό έργο στην Ελλάδα μέχρι τον 20ο αιώνα.
- Συχνά ανακηρύσσονται διατηρητέα μνημεία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς της χώρας μας .
- Είναι ίσως η καλύτερη «χρονομηχανή» που μας ταξιδεύει πίσω στο χρόνο και μας αποκαλύπτει πτυχές της καθημερινής ζωής.
- Πρέπει να αξιοποιηθούν τουριστικά με γνώμονα την αειφόρο ανάπτυξη της γύρω περιοχής.

Επιλογή τοποθεσίας:

- Μορφολογία εδάφους (βραχώδη στενώματα με γερούς βράχους)
- Συνήθως προκαθορισμένη θέση όπου υπήρχε αρχαιότερο ξύλινο ή πέτρινο γεφύρι.
- Τα περισσότερα βρίσκονται σε ορεινούς όγκους.
- Πολλά γεφύρια χτίστηκαν κοντά σε εύρωστες οικονομικά περιοχές π.χ. Ζαγόρι.

Μορφολογία:

- Μονότοξα γεφύρια στα βουνά (Οι ποταμοί λόγω μικρού πλάτους είναι ορμητικοί).
- Πολύτοξα γεφύρια στις πεδιάδες.
- Κανένα γεφύρι δεν είναι ολόιδιο με κάποιο άλλο.
- Κάποια έχουν λιθόγλυπτα διακοσμητικά στοιχεία ή επιγραφές με χρονολογίες κτίσης, ανακαίνισης και ονόματα χορηγών και μαστόρων.

Υλικά κατασκευής:

- Βασική πρώτη ύλη ο σχιστόλιθος που αφθονεί στη Ελλάδα.
- «Κουρασάνι», συνδετική ύλη, είδος ασβεστοκονιάματος.
- Το κουρασάνι περιείχε χώμα, νερό, ελαφρόπετρα, σβησμένο ασβέστη, τριμμένο κεραμίδι, ξερά χόρτα, ασπράδια αυγών και τρίχες ζώων.

Κόστος κατασκευής:

Μεγάλο το κόστος κατασκευής.

- Το αναλάμβανε ένα ολόκληρο χωριό ή πολλά γειτονικά χωριά.
- Μεμονωμένοι χρηματοδότες- χορηγοί (πλούσιοι έμποροι).
- Ο ιδιοκτήτης του παρακείμενου μύλου, γιατί έτσι ο μύλος γινόταν προσβάσιμος και αύξανε το πελατολόγιό του.
- Κάποιος κλέφτης ή αρματολός.
- Κάποιο θρησκευτικό πρόσωπο (παπάς ή καλόγερος).
- Κάποιος Τούρκος αξιωματούχος

Ονοματοδοσία:

Το κάθε γεφύρι έπαιρνε το όνομά του

- από το χορηγό του (για να τιμηθεί το πρόσωπο αυτό),
- από το φυσικό περιβάλλον: το ίδιο το ποτάμι, τη χαράδρα, το βουνό, ή την τοποθεσία.
- Από το ανθρωπογενές περιβάλλον: χωριό, μοναστήρι ή εκκλησία, χάνι, νερόμυλο, βρύση, σπίτι, ή κάποιο τυχαίο συμβάν π.χ. έναν πνιγμό, μια συμπλοκή κ.ά.

Οι μάστορες:

- Δεν έχουμε πολλές πληροφορίες για τους μάστορες των γεφυριών, γιατί ήταν σεμνοί, χωρίς πνεύμα επιδείξεως και τους χαρακτήριζε η έλλειψη ματαιοδοξίας.
- Ονομάζονταν αλλιώς *κιοπρουλήδες* (από το τούρκικο *korpi* = γέφυρα).
- Ήταν αυτοδίδακτοι λαϊκοί αρχιτέκτονες και ακολουθούσαν τους κανόνες που η ίδια η φύση τους υπαγόρευε, σεβόμενοι αισθητικά το φυσικό τοπίο.
- Είχαν έμφυτη την αρμονία και το μέτρο, όπως κάθε καλλιτέχνης.

Οργάνωση:

- Οι μάστορες ήταν οργανωμένοι σε ομάδες ή μπουλούκια (τούρκικα: *Boluk* = συντροφιά, λόχος) ή νταϊφάδες, ή τσούρμο, ή ισνάφια ή συντεχνίες.
- Οι ονομασίες των συντεχνιών των μαστόρων - χτιστάδων διαφέρουν από τόπο σε τόπο. Στην Ήπειρο ονομάζονται *Κουδαράιοι* (κούδα=πέτρα)
- Αυτές οι ομάδες ήταν εποχιακές. Διαρκούσαν από την άνοιξη ως το χειμώνα, όταν τελείωνε λόγω καιρού και η εργασία τους.

- Δεν υπέγραφαν συμβάσεις εργασίας. Συμβόλαιό τους ήταν ο λόγος.
- Ζούσαν κοινοβιακά και την αμοιβή τους την καθόριζε ο πρωτομάστορας ανάλογα με την αξία του καθενός.
- Συνήθως στο κάθε μπουλούκι οι μάστορες είχαν μεταξύ τους σχέση συγγένειας.

Σύνθεση μπουλουκιών:

Η σύνθεση του μπουλουκιού ήταν σχεδόν η ίδια σε όλα τα μαστοροχώρια και αποτελούνταν από:

- δύο έμπειρους πελεκάνους από τους οποίους ο ένας ήταν ο πρωτομάστορας ή κάλφας.
- δύο καλούς κτίστες.
- δύο κλειδοσάδες, δηλαδή κτίστες με λιγότερες ικανότητες.
- δύο νταμαρτζήδες που ήταν υπεύθυνοι για την εξόρυξη των πετρωμάτων και τις εργασίες στο νταμάρι.
- ένα λασπιτζή που έφτιαχνε το ασβεστοκονίαμα και το κουρασάνι.
- ένα μαραγκό που έφτιαχνε τα ξύλα για τον ξυλότυπο, τη στέγη και τα κουφώματα.
- έναν ξυλογλύπτη (=ταγιαδόρο) για την ξυλόγλυπτη διακόσμηση.
- έναν-δύο παραγιούς, που ήταν οι μαθητευόμενοι μάστορες.
- ένα-δύο τσιράκια ή μαστορόπουλα, για να κουβαλούν τις πέτρες από το νταμάρι, τη λάσπη στο γιαπί, να φροντίζουν τα ζώα και μερικές φορές να μαγειρεύουν.

Την ιεραρχία μπορούσε κάποιος να τη διαβεί σταδιακά. Η προαγωγή από τη μια βαθμίδα στην άλλη γινόταν υπό την αυστηρή επίβλεψη του πρωτομάστορα.

Καταγωγή των μαστόρων:

Η Ήπειρος είναι κοιτίδα των μαστόρων.

Προέρχονται από τρεις περιοχές: Κόνιτσα, Τζουμέρκα, Χουλιαράδες.

Τα παλιότερα μαστοροχώρια είναι η Πυρσόγιαννη και η Βούρμπιανη (Κόνιτσα).

Τα κουδαρίτικα-η μυστική γλώσσα των μαστόρων:

Αιτία: Η φτώχεια και η ανάγκη να διατηρήσουν τα απαραίτητα για την επιβίωσή τους. Η εργασία τους αποτελούσε το μοναδικό μέσο συντήρησης των οικογενειών τους, συνεπώς αυτή έπρεπε να προστατευθεί, να παραμείνει, δηλαδή, γνωστή η τέχνη ανάμεσα στην ομάδα,

στη συντεχνία. Να μη μαθευτούν τα μυστικά σε πολλούς και διεκδικήσουν περισσότεροι τη δουλειά.

Τα «κουδαρίτικα» είναι μια γλώσσα με φτωχό λεξιλόγιο, με λέξεις που στο σύνολό τους δεν ξεπερνούν τις πεντακόσιες και που αναφέρονται κυρίως στις έννοιες του χρήματος, της τροφής, στις σχέσεις μαστόρων, στα οικοδομικά υλικά που χρησιμοποιούν καθημερινά καθώς και στη γυναίκα και στις σεξουαλικές σχέσεις.

Σήμερα τα κουδαρίτικα βρίσκονται σε αχρηστία καθώς δεν υπάρχουν μπουλούκια μαστόρων.

Έθιμα μαστόρων:

Κουρμπάνι: Σφαγή ζώου, συχνότερα κόκορα, όταν τέλειωνε το σκάψιμο των θεμελίων.

Ρίψη νομισμάτων: πάνω στα θεμέλια για «να βροντήσουν τα καλορίζικα».

Ζιαφέτι: Πλούσιο γεύμα, όταν τέλειωνε το έργο.

Το γεφύρι της Άρτας

Ιστορία

Η αρχική κατασκευή του γεφυριού τοποθετείται στα χρόνια της κλασικής Αμβρακίας επί βασιλέως Πύρρου Α΄ (3ος π.Χ. αι.). Τη σημερινή του μορφή, το Γεφύρι της Άρτας απέκτησε το έτος 1602-1606 μ.Χ. Οι πληροφορίες αναφέρουν ότι η χρηματοδότηση της κατασκευής του Γεφυριού της Άρτας έγινε από έναν Αρτινό παντοπώλη, τον Ιωάννη Θιακογιάννη ή Γυφτοφάγο. Το Λαογραφικό Μουσείο Άρτας που βρίσκεται ακριβώς δίπλα στη γέφυρα ήταν το παλιό Οθωμανικό Τελωνείο. Το έτος 1881, όταν απελευθερώθηκε de jure (με συμφωνία) η Άρτα, το γεφύρι ήταν το σύνορο της ελεύθερης με την τουρκοκρατημένη Ελλάδα. Το 1944 όταν οι Γερμανοί ναζί αποχώρησαν, διέταξαν να ανατιναχθεί το πέτρινο Γεφύρι της Άρτας, αλλά ο Γερμανός σαμποτέρ προφανώς εκτίμησε το μέγεθος του εγκλήματος, δεν υπάκουσε στη διαταγή και το γεφύρι σώθηκε.

Ο θρύλος

Κατά το δημοτικό τραγούδι που ανήκει στις παραλογές, 1300 κτίστες, 60 μαθητές, 45 μάστοροι (μηχανικοί) υπό τον Αρχιμάστορα, προσπαθούσαν να κτίσουν τη γέφυρα της οποίας τα θεμέλια κάθε πρωί ήταν κατεστραμμένα. Τελικώς -σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση- ένα πτηνό με ανθρώπινη φωνή γνωστοποίησε πως για να στεριώσει η γέφυρα απαιτείται η ανθρωποθυσία της συζύγου του Πρωτομάστορα πράγμα που έγινε με κατάρες

που καταλήγουν σε ευχές. Το τραγούδι του γεφυριού της Άρτας αποτέλεσε την πρωταρχική πηγή πολλών παραλλαγών σε πολλές γλώσσες και χώρες της Βαλκανικής. Η εξήγηση είναι απλή, αφού το “γεφύρι της Άρτας” δεν αναφέρεται σε αυτό καθ’ αυτό το χτίσιμο, αλλά στην έννοια της θυσίας για την ολοκλήρωση μίας συνολικής προσπάθειας για το καλό της Πατρίδας. Αυτή ακριβώς είναι και η έννοια του γνωστού άσματος, αυτός και ο λόγος που υπάρχει σε όλα τα μήκη και τα πλάτη. Για να θυμίζει την έννοια του Χρέους και του Ηρωισμού. Στην καθομιλουμένη η φράση "Το γιοφύρι της Άρτας" χρησιμοποιείται για έργα τα οποία αργούν πολύ να τελειώσουν.

Παραλλαγές του Δημοτικού Τραγουδιού

- Ποντιακή παραλλαγή – «Της Τρίχας το γεφύρ'».
- Πομακική παραλλαγή, «Τα τρία αδέρφια»
- Παραλλαγή Μάνης.
- Αλβανική παραλλαγή, «Το κάστρο της Ροζάφας»
- Παραλλαγή Ιερισσού Χαλκιδικής.
- Κυπριακή παραλλαγή, «Ο Βαλιαντής τζ'η Μαρουδικιά».
- Παραλλαγή από την Αγία Ελένη και τη Λευκοθέα Σερρών.

Λογοτεχνικές επιρροές

Το Γεφύρι της Άρτας έχει γίνει πηγή έμπνευσης για πολλούς συγγραφείς και με βάση αυτό έχουν γραφεί αρκετά έργα, όπως τα παρακάτω:

- Μπάμπης Δερμιτζάκης: «Τα τρία Γεφύρια της Άρτας» και «Το γεφύρι με τις τρεις καμάρες»,
- «Το γιοφύρι της Άρτας» του Ηλία Βουτιερίδη, περιοδικό «Νουμάς», 1905
- «Το ανεχτίμητο» του Παντελή Χορν δημοσιευμένο σε ανεξάρτητο τόμο μαζί με το μονόπραχτό του «Ο ξένος», 1906
- «Ο Πρωτομάστορας», τραγωδία που έγραψε ο Νίκος Καζαντζάκης το 1909, μελοποίησε ο Μανώλης Καλομοίρης και παίχτηκε στην Αθήνα το 1916. Το έργο είναι αφιερωμένο στον Πρωτομάστορα της Ελλάδας, τον Ελευθέριο Βενιζέλο.
- «Θυσία της Άρτας» του Στέλιου Σεφεριάδη.
- «Της Τρίχας το γεφύρι» του Παν. Φωτιάδη, 1927.
- «Της Τρίχας το Γεφύρ'» του Θόδωρου Κανονίδη, 1930.
- «Γεφύρι της Άρτας» του Γ. Θεοτοκά, 1942.

- «Η Γυναίκα του Πρωτομάστορα», Φίλωνος Κτενίδη, στην ποντιακή διάλεκτο, 1950
- «Το Γεφύρι της Άρτας» του Γιάννη Ανδρίτσου, 1960
- «Το γεφύρι με τις τρεις καμάρες» του Αλβανού συγγραφέα Ισμαήλ Κανταρέ, 1989

Άλλα γεφύρια που συνδέονται με θρύλους:

- Γέφυρα Κοράκου Άρτας
- Γεφύρι «Διαβόλου» Τροιζηνίας
- Γεφύρι Κλειδωνιάς Βίκου
- Γεφύρια Γρεβενών: Πασά και Ζιάκα
- Γεφύρι Κοιλαδίου Τσοτυλίου
- Γεφύρι Βίνιανης
- Γεφύρι της Γριάς κοντά στο Περτούλι
- Γεφύρι Ανθοχωρίου Βοΐου Κοζάνης
- Πετρογέφυρο Κοζάνης
- Γεφύρι Τσακνοχωρίου Κοζάνης
- Γεφύρι «της αγάπης» στην Κακιά Σκάλα
- Θεογέφυρο Ιωαννίνων
- Γεφύρι στο χωριό Άγιος Αιδηψού

Οι σπουδαιότερες σύγχρονες γέφυρες της Ελλάδας

Η γέφυρα του Γοργοπόταμου

Ο Γοργοπόταμος είναι ποταμός του νομού Φθιώτιδας. Σχηματίζει βαθύ φαράγγι στην Οίτη, πάνω από το οποίο διέρχεται η σιδηροδρομική γραμμή του ΟΣΕ.

Ο Γοργοπόταμος έχει συνδεθεί με την εθνική αντίσταση εναντίον των γερμανικών στρατευμάτων κατοχής. Στις 25 Νοεμβρίου του 1942 ενωμένες αντιστασιακές δυνάμεις του ΕΛΑΣ του Άρη Βελουχιώτη και του ΕΔΕΣ του Ναπολέοντα Ζέρβα με τη συνεργασία Άγγλων πρακτόρων ανατίναξαν την σιδηροδρομική γέφυρα του Γοργοποτάμου.

Η ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοποτάμου ήταν μία από τις μεγαλύτερες πράξεις δολιοφθοράς κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Προκάλεσε τον θαυμασμό όλης της κατεχόμενης Ευρώπης και έδωσε κουράγιο στο δοκιμαζόμενο ελληνικό λαό.

Η γέφυρα του Ισθμού Κορίνθου

Ο Ισθμός της Κορίνθου είναι μια στενή λωρίδα γης που ενώνει τη Στερεά Ελλάδα με την Πελοπόννησο, ενώ η διώρυγα που έχει διανοιχθεί σ' αυτόν ενώνει το Σαρωνικό με τον Κορινθιακό κόλπο. Έχει πλάτος έξι περίπου χιλιομέτρων και το πιο στενό σημείο είναι εκεί όπου έχει κατασκευαστεί η διώρυγα της Κορίνθου (1880-1893).

Η κρεμαστή γέφυρα των Τεμπών

Βρίσκεται επί της Εθνικής Οδού Λαρίσης – Κατερίνης. Η έναρξη της κατασκευής της έγινε το 1959 και η ολοκλήρωσή της το 1960. Η θεμελίωση της γέφυρας παρουσίασε πολλές δυσχέρειες, λόγω του μεγάλου βάθους του ποταμού, της αμμώδους σύστασης του υπεδάφους και της παρουσίας πολλών και μεγάλων πηγών στις θέσεις των βάθρων.

Η πλωτή γέφυρα της Λευκάδας

Η γέφυρα είναι πλωτή και συνδέει οδικά το ομώνυμο νησί με τη Στερεά Ελλάδα (νομό Αιτωλοακαρνανίας). Μέχρι το 1989 τα οχήματα μεταφέρονταν από τη μία πλευρά στην άλλη με αλυσιδοκίνητες σχεδίες (τις λεγόμενες "περαταριές"). Με την κατασκευή της πλωτής γέφυρας κατέστη δυνατό να διέρχεται δεκαπλάσιος αριθμός οχημάτων (600 ανά ώρα) σε σχέση με το παλαιότερο σύστημα (60 ανά ώρα).

Σιδηροδρομική γέφυρα Ντε Κίρικο Πηλίου

Μεταλλική γέφυρα στο σιδηροδρομικό δίκτυο του Πηλίου. Είναι ευθύγραμμη μεταλλική γέφυρα στην οποία πατάει η καμπύλη της γραμμής. Ονομάστηκε έτσι για να τιμηθεί ο Εβαρίστο ντε Κίρικο, αρχιμηχανικός στις εργασίες κατασκευής του τμήματος της γραμμής από τα Λεχώνια ως τις Μηλιές. Ο Ε. ντε Κίρικο ήταν πατέρας του διάσημου σουρεαλιστή ζωγράφου Τζιόρτζιο ντε Κίρικο.

Υψηλή γέφυρα Χαλκίδας

Η Υψηλή Γέφυρα Ευρίπου (αναφέρεται συνήθως ως νέα γέφυρα Χαλκίδας) αποτελεί τμήμα της οδικής παράκαμψης της Χαλκίδας και ενώνει τη βοιωτική ακτή με την ευβοϊκή. Η κατασκευή του έργου ξεκίνησε το Μάιο του 1985 και ολοκληρώθηκε το 1993. Έχει μήκος περίπου 700 μέτρα.

Γέφυρα Πολυφύτου ή Σερβίων Κοζάνης

Εγκαινιάστηκε το 1975, όταν δημιουργήθηκε η τεχνητή λίμνη του φράγματος του Πολυφύτου, στον ποταμό Αλιάκμονα. Τα έργα για την κατασκευή της ξεκίνησαν το 1972. Υπήρξε η μεγαλύτερη σε μήκος γέφυρα της Ελλάδας, πριν την κατασκευή της γέφυρας Ρίου-Αντιρρίου.

Καλωδιωτή γέφυρα Ρίου-Αντιρρίου «Χαρίλαος Τρικούπης»

Το έργο της γέφυρας Ρίου - Αντιρρίου υπήρξε, πριν απ' όλα, το όραμα ενός πολιτικού: του Χαρίλαου Τρικούπη, ο οποίος καταγόταν από το γειτονικό Μεσολόγγι και διετέλεσε επανειλημμένα πρωθυπουργός την τελευταία εικοσαετία του 19ου αιώνα.

Ο διαγωνισμός προκηρύχτηκε το 1991 και οι προσφορές κατατέθηκαν την 1η Δεκεμβρίου του 1993. Η σύμβαση αυτή, όμως, τέθηκε σε ισχύ στις 24 Δεκεμβρίου 1997. Ως περίοδος μελέτης και κατασκευής ορίστηκε το διάστημα των επτά ετών (1997 - 2004).

Περιγραφή της γέφυρας

Καλωδιωτή γέφυρα μήκους 2.252 μέτρων με τέσσερις πυλώνες. Τα ανοίγματα έχουν μήκος 286 μέτρα, 560 μέτρα, 560 μέτρα, 560 μέτρα και 286 μέτρα.

Για να ολοκληρωθεί αυτό το έργο έπρεπε ν' αντιμετωπιστεί ένας σπάνιος συνδυασμός αντίξοων συνθηκών που συνθέτουν το φυσικό περιβάλλον της γέφυρας:

- Το βάθος της θάλασσας που είναι έως και 65 μέτρα.
- Ο πυθμένας που είναι μειωμένων αντοχών.
- Την έντονη σεισμική δραστηριότητα και τις πιθανές τεκτονικές μετακινήσεις.

Η γέφυρα κατασκευάστηκε ώστε να αντέχει:

➤ Σε περίπτωση σεισμού με επιτάχυνση εδάφους 48%, επί της βαρύτητας. Με βάση τον Νόμο των πιθανοτήτων σεισμός αυτού του μεγέθους εμφανίζεται μια φορά στα 2.000 χρόνια. Ο πρόσφατος σεισμός στην Τουρκία με ένταση 7,4 Ρίχτερ έδωσε επιτάχυνση 40%.

➤ Στο ενδεχόμενο σύγκρουσης με δεξαμενόπλοιο 180.000 τόνων που πλέει με ταχύτητα 16 κόμβων.

- Σε ανέμους έως και 265 χιλιόμετρα την ώρα που αντιστοιχούν σε τυφώνα.

Παρουσίαση προγράμματος-Αξιολόγηση

Αρχικά οι ομάδες παρουσίασαν τη δουλειά τους κατά τη διάρκεια των τακτικών συναντήσεων. Έτσι όλες οι ομάδες σχημάτισαν μια ολοκληρωμένη εικόνα για το σύνολο του project. Κατά την επίσκεψη μας στα Ιωάννινα και την Άρτα αξιοποίησαν την εμπειρία και τις πληροφορίες που είχαν συλλέξει, συγκέντρωσαν φωτογραφικό υλικό κι εμπλούτισαν τις παρουσιάσεις τους. Δυστυχώς λόγω συγκυριών δεν πραγματοποιήθηκε η καθιερωμένη Γιορτή Πολιτισμού που διοργανώνει στο τέλος κάθε σχολικού έτους το γραφείο πολιτιστικών θεμάτων της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Σερρών και έτσι οι μαθητές δεν είχαν την ευκαιρία να παρουσιάσουν την εργασία τους εκτός σχολείου. Ωστόσο μια ολοκληρωμένη, αλλά σύντομη παρουσίαση έγινε στην αίθουσα τελετών του σχολείου μας στις 16-5-2012, κατά την οποία παρουσιάστηκε το σύνολο της εργασίας των μαθητών στους υπόλοιπους μαθητές του σχολείου, στο εκπαιδευτικό προσωπικό και σε καλεσμένους που παραστάθηκαν (συγγενείς και φίλοι μαθητών).

Αυτοαξιολόγηση μαθητών

Σύμφωνα με τις διαπιστώσεις και τις δηλώσεις των ίδιων των μαθητών κατά την τελευταία συνάντηση:

- Ευχαριστήθηκαν την ομαδική εργασία και τη συνεργασία. Ομολόγησαν ότι δέθηκαν και ήρθαν πιο κοντά με συμμαθητές τους με τους οποίους δεν είχαν στενές σχέσεις πριν την ανάληψη των εργασιών τους.
- Ένωσαν τη χαρά της δημιουργίας με τη μεθοδολογία που χρησιμοποίησαν κατά το στάδιο της έρευνας για τη συλλογή των δεδομένων.
- Ικανοποιήθηκαν, όταν συνέλεξαν και συγκέντρωσαν το υλικό τους.
- Ψυχαγωγήθηκαν και εμπλούτισαν τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους στην εκδρομή στα Ιωάννινα και Άρτα.
- Χάρηκαν το κομμάτι των παρουσιάσεων. Ειδικά η ολοκληρωμένη παρουσίαση στην αίθουσα τελετών του σχολείου και η παρακολούθησή της από το υπόλοιπο κοινό τους κίνησε το ενδιαφέρον και εξέφρασαν την επιθυμία και για άλλου είδους εργασίες.

Βιβλιογραφία

- Γκίνης Νικ. «Το τραγούδι του γιοφυριού της Άρτας», Θεσσαλονίκη, 1990.
- Γκράσος, Γ. “Τα Πέτρινα Γεφύρια της Ελλάδας”, Μακρινίτσα, Δεκέμβριος 2007, Κ.Π.Ε. Μακρινίτσας.

Δερμιτζάκης Μπάμπης, Τα τρία «Γεφύρια της Άρτας» και «Το γεφύρι με τις τρεις καμάρες», Φιλολογική, Απρίλιος-Μάιος-Ιούνιος 2001, τεύχος 75

Δημητράκη Α. «Τα πέτρινα γεφύρια της Ελλάδας», Αθήνα, 2002, Adam Editions.

Ζαρζώνη Γ. & Ι. «Τα πέτρινα γεφύρια των Γρεβενών», Γρεβενά, 2000, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών-Εγνατία Οδός Α.Ε.

Θεοτοκά Γ. Θεατρικά Έργα, «Το γεφύρι της Άρτας», Βιβλιοπωλείον της Εστίας.

Καγιαλής Παναγιώτης Ντουινιά Χριστίνα Μέντη Θεοδώρα, Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ΄ Γύμνασίου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2006

Κωστέα Α. «Ιστορική Εξέλιξις της γέφυρας, μέρος Ι: Ξύλινοι, Λίθινοι και εκ Σκυροδέματος γέφυραι», Αθήναι, 1941.

Μαμμόπουλος Αλέξ. «Λαϊκή Αρχιτεκτονική – Ηπειρώτες Μάστοροι και Γεφύρια», Αθήνα, 1973.

Μακρή Γ. «Οι γέφυρες στην Αρχαία Ελλάδα», Αίολος, Αθήνα 2004.

Μαντά Σπ. «Τα Ηπειρώτικα Γεφύρια», Τεχνικές Εκδόσεις Α.Ε., Αθήνα, 1984.

Μαντά Σπ. «Του γιοφυριού της Άρτας ... τραγουδώντας το θρύλο», Έκδοση Αρχείου Γεφυριών Ηπειρώτικων (Α.Γ.Η) , Αθήνα 2011.

Μητσάκη Κ. «Πομάκιες διασκευές του τραγουδιού για το γεφύρι της Άρτας», Θεσσαλονίκη 1978.

Μπεληγιάννη Ε. «Αναζητώντας τα πέτρινα γεφύρια της Ελλάδας», Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα 2007.

Μπεληγιάννη Εύη, «Θεσσαλία Μαστόρων έργα», «Γεωτρόπιο» Ελευθεροτυπία, τεύχος 393, 26-27 Οκτωβρίου 2007

Παπαγεωργίου Β.-Πετρονώτη Α. «Ο Πυρσογιαννίτης Μάστορας Ζιώγας Φρόντζος και τα έργα του (Μαστόροι και Γεφύρια)», Κόνιτσα, 1996, Εκδ. Δήμου Κόνιτσας-Πνευματικού Κέντρου.

Πέτρινα Γεφύρια, Η Καθημερινή «Επτά Ημέρες», 13 Φεβρουαρίου 2000

Τάσιος Θ. (επιμ.) «Αρχαιοελληνική Γεφυροποιία», Πρακτικά ημερίδας Εταιρείας Μελέτης Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας, Αθήνα, 2002, Έκδοση Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου.

Τιλκίδης Αθανάσιος, «Τα πέτρινα γεφύρια των Σερρών», Σέρρες, 2006, έκδοση Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών.

Τσότσου Γ. «Μακεδονικά Γεφύρια» Θεσσαλονίκη, 1997, University Studio Press.

Τσούτσινος Γ. «Πέντε Αρτινά Μελετήματα» σ. 27-32, Αθήνα, 1982.

Δικτυογραφία

Ιστοσελίδα Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Μακρινίτσας. <http://kpe-makrin.mag.sch.gr/>

Ιστοσελίδα Δ.Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών. <http://www.serrelib.gr/petrinagefyria.htm>,

<http://www.serrelib.gr/ekdoseis8.htm>,

<http://www.kalomiris.org/kalorg/Libretti/PROTOMASTORAShtm.html>

1^η χριστουγεννιάτικη ολυμπιάδα: παράλληλες δράσεις

Σουλτάνα Ζουρνατζή-Ζηνοβία Παπάζογλου
Γυμνάσιο Ηράκλειας Σερρών

Περίληψη

Στην παρούσα εισήγηση παρουσιάζεται η «1^η χριστουγεννιάτικη ολυμπιάδα», η οποία υλοποιήθηκε στο Γυμνάσιο Ηράκλειας και περιλαμβάνει πέντε παράλληλες δράσεις σχετικές με τα Χριστούγεννα, την Πρωτοχρονιά και τα Θεοφάνεια. Τα «αστερομαζέματα», οι «κουραμπιέδες και τα μελομακάρονα», οι «νότες Χριστουγέννων», το «sucht und findet» ή αλλιώς το «ψάξε και βρες», ένα παιχνίδι για τους γερμανομαθείς του σχολείου, και τέλος το «e-λεύκωμα ευχών» είναι οι δράσεις που υλοποιήθηκαν παράλληλα με τα μαθήματα. Η ολυμπιάδα ξεκίνησε την Πέμπτη 1 Δεκεμβρίου και ολοκληρώθηκε την Παρασκευή 23 Δεκεμβρίου με μια εορταστική τελετή λήξης, η οποία περιλάμβανε τη διεξαγωγή του τελικού της δράσης «αστερομαζέματα», την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων και τη βράβευση των νικητών όλων των δράσεων της 1^{ης} χριστουγεννιάτικης ολυμπιάδας. Στη συγκεκριμένη εισήγηση θα παρουσιαστούν αναλυτικά οι δράσεις «αστερομαζέματα» και «κουραμπιέδες και μελομακάρονα».¹

Εισαγωγή

Η ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών και η δημιουργία ενός κατάλληλου κλίματος, το οποίο θα διευκολύνει τη μάθηση και θα προάγει την ψυχοκοινωνική προσαρμογή όλων των μελών της σχολικής κοινότητας, αποτελούν ορισμένες από τις βασικές αρχές του Νέου Σχολείου.² Επίσης, σύμφωνα με τη «θετική ψυχολογία», η οποία είναι μία από τις πιο σύγχρονες ψυχολογικές προσεγγίσεις και έχει συμβάλει στη διαμόρφωση μιας νέας οπτικής για την εκπαίδευση, δίνεται έμφαση τόσο στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών, όσο και στη διαμόρφωση μιας εποικοδομητικής στάσης των εκπαιδευτικών απέναντι σε μια δύσκολη και απαιτητική εκπαιδευτική πραγματικότητα.³ Στο πλαίσιο αυτό, καινοτόμες δράσεις οι οποίες ενισχύουν την αίσθηση ενός ανθρώπινου σχολείου και συμβάλλουν στη διαμόρφωση θετικού ψυχολογικού κλίματος αποτελούν αναγκαιότητα του εκπαιδευτικού

¹ Οι υπόλοιπες δράσεις της 1^{ης} χριστουγεννιάτικης ολυμπιάδας παρουσιάζονται αναλυτικά στην ιστοσελίδα του σχολείου (<http://gym-irakl.ser.sch.gr/>).

² Από το *σήμερα στο Νέο Σχολείο με Πρώτα το Μαθητή*, διαθέσιμο στο: http://www.minedu.gov.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=402&Itemid=785&lang=el&show_all=1.

³ *Η Θετική Ψυχολογία στην Εκπαίδευση*, διαθέσιμο στο: http://www.positiveemotions.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=72&lang=el.

συστήματος και γι' αυτό έχουν ήδη ενταχθεί στα νέα πιλοτικά προγράμματα σπουδών.⁴ Βασιζόμενη στις παραπάνω αρχές, η 1^η χριστουγεννιάτικη ολυμπιάδα στοχεύει αφ' ενός στο να δραστηριοποιηθούν οι μαθητές, να αναλάβουν πρωτοβουλίες, να παίξουν, να μάθουν μέσα από το παιχνίδι και να αξιοποιήσουν δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο τους και αφ' ετέρου στο να φέρει στο σχολείο πιο νωρίς το εορταστικό κλίμα και να γεμίσει τις ψυχές μαθητών και εκπαιδευτικών με αισιοδοξία, κέφι και θετική διάθεση.

«1^η χριστουγεννιάτικη ολυμπιάδα»: Παρουσίαση Δραστηριότητας

Αντικείμενο: Η «1η χριστουγεννιάτικη ολυμπιάδα» περιλαμβάνει παράλληλες δράσεις σχετικές με τα Χριστούγεννα, την Πρωτοχρονιά και τα Θεοφάνεια, οι οποίες διεξήχθησαν στο Γυμνάσιο Ηράκλειας Σερρών -παράλληλα με τα μαθήματα- από την 1η Δεκεμβρίου μέχρι και την 23η Δεκεμβρίου 2011. Οι δράσεις που υλοποιήθηκαν είναι οι εξής: αστερομαζέματα, κουραμπιέδες & μελομακάρονα, νότες Χριστουγέννων, sucht und findet και e-λεύκωμα ευχών. Το όνομα «ολυμπιάδα» επιλέχθηκε να αγκαλιάσει όλες αυτές τις δράσεις, γιατί ο σκοπός της όλης προσπάθειας ήταν να διοργανώνονται παράλληλες δράσεις που θα διαρκούν πολλές μέρες και θα δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές να μετέχουν ελεύθερα και χωρίς κανένα περιορισμό σε όσες επιθυμούν.

Τάξη: Στις δράσεις της «1ης χριστουγεννιάτικης ολυμπιάδας» συμμετείχαν όλοι οι μαθητές του Γυμνασίου, είτε ατομικά είτε σε ομάδες. Αξίζει να σημειωθεί πως οι περισσότεροι μαθητές συμμετείχαν παράλληλα σε περισσότερες από μία δράσεις.

Γνωστικά αντικείμενα: Νεοελληνική Γλώσσα, Νεοελληνική Λογοτεχνία, Θρησκευτικά, Γερμανικά και Λαογραφία.

Σκοπός: Ο σκοπός ήταν μέσα από καινοτόμες δράσεις να φέρουμε στο σχολείο πιο νωρίς το εορταστικό κλίμα, να γεμίσουμε τις ψυχές των μαθητών με αισιοδοξία, κέφι, θετική και δημιουργική διάθεση και παράλληλα να δημιουργήσουμε τις προϋποθέσεις για την προώθηση της ενεργητικής μάθησης, της συνεργασίας και της αλληλεπίδρασης μεταξύ των μαθητών, αλλά και μεταξύ των εκπαιδευτικών.

Στόχοι: Οι στόχοι που τέθηκαν ήταν οι μαθητές:

- να δραστηριοποιηθούν, να αναλάβουν πρωτοβουλίες και γενικότερα να αναπτύξουν οριζόντιες ικανότητες.

⁴ *Νέο Σχολείο, Σχολική και Κοινωνική Ζωή, Οδηγός Εκπαιδευτικού*, διαθέσιμο στο: <http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps/Σχολική%20και%20Κοινωνική%20Ζωή/Οδηγός%20ΣΚΖ%20για%20Δευτεροβάθμια%20Εκπαίδευση.pdf>.

- να εμπλακούν με διασκεδαστικό τρόπο στη μαθησιακή διεργασία μέσω ατομικών ή/και ομαδικών δραστηριοτήτων.
- να υιοθετήσουν αξίες όπως η αλληλεγγύη και ο σεβασμός στις απόψεις των άλλων.
- να χρησιμοποιήσουν επικοινωνιακά τις Νέες Τεχνολογίες.
- να αξιοποιήσουν δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο τους.

Περιγραφή Δραστηριότητας

Η «1η χριστουγεννιάτικη ολυμπιάδα» του Γυμνασίου Ηράκλειας ξεκίνησε την 1η Δεκεμβρίου 2011 και ολοκληρώθηκε στις 23 Δεκεμβρίου 2011 με μια εορταστική τελετή λήξης, η οποία περιλάμβανε τη διεξαγωγή του τελικού της δράσης «αστερομαζέματα», την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων και τη βράβευση των νικητών όλων των δράσεων.

Οι μαθητές ενημερώθηκαν για τις δράσεις την τελευταία εβδομάδα του Νοεμβρίου από τις υπεύθυνες καθηγήτριες, με ανακοινώσεις σε ειδικούς πίνακες ανακοινώσεων και μέσω της ιστοσελίδας του Γυμνασίου.

Υλοποίηση της Δράσης «Αστερομαζέματα» (υπεύθυνη καθηγήτρια: Ζηνοβία Παπάζογλου)

Οι μαθητές συμμετείχαν σε ένα καθημερινό ατομικό, αλλά και ταυτόχρονα ομαδικό παιχνίδι γνώσεων. Κάθε μέρα καλούνταν να απαντήσουν σε μία ερώτηση που αφορούσε τα Χριστούγεννα, την Πρωτοχρονιά ή τα Θεοφάνεια⁵, η οποία ανακοινωνόταν σε ειδικό πίνακα ανακοινώσεων και στην ιστοσελίδα του Γυμνασίου. Όποιος μαθητής επιθυμούσε μπορούσε να συμμετέχει μόνο με μία απάντηση, την οποία έγραφε σε χαρτάκι με το όνομά του και το τμήμα του και την έριχνε σε ειδικό κυτίο στην είσοδο του σχολείου.

Οι περισσότερες ερωτήσεις δίνονταν με τη μορφή αινίγματος και αφορούσαν ήθη και έθιμα των Χριστουγέννων και των άλλων εορτών του *Δωδεκαημέρου*. Οι ερωτήσεις αυτές έπρεπε να απαντηθούν μέχρι και το τελευταίο διάλειμμα της ημέρας. Οι ερωτήσεις που απαιτούσαν γνώσεις και έρευνα σε βιβλία ή στο διαδίκτυο είχαν περιθώριο να απαντηθούν μέχρι και την επόμενη μέρα, προκειμένου όλοι οι μαθητές να έχουν τη δυνατότητα να τις απαντήσουν.

⁵ Οι ερωτήσεις της δράσης δίνονται στο Παράρτημα της εισήγησης. Η βιβλιογραφία και οι ηλεκτρονικές πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για τη διαμόρφωση των ερωτήσεων και των απαντήσεων είναι: Ε. Περιορή (2003), Τεγόπουλος-Φυτράκης (1990), Γ. Τσανανάς & Α. Μπάρλος (2010), *Παναγία*, <http://el.orthodoxwiki.org/Παναγία>, *Τρεις μάγοι*, http://el.orthodoxwiki.org/Τρεις_μάγοι, *Χριστούγεννα*, <http://el.orthodoxwiki.org/Χριστούγεννα>, *Χριστούγεννα*, <http://el.wikipedia.org/wiki/Χριστούγεννα>, *Χριστουγεννιάτικα έθιμα χωρών*, http://el.wikipedia.org/wiki/Χριστουγεννιάτικα_έθιμα_χωρών.

Με κάθε συμμετοχή ο μαθητής που απαντούσε και το τμήμα του κέρδιζαν από 1 αστεράκι, ενώ με κάθε σωστή απάντηση κέρδιζαν από 2 ή 3 αστεράκια ανάλογα με τη δυσκολία της ερώτησης.

Κάθε μέρα ανακοινώνονταν:

- τα ονόματα των μαθητών και τα αστεράκια που είχαν συγκεντρώσει και
- η κατάταξη του κάθε τμήματος του σχολείου ανάλογα με τα αστεράκια που είχαν συγκεντρώσει οι μαθητές του.

Στην εορταστική τελετή λήξης, όπου παρουσιάστηκαν συνολικά όλες οι δράσεις, οι 12 μαθητές που συγκέντρωσαν τα περισσότερα αστεράκια και βρίσκονταν στις 3 πρώτες θέσεις βραβεύτηκαν και στη συνέχεια πήραν μέρος στον τελικό που ανέδειξε και το μεγάλο νικητή για τον οποίο υπήρχε κι ένα συμβολικό δώρο. Στην ίδια εκδήλωση πήραν επαίνους και τα 3 τμήματα του Γυμνασίου που συγκέντρωσαν τα περισσότερα αστεράκια.

Αξίζει να σημειωθεί πως η συμμετοχή των μαθητών στα «αστερομαζέματα» ήταν ιδιαίτερα ενθουσιώδης και το ενδιαφέρον τους αμείωτο από την αρχή μέχρι τον τελικό και την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων.

ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΔΡΑΣΗΣ «ΚΟΥΡΑΜΠΙΕΔΕΣ & ΜΕΛΟΜΑΚΑΡΟΝΑ» (υπεύθυνη καθηγήτρια Τάνια Ζουρνατζή)

Πρόκειται για ένα διαγωνισμό «συγγραφής παραμυθιού». Αρχικά έγινε μία πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος προς τους μαθητές και των δέκα τμημάτων του σχολείου για να δημιουργήσει κάθε τμήμα το δικό του παραμύθι. Οι μαθητές κάθε τμήματος έπρεπε να συνεργαστούν, για να γράψουν ένα παραμύθι με τίτλο «Κουραμπιέδες και μελομακάρονα» και στη συνέχεια να το παρουσιάσουν όσο γίνεται πιο ελκυστικά στους συμμαθητές τους. Για να μπορέσουν τα παιδιά να μπουν στο κλίμα των παραμυθιών αρχικά παρακολούθησαν στο εργαστήριο πληροφορικής μία παρουσίαση με χριστουγεννιάτικα παραμύθια και στη συνέχεια τους δόθηκε έντυπο υλικό σχετικά με τα βασικά χαρακτηριστικά των παραμυθιών το οποίο αναρτήθηκε και στην ιστοσελίδα του σχολείου.⁶ Στη συνέχεια οι μαθητές, ο καθένας ξεχωριστά, κλήθηκαν να καταθέσουν τις ιδέες τους για την πλοκή και τους ήρωες του παραμυθιού τους, ώστε να δημιουργηθεί για κάθε τμήμα μία «τράπεζα» ηρώων και φανταστικών ιστοριών σχετικών με τον τίτλο που τους δόθηκε. Με αυτόν τον τρόπο επιδιώχθηκε η κινητοποίηση και η αυτενέργεια όλων των μαθητών του τμήματος.

⁶ Για την προετοιμασία των μαθητών για τη συγγραφή του παραμυθιού χρησιμοποιήθηκε η εξής βιβλιογραφία: Μ.Γ. Μερακλής (2012), Π. Μηλιώρη (2006).

Το επόμενο στάδιο της δράσης ήταν να επιλέξουν οι μαθητές τη συγγραφική ομάδα που θα αναλάμβανε τη συγγραφή του παραμυθιού αντλώντας από την «τράπεζα» ιδεών που είχε δημιουργηθεί σε κάθε τμήμα. Τέλος, τους επισημάνθηκε ότι, για να γράψουν ένα πετυχημένο παραμύθι, θα ήταν χρήσιμο να ακολουθήσουν την παρακάτω συνταγή:

- 3 κούπες φαντασία
- 2 κούπες συνεργασία
- 2 κούπες διάθεση για δημιουργία
- γέλιο ή δάκρυ όσο πάρει το μείγμα
- κάποιες γνώσεις για τη «βάση»...

...και βέβαια να επιλέξουν σωστά τους συμμαθητές τους που θα αναλάμβαναν να ζυμώνουν τα υλικά και να στολίσουν το παραμύθι τους.

Η συγγραφή των παραμυθιών ξεκίνησε την 1η Δεκεμβρίου 2011, ενώ ως καταληκτική ημερομηνία παράδοσης των παραμυθιών ορίστηκε η 20η Δεκεμβρίου 2011. Αξιοσημείωτο είναι πως και τα 10 τμήματα του σχολείου συμμετείχαν στο διαγωνισμό καταθέτοντας ισάριθμα παραμύθια με τίτλο: «Κουραμπιέδες και μελομακάρονα». Τα παραμύθια αξιολογήθηκαν από τριμελή επιτροπή καθηγητών διαφορετικών ειδικοτήτων. Οι συνάδελφοι δε γνώριζαν ποιο τμήμα είχε γράψει το κάθε παραμύθι και κλήθηκαν να βαθμολογήσουν με την κλίμακα του 20. Τα παραμύθια που συγκέντρωσαν τις τρεις καλύτερες βαθμολογίες παρουσιάστηκαν και βραβεύτηκαν στην εορταστική τελετή λήξης.

Αξιολόγηση

Επειδή οι παραπάνω δράσεις υλοποιήθηκαν για πρώτη φορά, δεν υπάρχει δυνατότητα σύγκρισης με κάτι αντίστοιχο. Ωστόσο, μπορεί και αξίζει να επισημανθεί η αλλαγή που επιτεύχθηκε στο κλίμα του σχολείου και στη διάθεση των μαθητών κατά τη διάρκεια υλοποίησης της «1ης χριστουγεννιάτικης ολυμπιάδας», η οποία μετέτρεψε τον Δεκέμβρη σε μία περίοδο δράσης, γόνιμης παραγωγής και δημιουργικότητας.

Σχετικά με τους στόχους που τέθηκαν, μετά την ολοκλήρωση της «1ης χριστουγεννιάτικης ολυμπιάδας», μπορούμε να πούμε πως αυτοί επιτεύχθηκαν σε ικανοποιητικό βαθμό. Οι λόγοι που επιβεβαιώνουν αυτή την πεποίθησή μας είναι:

- το γεγονός ότι όλες οι δράσεις αποτελούσαν μια διασκεδαστική, αλλά ταυτόχρονα και εποικοδομητική μαθησιακή διαδικασία
- ο μεγάλος και συνεχώς αυξανόμενος αριθμός συμμετοχών
- το αμείωτο καθημερινό ενδιαφέρον των μαθητών για τις δράσεις και η αγωνία τους για τα αποτελέσματα

- η ενεργητική συμμετοχή μαθητών με χαμηλές σχολικές επιδόσεις, καθώς και απομονωμένων μαθητών
  - το πνεύμα ομαδικότητας και συνεργασίας που διακατείχε τους μαθητές καθ' όλη τη διάρκεια των δράσεων
  - η αυξημένη κινητικότητα στους χώρους της βιβλιοθήκης και των Η/Υ για την αναζήτηση πληροφοριών και τέλος
  - τα θετικά σχόλια των γονέων για τον ενθουσιασμό των παιδιών τους και την ενασχόλησή τους με τα θέματα των δράσεων.
- Επιπλέον, μπορούμε να πούμε ότι οι μαθητές
- ανέπτυξαν οριζόντιες ικανότητες, όπως: επικοινωνία, συνεργατικότητα, ανάληψη πρωτοβουλιών, αυτενέργεια, αυτοπεποίθηση, κριτική σκέψη, δημιουργικότητα
  - απέκτησαν γνώσεις σε θέματα όπως η δημιουργική γραφή, τα χριστουγεννιάτικα ήθη-έθιμα και οι παραδόσεις
  - εξοικειώθηκαν με την αναζήτηση και άντληση πληροφοριών από τον παγκόσμιο ιστό και γενικότερα με τη χρήση των Νέων Τεχνολογιών.
- Επίσης αξίζει να σημειωθεί πως μέσω των δράσεων
- δημιουργήθηκε θετικό κλίμα στο σχολείο και
  - καλλιεργήθηκε κουλτούρα συνεργασίας και καινοτομίας μεταξύ των εκπαιδευτικών του σχολείου.

Βιβλιογραφία

- Μερακλής, Μιχάλης Γ., εκδ. (2012). *Για το λαϊκό παραμύθι: Διδακτικές προτάσεις για νηπιαγωγούς και δασκάλους*. Αθήνα: Διάδραση
- Μηλιώρη, Πόλυ, εκδ. (2006). *Δημιουργική γραφή για μελλοντικούς ομότεχνους*. Αθήνα: Ψυχογιός
- Περιορή, Ευγενία, εκδ. (2003). *Το αστέρι στάθηκε στη Βηθλεέμ: παραδόσεις και έθιμα των Χριστουγέννων*. Αθήνα: Φυτράκη
- Τεγόπουλος - Φυτράκης (1990). *Ελληνικό λεξικό*. Εκδόσεις Αρμονία Α.Ε.
- Τσανανάς, Γ. & Μπάρος, Α. (2010). *Καινή Διαθήκη. Ο Ιησούς και το έργο του. Θρησκευτικά Β' Γυμνασίου*. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

«Από το σήμερα στο Νέο Σχολείο με Πρώτα το Μαθητή»,

http://www.minedu.gov.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=402&Itemid=785&lang=el&showall=1 (20/12/12)

«Η Θετική Ψυχολογία στην Εκπαίδευση»,

http://www.positiveemotions.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=72&lang=el (20/12/12)

«Νέο Σχολείο, Σχολική και Κοινωνική Ζωή, Οδηγός Εκπαιδευτικού»,

<http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps/Σχολική%20και%20Κοινωνική%20Ζωή/Οδηγός%20ΣΚΖ%20για%20Δευτεροβάθμια%20Εκπαίδευση.pdf> (20/12/12)

«Παναγία», <http://el.orthodoxwiki.org/Παναγία> (1/12/11)

«Τρεις μάγοι», http://el.orthodoxwiki.org/Τρεις_μάγοι (1/12/11)

«Χριστούγεννα», <http://el.orthodoxwiki.org/Χριστούγεννα> (1/12/11)

«Χριστούγεννα», <http://el.wikipedia.org/wiki/Χριστούγεννα> (28/11/11)

«Χριστουγεννιάτικα έθιμα χωρών»

http://el.wikipedia.org/wiki/Χριστουγεννιάτικα_έθιμα_χωρών (28/11/11)

Παράρτημα

Ερωτήσεις και απαντήσεις για τη δράση «αστερομαζέματα»

– Ερώτηση 1^η (Πέμπτη 1 Δεκεμβρίου)

α. κάλαντα β. φάτνη: Από ποια γλώσσα προέρχεται καθεμία από τις παραπάνω λέξεις;

(Απάντηση: α. η λέξη «κάλαντα» προέρχεται από τη λατινική λέξη: kalendae και β. η λέξη «φάτνη» είναι αρχαία ελληνική)

– Ερώτηση 2^η (Παρασκευή 2 Δεκεμβρίου)

Πότε γεννήθηκε ο Χριστός;

(Απάντηση: Οι σύγχρονοι ερευνητές τοποθετούν τη γέννηση του Χριστού νωρίτερα από την ισχύουσα σήμερα χρονολογία, σε κάποιο έτος μεταξύ του 7 π.Χ. και του 4 π.Χ.)

– Ερώτηση 3^η (Δευτέρα 5 Δεκεμβρίου)

Τι κοινό έχουν τα Μαθηματικά, ένα ζαχαροπλαστείο στο Πανόραμα της Θεσ/κης και η παραμονή των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς;

(Απάντηση: Τα τρίγωνα!)

– Ερώτηση 4^η (Τρίτη 6 Δεκεμβρίου)

«Τίτλος» ή ονομασία που δόθηκε στην Παναγία, επειδή γέννησε τον μονογενή Υιό του Θεού.

(Απάντηση: Θεοτόκος)

-Ερώτηση 5^η (Τετάρτη 7 Δεκεμβρίου)

Ελληνικό χριστουγεννιάτικο έθιμο που «καίει» τις 12 μέρες των γιορτών, από την παραμονή των Χριστουγέννων μέχρι τα Θεοφάνεια, για να ζεσταίνεται ο Χριστός στην κρύα φάτνη.

(Απάντηση: Το "χριστόξυλο")

-Ερώτηση 6^η (Πέμπτη 8 Δεκεμβρίου)

Ηρώδης, Γάιος Ιούλιος Καίσαρας, Οκταβιανός Αύγουστος: Ποιος από τους παραπάνω δεν έχει σχέση με το Χριστό;

(Απάντηση: Ο Ιούλιος Καίσαρας)

-Ερώτηση 7^η (Παρασκευή 9 Δεκεμβρίου)

Ποιοι και πότε έψαλαν: "Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καί ἐπί γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία";

(Απάντηση: Οι άγγελοι, όταν γεννήθηκε ο Χριστός)

-Ερώτηση 8^η (Δευτέρα 12 Δεκεμβρίου)

Το υποκοριστικό αυτής της γιορτής δεν λείπει από καμία πλατεία τα Χριστούγεννα.

(Απάντηση: Φώτα – Φωτάκια)

-Ερώτηση 9^η (Τρίτη 13 Δεκεμβρίου)

Με τέτοιο βιογραφικό σίγουρα δεν θα μπορούσε να εργαστεί σε βρεφονηπιακό!

(Απάντηση: Ο Ηρώδης)

-Ερώτηση 10^η (Τετάρτη 14 Δεκεμβρίου)

Σήμερα, όνομα ανδρικό. Στα χρόνια του Χριστού, «καταφύγιο» για κάθε αμαρτωλό.

(Απάντηση: Ο Ιορδάνης, ο ποταμός)

-Ερώτηση 11^η (Πέμπτη 15 Δεκεμβρίου)

Τι κοινό έχουν ένα χριστουγεννιάτικο δέντρο κι ένας ράφτης;

(Απάντηση: Βελόνες!)

-Ερώτηση 12^η (Παρασκευή 16 Δεκεμβρίου)

Αν δεν τα φάμε, μεσάνυχτα Πρωτοχρονιάς στο ... πάτωμα τα σπάμε!

(Απάντηση: Τα ρόδια)

-Ερώτηση 13^η (Δευτέρα 19 Δεκεμβρίου)

Με τα γράμματα της λέξης «ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΟΣ» ποιες λέξεις μπορείτε να σχηματίσετε εκτός από τις λέξεις: ΧΡΙΣΤΟΣ – ΓΕΝΝΑ - ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ;

ΠΡΟΣΟΧΗ! Κάθε γράμμα της λέξης «ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΟΣ» θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί μόνο μία φορά. Όσες λέξεις θα βρείτε, τόσα αστεράκια θα πάρετε. Για να πάρει αστεράκι μία λέξη θα πρέπει να έχει τουλάχιστον 4 γράμματα.

(Ενδεικτικές απαντήσεις: ΝΙΚΟΣ – ΓΑΤΙ – ΝΕΟΣ – ΤΥΡΙ, ΑΣΤΕΡΙ – ΧΙΟΝΙ – ΣΥΚΟ, ΧΑΡΙΤΟΣ – ΓΕΝΙ – ΝΥΚΤΟΣ, ΤΥΡΙ – ΧΙΟΝΙ – ΓΕΝΟΣ)

-Ερώτηση 14^η (Τρίτη 20 Δεκεμβρίου)

Αν κάποιος ανήμερα Χριστούγεννα σάς απευθύνει τον χαιρετισμό «Χριστός ετέχθη!», εσείς τι θα του απαντήσετε;

(Απάντηση: «Αληθώς ετέχθη!»)

-Ερώτηση 15^η (Τετάρτη 21 Δεκεμβρίου)

Αρχαία ελληνική λέξη που στο χρόνο «ταξιδεύει», χωρίς φτερά πετάει και για τα μικρά παιδιά κάτι «πολύτιμο» κουβαλάει.

(Απάντηση: Το έλκηθρον!)

Ιστορικές μορφές του τόπου μου

Στυλιανή Τραγιάννη 3^ο Γυμνάσιο Σερρών

Περίληψη

Την εργασία ανέλαβαν μαθητές της Τρίτης τάξης (Γ3 και Γ4) με αφορμή το μάθημα της Τοπικής Ιστορίας. Σε πολλά σημεία το σχολικό βιβλίο δίνει μόνο έναν χρονολογικό πίνακα των ιστορικών γεγονότων κι έτσι έρχεται η Τοπική Ιστορία να συμπληρώσει τα κενά, όπως για παράδειγμα στο 2^ο κεφάλαιο, ενότητα 8, στο οποίο οι επαναστατικές κινήσεις του 1821 αναφέρονται επιγραμματικά και καμιά αναφορά δε γίνεται στους πρωτεργάτες και στην προσφορά της Μακεδονίας ή στο 4^ο κεφάλαιο, ενότητα 22, όπου συνοπτικά γίνεται λόγος για το Μακεδονικό Αγώνα. Έτσι έγινε προσπάθεια σε κάθε κεφάλαιο να γίνει σύνδεση των γνώσεων της γενικής ιστορίας με τον τοπικό ήρωα. Κάθε ομάδα ανέλαβε χωριστή ενότητα και εργάστηκε ως εξής: παρατήρησε τις προτομές και ανδριάντες που κοσμούν τα πάρκα και τις πλατείες της πόλης των Σερρών, κατέγραψε ό,τι αναγράφεται επάνω, δηλαδή ημερομηνία γέννησης και θανάτου, το όνομα του δημιουργού ή τα ρητά που υπήρχαν σε ορισμένα και τα φωτογράφησε. Το τελευταίο στάδιο ήταν η άντληση πληροφοριών από σχετικά βιβλία και το διαδίκτυο. Ιδιαίτερη ήταν η συμβολή της ομάδας των μαθητών που ερεύνησε την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα στις Σέρρες. Οι μαθητές ανακάλυψαν στοιχεία που αφορούσαν συγγενικά τους πρόσωπα και τη δράση τους, όπως την ύπαρξη κρύπτης όπλων του Μακεδονικού Αγώνα που σώζεται σήμερα στο Νέο Σούλι. Επίσης, μαθητές με καταγωγή από την Αγριανή μελέτησαν τη δράση της δασκάλας Α. Φιλιππίδου στην περιοχή αυτή. Ακόμα με την έρευνα διαπιστώθηκε ότι οι Βούλγαροι τέσσερις φορές προσπάθησαν να υποδουλώσουν την περιοχή μας (την περίοδο του μακεδονικού αγώνα, στη διάρκεια των βαλκανικών πολέμων, στον Α' παγκόσμιο πόλεμο, όταν Γερμανικά και Βουλγαρικά στρατεύματα κατέλαβαν την Α. Μακεδονία και ακολούθησαν ομηρίες χιλιάδων Σερραίων και τέλος, κατά την βουλγαρική κατοχή στις Σέρρες στο Β' Παγκόσμιο πόλεμο). Συμπερασματικά, μπορεί να αναφερθεί ότι οι μαθητές κατανόησαν το παρελθόν του τόπου τους και εκτίμησαν την ιστορία του, αποφεύγοντας τις αυθαίρετες γενικεύσεις. Επίσης, συνειδητοποίησαν την ανάγκη σεβασμού των μνημείων. Παρακάτω δίνονται οι εργασίες των ομάδων για κάθε ήρωα και τα σχετικά κεφάλαια και ενότητες του σχολικού βιβλίου.

Ελληνική Επανάσταση

Εμμανουήλ Παπάς Κεφ.2 – Ενότητα 8

Ο ανδριάντας του βρίσκεται στην πλατεία Ελευθερίας, έργο του γλύπτη Περαντινού. Τα αποκαλυπτήρια έγιναν το 1966. Στο σχολικό βιβλίο αναφέρονται μόνο επιγραμματικά οι επαναστατικές κινήσεις στη Μακεδονία χωρίς πρωτεργάτες. Φιλικός αρχιταμίας της εταιρείας.¹ Φιλόμουσος και με

¹ Σώζονται πολλές επιστολές του Υψηλάντη προς τον Εμμ. Παπά.

ανθρωπιστικά αισθήματα. Υπήρξε μέγας δωρητής και ευεργέτης της σεραϊκής κοινότητας που τον εξέλεξε πολλές φορές δημογέροντα και επίτροπο του ναού Αγίων Θεοδώρων. Το Μάρτιο του 1821 αποβιβάζεται στη μονή Εσφιγμένου και κηρύττει την επανάσταση. Ταυτόχρονα προετοίμασε και τις Σέρρες (ένοπλες συγκεντρώσεις έγιναν στη μονή του Τιμίου Προδρόμου με τη συμμετοχή του Ν. Κασομούλη και του μητροπολίτη Χρύσανθου). Μετά την καταστολή της εξέγερσης στη Χαλκιδική φεύγει για την Ύδρα, μα πεθαίνει στο ταξίδι από καρδιακή προσβολή. Ενταφιάστηκε στην Ύδρα με τιμές αρχιστρατήγου. Στη βάση του ανδριάντα σε κρύπτη βρίσκονται τα οστά του που μεταφέρθηκαν το 1971 από την Ύδρα. Το 1843 αναρτήθηκε το όνομά του στο Ελληνικό Βουλευτήριο μεταξύ των πρωταγωνιστών της επανάστασης.² Τέσσερα παιδιά του συνέχισαν τον αγώνα: Ο Αναστάσιος που διασώθηκε κατά την Έξοδο του Μεσολογγίου. Ο Αθανάσιος έλαβε μέρος στη μάχη της Ακρόπολης και τελικά αποκεφαλίστηκε στη Χαλκίδα. Ο Ιωάννης, όπως γράφει ο ιστορικός Κασομούλης, έπεσε με 250 Έλληνες στο Μανιάκι πλάι στον Παπαφλέσσα. Ο Νικόλαος έπεσε στη μάχη του Καματερού της Αττικής το 1826. Η πατρίδα τιμώντας τον Καραϊσκάκη έστησε μνημείο στο Φάληρο. Ανάμεσα στους είκοσι αγωνιστές καπεταναίους βρίσκεται και το όνομα του Νικολάου Εμμ. Παπά ως «ηρωικώς πεσόντος» στα πεδία των μαχών. Ακολούθησαν όλοι το παράδειγμα του πατέρα τους.

Αναστάσιος Πολυζωΐδης, Κεφάλαιο 4, Ενότητα 18

Η προτομή του βρίσκεται δίπλα στο Δικαστικό Μέγαρο. Την κατασκεύασε ο γλύπτης Κ. Παλαιολόγος. Αναγράφεται επάνω η φράση «ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ». Ο δικαστής που αρνήθηκε να υπογράψει την καταδίκη του Κολοκοτρώνη σε θάνατο, ο οποίος είχε φυλακιστεί από τους Αντιβασιλείς στο Παλαμήδι με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας.

² Η Βεβαίωση που έστειλε στα παιδιά του Παπά ο γενικός αρχηγός της επανάστασης Δ. Υψηλάντης για τις υπηρεσίες που πρόσφερε ο πατέρας τους στον απελευθερωτικό αγώνα. Η επιτύμβια πλάκα που μεταφέρθηκε από την Ύδρα στις Σέρρες αναγράφει τα εξής: «Υιός ιερέως ο γενναίος ούτος Εμμανουήλ εγκατέλειψε την γενέτειράν του Σέρρας πολεμών κατά των τυράννων, ίνα σώσει την ένδοξον Ελλάδα και αποκτήσει μεγάλην δόξαν. Αλλά εκτελών το καθήκον του απέθανεν απροσδοκίτως. Το σώμα του εκράτησεν η Ύδρα, την δε ψυχήν του ο ουρανός, 1821 Δεκεμβρίου 5».

Υπήρξε ο βασικός συντάκτης του Συντάγματος της Α' Εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου. Το 1831 εξέδωσε στην Ύδρα την αντιπολιτευτική εφημερίδα *Απόλλων*. Στη συνέχεια διορίστηκε από την Αντιβασιλεία πρόεδρος του έκτακτου στρατοδικείου που δίκασε τον Κολοκοτρώνη, αλλά αρνήθηκε μαζί με τον Τερτσέτη να υπογράψει τη θανατική του καταδίκη. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την άγρια κακοποίηση και φυλάκισή του. Ίδρυσε τη βιβλιοθήκη του Αρείου Πάγου και έβαλε τις βάσεις της ελευθεροτυπίας.

Μακεδονομάχοι Σερραίοι, Κεφάλαιο 4, Ενότητα 22

Καπετάν Μητρούσης Γκογκολάκης

Η προτομή του βρίσκεται στην αυλή του Ιερού Ναού Ευαγγελίστριας. Αρχικά κατατάσσεται στο σώμα του καπετάν Γιαγκλή στη Νιγρίτα, στη συνέχεια γίνεται αρχηγός πενταμελούς ομάδας και συνεχίζει τη δράση του με αποκορύφωμα τον αγώνα του στο ναό της Ευαγγελίστριας οχυρωμένος στο καμπαναριό. Για επτά ώρες οι πέντε ήρωες καθηλώνουν 3000 Τούρκους. Όταν μένει μόνος του, προσποιείται ότι θέλει να παραδοθεί. Πλησιάζοντας ο αστυνομικός δέχεται μια σφαίρα στην καρδιά, ενώ ο ίδιος ο Μητρούσης βυθίζει το ξίφος στα σπλάγχνα του. Η λαϊκή μούσα αποτύπωσε τον αγώνα του σε ένα θαυμάσιο Δημοτικό τραγούδι: «Μητρούσης Καπετάνιος Θεόν παρακαλεί, να έμπει μέσ' τα Σέρρας να σύρει το σπαθί...»

Δούκας Γ. Δούκας

Ο ανδριάντας του βρίσκεται στο πάρκο απέναντι από το ΙΚΑ. Οπλαρχηγός του Μακεδονικού αγώνα με το ψευδώνυμο καπετάν Ζέρβας. Γενικός αρχηγός στην περιοχή Ζίχνης και Παγγαίου. Πολέμησε στη Δ. Μακεδονία με την ομάδα του καπετάν Βάρδα (Γ. Τσόντου). Υπήρξε υπαρχηγός του καπετάν Ρούβα (Γ. Κατεχάκη). Επίσης, στην περιοχή Γιαννιτσών απάλλαξε τον τόπο από πολλές βουλγαρικές συμμορίες. Ένας από τους πιο τολμηρούς αρχηγούς. Σεβάστηκε τους άοπλους και προστάτευσε τους συνεργάτες του. Γι' αυτό και οι Σερραίοι, όταν μπήκε επίσημα με το Σώμα του στην πόλη, έβαλαν τη μητέρα του να τον στεφανώσει με χρυσό στεφάνι, δώρο της Ελληνικής Κοινότητας Σερρών. Το 1936 διετέλεσε βουλευτής Σερρών (κόμμα Ι. Μεταξά).

Παπασχάλης Ανδρούτσος.

Η προτομή του βρίσκεται στο πάρκο της λαϊκής αγοράς. Ήταν εφημέριος στο Λιβαδοχώρι. Οι κομιτατζήδες σκότωσαν τους γονείς και άλλους συγγενείς του. Οι παπάδες ήταν στόχος των Βουλγάρων, όταν δεν δέχονταν να δηλώσουν ότι ήταν Βούλγαροι. Το ψευδώνυμό του ήταν καπετάν Ανδρούτσος. Έπεσε ηρωικά αγωνιζόμενος σε συμπλοκή με τους Βουλγάρους και Τούρκους. Θα ήταν ολότελα άγνωστος, αν έλειπε η έκθεση του Προξένου το 1907 που γράφει για τον Παπασχάλη ότι ήταν μια ηρωική, όσο και αγνή μορφή.

Δημήτριος Μυσιρλής

Η προτομή του βρίσκεται δίπλα στο Δούκα, απέναντι από το πάρκο του ΙΚΑ. Φοιτητής ακόμα παίρνει μέρος στο Μακεδονικό αγώνα και φυλακίζεται. Το 1916-18 μεταφέρεται όμηρος στη Βουλγαρία. Πλούσια η πνευματική του δραστηριότητα. Το 1926 βάζει τον θεμέλιο λίθο στο νέο διδακτήριο του Μεικτού Γυμνασίου Σερρών. Εγκαινιάζει επίσης τη Δημόσια Βιβλιοθήκη. Το 1941 φυλακίζεται με άλλους εκπαιδευτικούς από τους Γερμανούς στο Επταπύργιο Θεσσαλονίκης, γιατί αντιδρούσε στην ίδρυση βουλγαρικού σχολείου στη Θεσσαλονίκη. Το 1945 τοποθετείται στην Αθήνα ως μέλος του Ανώτατου εκπαιδευτικού συμβουλίου. Κληροδότησε την πλούσια βιβλιοθήκη του στο Δήμο Σερρών. Την προτομή του φιλοτέχνησε ο Δ. Φαληρέας με έξοδα του Υπουργείου Παιδείας.

Αφανείς ήρωες του Μακεδονικού Αγώνα

Αγγελική Φιλιππίδου

Αξιοθαύμαστος ο ηρωισμός της δασκάλας Αγγελικής Φιλιππίδου (1880-1907) στην Αγριανή (Κλεπούσνα). Τοποθετείται ως δασκάλα από το προξενείο Σερρών στην Αγριανή. Παράλληλα με τα διδασκαλικά της καθήκοντα ξανοίγεται σε φιλανθρωπική, κοινωνική και πολιτιστική δράση. Μαζί με το δάσκαλο σύζυγό της, Δημήτριο, γίνονται η κύρια αιτία που δε ριζώνει βουλγαρικό σχολείο. Γίνονται γρήγορα το επίκεντρο της προσοχής των εξαρχικών. Το βράδυ της μεγάλης σφαγής της Κλεπούσνας (12-12-1906) οι δύο σύζυγοι αντιστέκονται μέχρι το βαρύ τραυματισμό της Αγγελικής και την πυρπόληση του σπιτιού. Με το φως της ημέρας αρχίζει η τραγική πορεία της. Τραυματισμένη και αιμορραγούσα δεν δέχεται να οδηγηθεί γρήγορα στο νοσοκομείο Σερρών, αλλά παρακαλεί τον Πρόξενο να την βάλει σε όχημα και να την μεταφέρει στην πλατεία κάθε χωριού μέχρι τις Σέρρες για να περιγράψει στους κατοίκους τα γεγονότα της Κλεπούσνας. Τα λόγια της ήταν: *«Αισθάνομαι ευτυχής που προσφέρω το αίμα μου για την πατρίδα. Άνδρες, γυναίκες και παιδιά, πάρτε τα όπλα και ξεσηκωθείτε κατά των κομιτατζήδων»*. Εξαντλημένη, έχασε αίμα και οι γιατροί την προώθησαν στη Θεσσαλονίκη. Το 1907 άφησε την τελευταία της πνοή. Οι Θεσσαλονικείς κήδεψαν πάνδημα την εθνομάρτυρα. Η Μακεδονική Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης στη στήλη που ύψωσε στο νεκροταφείο Ευαγγελισμός της Θεσσαλονίκης προς τιμήν των νεκρών του Μακεδονικού Αγώνα αναγράφει το όνομα της ηρωίδας Αγγελικής Φιλιππίδου.

Αποθήκη όπλων του Μακεδονικού Αγώνα

Σώζεται σήμερα στο Νέο Σούλι σε πατρογονικό σπίτι του μαθητή Γ. Κυριακόπουλου. Το Ελληνικό κράτος στην περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα προμήθευε στους επαναστάτες όπλα και πυρομαχικά που τοποθετούνταν σε κρυφές αποθήκες. Η κατασκευή φαίνεται στις φωτογραφίες.

Ενώ προδόθηκε η κρύπτη, δε στάθηκε δυνατό ν' αποκαλυφθεί, χάρη στην κατασκευή της. Τα πετραδάκια ήταν το σκέπασμα της κρύπτης των όπλων που ήταν κολλημένο στο ξύλινο σκέπασμα του δαπέδου. Ανάμεσα στο ξύλο και την πέτρα ήταν τοποθετημένο κάρβουνο, για να μην είναι κούφιο και ακούγεται, όταν κατέβαζαν τα όπλα. Ο Κυριακόπουλος συμμετείχε στο Μακεδονικό Αγώνα, στο Μικρασιατικό πόλεμο και αργότερα μεταφέρθηκε όμηρος στη Βουλγαρία μαζί με άλλους. Μετά από τη μεσολάβηση του Προξενείου με δική του ευθύνη οδήγησε μια ομάδα Ελλήνων και κατάφεραν να επιστρέψουν αβλαβείς στην πατρίδα τους. Πέθανε σε μεγάλη ηλικία. Στη φωτογραφία φαίνεται ο γιος του, που έκτισε την αποθήκη. Τα στοιχεία είναι από συνέντευξη του μαθητή που πήρε από τους επιζώντες συγγενείς του.

Βαλκανικοί Πόλεμοι, Κεφ.6, Ενότητα 29

Ηρώο των Σερρών

Μνημείο που βρίσκεται στο πάρκο του Σιδηροδρομικού σταθμού. Στήθηκε με αφορμή την απελευθέρωση της πόλης μας από τους Βουλγάρους το 1913. Είναι έργο του Δημητριάδη, αποτέλεσμα δεκαετούς προσπάθειας από το 1919-1929. Ανατινάχθηκε από τα βουλγαρικά στρατεύματα Κατοχής το 1943. Αναστηλώθηκε το 1973. Τα τεμάχια που λείπουν μαρτυρούν μέχρι και σήμερα τη βουλγαρική αγριότητα.

Λεωνίδας Παπαπύλου

Η προτομή του βρίσκεται στο πάρκο απέναντι από το ξενοδοχείο *Φίλιππος-Ξενία*, εκεί όπου καταθέτει το σχολείο μας δάφνινο στεφάνι σε κάθε εθνική γιορτή. Ήταν Διευθυντής του Γυμνασίου Αρρένων και σφαγιάστηκε από τους Βουλγάρους το 1913 μαζί με άλλους έξι προκρίτους. Βρέθηκαν νεκροί στο Λιβούνιο, στο δρόμο προς τη Βουλγαρία.

Γεώργιος Κολοκοτρώνης. Η προτομή του βρίσκεται στο στρατόπεδο που φέρει το όνομά του. Ήταν Ταγματάρχης των Κρητών. Έλαβε μέρος στο βαλκανικό πόλεμο και στις πολύνεκρες μάχες των Στενών, Κρέσνας και Άνω Τζουμαγιάς που ακολούθησαν μετά την απελευθέρωση των Σερρών. Έπεσε νεκρός στις 10 -7-1913, φωνάζοντας «ζήτω η πατρίς».

Ελευθέριος Βενιζέλος. Η προτομή του βρίσκεται στο πάρκο δίπλα στη Στρατιωτική Λέσχη Αξιωματικών. Στην πινακίδα που υπάρχει αναγράφονται στίχοι του Ε. Ασπιώτη που υμνούν τη Μεγάλη Ελλάδα που δημιούργησε ο μεγάλος πολιτικός στη διάρκεια των δύο βαλκανικών πολέμων: «Τ' ΑΠΕΡΑΝΤΑ ΤΑ ΠΛΑΤΙΑ ΤΟΥ ΑΣΩΤ' ΟΥΡΑΝΟΥ ΦΩΤΙΖΕΙΣ ΜΕ ΤΙΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΣΟΥ ΤΗ ΔΑΔΑ ΚΑΙ ΜΕ ΚΑΘΑΡΙΟ ΠΝΕΥΜΑ ΛΑΜΠΕΡΟ ΤΟ ΝΟΥ ΤΗ ΒΛΕΠΕΙΣ ΜΠΡΟΣ ΣΟΥ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΑΔΑ. ΜΑΖΙ ΣΟΥ ΕΝΑΣ ΠΕΡΗΦΑΝΟΣ ΤΡΑΝΟΣ ΛΑΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΓΗ ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΤΟΥ ΘΑ ΥΨΩΣΕΙ ΚΙ Ο ΛΟΓΟΣ ΣΟΥ ΓΛΥΚΟΣ ΔΑΥΙΔΙΚΟΣ ΨΑΛΜΟΣ ΟΜΠΡΟΣ Η ΕΛΛΑΔΑ ΜΑΣ ΝΑ ΜΕΓΑΛΩΣΕΙ»

Η Πρώτη Βουλγαρική Κατοχή, 1916-1918, Κεφ 7, Ενότητα 32

Αναμνηστική στήλη για τους ομήρους δίπλα στο κτίριο του Ομίλου Ορφέα, μέλη του οποίου εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία. Στη διάρκεια αυτής της κατοχής πέθαναν 3000 άτομα λόγω της πείνας και της κακομεταχείρισης. Μετά το 1917 συνελήφθησαν 8000 περίπου άνδρες και εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία, ως όμηροι, για καταναγκαστική εργασία. Από τα βασανιστήρια και τις κακουχίες πέθαναν 2000 άτομα. Μετά την ήττα του βουλγαρικού στρατού αφέθηκαν ελεύθεροι και όσοι επέζησαν επέστρεψαν στα Σέρρας ύστερα από πολλές περιπέτειες.

Πόντος-Μικρασιατική Καταστροφή, Κεφ. 8, Ενότητα 36-38

Ιωακειμίδης Σάββας. Η προτομή του βρίσκεται στην αυλή του Ιερού Ναού Κοιμήσεως Θεοτόκου. Δάσκαλος, εργάστηκε σε σχολεία του Πόντου. Εξορίστηκε από τους Τούρκους. Το 1922 αφέθηκε ελεύθερος υπό τον όρο να φύγει από την Τουρκία. Η προσφορά του στην κοινωνία των Σερρών ήταν σημαντική. Κατά τη Βουλγαρική κατοχή δημιούργησε κρυφές ομάδες διανομής χρημάτων και τροφίμων σε δεινοπαθούσες οικογένειες. Εργάστηκε για την ανέγερση του Ιερού Ναού Κοιμήσεως Θεοτόκου στην περιοχή Καλκάνη που κατοικούνταν από πρόσφυγες. Επίσης το έργο του «Συμβολή εις την Ιστορία του Πόντου» βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών.

Μητροπολίτης Χρυσόστομος Σμύρνης. Η προτομή του είναι στο πάρκο της πλατείας Ελευθερίας. Μητροπολίτης Δράμας από το 1902 ως το 1907, αγωνίστηκε εναντίον της Βουλγαρικής προπαγάνδας με αποτέλεσμα να χαρακτηριστεί επικίνδυνος από τις Αρχές και να αναγκαστεί να αποσυρθεί στην Τρίγλια. Το 1910 έγινε μητροπολίτης Σμύρνης. Με την κατάρρευση του Μικρασιατικού Μετώπου αρνήθηκε να φύγει, ήθελε πρώτα να εξασφαλίσει τη φυγή του ποιμνίου του. Υπέστη μαρτυρικό θάνατο στα χέρια του τουρκικού όχλου. Στις τέσσερις πλευρές της προτομής αναγράφονται οι χαμένες πατρίδες πχ. Πισιδία, Ιωνία, Καπαδοκία.

Κατοχή-Αντίσταση, Κεφ.10, Ενότητα 48

Γεώργιος Καφταντζής. Το άγαλμά του βρίσκεται στο πάρκο του ΙΚΑ. Πατριάρχης των Σερραϊκών γραμμάτων, ποιητής, λογοτέχνης, ιστορικός. Πήρε μέρος στη μάχη της Κρήτης και στην Εθνική Αντίσταση. Ήταν κορυφαίο στέλεχος της ΕΠΙΟΝ με το ψευδώνυμο Μαλέας. Ηγετική φυσιογνωμία της αγωνιζόμενης νεολαίας της Μακεδονίας στην περίοδο του εθνικοαπελευθερωτικού μας αγώνα, που σφράγισε το έργο του και τον καθιέρωσε ως έναν από τους πιο αξιόλογους μεταπολεμικούς ποιητές. Με σπάνια σεμνότητα στη ζωή δεν αναζήτησε τα φώτα της μεγάλης πόλης, την εύκολη καταξίωση. Παρέμεινε στην αγαπημένη του πόλη, τις Σέρρες, ως το τέλος της ζωής του. Ήταν οι Σέρρες για τον Καφταντζή, ό,τι η Αλεξάνδρεια για τον Καβάφη και η Σκιάθος για τον Παπαδιαμάντη, σημειώνει η ποιήτρια Ευτυχία Λουκίδου. Στίχοι του: *«Ποίηση είναι ένα παράθυρο, για να βλέπουμε από ένα υπόγειο που σιωπούμε», «Το κάθε ποίημα είναι η ψυχή κάποιου πεθαμένου, δεν αναπνέει, δανείζει το ξένο πρόσωπο στον ουρανό και περιμένει».*

Ευριπίδης Μπακιρτζής. Η προτομή του βρίσκεται στη διασταύρωση των οδών Ερμού και Π. Τσαλδάρη. Γνωστός ως *Κόκκινος Συνταγματάρχης*. Το 1911 εισήχθη στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων και συμμετείχε στον Α΄ Βαλκανικό του 1912 ως δευτεροετής της Σχολής. Από το 1916 ως την κατάληψη των περισσότερων οχυρών της Α. Μακεδονίας από τους Γερμανοβουλγάρους, ο Μπακιρτζής μην ανεχόμενος την επερχόμενη παράδοση του Δ΄ Σώματος Στρατού αποφασίζει να αγωνιστεί με τους Βενιζελικούς Αξιωματικούς της Εθνικής Άμυνας για τη διατήρηση της Μακεδονίας στον ελληνικό κορμό. Το 1922 συμμετείχε στην επαναστατική επιτροπή του Πλαστήρα που ανέτρεψε στη συνέχεια τον βασιλιά Κωνσταντίνο τον Α΄ μετά την Μικρασιατική Καταστροφή. Στη συνέχεια εντάχθηκε στην Εθνική Αντίσταση. Υπήρξε ιδρυτικό στέλεχος της ΕΚΚΑ μαζί με το συμμαθητή του Δ. Ψαρρό. Μετά προσχωρεί στην οργάνωση ΑΑΑ (Άγών-Ανόρθωση-Ανεξαρτησία) του Στ. Σαράφη και από κει στις τάξεις του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Το 1946 στον εμφύλιο εξορίστηκε στην Ικαρία. Το 1947 βρέθηκε νεκρός στο δωμάτιό του. Επισήμως ο θάνατός του καταγράφηκε ως αυτοκτονία.

Εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο-1974, Κεφάλαιο 12, Ενότητα 55

Στέλιος Συμεωνίδης

Ο ανδριάντας του βρίσκεται απέναντι από τη γέφυρα Αγίων Αναργύρων. Αντισμήναρχος, κατά την εισβολή των τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο το 1974, μετέβαινε στην Κύπρο σε διατεταγμένη αποστολή, ως χειριστής αεροσκάφους. Κατά την προσγείωσή του στο αεροδρόμιο της Λευκωσίας καταρρίφθηκε το αεροσκάφος και σκοτώθηκε ο ίδιος με όλους τους επιβαίνοντες. Υπήρξαν τα τραγικότερα θύματα, αφού το αεροσκάφος θεωρήθηκε εχθρικό και χτυπήθηκε από ελληνοκυπριακά πυρά. Τα υπόλοιπα

αεροσκάφη που ακολουθούσαν διασώθηκαν, αφού έγινε αντιληπτό ποιοι επέβαιναν.

Βιβλιογραφία

- Βακαλόπουλος Α. (1981). *Εμ. Παπάς – Αρχηγός και υπερασπιστής της Μακεδονίας*. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου.
- Βοζιάνη Γ (2005). *Εμ. Παπάς, ο υπερασπιστής της Μακεδονίας το 1821*. Αθήνα Μαλιάρης-Παιδεία.
- Δήμκος Δ. (2001). *Αγριανή –Σύντομη ιστορική και πολιτισμική επισκόπηση. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΣΤ΄*, Εκδοτική Αθηνών.
- Μόδης Γ. (2007). *Ο Μακεδονικός αγώνας και η νεώτερη μακεδονική Ιστορία*. Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Β΄ έκδοση.
- Πέννας Π. (1966). *Ιστορία των Σερρών*. Ιστορική και λαογραφική εταιρία Σερρών – Μελένικου, Β΄ έκδοση.
- Σίσκος Σωκρ. (2010). *Ο γιος του Εμ. Παπά στο Μανιάκι*, Β΄ έκδοση, Σέρρες.
- Σπυριδόπουλος Ν. (2011). *Μπακιρτζής Ε: Η προσωπικότητα και η δράση του* σε: Μεταπτυχιακή εργασία, ΑΠΘ, Φιλοσοφική Σχολή, τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας και Λαογραφίας. Θεσσαλονίκη.
- Τζανακάρης Β. (1995). *Εικονογραφημένη Ιστορία Σερρών*.
- Χρηστίδης Ν. «Αγάλματα & Μνημεία Ν. Σερρών» σε:
<http://www.serrelib.gr/pdf/agalmatapolis.pdf>, (Πρόσβαση τον Μάρτιο του 2012)

Γυναίκα και Ελληνική Επανάσταση

Ζηνοβία Χρηστάκου
ΓΕΛ Ροδολίβους

Περίληψη

Η Ιστορία έχει φανεί ιδιαίτερος γενναιόδωρη πολλές φορές έναντι προσωπικοτήτων με αρνητικό αντίκτυπο στις συλλογικές προσπάθειες, ενώ αντίθετα αγνοεί ή και παραμελεί ενδιαφέροντα πρόσωπα -τυχαία άραγε γυναίκες;- που με τη δράση τους προσέφεραν ανεκτίμητες υπηρεσίες στο κοινωνικό σύνολο. Με αφορμή αυτόν τον προβληματισμό, το ΓΕΛ Ροδολίβους και ειδικά το 1^ο τμήμα Project του σχολ. έτους 2011-2 ερεύνησε το ζήτημα της συνεισφοράς των γυναικών, Ελληνίδων και ξένων, στον Αγώνα του 1821.

Αρχικά μας απασχόλησε η καθημερινότητα των γυναικών την εποχή της Τουρκοκρατίας και τα κοινωνικά και πολιτικά περιθώρια δραστηριοποίησής τους. Προσπαθήσαμε να θεραπεύσουμε την «ιστορική αδικία», προβάλλοντας τη συλλογική και ατομική δράση τους. Η ερευνητική εργασία μάς εφοδίασε με τις κατάλληλες μεθόδους και η Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών και το διαδίκτυο υπήρξαν βασικές πηγές γνώσης. Από την έρευνα αυτή προέκυψε ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον υλικό, κείμενα και εικόνες, το οποίο αποτέλεσε αντικείμενο συζήτησης-μελέτης και κοινοποιήθηκε με διαφορετικές μορφές σε διάφορες εκδηλώσεις. Π.χ. αποδείχτηκε ρηξικέλευθο power point για τη σχολική εορτή της 25^{ης} Μαρτίου. Απόσπασμα αυτής της πρωτότυπης εργασίας αποτελεί το σύντομο πόνημα που ακολουθεί.

Α΄ μέρος

Η Ελληνίδα της εποχής της Τουρκοκρατίας βρίσκεται στη χειρότερη θέση μεταξύ των ραγιάδων και των γκιαούρηδων, δηλαδή των σκλάβων και των απίστων, ανεξάρτητα από την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκει, γιατί:

- Είναι περιορισμένη στο σπίτι
- Συμμετέχει μόνο σε εορτές –εκδηλώσεις του έθνους της
- Κυκλοφορεί μόνο υπό αυστηρή παρακολούθηση
- Κινδυνεύει ανά πάσα στιγμή να πέσει θύμα απαγωγής,

παρόλο που βρίσκεται κλεισμένη μέσα σε γυναικωνίτες και δε βγαίνει ποτέ χωρίς κάλυμμα στο κεφάλι.

Ήδη από τα πρώτα χρόνια της οθωμανικής κατάκτησης σημειώθηκε ένα κύμα απαγωγών ωραίων γυναικών. Οι απαγωγές αυτές νομιμοποιήθηκαν από το οθωμανικό δίκαιο το οποίο έδινε το δικαίωμα στον κατακτητή να πάρει ως «προσωρινή σύζυγο», όποια Ελληνίδα επιθυμούσε, στηριγμένος στο θεσμό που λεγόταν «κιαμπίν», στα τουρκικά το μίσθωμα. Οι Έλληνες το έλεγαν *καπίνι* και η Εκκλησία «κεπήνιον». Ήταν μια γρήγορη διαδικασία, κατά την οποία παρουσιάζονταν μπροστά στον καδή, γαμπρός και νύφη,

δήλωναν την επιθυμία τους να παντρευτούν και καθόριζαν πόσο θα διαρκούσε το μεταξύ τους *καπίνι*. Φυσικά κανείς δεν ενδιαφερόταν για τα πραγματικά κίνητρα της νύφης που συνήθως ήταν εκβιαστικά διλήμματα. Ο γάμος καταχωριζόταν σε ειδικό βιβλίο, το *χοτζέτι*, και έτσι τελείωνε. Ο Τούρκος σύζυγος μπορούσε να διαλύσει το γάμο, όποτε ήθελε, ακόμη και να παντρέψει μετά τη χριστιανή με κάποιον Έλληνα που θα υποχρέωνε γι' αυτό. Η Εκκλησία χαρακτήριζε το γάμο αυτό παλλακεία και αρνιόταν στη γυναίκα βασικά Μυστήρια. Μπορούσε να γίνει δεκτή στο ναό, να πάρει αντίδωρο, αλλά δεν μπορούσε να μεταλάβει, ούτε της έκαναν νεκρώσιμη ακολουθία, όταν πέθαινε. Υπήρχαν όμως και γυναίκες που επέλεγαν αυτό το γάμο ως μοναδική διέξοδο π.χ. στην παντελή έλλειψη προίκας που καθιστούσε τη γυναίκα ανεπιθύμητη ακόμα και μεταξύ των Ελλήνων.

Ο θεσμός αυτός καταργήθηκε το 1672, με το επιχείρημα του τότε Πατριάρχη Παρθένιου, προς το μεγάλο μουφτή, ότι τα παιδιά που γεννιόντουσαν από μητέρα χριστιανή ήταν άπιστα, εφ' όσον αυτή είχε γευτεί τους απαγορευμένους καρπούς για τη μουσουλμανική θρησκεία, το χοιρινό κρέας και το κρασί. Ωστόσο, η κατάργηση του θεσμού αυτού δεν οδήγησε στο να εγκαταλειφθεί και η αντίστοιχη πρακτική που συνδέθηκε με την ελεύθερη κρίση του καδή, του τούρκου ιεροδίκη που εκδίκασε οικογενειακές υποθέσεις. Η άδεια του καδή μπορούσε να μετατρέψει τη γυναίκα σε παλλακίδα ή σκλάβα σε χαρέμι, πράξη απολύτως νόμιμη για τους Οθωμανούς. Η παραμικρή ανυπακοή συνεπαγόταν σφαγή των αρσενικών μελών της οικογένειάς της και πώληση των θηλυκών ως σκλάβων.

Εξάλλου ο γάμος μεταξύ των Ελλήνων γινόταν μόνο με την άδεια του αγά της περιοχής, η οποία εξασφαλιζόταν με κάποιο «πεσκέσι», δηλαδή δώρο προς τον αγά, ο οποίος όμως μπορούσε να κρατήσει τη νύφη, αν το επιθυμούσε, για τον εαυτό του χωρίς κανείς να μπορεί να αντιδράσει, αφού κάτι τέτοιο συνεπαγόταν είτε θάνατο είτε δήμευση της περιουσίας.

Το χειρότερο, όμως, για τις Ελληνίδες ήταν, ότι το δίκαιο του ισχυρότερου, δεν ίσχυε μόνο για τους Τούρκους, αλλά και για τους κοτζαμπάσηδες. Έλληνες προεστοί, λοιπόν,

χρησιμοποίησαν τη διάταξη αυτή προς όφελός τους με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον κοτζαμπάση της Άνδρου, Λεονάρδο Πολέμη. Λίγο πριν το 1821 επισκέφτηκε χωριό της Άνδρου και συνάντησε εκεί μια όμορφη κοπέλα από τη Μύκονο που είχε έλθει να περιποιηθεί κάποιον θείο της. Τη ζήτησε σε γάμο και επειδή η ανήλικη ήταν ήδη αρραβωνιασμένη οι δικοί της αρνήθηκαν. Τότε ο Πολέμης δε δίστασε να εξοπλίσει μικρό ιστιοφόρο και να στήσει ενέδρα στο στενό Άνδρου – Τήνου προκειμένου να την απαγάγει κατά την επιστροφή της, πράγμα που έγινε και προκάλεσε τη «συγκατάθεση» των συγγενών της, οι οποίοι φοβήθηκαν να αντιδράσουν λόγω της μεγάλης του ισχύος.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες η γυναίκα σπάνια κυκλοφορεί και, όταν οι περιστάσεις το απαιτούν, προσπαθεί να γίνει αόρατη. Ακόμη και οι χωρικές που δεν μπορούν λόγω εργασιών να παραμείνουν στο σπίτι, χρησιμοποιούν όλα τα μέσα για να γίνουν αποκρουστικές στο πρόσωπο και το σώμα ή όταν είναι αναγκαίο να βγουν από το σπίτι, εξέρχονται πολύ νωρίς και επιστρέφουν ενόσω οι Τούρκοι κοιμούνται. Ορισμένες φορούν ακόμη και οθωμανικό φερετζέ για να μην ξεχωρίζουν από τις Τουρκάλες. Και φυσικά δε θα πρέπει να ξεχνάμε το παιδομάζωμα, απάνθρωπο θεσμό που καταργήθηκε τον 18^ο αι. και προκαλούσε σε γονείς, και ιδίως σε μητέρες, απίστευτη αγωνία και καταφυγή σε κάθε μέσο προκειμένου να σώσουν τα παιδιά τους, αγόρια ή κορίτσια.¹

Όλα αυτά ήταν λογικό να κάνουν τις γυναίκες πολύ επιφυλακτικές, όχι μόνο απέναντι στους κατακτητές, αλλά και σε ξένους Ευρωπαίους. Η εικόνα που αποκομίζουμε από διηγήσεις περιηγητών της εποχής, περιγράφει μια «άφωνη» ελληνίδα, με εξαίρεση τις Χιώτισσες και τις γυναίκες της Μήλου, που χαρακτηρίζονται ως ευγενικές, χαριτωμένες και

¹ Το α΄ μέρος της εργασίας στηρίχθηκε κατά κύριο λόγο στο έργο του Θ. Καρζή, *Η γυναίκα της νέας εποχής*, εκδόσεις Φιλιπότη, Αθήνα, 1990.

ομιλητικές. Άλλα όμως νησιά, όπως η Σέριφος και η Σίφνος, λόγω της επικρατούσας πειρατείας στο Αιγαίο, προμήθευαν ωραίες γυναίκες για το σουλτανικό γυναικωνίτη ή η Τήνος εξασφάλιζε υπηρέτριες για τους εμπόρους και τους άρχοντες της Κωνσταντινούπολης.

Όμως και μεταξύ των Ελλήνων, τα πράγματα δεν ήταν καλύτερα. Ο γάμος αποτελούσε μια οικονομική συμφωνία και ήταν απαραίτητη η προίκα για τη σύναψή του. Οι προικοθήρες δεν έλειπαν, σε σημείο ώστε το 1737 να παρέμβει ο πατριάρχης Νεόφυτος και να καθορίσει ανώτατο ποσό, ενώ απείλησε με αφορισμό, όποιον θα διεκδικούσε μεγαλύτερο ποσό προίκας. Οι δύο σύζυγοι εξάλλου, ήταν πολύ πιθανό, να συναντιούνταν για πρώτη φορά την ημέρα του γάμου. Η συνηθισμένη ηλικία γάμου, ήταν 18-20 για τα αγόρια και 13-15 για τα κορίτσια. Μόνη υποχρέωση των ανδρών με βάση το εθιμικό δίκαιο ήταν να παντρεύουν τις αδελφές τους, πριν από το δικό τους γάμο. Γυναίκα ανεξάρτητη δεν μπορούσε να υπάρξει, αφού το ρόλο του απόντος οικογενειακού κηδεμόνα αναλάμβαναν οι προεστοί. Προσβολή αποτελούσε και ο γάμος μιας κοπέλας, χωρίς τη συγκατάθεση του πατέρα της. Η σεξουαλική επαφή πριν από το γάμο ήταν επίσης έγκλημα, που ελάχιστα διέφερε από τη μοιχεία. Ο πατέρας είτε σκότωνε τους εραστές ή έδιωχνε την κοπέλα από το πατρικό σπίτι και τον τόπο διαμονής της, πολλές φορές με την επιδοκιμασία και της μητέρας.

Η συζυγική πίστη ήταν η αυστηρότερη από τις επιταγές του ηθικού κώδικα. Ελεύθερη συμβίωση και παιδιά εκτός γάμου δεν αναγνωρίζονταν, ούτε από το νόμο, ούτε από το έθιμο, και θεωρούνταν μεγάλη ντροπή να συζεί κανείς με μια γυναίκα. Η μοιχεία δεν τιμωρούνταν από τον απατημένο σύζυγο αποκλειστικά, αλλά η τιμωρία θεωρούνταν ευθύνη και έργο της κοινότητας. Πολύ συχνή ήταν η διαπόμπευση των μοιχών πάνω σε γαϊδούρι, όπως π.χ. καθισμένοι ανάποδα και φορώντας στεφάνι από σπλάχνα και έντερα ζώων περιφέρονταν στην Αθήνα του 17^{ου} και 18^{ου} αι. Εξ ου και η έκφραση «πώς να κρύψει τις πομπές της;»

Πολύ γνωστή είναι και η ιστορία της Κυρά-Φροσύνης, γυναίκας του πρόκριτου Δημήτριου Βασιλείου από τα Γιάννενα, η οποία ξελόγιασε το γιο του Αλή Πασά. Η Τουρκάλα νύφη του Αλή Πασά έκανε παράπονα στον πεθερό της για παραμέληση και ανέφερε και άλλες γυναίκες που είχαν σχέσεις με Τούρκους. Ο Αλή πασάς εκμεταλλεύτηκε την απουσία του γιου του, απήγαγε τις 17 γυναίκες και αφού τις κράτησε για τρεις μέρες, αποφάσισε να τις εξοντώσει. Τις έβαλαν σε τσουβάλια με πέτρες και τις έριξαν στα ανοιχτά της λίμνης, «ώστε να καλύτερέσουν τα ήθη της πόλης», όπως είπε.

Θα περίμενε κανείς, λοιπόν, ότι με την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού η κατάσταση θα άλλαζε. Όμως, αυτό δε συνέβη. Ο φιλέλληνας Μάξιμος Ρεϊμπό γράφει για τα νησιά του Αργοσαρωνικού: «Οι Έλληνες, που τόσα έπραξαν ως τώρα για την ελευθερία, δε φαίνονται να σκέπτονται κάποια χαλάρωση της αυστηρότητας που δείχνουν απέναντι στις γυναίκες. Ξαφνιάζει η κατάσταση των γυναικών στην Ύδρα και τις Σπέτσες. Είναι περίπου ίδια, όπως και των αλλοεθνών γυναικών, παρόλο που αυτά τα νησιά απολάμβαναν και νωρίτερα μια κάποια ανεξαρτησία».

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, είναι εύλογο η γυναίκα να καθίσταται διπλά σκλάβο και σε προσωπικό επίπεδο λόγω των αντιδράσεων των ανδρών της εποχής και σε εθνικό επίπεδο. Η συμμετοχή, λοιπόν, των γυναικών στην απελευθέρωση απαιτεί από μέρους τους διπλό αγώνα και ενάντια στους κατακτητές και ενάντια στις προκαταλήψεις της εποχής τους.

Τη δύσκολη θέση των γυναικών διαπίστωσε πρώτη μια σπουδαία γυναίκα του 19^{ου} αιώνα, η **Καλλιρρόη Παρρέν**, δημοσιογράφος και συγγραφέας, από τις πρώτες Ελληνίδες φεμινίστριες. Αυτή μαζί με τις συνεργάτιδες της, Ελληνίδες και Ευρωπαϊές φιλέλληνες, συνέλεξε πληροφορίες και ανέδειξε το ρόλο των γυναικών, διέσωσε πολύτιμο υλικό και το δημοσίευσε στην «Εφημερίδα των Κυριών» που γραφόταν αποκλειστικά από γυναίκες.

Β' μέρος

Αναλογιζόμενοι, λοιπόν, το ρόλο των γυναικών της εποχής μπορούμε να διαχωρίσουμε τις ηρωίδες σε δύο κατηγορίες: α) σ' αυτές που θα αναλάβουν ενεργητικό ρόλο με την προσωπική συμμετοχή στις μάχες και β) σ' αυτές με μαζικό και παθητικό ρόλο, όπως οι

γυναίκες του Ζαλόγγου ή της Νάουσας, που θα προτιμήσουν το θάνατο από την ταπείνωση και τους εξευτελισμούς.²

Οι γυναίκες του Ζαλόγγου

Στις 12 Δεκεμβρίου 1803, οι Σουλιώτες κατόπιν συμφωνίας με τον Αλή Πασά πρέπει να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους. Χωρίζονται σε δύο ομάδες. Ο Αλή Πασάς αθετεί το λόγο του και ενώ η πρώτη ομάδα καταφέρνει να διασωθεί, η δεύτερη φθάνει στο Ζάλογο και ανεβαίνει για μεγαλύτερη ασφάλεια στην κορυφή και οχυρώνεται. Στις 18 Δεκεμβρίου, ενώ οι Τουρκαλβανοί πλησιάζουν, 57 γυναίκες με τα παιδιά τους προτιμούν να γκρεμιστούν στο βάραθρο παρά να ατιμαστούν. Ο θρύλος αναφέρει ότι η πρώτη σέρνει το χορό, φθάνει στον γκρεμό, πηδάει και χάνεται στα βάθη του. Ακολουθούν η δεύτερη, η τρίτη, η τέταρτη... και ενώ γύρω ακούγεται το μουγκρητό του ανέμου που στροβιλίζει το χιόνι αυτές τραγουδούν το θρυλικό πια «έχε γεια καημένε κόσμε...»

Οι γυναίκες της Νάουσας

Το 1822 το σκηνικό επαναλαμβάνεται στο ποτάμι της Νάουσας, την Αραπίτσα. Η πόλη από το 1955 φέρει πια τον τίτλο «ηρωική». Κατατρομαγμένες 13 νέες κοπέλες και μητέρες με μωρά στην αγκαλιά τρέχουν με την κραυγή στο στόμα «στο βουνό, να σωθούμε». Από μακριά ακούγεται ποδοβολητό αλόγων, φωνές, βρισιές. Η απόφαση έχει παρθεί. Η πρώτη κοπέλα πέφτει και ακολουθούν κι άλλη κι άλλη... Ο απανωτός γδούπος από τα κορμιά γίνεται ένα με τη βουή του καταρράκτη. Ο πόνος, ο λυγμός και το παράπονο σβήνει στους αφρούς.

² Το β' μέρος της εργασίας στηρίχθηκε σε εγκυκλοπαιδικά και βιογραφικά λεξικά και στα αντίστοιχα λήμματά τους.

Μανιάτισσες

Διαφορετική περίπτωση αποτελούν οι Μανιάτισσες. Πρόκειται για συμμετοχή γυναικών σε μάχη, γεγονός αντίθετο προς τα συνηθισμένα της εποχής. Το πρωί της 22ας Ιουνίου 1826 ο Ιμπραήμ ξεκινά διπλή επίθεση στη Μάνη. Το πρώτο μέτωπο του Ιμπραήμ ανοίγει με τους Μανιάτες στο χωριό Βέργα, όπου κυριολεκτικά αποδεκατίζεται. Η ίδια πανωλεθρία τον περιμένει και στο δεύτερο μέτωπο που ανοίγει στην καρδιά της Μάνης, το Δυρό. Εκεί γυναίκες με δρεπάνια του θερισμού, με πέτρες, με ξύλα τον αντιμετωπίζουν και διαλύουν τις δυνάμεις του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η γυναίκα του Γεωργούλια Γερακαράκου με τον μικρό γιό της, που πήγαινε λίγο ψωμί και τυρί στον άντρα της, ο οποίος πολεμούσε στη Βέργα νηστικός τρία μερόνυχτα. Αυτή μπλέχτηκε στον πόλεμο μαζί με τις άλλες γυναίκες στο λαγκάδι της Χαριάς. Κι ενώ το παιδί της πολεμούσε με το όπλο, εκείνη κυνηγούσε τους Τούρκους με τις πέτρες. Κι όταν το παιδί της χτυπήθηκε θανάσιμα, πήρε το όπλο του και κλείνοντας τα μάτια του, είπε: «...Κοιμήσου, παιδάκι μου... κοιμήσου. Πήρα εγώ τη θέση σου...»

Όμως πέρα από τις ανώνυμες ηρωίδες υπήρξαν και γυναίκες πρωταγωνίστριες του Αγώνα, που ξεχώρισαν από το σύνολο και άφησαν ανεξίτηλη τη σφραγίδα τους.

Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα

Η Λασκαρίνα Πινότση, όπως ήταν αρχικά το όνομά της, υπήρξε:

- Καπετάνισσα τραχιά
- Αντικομοφορμίστρια
- Ατρόμητη και μαχητική
- Με φλογερή πίστη στην ελευθερία
- Μοναδική γυναίκα μέλος της Φιλικής Εταιρείας

Καταγόταν από αρβανίτικη οικογένεια της Ύδρας. Γεννήθηκε μέσα στις φυλακές της Κωνσταντινούπολης όπου η μητέρα της επισκέφτηκε τον ετοιμοθάνατο επαναστάτη πατέρα της. Από μικρό παιδί είχε πάθος με τη θάλασσα. Ο δεύτερος σύζυγός της, ο Μπούμπουλης απ' όπου έμεινε γνωστή ως Μπουμπουλίνα, σκοτώθηκε σε ναυμαχία, όπως και ο πρώτος. Χήρα ξανά στα 40 χρόνια της, με επτά παιδιά και τεράστια περιουσία την οποία κατάφερε να αυξήσει με σωστή διαχείριση και εμπορικές δραστηριότητες. Κατασκευάζει το μεγαλύτερο πολεμικό πλοίο του αγώνα με 18 κανόνια, «τον Αγαμέμνονα» και μ' αυτό παίρνει μέρος στον Αγώνα, σηκώνοντας τη δική της σημαία. Παράλληλα, εφοδιάζει τους μαχητές με πολεμοφόδια και όπλα τα οποία αγοράζει μυστικά από ξένα λιμάνια και συγκροτεί δικό της

εκστρατευτικό σώμα από Σπετσιώτες τους οποίους αποκαλεί «γενναία μου παλικάρια». Παίρνει μέρος στην πολιορκία του Ναυπλίου, ως επικεφαλής οκτώ πλοίων, στο ναυτικό αποκλεισμό της Μονεμβασίας, στην άλωση της Τρίπολης, στις μάχες κατά του Δράμαλη και αλλού. Στην καταδίκη του Κολοκοτρώνη αντιδρά, λόγω του σεβασμού που έτρεφε για κείνον και γι' αυτό κρίνεται επικίνδυνη από την τότε κυβέρνηση και συλλαμβάνεται δύο φορές. Τελικά εξορίζεται στις Σπέτσες και ζει εκεί μέχρι τον άδοξο θάνατό της, το 1825, εξαιτίας οικογενειακών διαφορών.

Οι Ρώσοι μετά το θάνατό της, της απένεμαν τον τίτλο της «Ναυάρχου», παγκόσμια μοναδικότητα για την εποχή της. Το ελληνικό κράτος πρόσθεσε τη μορφή της στο παλιό πενηντάδραχμο και έδωσε το όνομά της σε πολλές οδούς και πλατείες. Η πολυτάραχη ζωής της έγινε κινηματογραφική ταινία. Το αρχοντικό της στις Σπέτσες από το 1991 μετατράπηκε σε μουσείο εκθέτοντας τα προσωπικά της αντικείμενα και τα όπλα της.

Δόμνα Βισβίζη

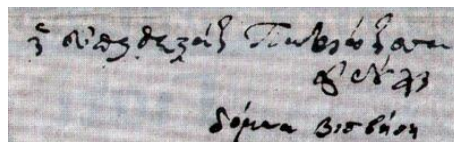
- Αντρίκια παλικαριά
- Αγέρωχη αντιμετώπιση της μοίρας
- Ανιδιοτελής προσφορά
- Η καπετάνισσα της Θράκης

Αυτές οι λέξεις συνθέτουν την προσωπικότητα της Δόμνας Βισβίζη. Καταγόταν από εύπορη οικογένεια της Αίνου, της Θράκης. Μαζί με τον σύζυγο της Αντώνη και τα πέντε παιδιά της, ήταν ανάμεσα στους πολλούς Θρακιώτες που κατατάχθηκαν στα τμήματα του πρώτου ελληνικού στρατού και διέθεσαν τα καράβια και τις περιουσίες τους στον κοινό αγώνα για την κατάκτηση της Ελευθερίας. Μετά τον ξαφνικό θάνατο του συζύγου της η Δόμνα Βισβίζη παίρνει στα χέρια της τη μοίρα του караβιού «Καλομοίρα» και 140 ναυτών συμμετέχοντας σε ναυμαχίες, πολιορκίες και καταδρομές. Ο αγώνας συνεχίζεται και μαζί του τα γρόσια και τα δίστηλα εξανεμίζονται. Τα έξοδα για τη διατήρηση και τη διαρκή πολεμική ετοιμότητα ενός караβιού με 16 κανόνια και 140 ναύτες είναι δυσβάσταχτα. Έτσι η «Καλομοίρα», το πλοίο της, ασυντήρητη, δεν είναι πια ικανή να συνεχίσει την ένδοξη δραστηριότητά της. Το Σεπτέμβριο του 1824 βρίσκεται στα χέρια του Κράτους, καθώς η

Δόμνα Βισβίζη είχε αναγκαστεί να την παραχωρήσει καθώς ήταν το τελευταίο που της απέμεινε από τα υπάρχοντά της. Την παρακολουθούμε μέσα από έγγραφα που σώθηκαν στα ελληνικά αρχεία να τριγυρνά από τόπο σε τόπο, την Ερμιόνη, το Ναύπλιο, την Ερμούπολη της Σύρου, στερημένη, περιφρονημένη, άστεγη με τα πέντε παιδιά της, να προστρέχει «εις το έλεος της σεβαστής επιτροπής της Ελλάδας» και να ζητά βοήθεια. Καταφέρνει να πάρει μια πολύ μικρή σύνταξη. Πεθαίνει το 1850 στο Ναύπλιο πάμφτωχη στα 66 της χρόνια. Την προσφορά της αναγνωρίζουν ο Οδυσσέας Ανδρούτσος, ο Δημήτριος Υψηλάντης, αλλά και ο απλός λαός που της αφιερώνει το ακόλουθο τραγούδι:

*Πουλάκι πόθεν έρχεσαι , πουλάκι γι' αποκρίσου
μην είδες και μην άκουσες για την κυρά Δομνίτσα
την όμορφη, τη δυνατή, την αρχικαπετάνα
πούχει καράβι ατίμητο και πρώτο μεσ' στα πρώτα,
καράβι γοργοτάξιδο, καράβι τιμημένο,
καράβι που πολέμησε στις Ίμπρος το μπουγάζι;
Και το πουλάκι στάθηκε και το πουλάκι λέει,
την είδα την απάντησα σιμά στο Αγιονόρος
τρεις μέρες επολέμαγε με δυο χιλιάδες Τούρκους
Καράβια εδώ, καράβια εκεί, καράβια παρά πέρα
και τούτη σαν τον αετό ώρμαγε και χτυπούσε
δεξιά ζερβά κι ανάστροφα κι όπου βολούσε ακόμα
κι άκουγες βόγγους δυνατούς και στεναγμούς μεγάλους
κι άκουγες κλάματα πικρά, κατάρες στην κατάρη
κι θάλασσες κοκκίνιζαν ως φέσια των αγάδων.*

Μαντώ Μαυρογένους

- Λυγερή
- Ευγενική
- Αριστοκρατική
- Ευαίσθητη
- Λεπτή με εύθραυστη ομορφιά,

η Μαντώ ήταν το αντίθετο της Μπουμπουλίνας. Κοινό τους σημείο η μεγάλη περιουσία και η πίστη τους στην ελευθερία. Μεγάλωσε με ευρωπαϊκή ανατροφή και παιδεία. Γνώριζε άριστα την τουρκική, τη γαλλική και την ιταλική γλώσσα. Όταν ξεσπά η επανάσταση είναι μόλις 25 χρονών και δε διστάζει να εξοπλίσει καράβια και να δημιουργήσει ένοπλο εκστρατευτικό σώμα, να καταδιώξει τους πειρατές που λήστευαν τις Κυκλάδες και με σώμα πεζών στρατιωτών να υπερασπίσει τη Μύκονο, την πατρίδα της. Η φήμη της γρήγορα ξεπέρασε τα σύνορα του ελληνικού χώρου και από τη θέση αυτή η Ελληνίδα απήθυνε έκκληση βοήθειας, κυρίως στις Αγγλίδες και τις Γαλλίδες. Ο ζωγράφος Άνταμ Φρίντελ κάνει την προσωπογραφία της που δημοσιεύτηκε ως μία από τους 24 επισημότερους αρχηγούς της Ελληνικής επανάστασης. Με τη λήξη της επανάστασης εγκαταστάθηκε στο Ναύπλιο και με διαταγή του Καποδίστρια της δόθηκε μια μικρή σύνταξη και ο βαθμός του αντιστράτηγου. Μετά τον άτυχο έρωτά της για το Δημήτριο Υψηλάντη και το θάνατό του πεθαίνει πάμπτωχη στην Πάρο το 1840. Το ελληνικό κράτος στόλισε με τη μορφή της το παλιό δίδραχμο.

Εντύπωση προκαλούν και τα γραπτά της. Απευθυνόμενη προς τις Ευρωπαϊές γυναίκες λέει: *«Ποθώ μια μέρα μάχης, όπως εσείς λαχταράτε την ώρα ενός χορού. Δεν διαφέρουμε μεταξύ μας μόνο στις έμφυτες χάρες. Εσείς δε βλέπετε τους άντρες παρά μόνο σα θαυμαστές της ομορφιάς σας, εγώ δεν τους βλέπω παρά σα στηρίγματα της πατρίδας μου»*. Και αλλού: *«Μην παραχωρείτε τίποτα, μη ζητάτε τίποτα που δεν αποφέρει κανένα κέρδος προς την πατρίδα..»*.

Τελευταία κατά σειρά γέννησης και ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί η **Πανωραία Χατζηκώστα**, γνωστή και ως **Ψωροκώσταινα**. Γυναίκα όμορφη, με μεγάλη περιουσία που είδε τον άντρα της, Κώστα Αϊβαλιώτη, και τα παιδιά της να τα σφάζουν οι Τούρκοι μπροστά στα μάτια της. Καταλήγει φτωχή και ολομόναχη στο Ναύπλιο κι έτσι αποκτά το παρατσούκλι «Ψωροκώσταινα». Εκεί αφιερώνεται στην προστασία ορφανών παιδιών που για να τα θρέψει περνάει από σπίτι σε σπίτι και ζητιανεύει. Το 1826 γίνεται έρανος στο Ναύπλιο για το μαχόμενο Μεσολόγγι και εκεί θα προσφέρει στην επιτροπή ένα ασημένιο δαχτυλίδι λέγοντας: *«Δεν έχω να προσφέρω τίποτε άλλο από αυτό το δαχτυλίδι και αυτό το γρόσι. Αυτά τα τιποτένια προσφέρω στο μαρτυρικό Μεσολόγγι»*. Τότε κάποιος από το πλήθος φώναξε: *«Για δείτε, πρώτη η πλύστρα Ψωροκώσταινα πρόσφερε τον οβολό της»*. Και αμέσως ενεργοποιήθηκε το ελληνικό φιλότιμο. Βροχή έπεφταν στο τραπέζι οι λίρες και τα γρόσια.

Λίγα χρόνια αργότερα η Ψωροκώσταινα θα πεθάνει και οι μόνοι που θα την τιμήσουν είναι τα παιδιά του ορφανοτροφείου, τα οποία μέσα σε λυγμούς τη συνόδευσαν στην τελευταία της κατοικία.

Το όνομα της, όμως, θα συνδεθεί με την Ελλάδα. Οι αγωνιστές του '21 αποκαλούσαν την Αντιβασιλεία ειρωνικά Ψωροκώσταινα και οι Βαυαροί έλεγαν για όσους ζητούσαν

βοήθεια από το Δημόσιο «όλοι από την Ψωροκόσταινα ζητούν να ζήσουν». Το 1942 ξαναχρησιμοποιήθηκε η λέξη από κάποιον βουλευτή σε συνεδρίαση της Ελληνικής βουλής. Έκτοτε χαρακτηρίζει περιφρονητικά την Ελλάδα και χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα ως πολιτική ορολογία.

Στο σημείο αυτό δεν θα πρέπει να λησμονήσουμε και τις ξένες γυναίκες – φιλέλληνες³ που συνεπαρμένες από τον Καποδίστρια, τον Υψηλάντη, τον Κοραή, από τις ιδέες της γαλλικής επανάστασης, τη λογοτεχνία και τον Τύπο της εποχής ανέλαβαν αφ' ενός τη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού και την προσπάθεια αφύπνισης των Ελληνίδων και αφ' ετέρου προσέφεραν στην ίδρυση του ελληνικού κράτους.

Ρωξάνδρα Στούρτζα

Ενεργή φιλέλληνας, αιώνια ερωτευμένη με τον Καποδίστρια η Ρωξάνδρα Στούρτζα, «Κυρία επί των τιμών» στη Ρωσική Αυλή, υπήρξε το πιο καίριο στήριγμα του Κυβερνήτη, μα και χιλιάδων Ελλήνων που έφταναν κατατρεγμένοι στα ρωσικά εδάφη. Το μέγαρό της στη Βαϊμάρη έγινε κέντρο συγκέντρωσης των Ελλήνων σπουδαστών. Φρόντιζε για τη διαμονή τους, τις σπουδές τους, για την υγεία και το χαρακτήρα τους. Όταν διαπίστωσε ότι ο έρωτάς της για τον Καποδίστρια θυσιάστηκε στο βωμό της πατρίδας, ασχολήθηκε αποκλειστικά με την περίθαλψη των αδύναμων. Στα μέσα του 1822 περιέθαλψε στην Οδησσό πρόσφυγες και λίγο αργότερα διοργάνωσε έρανο που συγκέντρωσε ένα εκατομμύριο ρούβλια για την εξαγορά Χιωτών και Κρητικών αιχμαλώτων. Με την επιμονή της χτίστηκε ορφανοτροφείο στη Μόσχα και κοιμητήριο στην Οδησσό, όπου και ενταφιάστηκε το 1844.

Μια άλλη φλογερή φιλέλληνας υπήρξε η γαλλίδα συγγραφέας και πολιτικός **Ιουλιέττα Αδάμ Λαμπέρ**. Η Ιουλιέττα Λαμπέρ ταξίδεψε στην Ελλάδα, ενθουσιάστηκε μ' αυτή και μετέφερε στα παρισινά σαλόνια το φιλελληνισμό της και για τα εθνικά μας ζητήματα και για τα ελληνικά γράμματα και τις τέχνες.

³ Περιοδικό *Ιστορικά* της Ελευθεροτυπίας, τεύχος 228, αφιέρωμα στις γυναίκες φιλέλληνες, Περιοδικό *Επτά ημέρες* της Καθημερινής τεύχος 23-4-1997, αφιέρωμα στους Ελληνική επανάσταση και τους Γάλλους ζωγράφους και τεύχος 18-12-1994, αφιέρωμα στην Ελλάδα στα χρόνια της επανάστασης.

Κλείνοντας, όμως, αυτή τη σύντομη αναφορά δε θα πρέπει να λησμονήσουμε μια σπουδαία προσωπικότητα, τη **Σοφία ντε Μαρμπούά** ή αλλιώς **Δούκισσα της Πλακεντίας**. Κόρη μαρκήσιου διπλωμάτη, στα δεκαεννιά της παντρεύτηκε το δούκα της Πλακεντίας. Το ζευγάρι ήρθε νωρίς σε διάσταση και κάτω από την επιρροή ενός φιλέλληνα ποιητή η Σοφία ήρθε στην Ελλάδα αμέσως. Υπήρξε αντίπαλος του Καποδίστρια και η ζωή της ήταν πολυτάραχη. Μετά το θάνατο της μοναχοκόρης της από φυματίωση καταρρακώθηκε και η ίδια έφυγε από τη ζωή το 1854. Εντύπωση προκαλεί η απαίτηση των οδυρόμενων χωρικών της εποχής να σταματήσει το φέρετρό της σε κεντρικό σημείο, ώστε να ακολουθήσει γενικό προσκύνημα.

Υπήρξε μια χειραφετημένη γυναίκα, δραστήρια και ενεργητική. Θερμή και αγνή ιδεολόγος και φιλέλληνας βοήθησε έμπρακτα την Ελλάδα και ειδικά τους Αθηναίους του καιρού της, π.χ. πούλησε τα κοσμήματά της και συγκέντρωσε 14.000 φράγκα υπέρ του αγώνα και ανέλαβε τη δαπάνη για την εκπαίδευση δώδεκα κοριτσιών Ελλήνων αγωνιστών. Παράλληλα δίδασκε η ίδια σε κοπέλες της Αθήνας γαλλικά και λογοτεχνία και μετέφερε ολόκληρη βιβλιοθήκη από το Παρίσι στην Αθήνα. Κατασκεύασε κρήνες στα χωριά της Αττικής, ακόμη και δρόμους στην Πεντέλη. Δεν είναι τυχαία, λοιπόν, η ονομασία σταθμού του μετρό, δρόμων και πλατείας της Αθήνας σε Δουκίσσης Πλακεντίας. Η χειμερινή κατοικία της σήμερα αποτελεί το βυζαντινό μουσείο στο κέντρο της Αθήνας.

Η δράση των φιλελλήνων γυναικών δεν περιορίζεται στις ελάχιστες αυτές περιπτώσεις, αλλά υπάρχουν και αρκετές άλλες. Αποτελεί ιστορική υποχρέωση η διερεύνηση και ανάδειξη του ρόλου τους.

Βιβλιογραφία

«Γυναίκες φιλέλληνες», Ελευθεροτυπία, περιοδικό Ιστορικά, τεύχος 228, 18 Μαρτίου 2004.

Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Larousse – Britannica, Αθήνα 2007

«Η Ελλάδα στα χρόνια της επανάστασης», Καθημερινή, περιοδικό *Επτά ημέρες*, τεύχος 18-12-1994.

«Ελληνική επανάσταση και γάλλοι ζωγράφοι» Καθημερινή, περιοδικό *Επτά ημέρες*, τεύχος 23-4-1997.

Καρζής Θ., *Η γυναίκα της νέας εποχής*, εκδόσεις Φιλιππούτη, Αθήνα

Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό, Εκδοτική Αθηνών, 1988

Δικτυογραφία

www.argolikivivliothiki.gr/2009/10/25/

www.el.wikipedia.org/wiki

www.ermisaggelioforos.blogspot.gr/2012/06/21.html

www.lefobserver.blogspot.gr/2009/12/blog-post_8199.html

www.mani.org.gr/istor/verga_diros/verga_diros.htm

www.openarchives.gr/view/415640

www.tanea.gr/politismos/article/?aid=4608650

www.tovima.gr/opinions/article/?aid=84530

www.tvxs.gr/news/taksidia-sto-xrono/psorokostaina-ki-omos-ypirkse-pragmatiko-prosopo-tis-ellinikis-istorias

Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μιας ερευνητικής εργασίας με θέμα «Το σχολικό εγχειρίδιο: από το Αναγνωστικό στο e-book»

Βασιλική Ζέττα
Φιλολόγος m.ed-
επιμορφώτρια Β΄ΤΠΕ-επιμορφώτρια ΜΠΕ
1^ο ΓΕΛ Σερρών

Περίληψη

Στην παρούσα εισήγηση παρουσιάζουμε τα στάδια οργάνωσης και υλοποίησης της ερευνητικής εργασίας που εκπονήσαμε με τους μαθητές της Α΄ Λυκείου στο 1^ο ΓΕΛ Σερρών με θέμα: «*Το σχολικό εγχειρίδιο: Από το Αναγνωστικό στο e-Book*». Η ερευνητική εργασία ακολουθεί το δεύτερο σχήμα προσέγγισης του ερευνώμενου θέματος κι αρχικά ερευνά τη λειτουργία του σχολικού βιβλίου, τη διαχρονική εξέλιξη και τις αλλαγές που διαμόρφωσαν τα σχολικά εγχειρίδια στη μεταπολεμική Ελλάδα. Παράλληλα ερευνώνται τα εκπαιδευτικά συστήματα άλλων ευρωπαϊκών χωρών και το καθεστώς με τα σχολικά βιβλία που ισχύει σ' αυτές. Τέλος στο πλαίσιο μιας μικροέρευνας που οργανώθηκε, με τη διανομή και συλλογή ερωτηματολογίων, καταγράφηκαν και αναλύθηκαν οι αντιδράσεις μαθητών, γονέων και εκπαιδευτικών απέναντι στη νέα πραγματικότητα που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν με την έλλειψη των σχολικών βιβλίων στην έναρξη της σχολικής χρονιάς και την προτεινόμενη χρήση ψηφιακών βιβλίων, αλλά και της ψηφιακής πλατφόρμας του Υπουργείου Παιδείας.

Λέξεις κλειδιά: ερευνητική εργασία, σχολικό εγχειρίδιο, e-book

Εισαγωγή

Στην έναρξη της νέας σχολικής χρονιάς μετά την καθιέρωση των Ερευνητικών Εργασιών στην Α΄ τάξη Γενικού Λυκείου ως διακριτής ενότητας του Προγράμματος Σπουδών σύμφωνα με τις οδηγίες του ΥΠΔΒΜΘ¹, οι μαθητές του σχολείου μας κλήθηκαν να επιλέξουν ένα από τα θέματα που τους προτάθηκαν μετά από απόφαση του συλλόγου Διδασκόντων. Το θέμα της παρούσας ερευνητικής εργασίας ανήκει στο γνωστικό πεδίο των Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, καθώς διερευνά το σχολικό εγχειρίδιο ως στοιχείο ιδιαίτερα σημαντικό όχι μόνο στην εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά κυρίως ως μέσο της κοινωνικοποίησης του ατόμου και δόμησης της ταυτότητάς του.

Το συγκεκριμένο θέμα επελέγη και προτάθηκε στους μαθητές λόγω κυρίως της επικαιρότητάς του κατά την έναρξη της τρέχουσας σχολικής χρονιάς. Αναλυτικότερα το μείζον θέμα τόσο της εκπαίδευσης, όσο και της κοινωνίας φέτος υπήρξε η έλλειψη σχολικών βιβλίων στα σχολεία και των τριών βαθμίδων της εκπαίδευσης στη χώρα μας. Η κατάργηση του Οργανισμού Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων και η προσφορά ψηφιακών δίσκων στους

---

¹Αρ.πρωτ.: 97364/Γ2/30-08-2011, έγγραφο του ΥΠΔΒΜΘ με θέμα: «*Οδηγίες για τη διδασκαλία της Ερευνητικής Εργασίας της Α΄ τάξης Γενικού Λυκείου για το σχ. έτος 2011-2012.*»

μαθητές συνιστούν ιστορικές αλλαγές στην ιστορική εξέλιξη του σχολικού εγχειριδίου στη χώρα μας. Πιο συγκεκριμένα με την έναρξη των μαθημάτων βρίσκεται στα σχολεία μόνο το 10-15% των σχολικών βιβλίων και μάλιστα στο 50% των σχολικών μονάδων. Οι πρωτοφανείς ελλείψεις σε σχολικά βιβλία λίγες ημέρες πριν από την έναρξη των μαθημάτων θα υποχρεώσει παιδιά, γονείς και εκπαιδευτικούς να αναζητήσουν λύση είτε με την αγορά βιβλίων ή σε μεταχειρισμένα βιβλία, DVD και φωτοτυπίες. Η υπουργός Παιδείας ανακοινώνει τη δημιουργία ψηφιακής πλατφόρμας, όπου βρίσκονται αναρτημένα όλα τα σχολικά εγχειρίδια. Το θέμα λοιπόν, λόγω της σπουδαιότητάς του για την εκπαιδευτική διαδικασία κρίθηκε ως ιδιαίτερα ενδιαφέρον να μελετηθεί από τους μαθητές μέσα από τους εξής ενδεικτικούς ερευνητικούς άξονες:

- Τί είναι σχολικό εγχειρίδιο;
- Η λειτουργία του σχολικού εγχειριδίου
- Η ιστορική καταγραφή των αλλαγών στα σχολικά εγχειρίδια στο πλαίσιο των μεταρρυθμίσεων στο χώρο της παιδείας

- Έρευνα σε παλιά αναγνωστικά
- Τι ισχύει για τα σχολικά εγχειρίδια σε άλλες χώρες της Ευρώπης;
- Η σχέση των μαθητών διαχρονικά και σύγχρονα, με το σχολικό εγχειρίδιο
- Η διερεύνηση της προβολής του θέματος σε άρθρα των εφημερίδων, σε γελοιογραφίες
- Πώς αποδέχτηκαν το e-book γονείς, μαθητές και εκπαιδευτικοί;

Στην ουσία οι μαθητές κλήθηκαν να μελετήσουν σε βάθος την ιστορία, τη λειτουργία του σχολικού βιβλίου, την ιδιαιτερότητα της νέας καινοτομίας του ψηφιακού βιβλίου και να ανιχνεύσουν το βαθμό αποδοχής της κοινής γνώμης απέναντι στο πρόβλημα. Έτσι μέσα από τη διαδικασία της ανοιχτής διερεύνησης ενός θέματος οι μαθητές μιλούν, κατά την έκφραση του Driver,² ενεργά και μέσα σε αυθεντικά πλαίσια προβληματισμού στον επιστημονικό τρόπο έρευνας, σκέψης και συγκρότησης της νέας γνώσης που αποκτούν, στοιχείο που επιβεβαιώνει εξάλλου, την αναγκαιότητα υιοθέτησης των ερευνητικών μεθόδων στα σχολεία.

² Ματσαγγούρας, 2001:497

Σχέση με το αναλυτικό πρόγραμμα

Η ερευνητική εργασία «*Το σχολικό εγχειρίδιο: από το Αναγνωστικό στο e-book*» συνδέει τους διδακτικούς στόχους των φιλολογικών μαθημάτων της Νεοελληνικής Γλώσσας και Ιστορίας, ειδικότερα με τους διδακτικούς στόχους της Πληροφορικής, αλλά και τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα που βιώνουν οι έφηβοι μαθητές που φοιτούν στην Α΄ Λυκείου και καλούνται να αντιμετωπίσουν τις συνθήκες του *project* ως μια νέα διακριτή ενότητα του Προγράμματος Σπουδών τους, που υλοποιεί τις βασικές αρχές του Νέου Σχολείου. Η εργασία δομείται σε επιμέρους ερευνητικές ενότητες και καταλήγει σε μια δράση που θα παρουσιαστεί σε ειδική εκδήλωση στο σχολείο για διάχυση των πορισμάτων της στη σχολική και στην ευρύτερη κοινότητα.

Στόχοι της ερευνητικής διαδικασίας

-Οι μαθητές θα ερευνήσουν μέσα από πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές ένα οικείο και τόσο σημαντικό για αυτούς θέμα, τη λειτουργία και την ιστορική εξέλιξη του σχολικού εγχειριδίου.

-Θα είναι σε θέση να κατανοήσουν τις κοινωνικές, ιδεολογικές και πολιτικές συχνά συνιστώσες που καθορίζουν τις επιλογές στη συγκρότηση του περιεχομένου του.

-Θα μάθουν τί γίνεται σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες με τη συγγραφή και διανομή των σχολικών εγχειριδίων.

-Θα αποκτήσουν μια ολόπλευρη γνώση για ένα βασικό στοιχείο της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

-Θα καταγράψουν τις απόψεις των συμμαθητών τους, αλλά και των γονιών και εκπαιδευτικών τους σχετικά με τις αλλαγές που σημειώθηκαν στα σχολικά εγχειρίδια με τη χρήση του ψηφιακού βιβλίου.

-Θα εργαστούν ομαδικά για ένα κοινό σκοπό βιώνοντας μια νέα πρωτόγνωρη για αυτούς εμπειρία.

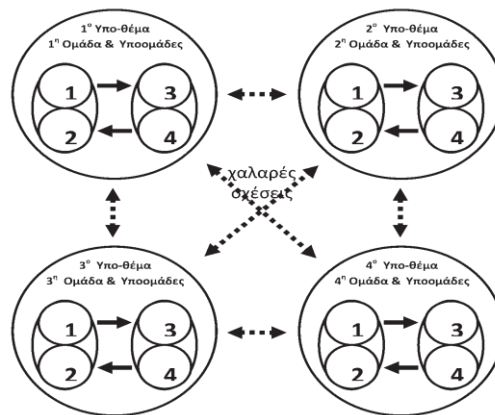
-Θα επαναπροσδιορίσουν τη σχέση τους με τη μάθηση και με την απόκτηση της γνώσης.

-Θα εγκαταλείψουν το ρόλο του παθητικού δέκτη και θα υιοθετήσουν τη στάση του κριτικού ερευνητή και συνδιαμορφωτή της γνώσης.

Μεθοδολογία

Στη συγκεκριμένη ερευνητική εργασία ακολουθείται το διερευνητικό και βιωματικό μοντέλο της αναζήτησης, της κριτικής ανάλυσης, της συνθετικής επεξεργασίας, της ανάληψης

πρωτοβουλίας, της αξιολόγησης και της αξιοποίησης της γνώσης. Επιλέχτηκε, δε, το 2^ο από τα προτεινόμενα Ερευνητικά Σχήματα Κατανομής Θεμάτων και Οργάνωσης Ομάδων που περιέχονται στο βιβλίο του εκπαιδευτικού (βλ. παρακάτω σχήμα).³

Σύμφωνα με το παραπάνω ερευνητικό σχήμα κάθε ομάδα, από την πρώτη ακόμη συνάντηση, εξειδικεύει με βάση το θέμα της τα ερευνητικά εργαλεία της, το εύρος της έρευνας και αναζήτησης των στοιχείων, αλλά και τη σύνθεση της τελικής γραπτής ερευνητικής έκθεσης που θα υποβάλλει, καθώς και της παρουσίασης (τεχνήματος) της στην εκδήλωση ανακοίνωσης των ερευνητικών εργασιών στη σχολική κοινότητα με στόχο τη διάχυση των αποτελεσμάτων τους. Με βάση τον αριθμό των μαθητών δημιουργήθηκαν πέντε τετραμελείς υποομάδες, τα μέλη των οποίων διερεύνησαν τα εξής υποθέματα:

- α. Από το αναγνωστικό στο ηλεκτρονικό βιβλίο
- β. Οι λειτουργίες του σχολικού εγχειριδίου
- γ. Το σχολικό εγχειρίδιο στην Ευρώπη
- δ. Στατιστική έρευνα σε μαθητές.
- ε. Στατιστική έρευνα σε γονείς και εκπαιδευτικούς.

Στάδια ερευνητικής διαδικασίας

➤ Αρχικά διεγείρεται το ενδιαφέρον των μαθητών με την παρουσίαση του θέματος της ερευνητικής εργασίας και συνδιαμορφώνονται με την τεχνική του καταιγισμού των ιδεών τα ερευνητικά ερωτήματα και τα πεδία προσέγγισης.

➤ Σχηματίζονται από τους μαθητές οι επιμέρους ερευνητικές υπο-ομάδες και επιμερίζονται σ' αυτές τα ερευνώμενα υποθέματα.

³ Ματσαγγούρας, 2011: 37.

- Συνάπτεται ένα κοινό συμβόλαιο που καθορίζει την πορεία, τα στάδια και τη συμπεριφορά όλων των μελών.
- Καθορίζονται τα ερευνητικά εργαλεία και τα χρονοδιαγράμματα για την πορεία της έρευνας.
- Συγκεκριμένα, η ομάδα του τμήματος ενδιαφέροντος, χωρισμένη σε υποομάδες, αναλαμβάνει δραστηριότητες, πραγματοποιεί έρευνα και προσεγγίζει περιγραφικά, ερευνητικά και κριτικά το δικό της υπό-θέμα και παράλληλα δημιουργεί το δικό της φάκελο εργασίας.
- Μέσα από επισκόπηση και αποδελτίωση βιβλιογραφικών, ψηφιακών πηγών, αλλά και σύνθεση και επεξεργασία ερωτηματολογίων προσεγγίζουν τις διάφορες πλευρές του διερευνώμενου θέματος.

Δομή και αξιολόγηση

Η εργασία αναπτύχθηκε στη διάρκεια ενός τετραμήνου και ολοκληρώθηκε σε 14 τρίαωρα συνάντησης. Οι ομάδες εργάστηκαν ως εξής:

α. Η πρώτη και η δεύτερη ομάδα ανέλαβαν να προσεγγίσουν βιβλιογραφικά και ιστορικά το θέμα και να συλλέξουν στοιχεία που αφορούν στην ιστορία του σχολικού εγχειριδίου, τη λειτουργία του, τη σημασία της εικονογράφησης του, αλλά και τα δομικά χαρακτηριστικά του, τη λειτουργία και τις ιδιαιτερότητες του ηλεκτρονικού βιβλίου. Η εργασία αξιολογήθηκε με την παράδοση της ερευνητικής έκθεσης, την παράδοση παρουσίασης και την έγκυρη και επιτυχή παρουσίαση των πορισμάτων της στην ολομέλεια του τμήματος.

β. Η τρίτη ομάδα ανέλαβε μέσα από βιβλιογραφικές και κυρίως διαδικτυακές πηγές να μελετήσει την κατάσταση που ισχύει σχετικά με τα σχολικά εγχειρίδια σ' άλλες ευρωπαϊκές χώρες και να καταγράψει ομοιότητες και διαφορές με την ελληνική πραγματικότητα. Μετά από μια αρχική γενικότερη αναζήτηση στον ευρωπαϊκό χώρο οι μαθητές επικεντρώθηκαν στην διερεύνηση του εκπαιδευτικού συστήματος της Αγγλίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας, της Ισπανίας και της Πορτογαλίας. Η εργασία αξιολογήθηκε και πάλι από την παράδοση της ερευνητικής έκθεσης, της πρωτότυπης ψηφιακής παρουσίασης που προετοίμασαν οι μαθητές, αλλά και της υποστήριξής της στην ανακοίνωση στην ολομέλεια.

Εικόνα 1: Τέχνημα μαθητών- παρουσίαση των αξόνων του θέματος μιας υποομάδας

γ. Η τέταρτη ομάδα μετά από μια αρχική γενική διερεύνηση του αντίκτυπου που είχε στην ελληνική κοινωνία το θέμα της έλλειψης των σχολικών βιβλίων από τα σχολεία φέτος, μέσα από άρθρα στον τύπο και γελοιογραφίες, οργάνωσε μια μικροέρευνα με στόχο να διερευνήσει τις αντιδράσεις των μαθητών σχετικά με το διερευνώμενο θέμα. Συνέταξε ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις κλειστού και ανοιχτού τύπου, το διένειμε σε εκατό μαθητές του σχολείου, συγκέντρωσε και επεξεργάστηκε τα δεδομένα και τα απέδωσε σε διαγράμματα, εξάγοντας τα ανάλογα συμπεράσματα. Η αξιολόγηση της εργασίας της υποομάδας βασίστηκε στη δυσκολία σύνθεσης και επεξεργασίας ενός ερωτηματολογίου, αλλά και στην επιτυχή καταγραφή και παρουσίαση των αποτελεσμάτων του.

δ. Παρόμοια κινήθηκε και η τέταρτη ομάδα η οποία, όμως, μετά από χωρισμό σε δύο υποομάδες προχώρησε στη σύνθεση και διανομή δυο διαφορετικών ερωτηματολογίων. Στο πρώτο, το ερευνώμενο δείγμα είναι οι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι χρησιμοποιούν το σχολικό εγχειρίδιο στη καθημερινότητα τους, όπως και οι μαθητές. Μοιράστηκαν και συγκεντρώθηκαν για επεξεργασία εκατό ερωτηματολόγια καθηγητών Γυμνασίων και Λυκείων και προέκυψαν πολύ ενδιαφέροντα αποτελέσματα. Στο δεύτερο ερωτηματολόγιο το διερευνώμενο δείγμα ήταν οι γονείς μαθητών, οι οποίοι βιώνουν τις όποιες αλλαγές δίπλα στα παιδιά τους. Συγκεντρώθηκαν ογδόντα ερωτηματολόγια που εξέφρασαν τη δική τους αντίδραση στις αλλαγές στη μορφή των σχολικών βιβλίων.

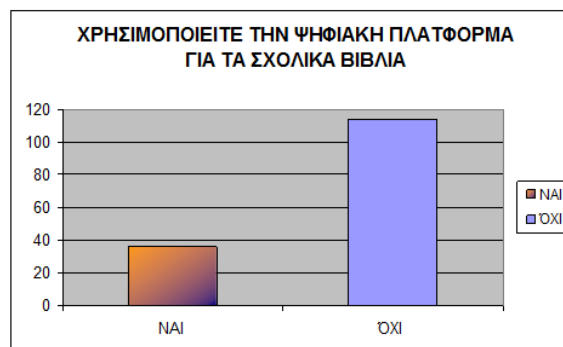
Η αξιολόγηση της εργασίας και αυτής της υποομάδας βασίστηκε στη δυσκολία σύνθεσης και επεξεργασίας ενός ερωτηματολογίου, αλλά και στην επιτυχή καταγραφή και παρουσίαση των αποτελεσμάτων του.

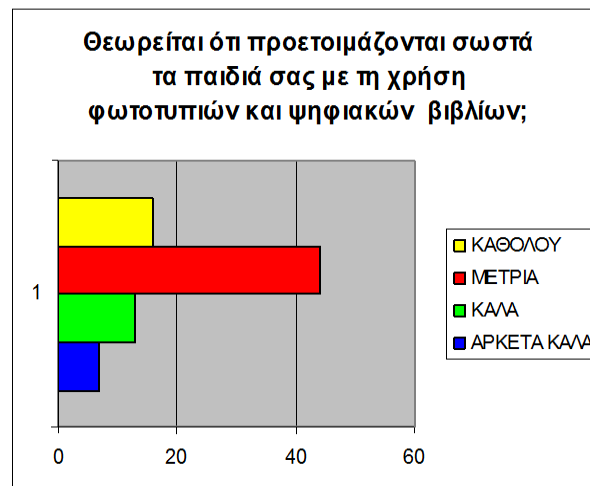
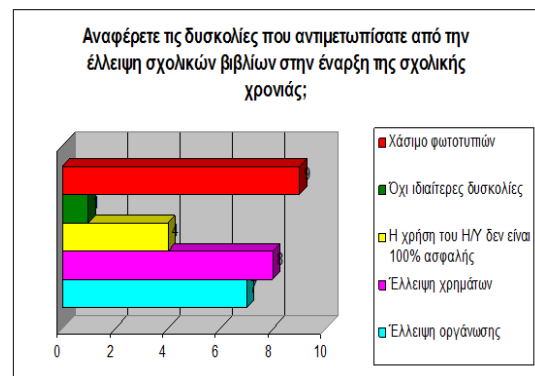
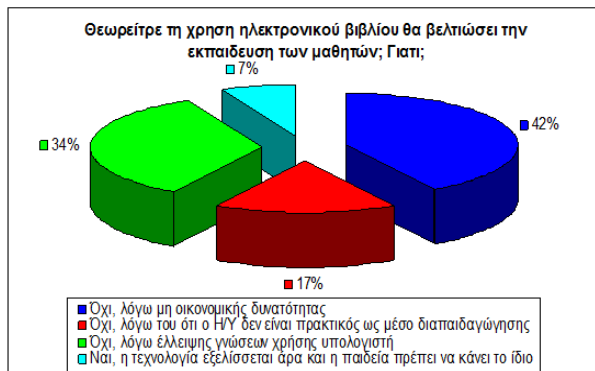
Συμπεράσματα – Αποτίμηση

Συμπερασματικά, λοιπόν, μέσα από την έρευνά τους οι μαθητές κατέληξαν σε ορισμένες ουσιαστικές και όχι τόσο αναμενόμενες διαπιστώσεις :

- Η χρήση των φωτοτυπιών, όπως προέκυψε από τις απαντήσεις των ερωτηματολογίων, είναι δυσκολότερη από τη χρήση των βιβλίων, τόσο για τους μαθητές, όσο και για τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς.
- Τα βιβλία είναι πιο εύχρηστα από τις φωτοτυπίες ή το e-book, διότι αρκετοί μαθητές δεν έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο, με αποτέλεσμα να χάνονται οι φωτοτυπίες και το διάβασμα να είναι δυσκολότερο και όχι τόσο αποτελεσματικό σε σχέση με το διάβασμα μέσω των βιβλίων.
- Η πλειοψηφία των μαθητών δεν προετοιμάστηκε όσο έπρεπε για αυτή την αλλαγή.
- Για τους περισσότερους μαθητές δεν ήταν πρακτική η χρήση του ψηφιακού βιβλίου.
- Ένα μεγάλο ποσοστό των μαθητών δεν χρησιμοποιεί το ηλεκτρονικό βιβλίο ή την ψηφιακή πλατφόρμα του Υπουργείου.
- Οι εκπαιδευτικοί όλων των ειδικοτήτων θεωρούν ότι δεν θα βελτιωθεί η απόδοση των μαθητών με τη χρήση του ηλεκτρονικού βιβλίου.
- Οι γονείς θεωρούν ότι τα παιδιά τους δεν μπορούν να προετοιμαστούν αποτελεσματικά στα μαθήματα με τη χρήση του ηλεκτρονικού βιβλίου.

Ενδεικτικά διαγράμματα των αποτελεσμάτων της επεξεργασίας των ερωτηματολογίων

Τα βιβλία τελικά, όπως προέκυψε από την έρευνα, θεωρούνται από όλους (μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς) πιο εύχρηστα, γιατί μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε οποιοδήποτε χώρο, μπορούν να κρατηθούν σημειώσεις σε αντίθεση με το DVD που σε κρατά καθηλωμένο σε μία θέση και απαιτεί να υπάρχει Η.Υ και παροχή ηλεκτρικού ρεύματος ή την ψηφιακή πλατφόρμα που απαιτεί σύνδεση στο Διαδίκτυο.

Αποτιμώντας οι μαθητές την πορεία της ερευνητικής τους εργασίας και τις εμπειρίες που βίωσαν μέσα σ' ένα ανοιχτό δημιουργικό περιβάλλον μάθησης κατέληξαν σε θετικά συμπεράσματα. Ταξιδεύοντας στο χρόνο από το παραδοσιακό αναγνωστικό των γονιών τους μέχρι το δικό τους ψηφιακό σχολικό βιβλίο, έμαθαν πολλά που δεν περίμεναν, συνάντησαν όμως και δυσκολίες οργάνωσης, αναζήτησης και σύνθεσης έγκυρων και τεκμηριωμένων πληροφοριών.

Αντιμετώπισαν προκλήσεις, άλλαξαν ρόλους και σταδιακά μεταμορφώθηκαν σε δραστήριους ερευνητές. Έμαθαν να συνεργάζονται, να συγκρίνουν τα στοιχεία της δικής τους μαθητικής ζωής μ' αυτά άλλων ευρωπαϊκών χωρών, να παρατηρούν και να μελετούν τις αντιδράσεις των μελών της κοινωνίας σχετικά με ένα θέμα, να ταξινομούν ερευνητικά δεδομένα και να καταλήγουν σε λογικά συμπεράσματα. Πάνω από όλα όμως, όπως οι ίδιοι

κατέγραψαν στα ημερολόγια τους, βίωσαν μια νέα εμπειρία δημιουργικής κατάκτησης της γνώσης μέσα από ερευνητικές διεργασίες αναλαμβάνοντας ενεργό ρόλο σε συμπόρευση με την καθηγήτρια τους, σ' ένα πλαίσιο πιο ευχάριστο και παραγωγικό.

Βιβλιογραφία

Καψάλης, Α.& Χαραλάμπους, Β. (1995). *Σχολικά εγχειρίδια. Θεσμική εξέλιξη και σύγχρονη προβληματική*. [χ.τ]: Έκφραση.

Μανωλάς, Ε.Ι.(1997). *Συνθετικές εργασίες και σχολικά βιβλία*, Η Καθημερινή, 27 Νοεμβρίου.

Ματσαγγούρας, Ηλ. (2000). *Ομαδοσυνεργατική Διδασκαλία και Μάθηση*. Αθήνα: εκδ. Γρηγόρη.

---. (2001). *Στρατηγικές Διδασκαλίας: η Κριτική Σκέψη στη Διδακτική Σκέψη*. Αθήνα: Gutenberg.

---. (2004). *Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση: Εννοιοκεντρική Αναπλαισίωση και Σχέδια Εργασίας*. Αθήνα: εκδ. Γρηγόρη.

---. (2007). *Σχολικός Εγγραμματοπισμός*. Αθήνα: εκδ. Γρηγόρη.

---. (2011). *Η καινοτομία των ερευνητικών εργασιών στο Λύκειο. Πρώτο Μέρος: Θεωρητικές αρχές και Διδακτικές Επιλογές*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, σελ. 15-98.

Μπονίδης, Κ. (2004). *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας: Διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές προσεγγίσεις*. Θεσσαλονίκη: Μεταίχμιο.

Μπονίδης, Κ.& Χοντολίδου, Ε.(1997), «Έρευνα σχολικών εγχειριδίων: από την ποσοτική Ανάλυση περιεχομένου σε ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης-το Παράδειγμα της Ελλάδας». Στο: Πρακτικά Ζ' Διεθνούς Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδας με θέμα «*Παιδαγωγική Επιστήμη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Τάσεις και προοπτικές*», Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Σχίζα, Κ. (2008), *Συστημική Σκέψη και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Ένα Διδακτικό Μοντέλο που Οικοδομεί την Κριτική Σκέψη και τη Σχέση με τον «Άλλον»*. Αθήνα: Χρ. Δαρδανός

Τερζής, Ν. (2010). *Εκπαιδευτική πολιτική και Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση*. Αθήνα: Αφοί Κυριακίδη.

ΥΠΑΜΘ (2010) *Το Νέο Σχολείο-Πρώτα ο Μαθητής*. Ανάκτηση: http://www.ypepth.gr/docs/neo_sxoleio_brochure_100305.pdf

ΥΠΑΜΘ (2011) *Πρόταση για το Νέο Λύκειο*. Ανάκτηση: <http://paspif.gr/wp->

[content/uploads/2011/07/neo_lykeio.pdf](#)

Δικτυογραφία

<http://www.pi-schools.gr/>

<http://digitalschool.minedu.gov.gr/>

http://www.pi-schools.gr/library/pi-lib/hb_s_sxolikaegxeiridia.htm

<http://www.protagon.gr/?i=protagon.el.video&id=1020>

<http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/document/document.php?course=DSGL-A107&openDir=/4e54c578cfwc/4e54c5884qdu>

Αξιοποιώντας τις νέες τεχνολογίες στη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας στο Λύκειο με στόχο τον κριτικό γραμματισμό των μαθητών

Δόμνα Τσακιρίδου
Υποψήφια Διδάκτωρ Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ.
ΕΠΑΛ Νιγρίτας

Περίληψη

Στην εισήγηση αυτή θα παρουσιαστεί η διαδικασία υλοποίησης ενός διδακτικού σεναρίου με την αξιοποίηση των ΤΠΕ, καθώς και τα αποτελέσματά του, στους μαθητές δύο τμημάτων της Α' Λυκείου του Επαγγελματικού Λυκείου Νιγρίτας, κατά το σχολικό έτος 2011-12. Συγκεκριμένα, πρόκειται για σενάριο που αναφέρεται στο μάθημα της Έκφρασης – Έκθεσης Α' Λυκείου, στη θεματική ενότητα, (με βάση το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών), «Γλώσσα, γλωσσική ποικιλότητα και γλωσσική αλλαγή».¹ Σε κάθε τμήμα της Α' Λυκείου διδάχθηκε και μία ξεχωριστή εκδοχή του σεναρίου. Στο 1^ο τμήμα η διδασκαλία κινήθηκε κοντά στις ισχύουσες διδακτικές πρακτικές, ενώ στο 2^ο τμήμα η εκπαιδευτικός (και συγγραφέας της εισήγησης), προσπάθησε να απομακρυνθεί από το ρόλο του πομπού της γνώσης, δίνοντας έμφαση στην εμφύχωση των μαθητών και στην ενθάρρυνσή τους, ώστε να μπορούν να συνεργάζονται, να επιλέγουν την κατάλληλη πληροφορία και να στέκονται κριτικά απέναντι στις πηγές τους. Μετά την περιγραφή της υλοποίησης των εκδοχών του σεναρίου, παρατίθενται οι απόψεις των μαθητών και τα γενικότερα συμπεράσματα.

Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας και Γραμματισμοί

Η συγκεκριμένη πρόταση επιχειρεί να αξιοποιήσει τις ΤΠΕ, ξεκινώντας από το επίπεδο του εργαλειακού λόγου, προχωρώντας στο πλαίσιο της ολιστικής λογικής και φτάνοντας σε δραστηριότητες που στοχεύουν στον κριτικό γραμματισμό των μαθητών.² Άλλωστε, από σχετικές έρευνες διαπιστώθηκε πως η αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδακτική πράξη προκαλεί τον ενθουσιασμό των παιδιών και τη θετική τους στάση προς αυτές, αφού θεωρούν πως τα περισσότερα μαθήματα μπορούν να διδαχθούν μ' αυτόν τον τρόπο.³ Δίνει επίσης τη

¹ Το σενάριο που ακολουθεί στηρίχθηκε στο προτεινόμενο σενάριο που περιέχεται στις οδηγίες για τη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας της Α' τάξης Επαγγελματικού Λυκείου του σχολικού έτους 2011-2012, ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. αρ. πρωτ. 363/Γ2/3-1-2012, οι οποίες γράφτηκαν από τους συντάκτες του Προγράμματος Σπουδών της Νέας Ελληνικής Γλώσσας Α' Λυκείου (ΦΕΚ. 1562/27-6-2011), Κουτσογιάννη Δ., Ντίνα Κ. και Χατζησαββίδη Σ. Στη συγγραφή του παραδείγματος, όπως αναφέρεται, συνεισέφερε η φιλόλογος κ. Αλεξίου Μ. **Τονίζεται ότι στη συγκεκριμένη εισήγηση πολλά από τα κομμάτια του σεναρίου έχουν ληφθεί αυτούσια από τις προαναφερθείσες οδηγίες.** Ο σκοπός της γράφουσας δεν ήταν η δημιουργία ενός πρωτότυπου σεναρίου, αλλά η υλοποίηση του προτεινόμενου αυτού σεναρίου στην τάξη, ο σχολιασμός του από τους μαθητές, καθώς και η ανατροφοδότηση που θα προκύψει. Πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της Πρακτικής Άσκησης της Επιμόρφωσης με τίτλο: «Εκπαίδευση Επιμορφωτών για την Αξιοποίηση και Εφαρμογή των ΤΠΕ στη Διδακτική Πράξη στα Πανεπιστημιακά Κέντρα Επιμόρφωσης».

² Κουτσογιάννης (2011^α).

³ Γιαννακοπούλου (1994), Τσολακίδης (1998).

δυνατότητα μετατροπής των μαθητών από παθητικούς δέκτες σε ερευνητές και παραγωγούς εκπαιδευτικού υλικού, στο πλαίσιο της μαθητοκεντρικής διδακτικής μεθόδου, πάντοτε βέβαια με την ουσιαστική καθοδήγηση του εκπαιδευτικού.⁴ Βέβαια, ο φιλόλογος που αξιοποιεί τις ΤΠΕ καλό είναι να γνωρίζει τους τρόπους αξιοποίησης τους και συνειδητά να επιλέγει δραστηριότητες που εξυπηρετούν τους στόχους του μαθήματος. Αυτός είναι και ο λόγος που, ενώ αρχικά οι δραστηριότητες του σεναρίου κινούνται σε συμπεριφοριστικά επίπεδα (στην εκδοχή που εφαρμόστηκε στο 1^ο τμήμα), σταδιακά αλλάζουν και κινούνται στο επίπεδο του κριτικού γραμματισμού (στην εκδοχή του 2^{ου} τμήματος). Μ' αυτόν τον τρόπο, δόθηκε η δυνατότητα να φανούν τα διαφορετικά αποτελέσματα που είχε κάθε διδακτική εκδοχή.

Το σενάριο μπορεί να βοηθήσει τους φιλόλογους, που πιθανόν θα επιχειρήσουν και οι ίδιοι να το υλοποιήσουν, να κατανοήσουν τις διαφορετικές διδακτικές εκδοχές που οδηγούν σε διαφορετικά επίπεδα γραμματισμού των παιδιών. Μετά και τη μελέτη του θεωρητικού πλαισίου θα μπορούν να εφαρμόζουν συνειδητά διδακτικά σενάρια, γνωρίζοντας σε ποιο επίπεδο γραμματισμού στοχεύουν. Το τελευταίο είναι πολύ σημαντικό για έναν εκπαιδευτικό και δη φιλόλογο. Μόνο η ύπαρξη ενδιαφέροντος για την υιοθέτηση σύγχρονων διδακτικών πρακτικών δεν είναι αρκετή. Αντίθετα, χωρίς τη γνώση του θεωρητικού πλαισίου, μπορεί ακόμη και να αποπροσανατολιστεί.

Με τις νέες διδακτικές μεθόδους που εφαρμόζονται στη δεύτερη εκδοχή του σεναρίου οι μαθητές γίνονται πια οι ίδιοι πρωταγωνιστές και όχι παθητικοί δέκτες μίας παραδοσιακής διδασκαλίας, οι οποίοι πρέπει να αποστηθίσουν κάποια «νέα ύλη». Μέσα από την αναζήτηση διαδικτυακού υλικού, τη συλλογή δεδομένων, τις αναλύσεις, τις συγκρίσεις, την ανάρτηση του υλικού, το σχολιασμό του από όλες τις ομάδες, καλλιεργείται η κριτική τους σκέψη, κάτι που βοηθά στη δημιουργία αυριανών σκεπτόμενων πολιτών.⁵

Α' διδακτική εκδοχή⁶

1. Ταυτότητα

Τίτλος: *Το χάσμα γενεών στη διαφήμιση: γονείς και παιδιά.*

Πεδίο, διδακτικό αντικείμενο και διδακτική ενότητα: Έκφραση - Έκθεση Α' Λυκείου, θεματική στο ΠΣ «Γλώσσα, γλωσσική ποικιλότητα και γλωσσική αλλαγή». Η έμφαση εδώ

⁴ Κούτρα (1998).

⁵ Κουτσογιάννης (2011β).

⁶ Τονίζεται και πάλι ότι το σενάριο προέρχεται από τις οδηγίες για τη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής της Α' τάξης Επαγγελματικού Λυκείου του σχολικού έτους 2011-2012, ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. αρ. πρωτ. 363/Γ2/3-1-2012, γι' αυτό και πολλά αποσπάσματα από τις συγκεκριμένες οδηγίες παρατίθενται αυτούσια. Ο στόχος είναι να διαφανούν τα αποτελέσματά του στους μαθητές, αλλά και στην εκπαιδευτικό που το υλοποίησε.

δίνεται στις γλωσσικές ποικιλίες. Στο σχολικό εγχειρίδιο καλύπτει την ενότητα «Κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες», σελ. 29-37.

Χρονική διάρκεια: 2 ώρες.

Σχολικό Τμήμα Εφαρμογής: Τμήμα Α1, Επαγγελματικού Λυκείου Νιγρίτας (22 μαθητές).

Προϋποθέσεις υλοποίησης από εκπαιδευτικό και μαθητή/τρια: να έχει ο εκπαιδευτικός τη δυνατότητα χρήσης βιντεοπροβολέα.

Μαθητής/Μαθήτρια: Δεν χρειάζεται κάποια ιδιαίτερη προϋπόθεση.

2. Σύντομη περιγραφή

Πρόκειται για μελέτη του τρόπου με τον οποίο ηλικιακά «μαρκαρισμένες» κοινωνικές γλώσσες (γλώσσα του διαδικτύου και γλώσσα των νέων) χρησιμοποιούνται προκειμένου να αποτυπώσουν τις διαφορές των γενεών. Η συγκεκριμένη διδακτική εκδοχή κινείται πολύ κοντά στις ισχύουσες διδακτικές πρακτικές. Το επιπρόσθετο στοιχείο είναι η αξιοποίηση του βίντεο (προβολή με υπολογιστή συνδεδεμένο στο διαδίκτυο και σε βιντεοπροβολέα).

3. Στόχοι

Γνώσεις για τον κόσμο και στάσεις, αξίες, πεποιθήσεις

Οι γνώσεις για τον κόσμο που προωθεί η εκδοχή αυτή είναι ότι η γλώσσα δεν είναι ενιαία, αλλά διέπεται από ποικιλότητα. Η διαφήμιση αξιοποιεί την ποικιλότητα αυτή.

Γνώσεις για τη γλώσσα

Η γλώσσα διέπεται από ποικιλότητα. Ποικίλοι κοινωνικοί παράγοντες, όπως η ηλικία, αποτυπώνονται και στις γλωσσικές επιλογές. Ο διαφημιστικός λόγος ενίοτε αξιοποιεί την ποικιλότητα αυτή.

Γραμματισμοί και δεξιότητες

Αναγνωριστικός γραμματισμός: οι μαθητές και οι μαθήτριες μαθαίνουν να αναγνωρίζουν ότι η γλώσσα διέπεται από ποικιλότητα, η οποία επηρεάζεται από κοινωνικούς παράγοντες. Η κύρια δεξιότητα που αποκτούν είναι να επιλύουν ασκήσεις.

4. Λεπτομερής παρουσίαση της πρότασης

Φάση 1^η: Εξοικείωση με το θέμα

Βήμα 1^ο: Γίνεται εκκίνηση από το βιβλίο και πιο συγκεκριμένα από τα εισαγωγικά κείμενα στις γλωσσικές ποικιλίες γενικά και τις κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες ειδικότερα, συζητώντας και αναλύοντας το περιεχόμενό τους με τους μαθητές και τις μαθήτριες. Αρχικά,

έρχονται τα παιδιά σε επαφή με το εισαγωγικό κείμενο της σελ. 21 του βιβλίου, το οποίο αποτελεί εισαγωγή στη γλωσσική ποικιλότητα, γεωγραφική και κοινωνική. Στη συνέχεια προχωρούμε στο κείμενο της σελ. 29, «Κάθετη διαίρεση: κοινωνικές διάλεκτοι», εισαγωγικό στην κοινωνική γλωσσική ποικιλότητα.

Βήμα 2^ο: Αφού συζητηθεί και αναλυθεί το περιεχόμενο των δύο κειμένων, διανέμεται το φύλλο εργασίας στους μαθητές για να γνωρίζουν τις δραστηριότητες που θα υλοποιήσουν. Κατόπιν παρουσιάζονται στο βιντεοπροβολέα τα τέσσερα βίντεο, τα οποία αποτελούν και την κειμενική αφετηρία. Στα συγκεκριμένα βίντεο αποτυπώνεται το χάσμα των γενεών μέσω της αξιοποίησης διαφορετικών κοινωνικών (γλωσσικών και όχι μόνον) κωδίκων στους ρόλους των «παιδιών-νέων» και των «γονέων-μεσηλικών». Τα συγκεκριμένα βίντεο είναι:

Βίντεο 1: «Στη μάνα σου το πες;» <http://www.youtube.com/watch?v=B6-KbEaaiV8>

Βίντεο 2: «Μάνα, κούνα το ποντίκι»

<http://www.youtube.com/watch?v=fEWJ9eeqwco&feature=related>

Βίντεο 3: «Μάνα, έφαγα Χ»

<http://www.youtube.com/watch?v=eqfeFmfcmMU>

Βίντεο 4: «Δεν υπάρχει»

<http://www.youtube.com/watch?v=rCGSCJEFdYE>

Φάση 2^η: Διερεύνηση του θέματος

Βήμα 1^ο: Κάθε μαθητής συμπληρώνει το φύλλο εργασίας. Ακολουθεί συζήτηση στην τάξη, η οποία εστιάζεται στις δραστηριότητες του φύλλου εργασίας. Τίθενται θέματα σχετικά με τη γλωσσική ποικιλότητα και πιο συγκεκριμένα με τις κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες: ποιες ποικιλίες χρησιμοποιούνται στα διαφημιστικά κείμενα, από ποια στοιχεία φαίνεται ότι οι νέοι χρησιμοποιούν διαφορετική ποικιλία από τους γονείς τους, αν οι μαθητές και οι μαθήτριες αναγνωρίζουν τις νεανικές ποικιλίες που χρησιμοποιούνται κλπ. Η συζήτηση μπορεί να συνδεθεί με τους ειδικότερους παράγοντες διαμόρφωσης γλωσσικών ποικιλιών που παρουσιάζει το βιβλίο για να δουν οι μαθητές και οι μαθήτριες ποιοι από αυτούς τους παράγοντες διακρίνονται στα διαφημιστικά σποτ που παρακολούθησαν.

Με τον τρόπο αυτόν τα παιδιά διατρέχουν ολόκληρη την ενότητα «Κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες», με μεγαλύτερη έμφαση στον παράγοντα «Γλώσσα και ηλικία», λόγω του υλικού της δραστηριότητας, χωρίς όμως να περιορίζονται απαραίτητα σ' αυτόν.

Βήμα 2^ο: Στη συνέχεια, παίρνουν ασκήσεις για το σπίτι. Οι ασκήσεις αυτές μπορούν να είναι: α) οι ασκήσεις της υποενότητας «Γλώσσα και ηλικία», σελ. 30.

β) η τελευταία άσκηση της υποενότητας, σελ. 37.

Προηγείται στο βιβλίο η παρουσίαση δύο επιστολών του Ι. Δραγούμη και παρατηρήσεις για τη θεματική οργάνωση των επιστολών.

5. Φύλλο εργασίας

- Ποιες ποικιλίες χρησιμοποιούνται στα διαφημιστικά κείμενα;
- Από ποια στοιχεία φαίνεται ότι οι νέοι χρησιμοποιούν διαφορετική ποικιλία από τους γονείς τους;
- Αναγνωρίζετε τις νεανικές ποικιλίες που χρησιμοποιούνται;
- Ποιοι είναι οι ειδικότεροι παράγοντες διαμόρφωσης γλωσσικών ποικιλιών που παρουσιάζει το βιβλίο σας;
- Ποιοι από αυτούς τους παράγοντες διακρίνονται στα διαφημιστικά σποτ που παρακολουθήσατε;

6. Αξιολόγηση των μαθητών

Με βάση τη στήλη «Αξιολόγηση» του ΠΣ, με το διδακτικό παράδειγμα αναμένεται οι μαθητές και οι μαθήτριες να είναι σε θέση:

- να ερμηνεύουν το γεγονός ότι η γλώσσα δεν είναι ομοιογενής και να μιλούν γι' αυτό (προφορικά, γραπτά),
- να εξηγούν τους λόγους που οδηγούν στη γλωσσική διαφοροποίηση και τη γλωσσική μεταβολή,
- να εξηγούν πώς αξιολογείται στην καθημερινή επικοινωνία η ποικιλότητα αυτή.

Οι μαθητές αξιολογούνται με βάση τις απαντήσεις τους στο φύλλο εργασίας, τη γενικότερη συμμετοχή και το ενδιαφέρον τους κατά τη διάρκεια του μαθήματος.

7. Εργασία στο σπίτι

Οι μαθητές παίρνουν ασκήσεις για το σπίτι. Οι ασκήσεις αυτές μπορούν να είναι: α) οι ασκήσεις της υποενότητας «Γλώσσα και ηλικία», σελ. 30, β) η τελευταία άσκηση της υποενότητας, σελ. 37. Προηγείται στο βιβλίο η παρουσίαση δύο επιστολών του Ι. Δραγούμη και παρατηρήσεις για τη θεματική οργάνωση των επιστολών.

8. Συμπεράσματα από την υλοποίηση της Α' εκδοχής

Το σενάριο ανταποκρίθηκε στο σχεδιασμό και στους στόχους του κυρίως, γιατί δεν απομακρύνθηκε πολύ από το δασκαλοκεντρικό πρότυπο. Η διαφορά είναι ότι χρησιμοποιήθηκαν κάποια παραδείγματα που προέρχονται από την καθημερινότητα, τα οποία

ήταν οικεία στα παιδιά. Τους ήταν εύκολο να τα κατανοήσουν και να τα συζητήσουν. Η μερική χρήση των νέων μέσων κατέστησε το μάθημα πιο ελκυστικό και διασκεδαστικό. Οι μαθητές έδειξαν να ενδιαφέρονται για το μάθημα, κυρίως γιατί βγήκαν από το χώρο της παραδοσιακής τάξης και μεταφέρθηκαν σε μία αίθουσα, η οποία διέθετε ηλεκτρονικό υπολογιστή, βιντεοπροβολέα και σύνδεση στο διαδίκτυο. Αυτό και μόνο τους έκανε να σκέπτονται ότι θα βιώσουν κάτι διαφορετικό. Γι' αυτό και παρακολούθησαν με ενδιαφέρον τα τέσσερα διαφημιστικά σποτάκια.

Στην αρχή, η συμμετοχή των μαθητών ήταν πολύ μεγάλη. Όταν όμως η συζήτηση πέρασε σε θέματα που υπήρχαν στο φύλλο εργασίας, η σκυτάλη πέρασε στους μαθητές που συνήθως συμμετέχουν περισσότερο στην τάξη. Το ίδιο έγινε και με τις εργασίες που δόθηκαν στο σπίτι. Δεν παραδόθηκαν από όλους τους μαθητές. Θα μπορούσε να λεχθεί πως, μετά το «πυροτέχνημα» που έδωσαν οι ΤΠΕ και η αλλαγή περιβάλλοντος (από την παραδοσιακή τάξη στην αίθουσα που υπήρχε ο υπολογιστής με το βιντεοπροβολέα), τα πράγματα επέστρεψαν στους φυσιολογικούς τους ρυθμούς: στη συμμετοχή των μαθητών που ενδιαφέρονται και στην αδιαφορία των άλλων. Αυτό μάλλον οφείλεται και στο ότι η συγκεκριμένη εκδοχή δεν απομακρύνθηκε πολύ από την παραδοσιακή διδασκαλία.

Δεν παρουσιάστηκε κάποια δυσκολία κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Άλλωστε, δεν είναι δύσκολο, τη στιγμή που υπάρχει υπολογιστής, βιντεοπροβολέας και διαδίκτυο να παρουσιαστούν τέσσερα διαφημιστικά σποτ που διαρκούν συνολικά δύο λεπτά. Δεν έγινε χωρισμός σε ομάδες, δεν υπήρχαν διαφορετικά φύλλα εργασίας, οι μαθητές δεν χρειάστηκε να ετοιμάσουν και να παρουσιάσουν κάποια εργασία κατά τη διάρκεια του μαθήματος.

9. Αλλαγές που θα μπορούσαν να γίνουν

Το σενάριο αυτό βοήθησε την εκπαιδευτικό και γράφουσα της εισήγησης (κάτι βέβαια που είχε συνειδητοποιήσει και στο παρελθόν) να καταλάβει πως μόνο η απλή χρήση ενός υπολογιστή και ενός βιντεοπροβολέα δεν μπορούν να οδηγήσουν σε δημιουργική και κριτική αξιοποίηση των ΤΠΕ. Γι' αυτό άλλωστε και υλοποίησε την άλλη εκδοχή, η οποία περιγράφεται ακολούθως.

Β' διδακτική εκδοχή

1. Ταυτότητα

Τίτλος: **Κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες: η γλώσσα των νέων.**

Πεδίο, διδακτικό αντικείμενο και διδακτική ενότητα: Έκφραση - Έκθεση Α' Λυκείου, θεματική στο ΠΣ «Γλώσσα, γλωσσική ποικιλότητα και γλωσσική αλλαγή». Η έμφαση εδώ δίνεται στις γλωσσικές ποικιλίες. Στο σχολικό εγχειρίδιο καλύπτει την ενότητα «Κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες», σελ. 29-37.

Χρονική διάρκεια: 2 ώρες στο εργαστήριο Η/Υ (αρχική πρόβλεψη).

Σχολικό Τμήμα Εφαρμογής: Τμήμα Α2, Επαγγελματικού Λυκείου Νιγρίτας (22 μαθητές)

Προϋποθέσεις υλοποίησης από εκπαιδευτικό και μαθητή/τρια:

Εκπαιδευτικός: να έχει τη δυνατότητα κεντρικής προβολής στην τάξη (π.χ. μέσω διαδραστικού πίνακα ή βιντεοπροβολέα).

Μαθητής/Μαθήτρια: Γνώση χρήσης Προγράμματος Παρουσίασης (π.χ. Power Point), Προγράμματος Επεξεργασίας Κειμένου, ιστολογίων/wiki/googledocs.

2. Σύντομη περιγραφή

Πρόκειται για μελέτη του τρόπου με τον οποίο ηλικιακά μαρκαρισμένες κοινωνικές γλώσσες, (γλώσσα του διαδικτύου και γλώσσα των νέων), χρησιμοποιούνται προκειμένου να αποτυπώσουν τις διαφορές των γενεών. Το σημαντικό σ' αυτό το σενάριο είναι ότι γίνεται προσπάθεια, ώστε η εκπαιδευτικός να υποχωρήσει από το ρόλο του πομπού της γνώσης σε εμπυχωτικό και συντονιστικό ρόλο. Δεν παίζει τόσο ρόλο πόσο θα μιλήσει, όσο πώς θα υποστηρίξει την κάθε ομάδα και πώς θα ολοκληρώσει κάθε παιδί την εργασία του. Δεν έρχεται εκ των υστέρων να διορθώσει, αλλά είναι πολύ κοντά στα παιδιά καθώς ψάχνουν, γράφουν ή παρουσιάζουν, προκειμένου να τα υποστηρίξει.

3. Στόχοι

Γνώσεις για τον κόσμο και στάσεις, αξίες, πεποιθήσεις

Η συγκεκριμένη εκδοχή εξακολουθεί να κινείται στη λογική ότι η γλώσσα δεν είναι ενιαία, αλλά διέπεται από ποικιλότητα και ότι η διαφήμιση αξιοποιεί την ποικιλότητα αυτή. Επεκτείνεται, όμως, πολύ πιο πέρα από την περιγραφική αυτή εκδοχή. Αναδεικνύει το γεγονός ότι η διαφήμιση στηρίζεται σε στερεότυπα. Κάνει αντιληπτό το γεγονός ότι η διαφήμιση κατασκευάζει κόσμους αξιοποιώντας μια σειρά συμβολικών συστημάτων, ανάμεσα στα οποία και οι γλωσσικές ποικιλίες. Αυτή η αξιοποίηση γίνεται σκόπιμα και στοχευμένα, καθώς κάθε φορά απευθύνεται σε συγκεκριμένες ομάδες καταναλωτών, προκειμένου να προωθήσει τα προϊόντα που προβάλλει. Αναδεικνύει, τέλος, το γεγονός ότι οι αξίες που προβάλλονται μέσω των διαφημίσεων κάθε άλλο παρά ουδέτερες είναι και

σχετίζονται με ένα ευρύτερο σύστημα πεποιθήσεων που ενισχύει συγκεκριμένου τύπου καταναλωτικά πρότυπα. Θα μπορούσαμε εν ολίγοις να πούμε ότι οι γνώσεις για τη γλώσσα συνδέονται άμεσα με τις γνώσεις για τον κόσμο.

Γνώσεις για τη γλώσσα

Η γλώσσα διέπεται από ποικιλότητα. Ποικίλοι κοινωνικοί παράγοντες, όπως η ηλικία, επηρεάζουν την κοινωνική γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιούν οι ομιλητές. Ο διαφημιστικός λόγος ενίοτε αξιοποιεί την ποικιλότητα αυτή για συγκεκριμένους στόχους.

Γραμματισμοί και κριτικός γραμματισμός

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι καλύπτονται οι γραμματισμοί και οι δεξιότητες των δύο προηγούμενων εκδοχών. Αναγνωριστικός γραμματισμός: οι μαθητές και οι μαθήτριες μαθαίνουν να αναγνωρίζουν ότι η γλώσσα διέπεται από ποικιλότητα, η οποία επηρεάζεται από κοινωνικούς παράγοντες. Νέοι γραμματισμοί: υποστήριξη άποψης με τη χρήση προγράμματος παρουσίασης, διαχείριση βίντεο, συμμετοχή σε ιστολόγιο κλπ.

Στο παράδειγμα, όμως, αυτό δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού: τα παιδιά αποκτούν κριτική στάση απέναντι στον διαφημιστικό λόγο, τη γλωσσική ποικιλότητα και τα στερεότυπα, μελετούν διαφορετικές εκδοχές και καλούνται να τοποθετηθούν μιλώντας, διαβάζοντας και γράφοντας.

4. Λεπτομερής παρουσίαση της πρότασης

Φάση 1^η: Εξοικείωση με το θέμα

Βήμα 1^ο: Η εκπαιδευτικός έχει στη διάθεσή της ένα επιπλέον σύντομο κείμενο που σχετίζεται με την κοινωνική γλωσσική ποικιλότητα (Δικτυακός τόπος Ε.Λ.Ι.Α, <http://www.elia.org.gr/pages.fds?pagecode=16.06.07&langid=1>). Μοιράζει το κείμενο στα παιδιά και ζητά να συνεργαστούν προκειμένου να αναδείξουν και να παρουσιάσουν τα χαρακτηριστικά που αναφέρει και το σχολικό εγχειρίδιο. Η διαφορά εδώ, σε σχέση με το πρώτο δίωρο που εφαρμόστηκε στο τμήμα Α1, είναι ότι τα παιδιά αναδεικνύουν τη θεωρία ψάχνοντας κείμενα και παρουσιάζοντάς την στην τάξη, κάτι που συνιστά σημαντική αλλαγή στις διδακτικές πρακτικές. Ακολουθεί συζήτηση για τη γλωσσική ποικιλότητα. Για την εξοικείωση των παιδιών με το ζήτημα μπορεί να αξιοποιηθεί ως αρχική φάση κάποιο κείμενο από το σχολικό βιβλίο (σελ. 21 ή σελ. 29).

Βήμα 2^ο: Αφού συζητηθεί και αναλυθεί το περιεχόμενο των κειμένων, τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες (στο τμήμα που έγινε η διδασκαλία υπάρχουν 22 μαθητές, επομένως δημιουργήθηκαν έξι τριάδες και μία τετράδα). Διανέμονται τα φύλλα εργασίας στους μαθητές

για να γνωρίζουν τις δραστηριότητες που θα υλοποιήσουν. Κατόπιν παρουσιάζονται στο βιντεοπροβολέα τα τέσσερα βίντεο, τα οποία αναφέρθηκαν στην πρώτη διδακτική εκδοχή.

Φάση 2^η : Διερεύνηση του θέματος. Εξηγείται στα παιδιά ότι κατά τον υπόλοιπο χρόνο θα διερευνήσουν το πώς ο διαφημιστικός λόγος αξιοποιεί στα κείμενά του τη γλωσσική ποικιλότητα και ιδιαίτερα τη γλώσσα των νέων.

Βήμα 1^ο: Τα παιδιά, σε ομάδες, βλέπουν τα βίντεο και διερευνούν κάποια από τα ζητήματα, τα οποία αναφέρονται παρακάτω στα φύλλα εργασίας (βλ. σελ. 9).

Βήμα 2^ο: Μετά από τη διερεύνηση αυτή, η κάθε ομάδα παρουσιάζει και συζητάει τα συμπεράσματά της στην τάξη. Η παρουσίαση μπορεί να γίνει:

- Με Πρόγραμμα Παρουσίασης (η εκπαιδευτικός φρόντισε να κάνει κατανοητό το σκοπό της παρουσίασης, η οποία πρέπει να ανταποκρίνεται στην επικοινωνιακή περίσταση. Επίσης, στη δημιουργία της παρουσίασης, οι μαθητές θα πρέπει να έχουν υπόψη θέματα πολυτροπικότητας κτλ).

- Με προφορικό λόγο που στηρίζεται σε σημεία που θα έχουν φωτοτυπηθεί και μοιραστεί στους μαθητές και τις μαθήτριες. Τις σημειώσεις αυτές κρατάει η κάθε ομάδα, καθώς εργάζεται.

- Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας και της παρουσίασης στο να στηρίζονται οι απόψεις που υποστηρίζονται, στο να αξιοποιηθεί σε μεγάλη έκταση η έμφαση στη λεπτομέρεια (εστίαση στην περιγραφή).

Φάση 3^η: Σχολικός γραμματισμός

Η εκπαιδευτικός εστιάζει περισσότερο στο θέμα, προκειμένου τα παιδιά να μπορέσουν να γράψουν ένα σχετικό δοκίμιο στο σπίτι και να το αναρτήσουν στο ιστολόγιο ή στο wiki της τάξης. Έτσι, ενδεικτικά, δίνει τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις από ένα-δύο κείμενα που αναφέρονται στη γλώσσα των νέων και τα συζητάει με τα παιδιά. (http://www.greeklanguage.gr/greekLang/studies/guide/thema_b9/index.html). Μπορεί να τα συζητήσουν όλοι μαζί ή σε ομάδες, αν διαθέτει χρόνο.

Ζητείται από τους μαθητές να γράψουν στο σπίτι ένα άρθρο στον επεξεργαστή κειμένου, το οποίο θα αναρτηθεί στο ιστολόγιο ή στο wiki της τάξης (μπορεί και να σταλεί σε ηλεκτρονικό νεανικό περιοδικό), όπου αποτυπώνεται ο προβληματισμός για τη γλώσσα των νέων και την αξιοποίησή της από τη διαφήμιση, με έμφαση στη δημιουργία πολυτροπικού κειμένου. Οι εργασίες των παιδιών σχολιάζονται/συμπληρώνονται από τους συμμαθητές

τους, αφού η ανάρτησή τους στο ιστολόγιο/wiki προσφέρει αυτήν την δυνατότητα. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να γίνει και με χρήση online εγγράφων (π.χ. google docs).

5. Φύλλα εργασίας

Φύλλο εργασίας 1 (Ομάδες 1 και 3)

Μέσω των συγκεκριμένων διαφημίσεων «κατασκευάζονται» συγκεκριμένου τύπου γονείς και παιδιά. Πώς συνδυάζεται ο τρόπος που μιλούν (δηλ. η γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιούν) με άλλα συμβολικά στοιχεία (όπως είναι το ντύσιμό τους, η στάση του σώματος, το περιβάλλον, η λήψη από το σκηνοθέτη, τα πλάνα κτλ) με το να δημιουργηθούν κάποιες «ταυτότητες» πολιτών στα συγκεκριμένα διαφημιστικά;

Κοινή ερώτηση: Τι προτείνεται ως το ιδανικό κάθε φορά «μέσο», για να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ νέων και ηλικιωμένων;

Ποιες αξίες και στάσεις προβάλλονται μέσω αυτών των επιλογών;

Φύλλο εργασίας 2 (Ομάδες 2 και 4)

Ποιες γνώσεις προϋποτίθεται πως έχουν οι αποδέκτες των διαφημίσεων αυτών σε σχέση με τη γλωσσική ποικιλότητα; Ποια στερεότυπα κατασκευάζονται και χρησιμοποιούνται στα συγκεκριμένα μηνύματα;

Κοινή ερώτηση: Τι προτείνεται ως το ιδανικό κάθε φορά «μέσο», για να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ νέων και ηλικιωμένων;

Ποιες αξίες και στάσεις προβάλλονται μέσω αυτών των επιλογών;

Φύλλο εργασίας 3 (Ομάδες 5 και 6):

Πώς αξιοποιείται η διαφορά των γλωσσικών ποικιλιών;

Πιστεύετε πως αυτή η διαφορά κατασκευάζει διαφορετικούς «κόσμους»;

Τι θέλουν να πετύχουν οι διαφημιστές αξιοποιώντας τη γλωσσική διαφοροποίηση στο κάθε μήνυμα;

Τι είδους γνώσεις για τη γλώσσα θα βοηθήσουν τους αποδέκτες των μηνυμάτων να σταθούν κριτικά απέναντι στα συγκεκριμένα μηνύματα;

Κοινή ερώτηση: Τι προτείνεται ως το ιδανικό κάθε φορά «μέσο», για να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ νέων και ηλικιωμένων;

Ποιες αξίες και στάσεις προβάλλονται μέσω αυτών των επιλογών;

Φύλλο εργασίας 4 (Ομάδα 7)

Τι προϊόντα προωθούνται μ' αυτούς τους τρόπους και σε ποιους απευθύνονται;

Γιατί για τα συγκεκριμένα προϊόντα επιλέγεται η συγκεκριμένη γλωσσική ποικιλία;

Αν η διαφήμιση αφορούσε παραδοσιακά φαγητά, τραπεζικά προϊόντα, λευκαντικό για ρούχα που αστράφτουν θα επιλέγονταν οι ίδιες γλωσσικές ποικιλίες;

Υπάρχουν τελικά διαφημίσεις που να απευθύνονται σε όλα τα μέλη μιας οικογένειας/κοινωνίας αδιακρίτως;

Κοινή ερώτηση: Τι προτείνεται ως το ιδανικό κάθε φορά «μέσο», για να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ νέων και ηλικιωμένων;

Ποιες αξίες και στάσεις προβάλλονται μέσω αυτών των επιλογών;

6. Αξιολόγηση των μαθητών

Με τη συγκεκριμένη εκδοχή καλύπτονται σχεδόν πλήρως οι στόχοι του ΠΣ της συγκεκριμένης θεματικής ενότητας. Αναμένεται οι μαθητές και οι μαθήτριες να είναι σε θέση:

- να ερμηνεύουν το γεγονός ότι η γλώσσα δεν είναι ομοιογενής και να μιλούν γι' αυτό (προφορικά, γραπτά),
- να εξηγούν τους λόγους που οδηγούν στη γλωσσική διαφοροποίηση και τη γλωσσική μεταβολή,
- να εξηγούν πώς αξιοποιείται στην καθημερινή επικοινωνία η ποικιλότητα αυτή,
- να παράγουν και να κατανοούν ποικιλία κειμένων (περιγραφές, αφηγήσεις, επιστημονική μελέτη κ.λπ.) που θα αξιοποιούν τη γλωσσική ποικιλότητα,
- να αντιστοιχίζουν κείμενα προφορικά ή γραπτά με την ταυτότητα των παραγωγών τους,
- να εκφράζονται κριτικά ως προς την καταλληλότητα ενός (διαλεκτικού π.χ.) κειμένου σε σχέση με την περίσταση επικοινωνίας,
- να κρίνουν τις απόψεις που εκφράζονται για τη γλωσσική ποικιλότητα.

7. Εργασία στο σπίτι

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στην 3^η φάση της παρουσίασης της πρότασης, ζητείται από τους μαθητές να γράψουν στο σπίτι ένα άρθρο στον επεξεργαστή κειμένου, το οποίο θα αναρτηθεί στο ιστολόγιο ή στο wiki της τάξης (μπορεί και να σταλεί σε ηλεκτρονικό νεανικό περιοδικό), όπου αποτυπώνεται ο προβληματισμός για τη γλώσσα των νέων (με έμφαση στις ταυτότητες που ενεργοποιούνται κάθε φορά) και την αξιοποίησή της από τη διαφήμιση, με έμφαση στη δημιουργία πολυτροπικού κειμένου. Οι εργασίες των παιδιών σχολιάζονται/συμπληρώνονται από τους συμμαθητές τους, αφού η ανάρτησή τους στο

ιστολόγιο/wiki προσφέρει αυτήν την δυνατότητα. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να γίνει και με χρήση online εγγράφων (π.χ. google docs).

8. Συμπεράσματα από την υλοποίηση της Β' εκδοχής

Η υλοποίηση της διδασκαλίας δεν πρόλαβε να ολοκληρωθεί εντός των δύο ωρών, όπως είχε αρχικά προβλεφθεί, αφού αυτές εξαντλήθηκαν στην πρώτη φάση του σεναρίου. Διατέθηκαν δέκα συνολικά ώρες. Άλλωστε, τα αποσπάσματα από το λόγο των μαθητών που ακολουθούν, τα οποία προέρχονται μετά το πέρας των δύο ωρών, οδήγησαν την εκπαιδευτικό στο να διαθέσει περισσότερες ώρες, προκειμένου να υλοποιήσει χωρίς πίεση χρόνου το σενάριο. Ενώ η πρώτη φάση του σεναρίου εξελίχθηκε ομαλά, αφού όλα τα παιδιά κατάφεραν να αναδείξουν μόνα τους τη θεωρία για την κοινωνική γλωσσική ποικιλότητα, στη δεύτερη φάση δημιουργήθηκαν αρκετά προβλήματα. Τα παιδιά δυσκολεύτηκαν να χωριστούν σε ομάδες. Κάποια απ' αυτά διαφώνησαν για τον τυχαίο διαχωρισμό τους σε ομάδες. Χάθηκε πολύς χρόνος μέχρι τελικά να γίνουν οι ομάδες, να δοθούν ρόλοι στα μέλη κάθε ομάδας και να ξεκινήσουν να εργάζονται στους υπολογιστές.

Αν και η εκπαιδευτικός ήταν συνέχεια κοντά τους, προσπαθώντας να επιλύσει τυχόν προβλήματα που θα ανέκυπταν, αλλά και να κάνει κατανοητό στα παιδιά πως πρέπει να δημιουργηθούν παρουσιάσεις που να ανταποκρίνονται στην επικοινωνιακή περίσταση, δεν κατάφερε να ενεργοποιήσει όλους τους μαθητές. Σε μερικές ομάδες, υπήρχαν μέλη πολλών ταχυτήτων: κάποιοι δεν συμμετείχαν στην ομαδική εργασία και κάποιοι άλλοι επωμίστηκαν όλους τους ρόλους. Ήταν ταυτόχρονα συντονιστές, γραμματείς κτλ. Ειδικά, όταν σε κάποιον υπολογιστή που ήταν παλιάς τεχνολογίας «κόλλησε» το Πρόγραμμα Παρουσίασης (όπως προαναφέρθηκε), χάθηκε πολύτιμος χρόνος μέχρι η ομάδα να μεταφερθεί σε άλλο υπολογιστή και να συνεχίσει την εργασία της.

Ενώ οι μαθητές ήταν εξοικειωμένοι με θέματα βασικής χρήσης Η/Υ και έχουν συμμετάσχει στο παρελθόν σε διδασκαλίες με την αξιοποίηση των ΤΠΕ που υλοποίησε η ίδια εκπαιδευτικός, δεν κατέστη και πάλι δυνατό να ανταποκριθούν όλοι. Όπως συνέβη και σε προηγούμενα εκπαιδευτικά σενάρια που σχεδίασε και υλοποίησε, υπήρχαν ομάδες που συνεργάστηκαν άψογα και αποτελεσματικά, δημιουργώντας ολοκληρωμένες και επιτυχείς παρουσιάσεις, αλλά υπήρχαν και ομάδες που δεν πρόλαβαν να ολοκληρώσουν την εργασία τους. Γι' αυτό διατέθηκαν περισσότερες διδακτικές ώρες, ώστε όλες οι ομάδες να εργαστούν αποτελεσματικά. Από την άλλη πλευρά, το ενδιαφέρον τους ήταν ιδιαίτερα αυξημένο. Παρατηρήθηκε η συμμετοχή πολλών μαθητών, που κατά τη διάρκεια της παραδοσιακής διδασκαλίας δεν συμμετέχουν σχεδόν ποτέ. Αυτό συνέβη και σε άλλα σενάρια με την

αξιοποίηση των ΤΠΕ που υλοποιήθηκαν στο παρελθόν.

Ακολουθούν αποσπάσματα από το λόγο των μαθητών (μετά το πρώτο δίωρο):

«Το μάθημα το βρήκα ενδιαφέρον. Πιστεύω πως θα γινόταν πιο πετυχημένο αν διαρκούσε περισσότερες ώρες και είχε λιγότερη ύλη».

«Το μάθημα που κάναμε, όπως και τα άλλα που κάναμε πριν από λίγο καιρό, μου άρεσε γιατί ξεφύγαμε λίγο από το συνηθισμένο μάθημα. Αυτό βοήθησε τα παιδιά να προσέξουν στο μάθημα. Μόνο που θα έπρεπε να είχαμε λίγο ακόμα χρόνο για να ολοκληρώσουμε αυτό που θέλαμε».

«... αν ήμασταν δύο άτομα μπροστά από κάθε υπολογιστή θα συνεργαζόμασταν πολύ καλύτερα».

Τα παρακάτω αποσπάσματα αποδεικνύουν ότι οι μαθητές συμμετείχαν ενεργά κατά τη διάρκεια υλοποίησης του σεναρίου:

«Πιστεύω ότι ήμουν ενεργός στην ομάδα μου. Συνεργαστήκαμε πολύ καλά, η ώρα πέρασε ευχάριστα κι ας μην μας έφτασε...».

«Νομίζω πως συμμετείχα, αλλά ήθελα κι άλλο χρόνο».

«Νομίζω πως συμμετείχα και μαζί με την ομάδα μου καταφέραμε κάποια πράγματα».

«Όλοι στην ομάδα έκαναν και από κάτι, ο καθένας με το δικό του τρόπο. Ο ένας διάβαζε, ο άλλος έγραφε και ο άλλος παρουσίαζε αυτά που κάναμε».

Οι κυριότερες δυσκολίες που παρουσιάστηκαν έχουν να κάνουν με το χειρισμό της τάξης κατά την ώρα που βρισκόταν στο εργαστήριο Η/Υ. Οι ομάδες είχαν ταυτόχρονες απορίες, η εκπαιδευτικός έπρεπε συνεχώς να πηγαίνει από τη μία ομάδα στην άλλη, χωρίς να καταφέρνει πάντα να απαντά στις απορίες κάποιων αμέσως, γιατί έπρεπε να απαντήσει στα ερωτήματα κάποιων άλλων κ.ο.κ. Βέβαια, αν υπήρχε κάποιος εργαστηριακός συνεργάτης μέσα στο εργαστήριο, η κατάσταση θα ήταν πολύ καλύτερη. Επικρατούσε μία «δημιουργική φασαρία», την οποία εκμεταλλεύτηκαν κάποιοι μαθητές, ευτυχώς ελάχιστοι, για να ξεφύγουν από την ομαδική εργασία. Όταν «κόλλησε» το Πρόγραμμα Παρουσίασης σε έναν υπολογιστή και πάλι δημιουργήθηκε κάποια αναστάτωση, αλλά ευτυχώς το πρόβλημα λύθηκε σύντομα.

9. Αλλαγές που θα μπορούσαν να γίνουν

Το σίγουρο είναι ότι το σενάριο πρέπει να υλοποιηθεί σε αρκετές διδακτικές ώρες. Αν μάλιστα λάβει τη μορφή project και προεκταθεί περισσότερο θα δώσει την ευκαιρία στους μαθητές να δημιουργήσουν πολλά κείμενα και να φτάσουν σε επίπεδα κριτικού γραμματισμού.

Το όφελος για την εκπαιδευτικό ήταν η κατανόηση των διαφορετικών διδακτικών εκδοχών, που οδηγούν σε διαφορετικά επίπεδα γραμματισμού των παιδιών. Είναι πολύ σημαντικό για έναν εκπαιδευτικό να γνωρίζει συνειδητά σε ποιο επίπεδο γραμματισμού «κινείται» κάθε φορά με τη διδασκαλία του, ποιοι είναι οι στόχοι που αρχικά θέτει και αν τελικά με το σχεδιασμό της διδασκαλίας του, τους πετυχαίνει.

Βιβλιογραφία

Γιαννακοπούλου, Ε. (1994). *Η πληροφορική στην εκπαίδευση. Νέοι Παιδαγωγικοί ορίζοντες*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Κούτρα, Χ. (1998). «Η επίδραση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στο ρόλο του μαθητή: Επισημάνσεις για το ελληνικό περιβάλλον». Στο Μπακογιάννης, Σ. κ.α. (επιμ.) *Η Πληροφορική στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Πρακτικά της Διημερίδας Πληροφορικής της Ελληνικής Εταιρίας Επιστημόνων Η/Υ και Πληροφορικής*, Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών, σσ. 35-42.

Κουτσογιάννης, Δ. (2011α). Απόδοση στα ελληνικά του άρθρου: «The missing third circle». In Gerhard Stickel/Tamás Váradi (eds.): *Language, Languages and New Technologies. ICT in the Service of Languages* (43-59). Frankfurt am Main (and others): Peter Lang Verlag.

---. (2011β). «Σενάρια: δομή και αξιολόγηση εκπαιδευτικών σεναρίων». Επιμορφωτικό υλικό για την εκπαίδευση των επιμορφωτών στα Πανεπιστημιακά Κέντρα Επιμόρφωσης, Τεύχος 3: Κλάδος ΠΕ02, Πάτρα: ΙΤΥ, σσ. 359-384.

Οδηγίες για τη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας της Α' τάξης Γενικού Λυκείου για το σχολικό έτος 2011-2012, ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. αρ. πρωτ. 124673/Γ2/01-11-2011.

Οδηγίες για τη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας και της Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας της Α' τάξης Επαγγελματικού Λυκείου για το σχολικό έτος 2011-2012, ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. αρ. πρωτ. 363/Γ2/3-1-2012.

Πρόγραμμα Σπουδών για τα μαθήματα Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, Νέα Ελληνική Γλώσσα και Νέα Ελληνική Λογοτεχνία της Α' τάξης Γενικού Λυκείου. Φ.Ε.Κ. 1562/25-06-2011.

Τσολακίδης, Κ. (1998). «Η Πληροφορική και οι Νέες Τεχνολογίες στα Γυμνάσια της Δωδεκανήσου». *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 100, σσ. 89-98.

Αξιοποίηση του συστήματος διαχείρισης μάθησης Moodle στη διδασκαλία και αξιολόγηση φιλολογικών μαθημάτων

Ιορδάνης Σαββαΐδης
Γυμνάσιο Λιβαδιάς Σερρών

Περίληψη

Στην εισήγηση αυτή περιγράφεται η προσπάθεια που έγινε κατά το σχολικό έτος 2011-12 στο Γυμνάσιο Λιβαδιάς για τη δημιουργία ηλεκτρονικών μαθημάτων και παράλληλα γίνονται προτάσεις, ώστε να αξιοποιηθεί επικουρικά στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων και ιδιαίτερα της Νεοελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας το σύστημα διαχείρισης μάθησης Moodle. Μπορούν λοιπόν οι μαθητές να συνεργαστούν, να αναλάβουν πρωτοβουλίες, να δημιουργήσουν εντός του σχολικού ωραρίου και να συνεχίσουν την προσπάθεια τους μετά τη λήξη του; Μπορεί ο εκπαιδευτικός να συντονίσει, να ενισχύσει, να σταθεί βοηθός στις προσπάθειες των μαθητών και η παρουσία του να είναι μόνιμη, όποτε τον χρειάζονται οι μαθητές, επιλύοντας τις απορίες τους, κατευθύνοντάς τους διακριτικά και αξιολογώντας τους εντός και εκτός της τάξης; Μπορεί ο εκπαιδευτικός να οργανώσει το υλικό για τη διδασκαλία του, ώστε να την κάνει ελκυστικότερη και να την εμπλουτίσει με δραστηριότητες δημιουργικές ή εξάσκησης των μαθητών του; Η προσπάθεια που έγινε ήταν πολύ μικρή και αναγνωριστική αλλά το ταξίδι τώρα μόλις αρχίζει!

Εισαγωγή

Η ανάγκη για συνεχή εκπαίδευση που θα ξεπερνά το πλαίσιο της κλασικής διδασκαλίας στο σχολείο, οδηγεί στην αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών από το μαθητή και τον καθηγητή μέσα στην τάξη και έξω από αυτήν.

Για τα φιλολογικά –και όχι μόνο- μαθήματα οι δυνατότητες που ανοίγονται είναι ενδιαφέρουσες και ελκυστικές. Μια από αυτές είναι η ένταξη, επικουρικά στη διδασκαλία, της ηλεκτρονικής πλατφόρμας εκπαίδευσης ανοιχτού λογισμικού moodle. Είναι ένα ακόμα εργαλείο που έχει στη διάθεση του ο εκπαιδευτικός για να προωθήσει τη διερευνητική διάθεση του μαθητή, την πρωτοβουλία, τη δημιουργικότητα, τη συνεργασία, να οργανώσει ο ίδιος το υλικό του, να εξασκεί και να ανατροφοδοτεί τους μαθητές του.

Έτσι, στο Γυμνάσιο Λιβαδιάς στην ηλεκτρονική διεύθυνση gymnasiolivadias.gr/mathimata/ δημιουργήσαμε ηλεκτρονικά μαθήματα (στην εισήγηση θα αναφερθούμε στα μαθήματα της Νεοελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας), τα οποία προσδοκούμε να εμπλουτίζουμε κάθε χρόνο με περισσότερες και πιο ενδιαφέρουσες δραστηριότητες με βάση τις ανάγκες αλλά και τις επιθυμίες των μαθητών, και με εκπαιδευτικό υλικό (βίντεο, φωτογραφίες, ιστοσελίδες κ.ά.). Επίσης, οι δραστηριότητες, τα τεστ, τα διαδικτυακά project που μπορούν να ανατεθούν, δίνουν τη δυνατότητα της

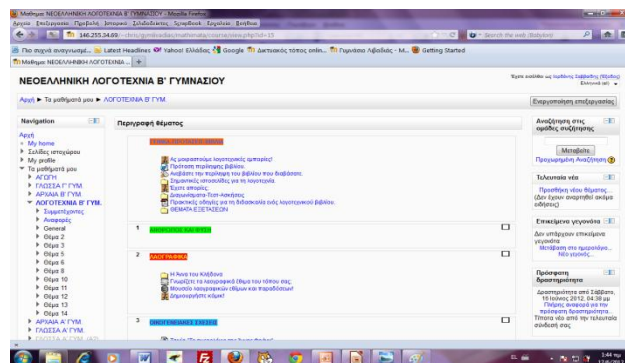
ανατροφοδότησης (βαθμοί, σχόλια, ηλεκτρονική διαδικτυακή καθοδήγηση) στους μαθητές, και στον εκπαιδευτικό τη δυνατότητα να τηρεί ηλεκτρονικό portfolio των μαθητών του και να επιλύει online τις απορίες τους.

Για την εξοικείωση του εκπαιδευτικού που θα θελήσει να αξιοποιήσει την πλατφόρμα και τις δυνατότητες της στη διδασκαλία του, είναι χρήσιμο να παρακολουθήσει τα δωρεάν online εκπαιδευτικά σεμινάρια στη διεύθυνση e-learning.ilei.sch.gr/moodle/. Έτσι, θα μπορέσει με τη σειρά του να στήσει την πλατφόρμα στο σχολείο του και να διδάξει στους μαθητές του τη σωστή χρήση της.

Κύριο μέλημα της προσπάθειάς μας αποτελεί η συμμετοχική και συνεργατική μάθηση που αναπτύσσει τις δεξιότητες, εμπνέει και κάνει ευχάριστη την εκπαιδευτική διαδικασία.

Το «περιβάλλον» εργασίας.

Στα ηλεκτρονικά μαθήματα που δημιουργήσαμε (Εικόνα 1) και στις επιμέρους ενότητες τους εντάξαμε διδακτικό υλικό, ποικίλες δραστηριότητες και ανοίξαμε forum συζητήσεων. Υπάρχει, επίσης, η δυνατότητα υπενθύμισης στους μαθητές επικείμενων γεγονότων, παρακολούθησης και αξιολόγησης της πρόσφατης δραστηριότητας τους.

Εικόνα 1: Το περιβάλλον εργασίας.

Μερικά από τα “εργαλεία” του moodle και του web2.

Χρήσιμα εργαλεία για τη διδασκαλία προσφέρει τόσο η ίδια η πλατφόρμα όσο και το web2, τα οποία μπορούμε να εντάξουμε στα ηλεκτρονικά μας μαθήματα.

Του moodle:

- Ομάδες συζητήσεων.
- Βάσεις δεδομένων.
- Wiki.
- Λεξικά.

Του web2:

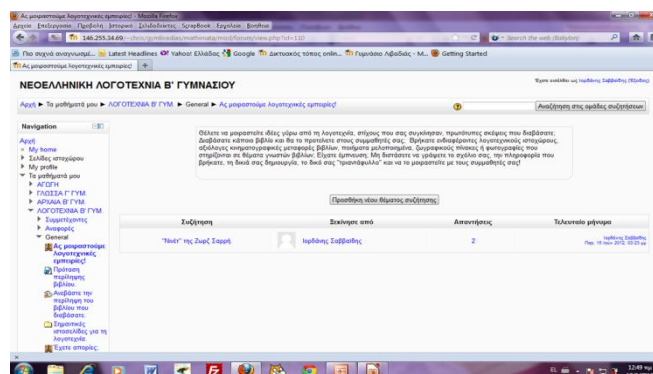
- Λευκώματα.
- Ερωτηματολόγια.
- Comic.

- Πηγές πληροφοριών.
- Παιχνίδια-Κουίζ.
- Βαθμολόγιο.

Ομάδες συζητήσεων

Ανοιξαμε ομάδες συζητήσεων (Εικόνα 2) π.χ. για το ρατσισμό, τον πόλεμο, τη διατροφή, τη λογοτεχνία, τον κινηματογράφο κ.α. Έτσι δόθηκε το βήμα στους μαθητές να εκφράσουν τις απόψεις τους, να καταθέσουν τις εμπειρίες τους, να ανταλλάξουν ιδέες και να προτείνουν σχετικές κάθε φορά με το θέμα πηγές πληροφόρησης και προβληματισμού.

Θα μπορούσαν επίσης -με κάποια επιφύλαξη- οι ομάδες συζητήσεων να υποστηρίξουν «αγώνες λόγων» μεταξύ ομάδων μαθητών, οι οποίες θα έχουν το πλεονέκτημα της συζήτησης -συνεργασίας πριν τη διατύπωση των επιχειρημάτων, αλλά και της άμεσης διόρθωσης και των υποδείξεων τόσο από την ομάδα που κάνει την αξιολόγηση της ορθότητας των επιχειρημάτων όσο και από τον εκπαιδευτικό.

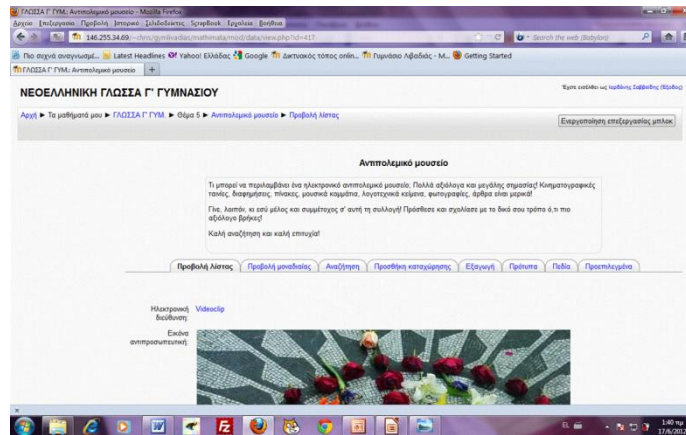

Εικόνα 2: Ομάδα συζητήσεων-Λογοτεχνικές εμπειρίες.

Βάσεις δεδομένων

Δημιουργήσαμε την υποδομή για «μουσεια» (Εικόνα 3), λαογραφικό, αντιπολεμικό, οικολογίας, μετανάστευσης τα οποία υποσχόμαστε να εμπλουτίσουμε με νέα «εκθέματα», καλλιεργώντας την ερευνητική διάθεση των μαθητών.

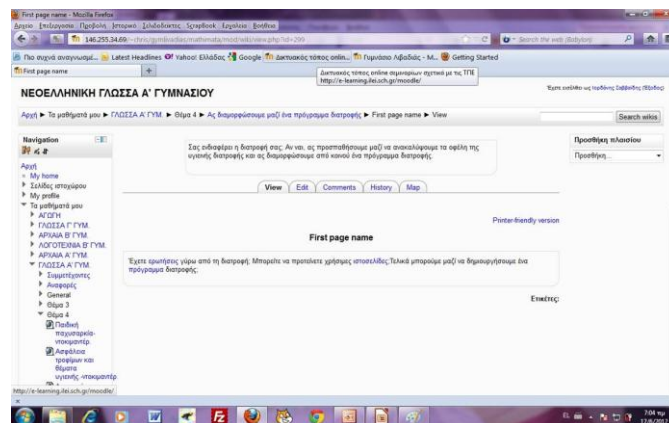
Οι βάσεις δεδομένων ασφαλώς και είναι πολύ χρήσιμες, επίσης, στην αποθήκευση των αξιολογών μαθητικών εργασιών και στην ταξινόμηση τους, ώστε να είναι εύκολη η εύρεση τους, όταν χρειαστεί.

Εικόνα 3: Βάση δεδομένων-Αντιπολεμικό μουσείο.

Wiki

Τα wiki (Εικόνα 4) δίνουν τη δυνατότητα της συνδιαμόρφωσης ενός θέματος, της επέκτασης και εμπάθυνσής του, γιατί συμμετέχουν σ' αυτά μαθητές με διαφορετική οπτική, εμπειρίες και γνώσεις. Έτσι, μπορεί να φανούν χρήσιμα στην προεργασία για την έκθεση, στην προσέγγιση ενός λογοτεχνικού έργου, στη συνδιαμόρφωση ενός project, προσφέροντας στους μαθητές τη δυνατότητα της αλληλοσυμπλήρωσης και της ανάπτυξης πρωτοβουλιών.

Εικόνα 4: Wiki-Συνδιαμόρφωση προγράμματος διατροφής.

Ηλεκτρονικά λεξικά

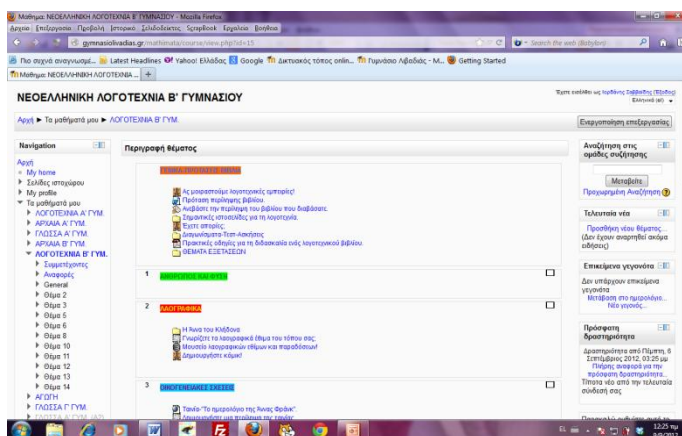
Καταρτίσαμε θεματικά λεξικά όρων μετά από αναζήτηση στα κείμενα των επιμέρους διδασκόμενων ενοτήτων (Εικόνα 5). Στόχος μας είναι οι μαθητές να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους, να έρθουν σε επαφή με την ετυμολογία, αξιοποιώντας διαδικτυακά ηλεκτρονικά, αλλά και έντυπα λεξικά, και να αναπτύξουν την αφαιρετική τους ικανότητα.

Εικόνα 5: Λεξικό κινηματογραφικών όρων.

Πηγές πληροφοριών

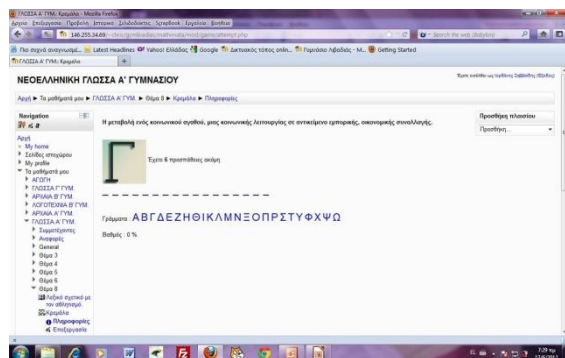
Αναρτήσαμε επιλεγμένες ηλεκτρονικές διευθύνσεις, αρχεία ήχου, εικόνες και κειμένου (Εικόνα 6) ως αφορμή για προβληματισμό και για την υποστήριξη των δραστηριοτήτων.

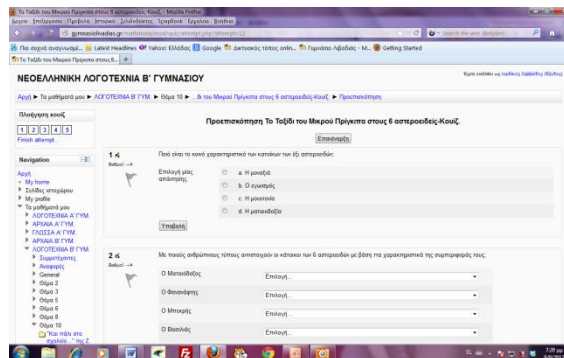
Εικόνα 6: Πηγές πληροφοριών-Φάκελοι, αρχεία και ιστοσελίδες.

Εκπαιδευτικά παιχνίδια

Ξεκινήσαμε να δημιουργούμε εκπαιδευτικά παιχνίδια (σταυρόλεξο, Sudoku, φιδάκι, εκατομμυριούχος, κρυπτόλεξο, κρυμμένη εικόνα,, βλ. Εικόνα 7) και κουίζ γνώσεων (Εικόνα 8), τα οποία κάνουν τη μάθηση περισσότερο ευχάριστη και βοηθούν στην επανάληψη, καλύτερη αφομοίωση και εμπέδωση της ύλης.

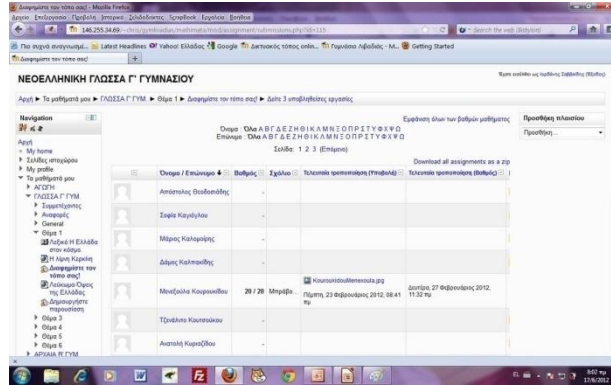
Εικόνα 7: Κρεμάλα στον αθλητισμό.

Εικόνα 8: Κουίζ γνώσεων στο Μικρό Πρίγκιπα.

Βαθμολόγηση εργασιών

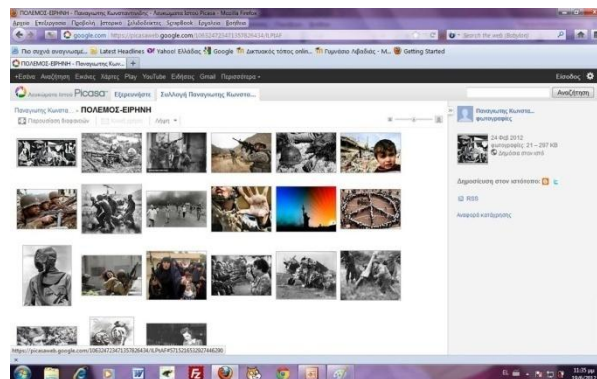
Ορισμένοι μαθητές προαιρετικά υποβάλανε τις εργασίες τους για βαθμολόγηση (Εικόνα 9) και αξιολογήθηκαν με βαθμό και σχόλια. Έτσι οι μαθητές πήραν ανατροφοδότηση και ορισμένοι απέκτησαν κίνητρα μάθησης.

Εικόνα 9: Βαθμολογία σε διαφήμιση.

Λευκώματα

Δημιουργήσαμε λευκώματα (Εικόνα 10), αξιοποιώντας τις δυνατότητες του gmail –θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε και το correptimine- γύρω από συγκεκριμένα θέματα. Συλλέξαμε και προσπαθήσαμε να σχολιάσουμε τις ποικίλες απεικονίσεις ενός θέματος π.χ. γελοιογραφία, πίνακας, φωτογραφία. Συλλέξαμε και σχολιάσαμε τις αντιφατικές όψεις ενός θέματος και οι μαθητές αντλήσανε από αυτά εικόνες για τις παρουσιάσεις τους. Στόχος μας να αναπτύξουν την κρίση τους, την ικανότητα σύγκρισης και επαγωγής.

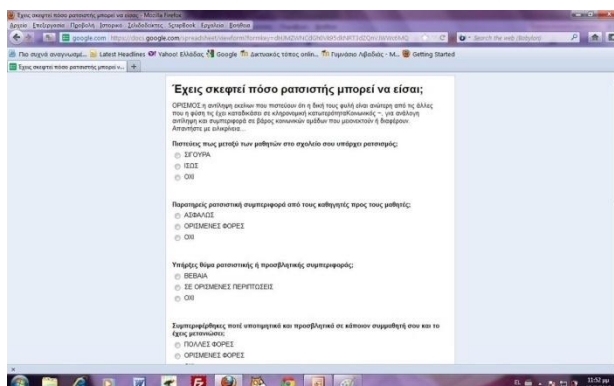
Εικόνα 10: Φωτογραφικό λεύκωμα για τον πόλεμο και την ειρήνη.

Ερωτηματολόγια

Οι μαθητές δημιούργησαν κατά ομάδες δημοσκοπήσεις και ερωτηματολόγια (Εικόνα 11) ακολουθώντας τις οδηγίες που τους δόθηκαν και αξιοποιώντας τις δυνατότητες του gmail και των google εγγράφων. Στη συνέχεια, τα συμπλήρωσαν οι συμμαθητές τους και τους

προτείνουμε να τα συμπληρώσουν και άλλα σχολεία. Δημοσιεύσανε, τέλος, τα αποτελέσματα τους και προσπάθησαν να τα ερμηνεύσουν. Έτσι μπόρεσαν να προβληματιστούν και να κατανοήσουν τη μεθοδολογία μιας δημοσκοπικής έρευνας.

Εικόνα 11: Ερωτηματολόγιο για το ρατσισμό.

Comic

Αξιοποιώντας τη γλώσσα προγραμματισμού scratch και το πρόγραμμα toondoo δημιουργήσαμε comic (Εικόνα 12). Δώσαμε έτσι την ευκαιρία στους μαθητές να συμμετέχουν σε διαγωνισμό comic, να μεταπλάσουν ένα λογοτεχνικό κείμενο, να προβληματιστούν γύρω από κοινωνικά ζητήματα, όπως ο ρατσισμός, και να αποδώσουν τις σκέψεις τους σε μορφή comic.

Εικόνα 12: Απόδοση λογοτεχνικού κειμένου σε μορφή comic.

Βιβλιογραφία

Κουτσογιάννης, Δημήτριος (2008). *Διδακτική των φιλολογικών μαθημάτων και ΤΠΕ*, στο: *Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών*-Τεύχος 3-κλάδος ΠΕ02, ΕΑΙΤΥ-ΤΕΚ, Πάτρα.

Ματσαγγούρας, Ηλίας, (1990). *Ομαδοκεντρική Διδασκαλία και Μάθηση: Θεωρία και Πράξη της Διδασκαλίας κατά Ομάδες*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Οδηγός για το Σύστημα Ασύγχρονης Τηλεκπαίδευσης Moodle, Έκδοση 1.9.5

http://www.ellak.gr/index.php?option=com_openwiki&Itemid=103&id=ellak:moodle1.9.4, Πρόσβαση στις 10/09/2012.

Τα εργαλεία Web 2.0 στην υπηρεσία της διδασκαλίας των Φιλολογικών μαθημάτων: διάδραση και ενσυναίσθηση.

Χρυσάνθη Παλάζη
MSc Φιλολογίας, Ph.D. Παιδαγωγικής, επιμορφώτρια ΤΠΕ,
Μουσικό Γυμνάσιο Σερρών-Λυκειακές τάξεις

Περίληψη

Η εισήγηση εστιάζει στην παρουσίαση του εργαλείου WebQuest που βασίζεται στην αξιοποίηση του διαδικτύου στην εκπαιδευτική πρακτική. Παράλληλα παρουσιάζεται μια συγκεκριμένη πρόταση διδασκαλίας για το μάθημα της Ιστορίας στη Γ' Γυμνασίου η οποία εισηγείται τη διδακτική προσέγγιση της Μικρασιατικής Καταστροφής. Θα μπορούσε ωστόσο με κατάλληλη επέκταση να αποτελέσει θέμα για ερευνητική εργασία (project) στην Α' και Β' Λυκείου. Ως μέσο υλοποίησης της διδακτικής πρότασης προτείνεται η ιστοεξερεύνηση (WebQuest). Ως ιστοεξερεύνηση ορίζεται η εκπαιδευτική δραστηριότητα κατά την οποία οι περισσότερες ή και όλες οι πληροφορίες που απαιτούνται για την επίλυση ενός προβλήματος ή για τη σύνθεση μιας γνωστικής ενότητας, προέρχονται από το διαδίκτυο (Starr, 2000).

Λέξεις - κλειδιά: Ιστορία Γυμνασίου, ΤΠΕ, σενάρια μαθημάτων, WebQuest

Εισαγωγή

Τί είναι ένα WebQuest;

Το WebQuest είναι μια εικονική διάταξη διδασκαλίας και μάθησης για την οποία όλες οι πληροφορίες προέρχονται σχεδόν αποκλειστικά από το διαδίκτυο. Βασική ιδέα του WebQuest είναι η έρευνα μιας ενδιαφέρουσας τοποθέτησης/ερώτησης με τη βοήθεια του διαδικτύου. Γι' αυτό αναπτύχθηκε στη δεκαετία του '90 ένας ειδικός τύπος παρουσίασης των εργασιών αναζήτησης, το WebQuest. Η ιδέα για το WebQuest προέρχεται από τον καθηγητή εκπαιδευτικής τεχνολογίας του Πανεπιστημίου του San Diego, Bernie Dodge. Μαζί με τον τότε συνάδελφο και συνεργάτη του Tom March, παρουσίασαν το 1995 στο διαδίκτυο το πρώτο WebQuest με τίτλο: "Searching for China".

(<http://www.kn.pacbell.com/wired/China/ChinaQuest.html>, Χαρδαλούπα 2004, 8).

Από αυτή τη συνεργασία παρήχθη τελικά ένα ενδιαφέρον, απλό και πρακτικό σχέδιο για την αξιοποίηση του Η/Υ στο σχολικό μάθημα. Ο ίδιος ο Dodge περιγράφει τη βασική του ιδέα ως εξής: *το WebQuest είναι μια ερευνητικά προσδιοριζόμενη δραστηριότητα που όλες ή οι περισσότερες πληροφορίες, που χρησιμοποιεί ο/η μαθητής/τρια, προέρχονται από το διαδίκτυο. Οι WebQuests σχεδιάζονται και αναπτύσσονται, για να χρησιμοποιείται δημιουργικά και ικανοποιητικά ο εκπαιδευτικός χρόνος και να μετατεθεί το βάρος στη χρήση των πληροφοριών και όχι στην έρευνα για αυτές. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υποστηρίζεται η σκέψη των*

μαθητών /τριών με έμφαση στην ανάλυση, σύνθεση και αξιολόγηση (Dodge - “Some Thoughts about WebQuests”, http://webquest.sdsu.edu/about_webquests.html).

Τις τελευταίες δεκαετίες πολλοί εκπαιδευτικοί δημιούργησαν δικά τους webquests (στα ελληνικά αποδίδονται με τον όρο «ιστοεξερευνήσεις») με αντίστοιχους οδηγούς, ώστε πλέον να απαριθμούν χιλιάδες με ευρεία θεματολογία και σε ποικίλες γλώσσες (Γεωργιάδης & Περυσινάκη, 2009, 3). Εξειδικευμένοι δικτυακοί τόποι, όπως οι <http://questgarden.com>, <http://www.zunal.com> και <http://webquest.org/index.php>, <http://webquest.gr> (ελληνική κοινότητα) έχουν πολλά παραδείγματα ιστοεξερευνήσεων και συγχρόνως παρέχουν αναλυτικές οδηγίες για τη δημιουργία τους.

Γιατί όμως WebQuest;

Τα τελευταία χρόνια, σχεδόν σε όλα τα μαθήματα, οι εκπαιδευτικοί ενθαρρύνουν τους μαθητές τους να αναζητήσουν πληροφορίες στον Παγκόσμιο Ιστό. Παρ' όλο που η αναζήτηση διευκολύνεται από εξειδικευμένες μηχανές, υπάρχουν οι κίνδυνοι:

- ο μαθητής να καταλήξει σε ακατάλληλες πηγές, είτε λόγω αναξιπιστίας ή παλαιότητας, είτε γιατί απευθύνονται σε άλλο κοινό, άλλης ηλικίας,
- ο μαθητής να περιοριστεί στο βολικό «κόψιμο-ράψιμο» και την αντιγραφή έτοιμου κειμένου, ή ακόμη και την ιδιοποίησή του (plagiarism), χωρίς -σε κάθε περίπτωση-να επιχειρήσει να το αφομοιώσει (Γεωργιάδης & Περυσινάκη, 2009, 3).

Παράλληλα το μοντέλο του ψηφιακού σχολείου στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα καθώς και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση κι εφαρμογή των ΤΠΕ στη διδακτική πράξη, οδήγησαν στη δημιουργία πολυπληθών σεναρίων μαθημάτων που βασίζονται σε φύλλα εργασίας με υλικό κατά κύριο λόγο από το διαδίκτυο. Τα διδακτικά αυτά σενάρια χαρακτηρίζονται από πληθώρα ευρηματικών εφαρμογών και συμβάλλουν στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και της αυτενέργειας του μαθητή σύμφωνα και με τα διδάγματα του εποικοδομητισμού (Vygotsky, 1978, 17, Cho & Jonassen, 2002, 10). Ωστόσο, πολλές φορές το μοντέλο της ανοιχτής διερεύνησης πηγών από το διαδίκτυο συνεπάγεται απώλεια διδακτικού χρόνου και αποθαρρύνει τους εκπαιδευτικούς που δεν νιώθουν απόλυτα επαρκείς ψηφιακά στην υποστήριξη μιας τέτοιας διαδικασίας διερεύνησης από τους/τις μαθητές/μαθήτριές τους με αποτέλεσμα αυτοί να αποτιμούν ως μη επωφελή τον κόπο σε σχέση με την προστιθέμενη παιδαγωγική αξία του εγχειρήματος και να διστάζουν να επιχειρήσουν συχνά ένα τέτοιο εγχείρημα.

Προς την κατεύθυνση αντιμετώπισης του προβλήματος αυτού, βρίσκεται το WebQuest, καθώς κατά τον εμπνευστή της, η ιστοεξερεύνηση ορίζεται ως μια δραστηριότητα απόλυτα

κατευθυνόμενης αναζήτησης, που χρησιμοποιεί πηγές από τον Παγκόσμιο Ιστό (Dodge 1995, 11, Dodge 1997, 12), ωστόσο μέσα σε ένα απόλυτα ορισμένο και δομημένο διδακτικό πλαίσιο.

Ο σκοπός και τα στάδια εργασίας των WebQuests

Σκοπός των WebQuests είναι η επίγνωση ή εμβάθυνση γνωστικών αντικειμένων, έχοντας ως βάση την ανάθεση μίας συγκεκριμένης εργασίας. Δεδομένα αναζητούνται, ταξινομούνται, γίνεται η αξιολόγησή τους και τα αποτελέσματα καταγράφονται. Η γνώση τεκμηριώνεται και κοινοποιείται σε άλλους, εάν είναι δυνατόν και στο διαδίκτυο (http://www.educationword.com/a_tech/tech020.shtml).

Η **διάρθρωση ενός WebQuest** είναι η εξής:

1. Εισαγωγή

Εδώ γράφεται ένα κείμενο, το οποίο απευθύνεται στο μαθητή ως τελικό αποδέκτη. Περιέχει μια σύντομη παράγραφο που εισάγει τη δραστηριότητα ή το μάθημα στους/στις μαθητές/-τριες. Ο σκοπός αυτού του τμήματος είναι να προετοιμάσει τον αναγνώστη, αλλά και να προκαλέσει το ενδιαφέρον του για το συγκεκριμένο θέμα. Σ' αυτό το τμήμα επίσης γνωστοποιείται το θέμα, η ουσιαστική ερώτηση ή αλλιώς ερώτηση καθοδήγησης γύρω από την οποία περιστρέφεται όλη η διαδικτυακή διερεύνηση.

2. Αποστολή

Στο σημείο αυτό περιγράφεται με σαφήνεια το αναμενόμενο τελικό αποτέλεσμα των δραστηριοτήτων των μαθητών/-τριών. Η διερευνητική αποστολή των μαθητών/-τριών θα μπορούσε να είναι:

- η λύση ενός προβλήματος
- η διατύπωση γνώμης ή θέσης που πρέπει να πλαισιωθεί με επιχειρήματα
- η σχεδίαση ενός προϊόντος
- η ανάλυση ενός πολυσύνθετου φαινομένου ή μιας κατάστασης
- η υλοποίηση μιας ιδέας ή μιας έμπνευσης
- μια δημιουργική εργασία ή
- ο,τιδήποτε απαιτεί από τους μαθητές να επεξεργαστούν και να μετασχηματίσουν τις πληροφορίες που έχουν συγκεντρώσει από την αναζήτησή τους.

Εάν το τελικό προϊόν περιλαμβάνει τη χρησιμοποίηση κάποιας εφαρμογής (π.χ., PowerPoint , HyperStudio, web, βίντεο), το αναφέρουμε σε αυτό το σημείο.

3. Διαδικασία

Εδώ περιγράφονται αναλυτικά ποια βήματα πρέπει να ακολουθήσουν οι μαθητές/-τριες για να φέρουν σε πέρας τη διαδικτυακή διερεύνησή τους (καλό είναι να περιγράφεται αναλυτικά το κομμάτι της διαδικασίας έτσι, ώστε να βοηθηθούν και άλλοι εκπαιδευτικοί και να μπορέσουν να το προσαρμόσουν για δική τους χρήση).

Ολόκληρο, ωστόσο, το έγγραφο απευθύνεται στο μαθητή. Για το λόγο αυτό καλό είναι να χρησιμοποιείται το δεύτερο ενικό πρόσωπο: *πχ. Πρώτα θα χωριστείτε σε ομάδες των τεσσάρων μαθητών... Μόλις σας ορισθεί ένας ρόλος που θα αναλάβετε ....*

Στο κομμάτι της διαδικασίας οι μαθητές έχουν πρόσβαση στις πηγές του διαδικτύου που εμείς έχουμε προσδιορίσει από πριν. Μπορούμε να καταγράψουμε ένα σύνολο συνδέσεων το οποίο ο καθένας θα εξετάσει για να συλλέξει τις βασικές πληροφορίες. Εάν χωρίσουμε τους μαθητές σε ομάδες, σε αυτό το στάδιο της διαδικασίας μπορούμε να ενσωματώσουμε τις συνδέσεις τις οποίες κάθε ομάδα θα εξετάσει.

Στο τμήμα της διαδικασίας, επίσης, μπορούμε να παρέχουμε κάποιες οδηγίες για το πώς να οργανώσουν οι μαθητές τις πληροφορίες που θα συγκεντρώσουν. Οι οδηγίες αυτές θα μπορούσαν να αναφέρονται στη χρήση διαγραμμάτων ροής, συνοπτικών πινάκων, εννοιολογικών χαρτών ή άλλων δομών οργάνωσης. Οι οδηγίες επίσης θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν και τη χρήση ενός πίνακα ελέγχου με ερωτήσεις για την ανάλυση των πληροφοριών ή για τον έλεγχο ενεργειών που θα πρέπει να εκτελεστούν ή να εξεταστούν. Εάν π.χ. έχουμε προσδιορίσει ή έχουμε καταρτίσει έγγραφα οδηγιών στο διαδίκτυο που παρέχουν βοήθεια για τις συγκεκριμένες δεξιότητες που απαιτούνται σε αυτό το μάθημα (π.χ. πώς να προετοιμαστεί κάποιος για να πάρει συνέντευξη από έναν ειδικό), πρέπει να τα αναφέρουμε σ' αυτό το τμήμα της διαδικασίας.

4. Αξιολόγηση

Σ' αυτό το σημείο περιγράφουμε στους μαθητές πώς θα αξιολογηθεί η απόδοσή τους. Πρέπει να διευκρινιστεί εάν θα υπάρξει ένας κοινός βαθμός για την εργασία της ομάδας ή ατομική βαθμολογία. Μπορούν να ενσωματωθούν και διαφορετικές κλίμακες αξιολόγησης τόσο για την ατομική όσο και για την ομαδική εργασία.

5. Συμπέρασμα

Στο σημείο αυτό καταγράφονται προτάσεις που να συνοψίζουν τι θα έχουν ολοκληρώσει ή θα έχουν μάθει οι μαθητές στο τέλος των δραστηριοτήτων του μαθήματος. Επίσης μπορούμε να συμπεριλάβουμε συνδέσεις ιστοσελίδων για να τους ενθαρρύνουμε να επεκτείνουν τη σκέψη τους πέρα από το περιεχόμενο του μαθήματος.

6. Πηγές και αναφορές

Στο σημείο αυτό παρατίθεται ένας κατάλογος με τις πηγές κειμένων, εικόνων, μουσικής που χρησιμοποιήθηκαν. Εκφράζονται επίσης ευχαριστίες σε όσους παρείχαν τους πόρους, τη βοήθεια ή την έμπνευση για το σχεδιασμό και την υλοποίηση της διδακτικής προσέγγισης.

Διδακτική αποτίμηση της αξιοποίησης των WebQuest

Οι ερευνητές απαριθμούν στα αρνητικά σημεία από διδακτικής πλευράς ότι οι ενέργειες που υποστηρίζουν κάθε φορά την προτεινόμενη διδακτική πρόταση, είναι συγκεκριμένες και προαποφασισμένες και συνεπώς δεν αφήνουν στους/στις μαθητές/-τριες μεγάλα περιθώρια αυτενέργειας. Επίσης η δομή των ιστοεξερευνήσεων δεν προβλέπει πάντα τη επικοινωνία μεταξύ των ομάδων (βλ. διδακτικές προτάσεις με εφαρμογές τύπου wiki), αλλά από την άλλη πλευρά, καθώς ενσωματώνει στην ανάπτυξη τα κριτήρια αξιολόγησης και αυτοαξιολόγησης, προσφέρει αφορμές τροποποιητικής παρέμβασης και ανατροφοδότησης (Μπαλτά & Ζήση, 2009, 5).

Στα θετικά σημεία της ιστοεξερευνήσης, ως τρόπου διδακτικής προσέγγισης, συγκαταλέγονται τα εξής:

- πρόκειται για μια ολοκληρωμένη μαθητική δραστηριότητα (Zheng, Perez, Williamson, Flygare, 2008, 18)

- κινητοποιεί το ενδιαφέρον τόσο των εκπαιδευτικών, όσο και των μαθητών, καθώς μέσω της διερεύνησης ενός αυθεντικού θέματος, ωθεί τους μαθητές να αναπτύξουν δεξιότητες επίλυσης προβλήματος και λήψης αποφάσεων (Cho & Jonassen, 2002, 10)

- οι ενέργειες που υποστηρίζουν την προτεινόμενη διδακτική πρόταση, είναι συγκεκριμένες και προαποφασισμένες, στοιχεία που κρίνονται θετικά, γιατί μειώνουν τον κίνδυνο άσκοπων περιπλανήσεων στο διαδίκτυο που αποπροσανατολίζουν τους εμπλεκόμενους και αποδυναμώνουν τους μαθησιακούς στόχους (Μπαλτά & Ζήση, 2009, 18, Παπανικολάου & Γρηγοριάδου, 2005, 7). Άλλωστε μερικές φορές είναι αμφίβολο εάν η ελεύθερη πλοήγηση και αναζήτηση αρκεί για να οδηγήσει στη μάθηση (Hammond & Allison,

1989, 13, Jonassen, 1991, 14) και στην επίτευξη των διδακτικών στόχων ενός μαθήματος (Romiszowski, 1990, 15)

- τα WebQuests σχεδιάζονται, ώστε να οριοθετούν τη δραστηριότητα των μαθητών, να εστιάζουν στη χρήση της πληροφορίας και όχι στην απλή αναζήτησή της και να υποστηρίζουν τους μαθητές να καλλιεργήσουν την αναλυτική, συνθετική σκέψη και την κριτική τους ικανότητα (Dodge, 1997, 12, Brown Yoder, 1999, 9).

Με τη βοήθεια των ιστοεξερευνήσεων, ο εκπαιδευτικός ακολουθεί μια διαδικασία δομημένη σε διακριτές και πολύ συγκεκριμένες ενότητες, παρέχοντας δηλαδή τα συστατικά στοιχεία και την τυποποιημένη δομή. Επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στο να σχεδιάσει μια δραστηριότητα που στόχο έχει να φωτίσει μια πτυχή ενός μέρους του γνωστικού αντικείμενου που διδάσκει. Ο διδακτικός στόχος είναι συγκεκριμένος και απόλυτα συνυφασμένος με τα σημεία της διδασκαλίας που θέλει να «φωτίσει» και υιοθετεί το ρόλο του εμπνευστή και καθοδηγητή τόσο στη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας όσο και στη διαδικασία της αξιολόγησης-αποτίμησης σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο (Βοσνιάδου 2005, 1, Καπραβέλου & Λέμα 2008, 4, Γιαβρίμης et al., 2010, 2).

Παράδειγμα WebQuest για την Ιστορία της Γ' Γυμνασίου

Ως βασική πηγή για την ιστοεξερεύνηση χρησιμοποιήθηκε το σχολικό εγχειρίδιο και συγκεκριμένα οι ενότητες για τον Μικρασιατικό πόλεμο (Ενότη. 38-39, σ. 105-110).

Το θέμα στο οποίο επικεντρώνεται το ερευνητικό ενδιαφέρον αφορά στη διερεύνηση της τελικής φάσης πριν την κατάρρευση του στρατιωτικού μετώπου και την Μικρασιατική καταστροφή, καθώς και την ψυχολογική προσέγγιση του αντίκτυπου που είχαν τα ιστορικά γεγονότα στους κατοίκους της περιοχής της Σμύρνης.

Οι διδακτικοί λοιπόν στόχοι αναφορικά με τους/τις μαθητές/-τριες αφορούν στα εξής:

- να γνωρίσουν τα κύρια γεγονότα του Μικρασιατικού πολέμου,
- να καταλάβουν ποιοι παράγοντες επηρέασαν την έκβασή του,
- να γνωρίσουν ειδικότερες λεπτομέρειες για την κατάληξή του,
- να μάθουν τους κύριους όρους της συνθήκης της Λοζάνης,
- να γνωρίσουν τις απώλειες του ελληνικού στρατού σ' αυτόν τον πόλεμο,
- να κατανοήσουν τις αλλαγές στη ζωή και την καθημερινότητα των πληθυσμών που ζούσαν στην περιοχή της Σμύρνης,
- να συνειδητοποιήσουν το δράμα του ξεριζωμού των προσφύγων.

Το σενάριο μαθήματος βασίστηκε στη δομή των WebQuest από την πλατφόρμα zunal.com και είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://zunal.com/webquest.php?w=153228>

Τα στάδια επεξεργασίας περιλαμβάνουν τα πεδία:

- **εισαγωγή:** δίνεται το ιστορικό πλαίσιο της ενότητας και συνδέεται με το σχολικό εγχειρίδιο και την ιστορική εξιστόρηση που προηγήθηκε,

- **εργασία:** περιγράφεται αναλυτικά στους/στις μαθητές/-τριες ο ρόλος που καλούνται να παίξουν ως ιστορικοί ερευνητές,

- **διαδικασία:** περιγράφεται πώς αξιοποιώντας τις διαδικτυακές πηγές που δίνονται, θα μελετήσουν τα ιστορικά γεγονότα και θα κληθούν να απαντήσουν σε συγκεκριμένα ερωτήματα. Επιπλέον ορίζεται το επικοινωνιακό πλαίσιο στο οποίο θα ετοιμάσουν μια σύντομη παρουσίαση των συμπερασμάτων στα οποία κατέληξαν από τη διαδικτυακή έρευνα των ιστορικών πηγών, προκειμένου να τα παρουσιάσουν στην ολομέλεια των συμμαθητών τους με όποιο τρόπο κρίνουν αποτελεσματικότερο,

- **αξιολόγηση:** περιγράφεται ο τρόπος αξιολόγησης της επίτευξης των διδακτικών στόχων του μαθήματος και οι μαθητές/-τριες καλούνται να απαντήσουν σε συγκεκριμένα κριτήρια αξιολόγησης,

- **συμπέρασμα:** συνοψίζονται επιγραμματικά όσα οι μαθητές/-τριες πέτυχαν ή έμαθαν κατά τη εκπόνηση της δραστηριότητας,

- **σελίδα του καθηγητή:** παρέχονται αναλυτικές οδηγίες προς τους εκπαιδευτικούς για την εφαρμογή του συγκεκριμένου σεναρίου.

Γιατί συστήνεται το περιβάλλον του WebQuest

- το περιβάλλον της ιστοεξερεύνησης είναι δυναμικό, επιτρέπει δηλ. τη διάδραση τόσο στον εκπαιδευτικό όσο και στον/στην μαθητή/-τρια,

- πρόκειται για μικρής έκτασης εκπαιδευτική δραστηριότητα που δεν απαιτεί ιδιαίτερες γνώσεις χειρισμού Η/Υ και διαδικτύου τόσο από τους/τις μαθητές/-τριες όσο και από τον/την εκπαιδευτικό,

- η διδακτική παρέμβαση έχει ολοκληρωμένο χαρακτήρα από το σχεδιασμό για την υλοποίηση των διδακτικών, γνωστικών στόχων μέχρι την αποτίμηση, αξιολόγηση της προσπάθειας σε ατομικό αλλά και συνολικό επίπεδο,

- περιορίζεται σε συγκεκριμένους διδακτικούς στόχους,

- αξιοποιεί το διαδίκτυο στοχευμένα και η αναζήτηση στρέφεται στο χρήσιμο και το αξιόλογο.

Ελληνική βιβλιογραφία

Βοσνιάδου Στ., (2005), *Παιδιά, Σχολεία και Υπολογιστές*, Εκδόσεις Gutenberg.

Γιαβρίμης Π., Παπάνης Ε., Νεοφώτιστος Β., Βαλκάνος, Ε. (2010), «Απόψεις εκπαιδευτικών για την εφαρμογή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση», 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο με διεθνή συμμετοχή, Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση, 23-26 Σεπτεμβρίου 2010, Κόρινθος, σελ. 633-640.

Γεωργιάδης Π., Πεrusινάκη, Ειρ. (2009), «Η ιστοεξερεύνηση στην καθοδηγούμενη σχολική εργασία: Πειραματισμός με το μέγεθος στη Γεωμετρία», 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο των Εκπαιδευτικών για τις ΤΠΕ με θέμα: «Αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στη Διδακτική Πράξη», Σύρος.

Καπραβέλου, Α. & Λέμα, Ι. (2008), «Πλεονεκτήματα και όρια της χρήσης Η/Υ για τη διδασκαλία των μαθημάτων στο σχολείο». 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ημαθίας «Ψηφιακό υλικό για την υποστήριξη του παιδαγωγικού έργου των εκπαιδευτικών». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο, στη διεύθυνση: http://ekped.gr/praktika/filo/10_41k.swf (τελευταία ανάκτηση 31/01/2010).

Μπαλάτ, Σ., Ζήση, Γ., (2009) «Στα βήματα των προσφύγων: από τη Μικρασία στην Ελλάδα, οδοιπορικό χωρίς επιστροφή» Μια διαθεματική προσέγγιση της Τοπικής Ιστορίας, με αξιοποίηση της ιστοεξερεύνησης, 1ο Εκπαιδευτικό Συνέδριο «Ενταξη και χρήση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία», Βόλος, Απρίλιος 2009.

Παλάζη, Χρ. (2011), Εισήγηση στο συνέδριο της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος με το ΤΕΙ Πειραιά, Αθήνα 19-24 Σεπτεμβρίου 2011 με θέμα: *Gender and ICT: an action research in teaching history with ICTs* (<http://era.teipir.gr>), ISBN 978-960-6674-76-1

---. (2012), Εισήγηση στο 9ο συνέδριο ΕΕΕΠ-ΔΤΠΕ, "Η εκπαίδευση την εποχή των ΤΠΕ", με θέμα: «Ιστορική προσέγγιση με εργαλεία web 2.0.: σενάριο μαθήματος στην Ιστορία Γ' Γυμνασίου με WebQuest», Πειραιάς, 20 - 21 Οκτωβρίου 2012 (υπό την αιγίδα του ΥΠΔΒΜΘ), (<http://synedrio9.com/index.html>), ISBN 978-960-99345-3-6

Παπανικολάου, Κ.Α. (2009), *Μάθηση βασισμένη σε Πηγές: Πληροφοριακός Εγγραμματισμός και Οργάνωση Διαδικτυακών Εξερευνήσεων*, στο “Διδακτικές Προσεγγίσεις και Εργαλεία για τη διδασκαλία της Πληροφορικής”, επιμέλεια Μ. Γρηγοριάδου, κ.α., Εκδ. Νέων Τεχνολογιών, 2009.

Παπανικολάου, Κ.Α., Γρηγοριάδου Μ. (2005), «Σχεδιάζοντας WebQuest, Σενάρια Μαθημάτων με βάση Πολλαπλές Πηγές Πληροφορίας για τη Δομή, Λειτουργία, Αναβάθμιση Υπολογιστή». 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εκπαιδευτικών για τις ΤΠΕ, Σύρος.

Χαρδαλούπα, Ι. (2004), «WebQuests: Πώς μπορεί να «συνδεθεί» η αίθουσα διδασκαλίας με το Διαδίκτυο! Παράδειγμα από τη διδασκαλία των Γερμανικών στη Δημόσια Εκπαίδευση». Στο: Μ.Γρηγοριάδου, Α.Ράπτης, Σ.Βοσνιάδου, Χ.Κυνηγός (Επιμ.): Πρακτικά 4ου Συνεδρίου ΕΤΠΕ «Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση», στο πλαίσιο της Συνεδρίας Εργασίας “Διδακτικές προσεγγίσεις και εκπαιδευτικό λογισμικό Πληροφορικής”, 29 Σεπτεμβρίου–3 Οκτωβρίου 2004, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών, Τόμος Β, σελ. 585-590.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Brown Yoder, M. (1999), *The Student WebQuest, Learning & Leading With Technology*, Vol. 26 (7).

Cho K. & Jonassen D. (2002), «The effects of argumentation scaffolds on argumentation and problem solving». *Educational Technology Research and Development* 50, pp. 5–22.

Dodge, B. (1995), «Webquests: A technique for Internet-based learning». *Distance educator*, 1(2), 10-13.

---, (1997), *Some Thoughts About WebQuests*, San Diego State University, http://webquest.sdsu.edu/about_webquests.html

Hammond, N. and Allison, L. (1989), *Extending hypertext for learning: An investigation of access and guidance tools*, In: A. Sutcliffe and L. Macaulay (eds.) *People and Computers V*, Cambridge University Press, pp. 293-304.

Jonassen, D. (1991), «Evaluating constructivistic learning», *Educational Technology*, 9.

Romiszowski, A.J. (1990), *The hypertext/hypermedia solution-But what exactly is the problem?* In: D. H. Jonassen, and H. Mandl (eds) *Designing hypermedia for learning*, Nato ASI Series F Vol. 67, Berlin: Springer Verlag.

Starr L. (2000). Meet Bernie Dodge- the Frank Lloyd Wright of Learning Environments! Available: <http://www.educationworld.com>. Originally published 05/08/2000. Τελευταία πρόσβαση 28/2/2012.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Chapter 6. Interaction between learning and development (79-91). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Zheng, Perez, Williamson, Flygare (2008), «WebQuests as perceived by teachers: implications for online teaching and learning», *Journal of Computer Assisted Learning*, 24 (4) (Aug 08), pp.295-304.